گلستان

(2)

گۈلىستان

(ئەدەبىي تەرجىمىلەر مەجمۇئەسى)

(2)

مۇندەرىجە

ماقالا: مەنسۇي مەدەنىيەت بەرپا قىلايلى، ئىنقىلاۋىي توغرا كەيپىياتنى جارى قىلدۇرايلى.....دېكۈ لېچۇن (1)

جۇڭگو ئەدەبىياتىدىن

ئون مىڭ يۇەنلىك ئائىلە.....لۇ ۋېنفۇ (7)
سوغا.....شېن جۈپىڭ (55)
ئاچام.....لىيۇ ۋېنجۇڭ (93)
لىيۇ شىنشيۇ..... خەن يىڭشەن (118)
ياشقا تولغان شەھلا كۆز.....شۇ خۇەيجۇڭ (130)

سوۋېت ئەدەبىياتىدىن

سېرىنگۇل.....سېمىنخىن (176)
كىچىككىنە ئىلتىماس.....سېمىنخىن (186)
ئەلۋىدا، بوكسىر مەيدانى.....سېمىنخىن (192)
كونا پەلتو كىيگەن بوۋاي.....بائۇستوۋسكى (203)
ياقۇت كۆزلۈك ئالتۇن ئۈزۈك.....م. ۋودونوسوۋ (232)
ئاشخانىدا بولغان بىر ئىش.....شۇكشىن (268)
ئولىمپىيا ماركىلىق كونا ماشىنكا.....ۋاسىلىيېۋ (288)

مەنىۋى مەدەنىيەت بەرپا قىلايلى، ئىنقىلاۋىي توغرا كەيپىياتنى جارى قىلدۇرايلى*

دېڭ لىچۈن

«يىراقتا نەزەر» ھەپتىلىك ژورنلى رەسمى نەشر قىلىندى. بۇ تەبرىكلەشكە ئەرزىيدىغان ئىش.

مەملىكىتىمىزدە بىر مىليارت ئاھالە بار. بىزدە تۇرلۇك كۇندىلىك گېزىتلەر، ئايلىق ژورناللار چېقىرىلىۋاتقىنىغا ئۇزۇن بولدى، ئەمدى بولسا كۇندىلىك گېزىت بىلەن ئايلىق ژورنالنىڭ ئارىلىغىدا تۇرىدىغان، بۇ ئىككىسىنىڭ ئارتۇقچىلىقلىرىنى ئۆزىدە مۇجەسسەملەشتۇرگەن، دولەتنىڭ چوڭ ئىشلىرىنى خەۋەر قىلىپ تۇرىدىغان، دۇنيا ۋەزىيىتى ھەققىدە مۇلاھىزە يۈرگۈزىدىغان سىياسى ۋە ئېقىم مەسىلىلىرى خاراكتېرىدىكى ھەپتىلىك ئاخبارات ژورنىلىنىڭ بولۇشىغا ھاجەت چۈشۈۋاتىدۇ. بۇنداق ژورنالنىڭ چېقىرىلىشى مادداى مەدەنىيەت ۋە سوتسىيالىستىك مەنىۋى مەدەنىيەت بەرپا قىلىشتا زۆرۈر، ئەينى ۋاقىتتا كەڭ كىتاپخانىلارنىڭ ئالقىشىغا ئېرىشىدۇ.

بىزنىڭ پارتىيىنى تەرتىپكە سېلىش ۋە مەنىۋى بۇلغىنىشنى تازىلاشتىكى مەقسىدىمىز پارتىيىنىڭ باش لۇشيەنىنى ئەمەلگە ئاشۇرۇش،

---

* بۇ ــ يولداش دېڭ لىچۈن 1984 ــ يىلىدىن ئېتىۋارەن نەشر قىلىنغان «يىراقتا نەزەر» ھەپتىلىك ژورنىلىنىڭ تۇنجى سانىغا ئاتاپ يازغان ماقالا.

ئىقتىسادىي قۇرۇلۇشنى يادرو قىلغان سوتسىيالستىك زامانىۋىلاشتۇرۇش قۇرۇلۇشنى ئۆڭۈشلۇق ئېلىپ بېرىشتىن ئىبارەت. سوتسىيالستىك مەنىۋى مەدەنىيەت بەرپا قىلىش جۇڭگوچە سوتسىيالىزىم قۇرۇشنىڭ مۇھىم تەركىبى. بىزنىڭ ئاخبارات، نەشرىيات، ئەدەبىيات ـ سەنئەت، مائارىپ، نەزەرىيە ساھەلىرىدىكى خادىملىرىمىز ئىدىيىۋى سەپتىكى جەڭچىلەر بولۇپ، سوتسىيالستىك مەنىۋى مەدەنىيەت بەرپا قىلىشتەك ئېغىر يۈكنى زىممىسىگە ئالغان، ئۇلار ماركسىزم، سوتسىيالىزىم بايرىغىنى ئىگىز كۆتىرىپ، ئۆزلىرىنىڭ خەۋەرلىرى، ماقالىلىرى، ئەسەرلىرى، ئويۇنلىرى، ئۆتكەن دەرسلىرى، نۇتۇقلىرى ئارقىلىق خەلقىمىز تەرىپىدىن بېرىشى ۋە خەلقنى يېتەكلىشى لازىمكى، خەلق تارىخقا توغرا مۇئامىلە قىلىدىغان، رېياللىقنى توغرا تونۇيدىغان، سوتسىيالىزىمغا ۋە پارتىيە رەھبەرلىگىگە قەتئىي ئىشىنىدىغان، جاسارەت بىلەن تىرىشىدىغان، پائال تۇرمۇشقا ئالغا ئىنتىلىدىغان بولسۇن، ھەقسىز تۇرمۇشغا غايىلىك، ئەخلاقلىق، مەدەنىيەتلىك، ئىنتىزاملىق بولۇپ، ئۇلۇغۋار ۋە سەلتەنەتلىك سوتسىيالستىك زامانىۋىلاشتۇرۇش قۇرۇلۇشى ئىشلىرى ئۈچۈن باتۇرلۇق بىلەن كۈرەش قىلىدىغان بولسۇن. ئىدىيىۋى سەپتىكى كوممۇنىستلار بولۇپمۇ پارتىيىلىك رەھبىرىي كادىرلار ئۆزلىرىگە تېخىمۇ قاتتىق تەلەپ قويۇپ، مەنىۋى بۇلغىنىشنى تازىلاش، سوتسىيالستىك مەنىۋى مەدەنىيەت بەرپا قىلىشتا نەمۇنىلىك رول ئويناشى لازىم. مەنىۋى بۇلغىنىشنى تازىلاشتىن مەقسەت بىر كىمنىڭ ئەدىۋىنى بېرىش ئەمەس، بەلكى پۈتكۈل سوتسىيالستىك پەن ـ مەدەنىيەت ئىشلىرىنى يەنمۇ گۈللەندۈرۈش، سوتسىيالستىك زامانىۋىلاشتۇرۇش ئىشلىرىنى غەلىبە بىلەن ئالغا ئىلگىرىلىتىش. مەنىۋى بۇلغىنىشنى جەزمەن تازىلاش كېرەك، ئىدىيىۋى سەپتىكى رەھبەرلەر

بۇ مەسلىدە، چېچىلاڭغۇلۇق، بوشاڭلىق، ماداراچىلىق قىلماسلىغى لازىم. كومپارتىيە ئۇيۇشتۇرۇش پوزىتسىيىسى ئېنىق، قەتئى بولۇشى كېرەك؛ ئەمما مەنۇى بۇلغىنىشنى تازىلاشتا چوقۇم مەركىزىي كومىتېتنىڭ فاكتىغا، تەدبىر، ئۇسۇللىرى بويىچە ئىش قىلىشى، چېكىنىش قاتتىق ئايرىشى، بۇرۇنقى سىياسى مەركەزلەشتۈرگەن رەھىمسىز كۆرەش قىلىش، شەپقەتسىز زەربە بېرىش خاتالىقىنىڭ تەكرارلىنىپ قېلىشىدىن ساقلىنىشى كېرەك.

بىر تەرەپتىن، مەنۇى بۇلغىنىشنى تازىلاش ۋە توسۇش كېرەك، يەنە بىر تەرەپتىن، سوتسىيالىستىك مەنۇى مەدەنىيەتنى تېرىشىپ بەرپا قىلىپ، پارتىيىمىز، دۆلىتىمىز ۋە مىللىتىمىزنىڭ ياخشى ئەنئەنىلىرىنى، ئىنقىلابىي توغرا كەيپىياتىنى ئومۇمىي يۇزلۇك جارى قىلدۇرۇش كېرەك. بۇ ئىككى تەرەپنىڭ بىرى كەم بولۇپ قالسا بولمايدۇ.

دۆلىتىمىز ئۇلۇغ تارىخىي بۇرۇلۇش مەزگىلىدە تۇرماقتا. پارتىيە مەركىزىي كومىتېتنىڭ رەھبەرلىگىدە، دۆلىتىمىزنىڭ سوتسىيالىستىك زامانىۋىلاشتۇرۇش قۇرۇلۇشى ئىشلىرىدا ئۇلۇغ نەتىجىلەر قولغا كەلدى، ئومۇمى ۋەزىيەت ياخشى. پارتىيىنىڭ لۇشىەن، فاكىجېن، سىياسەتلىرى كىشىلەرنىڭ قەلبىگە كۆندىن-كۆنگە چوڭقۇر سىڭىمەكتە، مەملىكىتىمىزدىكى ھەر مىللەت خەلقىنىڭ پارتىيە مەركىزىي كومىتېتىغا بولغان ئىشەنچى ۋە سوتسىيالىستىك قۇرۇلۇشقا بولغان ئىشەنچى كۆندىن-كۆنگە ئاشماقتا، كەڭ كادىرلار ۋە ئاممىنىڭ ئىدىيىۋى-سىياسى ئېڭى ئۈزلۈكسىز ئۆسمەكتە، جەمىيەت كەيپىياتىدا ۋە كىشىلەرنىڭ روھىي قىياپىتىدە روشەن ئۆزگىرىشلەر بولماقتا، ھەرقايسى سەپلەردە ۋەتەنگە شان-شەرەپ كەلتۈرگەن،

كومپۇنىزىم ئىشلىرى ئۆچۈن ئۆزىنى بېغىشلىغان ئىلغار كوللېكتىپ ۋە ئىلغار شەخسلەر مۇئەللىپ ـ تۈمەنلەپ بارلىققا كەلمەكتە، ياخشى ئادەم، ياخشى ئىشلار ئۈزلۈكسىز چىقىپ تۇرماقتا، بۇلار كىشىلەرنىڭ جاسارىتى بىلەن ئالغا بېسىشىغا ئىلھام بولماقتا. مانا بۇ ـ مەملىكىتىمىزدىكى بۇگۈنكى ۋەزىيەتنىڭ ئاساسىي ئېقىمى. بۇنى ئاخبارات ئورۇنلىرى راسا تەشۋىق قىلىشى كېرەك. قۇرۇلۇشتا قولغا كەلتۈرگەن مۇۋەپپەقىيەتلەرنىمىزنى تولۇپ تاشقان قىزغىنلىق بىلەن، ھەقسىزتەنى ئەمىلىيەتتىن ئىزدىگەن ھالدا تەشۋىق قىلىش، خەلق ئامىمىسى ئارىسىدىكى ياخشى ئادەم، ياخشى ئىشلارنى تەقدىرلەش، سوتسىيالىستىك قۇرۇلۇش داۋامىدا تۆھپە يارىتقان، ئىدىيىۋى ئېڭى يۇقۇرى كىشىلەرنى مەدھىيىلەش، سوتسىيالىستىك پېڭى ئىدىيە، پېڭى ئىستىل، پېڭى ئەخلاقنى تارقىتىش لازىم. بۇ جەھەتتىكى خىزمەتلەر بۇرۇن نەتىجىلىك بولدى، بىراق ئۇلۇغ دەۋرىمىزنىڭ تەلەپىگە سېلىشتۇرغاندا، مىليونلىغان خەلق ئاممىسىنىڭ سوتسىيالىزم قۇرۇش ئۇلۇغ ئەمىلىيىتىگە سېلىشتۇرغاندا، بۇ تېخى بەكمۇ ئازلىق قىلىدۇ.

يېقىندا بەزى گېزىت ـ ژورناللار مەلۇم سەھىپە ئاجرىتىپ، ھەتتا مەخسۇس ستون ئاجرىتىپ، جاپالىق شارائىتتا ياخشى نەتىجە يارىتقان ئىشچىلار، دېخانلار، ئازاتلىق ئارمىيىنىڭ كوماندىر ـ جەڭچىلىرى، زىيالىلار، كادىرلار ۋە ھەرقايسى سەپلەردىكى ئىلغارلارنى تەقدىرلىدى. بۇنداق قىلىشنى قەتئىي داۋاملاشتۇرۇش كېرەك. بۇنداق ياخشى يولداشلار نۇرغۇن. كۇنىگە بىرنى خەۋەر قىلغانىدا، يىلىغا ئاران 360 نى، ئون يىلدا ئاران 3 مىڭ 600 نى خەۋەر قىلغىلى بولىدۇ. ئىقتىسادىي، سىياسى ۋە ئىدىيىۋى سەپلەردە، مەملىكىتىمىزنىڭ ھەرقايسى جايلىرىدا، ھەرقايسى مىللەتلەر ئارىسىدا نەمۇنىچە

له‌ر، ئىلغارلار مىڭلاپ ئەمەس، يۈز مىڭلاپ، مىليونلاپ تېپىلىدۇ.

بىز مىللى غۇرۇر، مىللى ئېتىبارنى تەشەببۇس قىلىشىمىز، خەلققە بولۇپمۇ ياش-ئۆسمۈرلەرگە قارىتا ۋەتەنپەرۋەرلىك تەربىيىسى، ئىنقىلاۋىي ئەنئەنە تەربىيىسى ئېلىپ بېرىشىمىز لازىم. ياشلارنى ۋەتەننى بىلىشكە، ۋەتەننى سۆيۈشكە، ۋەتەننى گۈللەندۈرۈشكە يېتەكلەش كېرەك. جۈملىدىن ئىنقىلابىمىزنىڭ نەچچە ئون يىللاردىن بېرى جاپا-مۇشەققەتلىك يولنى بېسىپ ئۆتكەنلىگىنى سۆزلەپ، مەملىكىتىمىزدىكى ياش-ئۆسمۈرلەرنى، كېيىنكى ئەۋلادلارنى ئىنقىلاۋىي قۇربانلارنى مەڭگۈ سېغىنىدىغان ۋە ئۇلاردىن ئۆگىنىدىغان قىلىش لازىم. ياش-ئۆسمۈرلەرگە، كېيىنكى ئەۋلادلارغا سانسىزلىغان ئىنقىلابىي قۇربانلارنىڭ ئىسسىق قېنى ۋە ئەزىز جېنى ھىسابىغا ئىنقىلاپ غەلىبىسىنىڭ قولغا كەلگەنلىگى، جۈملىدىن خەلقنىڭ شۇنىڭدىن ئېتىبارەن ئورنىدىن دەس تۇرغانلىغىنى، بۈگۈنكى سوتسىيالىستىك يېڭى جۇڭگونىڭ دۇنياغا كەلگەنلىگىنى، ئىنقىلاۋىي قۇربانلارنىڭ ئىنقىلاۋىي روھىغا ۋارىسلىق قىلغان ۋە ئۇنى جارى قىلدۇرغاندىلا، ۋەتەننى تېخىمۇ گۈزەل قىلىپ قۇرغىلى بولىدىغانلىغىنى بىلدۈرۈش كېرەك.

ۋەتەنپەرۋەرلىك تەربىيىسى، ئىنقىلاۋىي ئەنئەنە تەربىيىسى ئېلىپ بېرىشتا مەزمۇننىلا تەكتىلەپ قالماستىن، زۆرۈر شەكىلنىمۇ تەكتىلەپ، ئۇنى بىر خىل ئىجتىمائىي كەيپىياتقا ئايلاندۇرۇش لازىم. ھەرقايسى جاي، زاۋۇت، مەكتەپ، ئىدارە، قىسىملاردا ئىنقىلاپ ئۆچۈن قۇربان بولغانلار بولسا، ئۇنىڭ تۇغۇلغاندىن تارتىپ قۇربان بولغانغا قەدەر بولغان قىسقىچە تارىخىنى يېزىپ، ئىنقىلاۋىي ئىش ئىزلىرىنى تونۇشتۇرۇش كېرەك. ھەيكىلنى ئورنىتىشقا بولمىغاندىمۇ،

خاتىرە تېشى ئورنىتىپ، شۇ ئىنقىلاۋىي قۇربانلىرىنىڭ رەسمىنى چاپلاش كېرەك. خەلق مەنپەئەتى، دۆلەتنىڭ مۇستەقىللىقى، مىللەتنىڭ ئازاتلىقى ئۈچۈن قۇربان بولغانلارنى خەلقىمىز مەڭگۈ خاتىرىلىشى، مەڭگۈ ئۇلاردىن ئۆگىنىشى لازىم. ئوقۇغۇچىلار، ياشلار، جەڭچىلەر، ئىشچىلار، ئىدارە كادىرلىرىنى مۇھىتنى گۈزەللەشتۈرۈشكە بىرلەشتۈرۈپ، خالىس ئەمگەك قىلىش يولى بىلەن مۇشۇنداق خاتىرە ئورۇنلىرىنى قۇرۇشقا سەپەرۋەر قىلىشقا بولىدۇ. ئوقۇش باشلانغان كۈنى، دۆلەت بايرىمى كۈنى ۋە قەۋرە سۈپۈرۈش بايرىمى كۈنلىرىدە ھەممەيلەن ئاشۇ ئىنقىلاۋىي قۇربانلارغا ماتەم بىلدۈرسە بولىدۇ. قىسقىسى، بىر تەرەپتىن، مەنىۋى بۇلغىنىشنى تازىلاش كېرەك، يەنە بىر تەرەپتىن، ئىنقىلاۋىي ئەنئەنىلەرنى جارى قىلدۇرۇش، ئىنقىلاۋىي توغرا كەيپىياتنى جارى قىلدۇرۇش كېرەك.

ئىدىيىۋى سەپتىكى جەڭچىلەر ئىنسانلار روھىنىڭ ئىنژىنېرلىرى بولۇشى كېرەك. «يىراقتا نەزەر» ھەپتىلىكى ژورنىلىدىكى يولداشلارنىڭ بۇ جەھەتتە تىرىشىشنى ئۈمىت قىلىمەن، ئىدىيىۋى سەپتىكى بارلىق يولداشلارنىڭ بۇ جەھەتتە تىرىشىشنى ئۈمىت قىلىمەن.

ئون مىڭ يۇەنلىك ئائىلە

لـۇ ۋېنفۇ

سۇن ۋەنشەن بېلىق كۆلىنى كۆتىرىگە ئېلىپ بېيغاندىن كېيىن، ئۇنى زىيارەت قىلىشقا كەلگەن بىر مۇخبىر مەھسۇلاتنى كـۆتىرىگە ئالغان ئىككى يىلدىن بېرى ئۇنىڭ قانچە پۇل كـىرىم قىلغانـلىغىنى سوردى، چۈنكى كىشىلەرنىڭ ئاغزىدىكى گەپلەر ھەر خىل ئىـدى. بەزىلەر ئۇنى يىگىرمە-ئوتتۇز مىڭ يۇەن پۇل تاپتى دىسە، بەزىلەر يەتتە-سەككىز مىڭ يۇەن تاپتى دەيتتى. مەھسۇلاتـنى ئائىلىـلەرگە كۆتىرە بېرىشقۇ ياخشى ئىـكەن، لېكىن بۇنىڭـدا ھـمـساۋات قىلىشقا بولماسلىغى بىر كەمچىلىك ئىكەن.

سۇن ۋەنشەن شەپكىسىنى قولىغا ئېلىپ، بېشىنى قاشلاپ قويـدى ۋە بولغۇلۇقنىڭ بولۇپ بولغانلىغىغا كۆزى يېتىپ، مەخپىيەتنى ئاشـكارىلاش قارارىغا كەلدى:

ـــسىزدىن يوشۇرمايمەن، يولداش، مۇشۇ ئىكـكى يىلـدا بېلىق كۆلىنى ھەم يەرنى كۆتـىرىگە ئالـغان، ئائىلـىدىكى چـوڭ-كىچىك ھەممىمىز قوشۇمچە كەسـپ بىلەن شۇغۇللانـغان ئـىدۇق، بىرىنچى يىلى ئالـتە مـىڭ سەككىز يۈز كوي كـىرىم بوپـتۇ، بۇنىڭ بىلەن ئۈچ ئېغىز ئۆي سېلىۋالدىم، يەنە چوڭ ئوغلۇمـنىڭ تويىنـمۇ قىلـۋالدىم؛ بۇ يىلقى دارامەتـمۇ يامان ئەمەس، ھەممـسى بولۇپ توقـقۇز مىڭ سەككىز يۈز ئون نەچچە كوي كىرىم بوپتۇ.

مۇخبىر ئازراق چالىسى قالغاندەك ھىس قىلدى-دە، دىدى:

ـــ ئەسەت، سىزنىڭ ئون مىڭ يۈەنلىك ئائىلە بولۇشقا يەنە ئازراق كەم يېرىڭىز بار ئىكەن.

ـــ چاتاق يوق، ـــ دەپ مەيدىسىگە ئۇردى سۇن ۋەنشەن، ـــ ئەتىلا بازارغا بېرىپ بىر چوشقا، ئازراق تۇخۇم ساتىدىغان بولسام، بۇ سانىنى پۈتۈن قىلىش دېگەن ھېچ گەپ ئەمەس!

ئەللىك تۆت ياشقا كىرگەن بۇ بوۋاينى خېلى مەرت ئادەم ئىكەن دەپ ئويلىغان مۇخبىر:

ـــ سىياسەتنىڭ ئۆزگىرىپ قېلىشىدىن ئەنسىرىمەمسىز؟ ـــ دېدى كۈلۈپ تۇرۇپ.

سۇن ۋەنشەن بېشىنى كۆتىرىپ قاقاقىلاپ كۈلۈپ كەتتى (بۇ چاغدا مۇخبىرنىڭ قولىدىكى ئاپپاراتنىڭ چىرىغى "ۋال" قىلىپ قالدى ـ دە، ئۇنىڭ سۆزىنىنى تارتىۋالدى):

ـــ نىمىدىن ئەنسىرىگۈلۈك؟ سىياسەت ئۆزگىرىپ قالسا، يەنە ئاچ قالارمىز شۇ. ئاچلىققا باشقىلار چىدىسا، مەنمۇ چىدىيالايمەن، ھەسەل ئالغان قاچىنىڭ يۈقى قالدۇ ـ دە!

بىرنەچچە كۈن ئۆتە ـ ئۆتمەي، سۇن ۋەنشەننىڭ ھىلىقى قاقاقلاپ كۈلۈپ چۈشكەن سۆزىنى گېزىتكە بېسىلىپ چىقتى، مانا، ئىسمى جىسمىغا لايىق ئون مىڭ يۈەنلىك ئائىلە دېگەن شۇ، بۇنىڭغا شامال كىرمەيدۇ.

سۇن ۋەنشەننىڭ ئائىلىسى، گويا كىنو قويۇش ئەتىرىدى ئۇنىڭ ئىشىگى ئالدىدىكى سەينىغا كىنو ئىكرانىنى تارتىپ قويغانىدەك ياكى سىرىكچىلار ئۆمىگى ئۇ يەردە كاناي ـ سۇناي چېلىۋاتقانىدەك، بىر دەمنىڭ ئىچىدىلا قايناپ كەتتى. ئېكسكۇرسىيە ۋە زىيارەتچىلەر تەرەپ ـ تەرەپتىن ئۇنىڭغا كەلگىلى تۇردى، قېيىقلار

ئۇنىڭ ئۆيى تەرەپتىكى كېچىككە قاراپ كېلەتتى، تەشكىللىك ئېكسكۇرسىيىچىلەر دادۇي شۇجىسىنىڭ ھەمراللىغدا كېلەتتى، يول ئۈستىدە خەۋەر تاپقان زىيارەتچىلەر ئۆزلىرى كېلىشەتتى.

سۇن ۋەنشەن كۆپنى كۆرگەن ئادەم بولغاچقا، كەنتنىڭ غەربىي بېشىدا ئېت قاۋاۋاتقانلىغىنى ياكى قېيىقىنىڭ ماتورىنىڭ ئاۋازى ئۆچكەنلىگىنى ئاڭلىغان ھامان، ئۆزىنى تۇزەشتۇرۇپ ئىشىك ئالدىغا چىقىپ تۇراتتى. 1958 - يىلى دادۇيدە يۈقۇرى ھوسۇل ۋېيشكى قويۇپ بەرگەندە، ئۇ كۇتكۈچى بولۇپ ئىشلىگەن ئىدى، ئۆزى قائىدە - يوسۇننى ئوبدان بىلەتتى: ئاۋال قول قوشتۇرۇپ سالام قىلىپ، يولداشلار، ھارمىغايسىلەر، دەيتتى؛ ئاندىن كېيىن ئۆيگە باشلاپ چاي قۇيۇاتتى، تاماكا تۇتاتتى؛ يەنە تاۋۇز پىچىدىغان، تەرلىرىنى سۈرتۈشكە ھۆل لۆڭگە ئېلىپ كېلىدىغان ئىشلار بولسىمۇ، بۇ چاغ قىش كۈنلىرى بولغاچقا بۇ ئىشلار قىسقارتىلغان ئىدى.

— بەللى - بەللى، سىز جۇ چاڭجاڭ ئەمەسمۇ؟ — دېدى سۇن ۋەنشەن، ئېكسكۇرسىيىچىلەر ئارىسىدىن تونۇش ئادەمنى تېپىۋېلىش ئۈنىڭ ئۈچۈن كۆڭۈللۈك ئىش ئىدى.

— ھە... ھە، بىر يەردە كۆرگەندەك قىلىمەن...

— ئېسىڭىزدىن چىقىپ كېتىپتۇ - دە. يەر ئىسلاھاتىنىڭ ئىككىنچى يىلى لىيۇ شاۋچى باي بولۇشقا، كېۋەز تېرىشقا چاقىرىق قىلغان ئىدى، سىز ناھىيىنىڭ نەمۇنچى دېخانچىلىق مەيدانىنىڭ باشلىغى ئىدىڭىز، كېۋەزنىڭ "دەيزى" نامىلىق ئىسىل سورتىنى كېڭەيتىش ئۈچۈن، بۇ ئوبدان ئوخشىسا بىر مو يەردىن يۈز نەچچە جىڭ پاختا ئالغىلى بولىدۇ دېسىڭىز، بەزىلەر سىزنى قۇرۇق گەپ سېتىۋاتىدۇ، دېگەن ئىدى...

ـــهه ـ هه، ئۇ چاغدا خەقلەر يەرلىك كېۋەزنى تېرىشقا ئادەتـ لىنىپ قالغان، بىر مو يەردىن قىرىق ـ ئەللىك جىڭ پاختا ئالسا قالتىس ھىساپلىناتتى...

ـــمەن ئۇنىڭغا ئىشەنگەن، باي بولاي دىگەن ئادەم ئىشىنىڭ يولىنى بىلىشى كېرەك، ياپسام پىشارمىكى، كۆمسەم پىشارمىكى دەپ تۇرۇپ چوڭ ئىشلارنى قىلغىلى بولمايدۇ دەپ ئويلاپ، شۇ يىلى مەن بىر دوداۋا توقۇز مو سەككىز پۇڭ يەرگە "دەيزى" ناملىق كېۋەزنى تېرىغان ئىدىم!

ـــھە، شۇنداق، شۇنداق، ـــدىدى جۇ چاڭجاڭ ئېسىگە ئېلىپ، ـــيادىمدا بار، بىر ياش يىگىت "دەيزى" ناملىق كېۋەزنىڭ ئۇرۇغىدىن بىر قاپ ئېلىپ كەتكەن، يەنە مەندىن ئۇنى قانداق تېرىش ۋە قانداق پەرۋىش قىلىشنى سورىغان ئىدى!

ـــشۇ يىگىت مەن بولىمەن! ـــدىدى سۇن ۋەنشەن ئۆزىنىڭ جۇ چاڭجاڭنىڭ ئېسىدە تۇرغانلىغىدىن قالتىس خوشال بولۇپ، ـــشۇ يىلى مەنمۇ خېلى بېيىپ قالغان ئىدىم. ئەنە، ئاۋۇ ئارقىدىكى ئۇچ ئېغىز ئۆيىنى شۇ يىلى سېلىۋالغان، خوتۇنىنىمۇ شۇ يىلى ئالغان ئىدىم. ھوي ئانىسى، كەمپىت ئېلىپ چىقىڭلار، جۇ چاڭجاڭ تاماكا چەكمەيدۇ.

سۇن ھامما شۇ زامات پاقىراپ تۇرغان كەمپىت قۇتىسىنى ئېلىپ چىقىپ مېھمانىنىڭ ئالدىغا قويۇپ دىدى:

ـــيەنە كونا گەپلەرنى قىلغىلى تۇرۇپتۇ بۇ بوۋاي، بىر چاغلاردا كۆرگەن ياخشى كۈنلىرىنى نەچچە ئون يىللاردىن بېرى دەپ كېلىۋاتىدۇ! ھەمىشە ئۇ يىللاردا كۈنىمىز ئۇندىق ئوبدان ئىدى، بۇندىق ئوبدان ئىدى دەپ ئاغزىدىن چۈشۈرمەيدۇ، مەن ياتلىق بولۇپ

كەلگەندىن كېيىن بولسا ئۆپكىسى كۆرۈنۈپ قالدى، ئاۋۇ ئۇچ ئېغىز ئۆيىنىڭ ۋاسا-ياغاچلىرىنى قومۇرۇپ سېتىپ بولدۇق، تاس قالدۇق پۇتۇنلەي چۈۋۈپ تاشلىغىلى. ــ مۇشۇ گەپلەرنى دەۋاتقاندا ئۇنىڭ كۆڭلى يېرىم بولۇپ، ئاۋازى بۆلەكچىلا چىقتى.

ــ بولدى، بولدى، ــ دەپ قولىنى سلكىدى سۇن ۋەنشەن، ــ بۇنداق گەپلەرنى دەپ يۈرۈشىنىڭ نېمە پايدىسى! جۇ چاڭجاڭ، بۇگۈن تاماقنى بىزنىڭكىدە يەڭ. ئانىسى، توخۇدىن بىرنى سويۇڭلار!

ــ ياق، ياق، بىللە كەلگەن يەنە بىرمۇنچە ئادەم بار!

دادۇي شۇجىسى مېھمانىنى قالدۇرۇپ قېلىش تەرەپدارى بولۇپ سۆز قىستۇردى:

ــ ئۇنداق بولسا ھەممەيلەن مۇشۇ يەردە بىللە تاماق يېسۇن، ھازىرقى سۇن ۋەنشەن بۇنچىلىك ئىشنى قىلالايدۇ، سىلەردىن ئاشلىق بېلىتىمۇ ئالمايدۇ!

ــ دادا، يەنە مېھمان كەلدى! ــ دەپ سىرتتا تۇرۇپ توۋلىدى سۇن ۋەنشەننىڭ كىچىك ئوغلى.

ــ خوپ، سىز كەتمەي ئولتۇرۇپ تۇرۇڭ،... ھە مانا چىقتىم! ــ دېگىنىچە سۇن ۋەنشەن ئىككىنچى تۈركۈم كەلگەن مېھمانلارنىڭ ئالدىغا چىقىپ كەتتى...

ــ ئوھوي! سىز "دۇڭفېڭ" ئاشپۇزۇلدا ئەمەسمىدىڭىز؟ ــ سۇن ۋەنشەن يەنە بىرەيلەننى تونۇپ قالدى، بۇ بىر ئايال ئىدى.

ياندا تۇرغان بىرسى تونۇشتۇردى:

ــ بۇ ئاشۇ "دۇڭفېڭ" ئاشپۇزۇلدىكى كۇڭ جىڭلى بولدۇ.

ــ بەللى، جىڭلى بوپسىز-دە. ھىلىقى يىلى مەن سىزنى كۆرگەن چېغىمدا سىز تېخى ئۇزۇن ئىككى ئۆرۈم چېچى بار قىزچاق ئىدىڭىز،

شۇنداقمۇ؟

ــشۇنداق، ــدىدى كۆكۈ جىگىلى كۆزلىرىنى خۇمالاشتۇرۇپ، ياش ۋاقتىدا راستلا ئۇنۇك ساغرىسىغا چۈشۈپ تۇرىدىغان قاپ-قارا ئىككى ئۆرۈم چېچى بار ئىدى، ــسىز بىزنىڭ ئاشپۇزۇلدا تاماق يېگەنغۇ دەيمەن؟

ــتوغرا. شۇ يىلى مەن پاختىنى سېتىپ بولغاندىن كېيىن، ئۈچ يۈز سەر تەڭگىنى قوينۇمغا سېلىپ، تۇققانلار ۋە يار-بۇرادەرلەر بىلەن كۆرۈشۈش، كىنو-تىياتىر كۆرۈش ئۈچۈن شەھەرگە كىرگەن ئىدىم، يارانلار بىلەن بەش-ئالتە كۈن تاماشا قىلىپ، ھەر كۈنى سىلەرنىڭ ئاشپۇزۇلىغا بېرىپ تاماق يەپ، ئۈچ يۈز سەر تەڭگىنى تۈگىتىۋەتكەن ئىدىم. ھەي... ئۇ چاغدا سىلەرنىڭ دۈكانىنى نىمە دەيتتى؟...

ــشياۋسەنيۇەن دەيتتى.

ــھە راست، بىز تاماق يېگەچ، "كۈندە كېلىمىز بۇ يەرگە، ئۇنىڭ ئېتى شياۋسەنيۇەن، بىر ۋاخ تاماق ئۈچۈنلا، چىقىدۇ نەچچە ئون يۈەن، خەجلەۋەرسەك تۈگەيدۇ، پاختىنىڭ پۇلى جەزمەن" دەپ ناخشا ئېيتاتتۇق.

بۇ ۋەجىك بوۋاينىڭ شۇ چاغلاردىمۇ تاماشچى ئادەم ئىكەنلىگىنى ئويلىمىغان كىشىلەر كۈلۈشۈپ كەتتى. سۇن ۋەنشەنىڭ كېچىك ئوغلى تولىمۇ قىزىقسىنىپ:

ــدادا، بىزمۇ شەھەرگە كىرىپ بىر-ئىككى كۈن ئويناپ چىقساق بوپتىكەن، ــدىدى.

ــبولدى، بولدى، ــدەپ قولىنى سىلكىدى سۇن ۋەنشەن، ــ ئىنتىك كۆكۈ جىگىلىنى باشلاپ ئاپىرىپ، كۆرسىتىدىغان يەرلەرنى

كۆرسىتىپ كەل، سىلەرنىڭ ئويلىيدىغان ۋاقتىڭلار تېخى ئۇزۇن. كۇك جىڭلى، بۇگۈن تاماقنى بىزنىڭكىدە يەڭ، ئوتتۇز يىلنىڭ ئالدىدا سىز مېنى كۆتكەن ئىدىڭىز، ئوتتۇز يىلدىن كېيىن سىزنى مەن كۈتىدىغان بولدۇم!

سۇن ۋەنشەن نۇرغۇن كىشىلەرنى تونۇۋالالىغان يەردە، بۇ كىشىلەرنىڭ سۇن ۋەنشەننى تونۇماسلىغى مۇمكىنمۇ؟ كىشىلەر ئارىسىدىن بىرسى "تاغا" دەپ توۋلۇۋىدى، سۇن ۋەنشەن كۆزلىرىنى چىمچىقلىتىپ قاراپ كېتىپ سورىدى:

ــ سەن... سەن ئۆزەڭ كىم بولىسەن؟

ــ مەن دۇكشىڭ كەنتىدىكى گولاۋسەننىڭ چوڭ ئوغلى بولىمەن، ئەكىلەتمە ئىسمىم شىزى.

ــ ھە، مۇنداق دېگىنە... شىزى دېگىنى سەن ئىكەنسەن ــ دە، ... ــ سۇن ۋەنشەن شىزىنى تونۇمايتتى، لېكىن دۇكشىڭ كەنتىدىكى گولاۋسەنگە سوغاق مۇئامىلە قىلسا بولمايتتى. چۈنكى گولاۋسەننىڭ جىيەن قىزى ئۇننىڭغا كېلىن بولۇپ قېلىشى مۇمكىن ئىدى، ئۇننىڭ كىچىك ئوغلى ئۇ قىز بىلەن كېلىشىپ قويغان، بۇ ئىش توغرىسىدىكى بىرىنچى قېتىملىق سوھبەت دەل ئاشۇ گولاۋسەن ئارقىلىق ئېلىپ بېرىلىۋاتاتتى. سۇن ۋەنشەن بۇ تويىنىڭ يېنىشىپ كەتمەسلىگىنى ئۈمىد قىلاتتى، چۈنكى بۇ قىز تولۇق ئوتتۇرا مەكتەپنى پۈتتۈرگەن، يەنە تېخى ناھىيىدە ئېچىلغان يېڭا ئىگىلىك ماشىنىلىرىنى باشقۇرۇش كۇرسىدا بىر يىل ئوقۇغان ئىدى، سۇن ۋەنشەن بىلىق كۆلىگە ئوكسىگېن بېرىش ماشىنىسى ئورنىتىش خىيالىدا بولغاچقا، ئۇنى باشقۇرالايدىغان بىرەر ئادەمگە مۇھتاج ئىدى. ئىقتىدارلىق ئادەمنى تېپىش ئاسان ئەمەس ــ دە! قىز تەرەپ گەرچە ئون مىڭ يۈەنلىك

ئائىلە بولمىسمۇ، لېكىن خېلى ھاللىق ئىدى، سەللا ئېھتىياتسىزلىق قىلىدىغان بولسا، قىز قولدىن چىقىپ كېتىپ قالاتتى. شۇنى دېگەن بۇ بالا تىك-تىكىلاپ بېقىش ئۇچۇن كەلگەن بولۇشى مۇمكىن. شۇڭا ئۇنىڭدىن سورىدى: ــ ھەي شۇنى، داداڭ سەندىن بىرەر گەپ ئېيتىپ بەرمىگەنــدۇ؟

ــ ياق، مەن كۆرۈپ...ھە، كۆرۈپ كېلەي دەپ كېلىۋىدىم...

ــ ياخشى بوپتۇ، كۆپرەك كۆرۈپ، ئۇزاقراق ئويىنــغىن، تاماق يەپ كېتەرسەن.

ــ ياقەي، مەن تەجرىبە ئۆگەنگىلى كەلدىم، ــ دىدى بۇ مۇڭاپىق گەپنى ئاران ئويلاپ تاپقان شۇنى.

ــ تەجرىبە ئۆگەنگىلى كەلگەن ئادەم تاماق يەپ كەتسە بولمامـدىكەن؟ ئەگەر تاماق يېمەيلا كېتىدىغان بولساڭ، خەقلەر مېنى سۇن ۋەنشەننىڭ نەزىرى ئۇستۇنكەن، تۇققىنىنمۇ كۆزىگە ئىلماپــتۇ دەپ تىللايدۇ!

تۇققانىنى ئېغىزغا ئېلىپ تۇرۇشىغا تۇققانلار كېلىپ قالدى. ھەممـىدىن ئاۋال سۇن ۋەنشەننىڭ چوڭ ھاممىسى كەلــدى. سەكــسەن بىر ياشقا كىرگەن بۇ موماينى ئارزۇلۇق ئىككى ئوغــلى ۋەلىسپىتــكە مىنـىدۇرۇپ ئېــلىپ كەلدى. ئاكا-ئۇكــلار سۇن ۋەنشەننىڭكىدە بىر ۋاخ تاماقنى يەپ، ئىككى قاپ تاماكــنى چېكىپ تۇگەتــكەندىن كېيىن، موماينى سۇن ۋەنشەننىڭكىدە قالــدۇرۇپ قويۇپ، ئۆزلــرى لىپىدە ۋەلىسپىتكە مىنىپ كېتىشتى.

سۇن ۋەنــشەننىڭ جېجياڭــنىڭ تاغــلىق كەنتــگە ياتــلىق قىلـىۋەتــكەن چــوڭ قىزىــمۇ ئىككى بالــسىنى ۋە كۆيــۈسىنى ئېــلىپ، ئۇســتۇبشىنى توپا، چىرايىــنى غەم باسقان ھالدا كىرىپ كەلدى،

ئۇلارنىڭ كىيىم-كېچەكلىرىمۇ ۋەيرانە ئىدى. سۇن ۋەنشەن چوت سوقۇشقا ئامراق ئادەم بولسىمۇ، لېكىن ئۇنىڭ چوتىنى توغرا سوقالماي قالغان چاغلىرىمۇ بولغان. بۇنىڭدىن ئون يىل بۇرۇن، كەمبەغەللىك دەستىدىن تەمتىرەپ قېلىپ، قىزىنى يىراق يەرگە بولسىمۇ مائاش ئالىدىغان ئادەمگە ياتلىق قىلغۇسى كېلىپ كەتتى. ئەلچىلەرنىڭ تونۇشتۇرۇشى بىلەن، قىزىنى جەجىياڭ ئولكىسىنىڭ تاغلىق رايونىدىكى بىر بازاردا ئىشلەيدىغان بىر ھامالغا ياتلىق قىلدى، بۇ ئادەم قىزىدىن سەككىز ياش چوڭ ئىدى. بۇگۈنكى كۈنگىچە، قىزى خىزمەتكە ئورۇنلىشالمىدى، بۇنى ئاز دېگەندەك، كۈيوغلى سۆرەلمە كاناي ياللۇغىغا گىرىپتار بولۇپ قېلىپ، ھاسراپ-ھۆمىدەپ يۈرگەچكە، ئىشقا چىقالماي قالدى، بۇلارنىڭ تۇرمۇشىنىڭ قانداقلىغىنى مۇشۇنىڭغا قاراپ بىلگىلى بولاتتى...

سۇن ۋەنشەننىڭ ئۆيىدە ئادەم ئاۋۇپ، تەڭلە بىكار قىلىدىغانلار كۆپەيدى، خۇددى توي بولغاندەك، ھەر كۈنى ئىككى-ئۈچ داستىخانلىق تاماق يىيىلىپ تۇردى. ساتىمەن دەپ يۈرگەن چوشقىنى سويۇۋەتتى، تۇخۇملارنىمۇ قازانغا تۆكۈپ بولدى، ھويلىدىكى قىشلىق سەينىڭ يېرىمى يىيىلىپ بولدى، ئۈچتىن بىر قىسمى دەسسىلىپ زايا بولۇپ كەتتى. سۇن ۋەنشەن گاڭگىراپ قالدى، بۇنداق ئىشنى داۋاملاشتۇرىۋېرىشكە بولمىدى. ئوغۇل ئۆيىلەپ، قىز چىقارغان، بۇ دۇنيا بىلەن خوشلاشقان قېرىلارنىڭ ئۆلۈمىنى ئۇزاتقان ئادەمىمۇ ئىككى-ئۈچ كۈن ئالدىراش بولدۇ، ئۇنىڭدىن كېيىن ئۆيىلىرىنى يىغىشتۇرۇپ، تۇققانلارنى ئۇزىتىپ، بىكار بولىدۇ. مانا ھازىر بولسا، قىش بولماي تۇرۇپ قار ياققاندەك ئىش بولۇۋاتىدۇ، كىم بىلىدۇ، كېيىن قانداق بولۇپ كېتىدۇ تېخى!

سۇن ۋەنشەن پۇرسەت تېپىپ، دادۇي شۇجىسنى ئوت دۆۋىسىنىڭ كەينىگە تارتىپ پىچىرلىدى:

ــسىز ھەر كۈنى كىشىلەرنى ئېكسكۇرسىيە قىلىشقا باشلاپ كېلىۋاتىسىز، بۇ مېنى قەدىرلىگەنلىگىڭىز بولىدۇ، ھەم سىزنىڭ رەھبەرلىك قىلىشتا نەتىجە قازانغانلىغىڭىزنى چۈشەندۈرىدۇ. 58 ـ يىلى دادۇيدە يۈقۇرى ھوسۇل ۋېيشكى قويۇپ بەرگەندىن كېيىنمۇ مۇشۇنداق ئەھۋال بولغان ئىدى، لېكىن ئۇ چاغدا ھاراق ـ تاماكا ۋە ئاش ـ سەيلەرنى ھەرقايسى دۇيلەرگە ۋەزىپە قىلىپ چاچقان. بۈگۈنكى كۈندە بولسا، مەن پىخسىقلىق قىلىۋاتقىنىم يوق، ئەمما يەپ ـ ئىچىدىغانلار كەلكۈندەك كېلىۋېرىدىغان بولسا، تاغدەك ئالتۇن بولسىمۇ تۈگەيدۇ.

ــنېمە دېمەكچى بولىسىز؟ــ دېدى دادۇي شۇجىسى بېشىنى سىكايان قىلىپ، ــ ئۆيلەردىن كۈتۈش ھەققى يىغىپ بەرگىن دېمەكچىمۇ؟ ھازىرقى دادۇي، ئىشلەپچىقىرىش دۇيى دېگەنلەر قۇرۇق جازا بولۇپ قالدى، ئۇنىڭ يا بىر جەك ئاشلىغى، يا بىر تال چوكىسى يوق، ئۇنىڭدىن نەپ چىقمايدىغان بولۇپ قالدى!

ــ ياق، ياق، ــ دەپ ئىنتىك قولىنى بۇلغىدى سۇن ۋەنشەن، ــ ئۇنداق دېمەكچى ئەمەسمەن، سىزنى سەل توسسا، كەلمىسمۇ بولىدىغانلار ئازراق كەلسە دېمەكچى بولىمەن، تاماكا، ئاش ـ چايىنىغۇ دېمەي تۇراي، چاي قاينىتىش ئۈچۈنلا، دۆۋىلەپ قويغان ئوتىنىڭ يېرىمىنى قالاپ بولدۇق. ــ سۇن ۋەنشەن ئوت دۆۋىسىدىن بىر تال پاخالنى سۇغۇرۇۋېلىپ، ئاغزىغا سېلىپ چىشلىدى.

دادۇي شۇجىسى قاقاقلاپ كۈلۈپ كەتتى:

ــ كىم سىزنى ھە دېسىلا مېھمانلارنى قالدۇرۇپ قېلىپ، چاي

قۇيسۇن، تاماكا تۇتسۇن دەپتۇ؟ مۇشۇنداق قىلمۇبرىپ، مېنىمۇ تاماخور قىلىپ قويدىڭىز، مەن تېخى سىزگە كادىرلارنى چىرتتى دېگەن گەپنى قىلمىدىم جۇمۇ!

مەن بىلمەپتىمەن، مېنىڭ ئاغزىم ئەمدى ئاشقا تەگدى، مەن تەجرىبىسىز، مەرھەمەت قىلىپ، سەل توسسىڭىز ...ـــسۇن ۋەنشەن توختىماي ئېگىلىپ تازىم قىلدى.

ـــبېشىڭىزنى كۆتۈرۈپ، قەددىڭىزنى تىك تۇتۇڭ، كۇلۇپ تۇرۇڭ، ـــدىدى دادۇي شۇجىسى سۇن ۋەنشەننىڭ مۇرىسىگە ئۇرۇپ قويۇپ، ـــپومىشىكقا ئوخشاش سالپىيۇالماي، ئۆزىڭىزنى تۇتۇۋېلىڭ، مەھسۇلاتنى ئائىلىلەرگە كۆتىرە بېرىشنى توسۇۋالغىلى بولمايدۇ، مەن قانداق قىلىپ توسۇۋېلىشىم مۇمكىن؟ توسۇۋالسام تەنقىتكە قالىمەن!

سۇن ۋەنشەن نېمە قىلارىنى بىلمەي قالدى. مەھسۇلاتنى كۆتىرە ئېلىش ئۈچۈن ئۇ دادۇي شۇجىسى ئۇستىدىن ئەرز قىلغان ئىدى، ھىلىقى گېزىتكە باسقان سۈرەتتە ئۇ ھەددىدىن ئارتۇق كۇلۇۋېتىپتۇ...

ـــتىكىرقىماي تۇرۇڭ، ھازىرلا ئۆزىڭىزنى كۆرسىتىدىغان ۋاقىت كېلىپ قالدۇ!ـــدىدى دادۇي شۇجىسى ئۆينى كۆرۈۋاتقان كادىرلارنى كۆرسىتىپ تۇرۇپ، ـــسىز ئۇلارنى تونۇمسىز؟

سۇن ۋەنشەن ھودۇقۇپ قالدى:

ـــنەدىدۇ بىر يەردە...

ـــچۈشەكەۋاتىسىز! ئۇلار دېگەن سەنئەتكارلار تۇرسا، نەدە تۇرۇپ كۆرەتتىڭىز ئۇلارنى؟

ـــسەنئەتكارلار!ـــسۇن ۋەنشەن سەل غەم قىلىپ قالدى. ئۇ سەنئەتكارلارنىڭ ئىشتاھاسى چوڭ بولمىسمۇ، لېكىن تاماق تاللايدىغان

غانلىغىنى بىلەتتى. ھىلىقى بىر يىلى بىرمۇنچە سەنئەتكارلار ئۇلگىلىك تىياتىرلارنى قويۇپ بەرگىلى كەلگەندە بۇ ۋاقىتلىق كۆتۈچىنى تولا يۇگۈرتۈپ ھالىنى قويمىغان ئىدى. ــ ئۇ ... ئۇلار يا بىلىق باقمىسا، نىمە دەپ كېلىدۇ؟

ــ مانا مانا، ئۇخلاپ چۈشكىزگىمۇ كىرمىگەن بولغىيدى، ئۇلكىدىن سىزنى كىنوغا ئالغىلى كەپتۇ. ناھىيىدىن مۇشۇ ئىشنى بىلدىغانلاردىن ئاۋال ئىككى كىشىنى ئەۋەتىپتۇ، سەل تۇرۇپ گۈكشەدىنمۇ ئادەم كېلىپ، مەيداننى ئورۇنلاشتۇرۇش مەسلىسىنى مۇزاكىرىلەشمەكچى. ھەي سۇن ۋەنشەن، سىز بىرلا سەكرەپ ئاسمانغا چىقىپ كېتىدىغان بولدىڭىز، مەن تېخى دادۇي شۇجىسى بولدۇم دەپ يۇرۇپتىمەن! بۇرادەر، يىغىلامسىراپ يۇرمەي، ئۆزىڭىزنى تېتىك تۇتۇڭ، مۇشۇ تۇرقىڭىز بىلەن كىنوغا چۈشسىڭىز، خەقلەر سىزنى بىرەر زەربىگە ئۈچرىغان ئوخشىمامدۇ دەپ قالدۇ! ــ دادۇي شۇجىسى يەنە سۇن ۋەنشەنىنىڭ مۇرىسىگە كۈچەپ بىرنى ئۇرۇپ قويۇۋىدى، سۇن ۋەنشەن دەلدەڭشىپ كەتتى.

كىنوغا ئالدۇ دىگەن گەپنى ئاڭلاپ، سۇن ۋەنشەن راستلا روھلىنىپ كەتتى. ئۇ كېچىگىدىن تارتىپلا كىنو-تىياتىرغا ئامراق ئىدى، بىرسى سەھنىدە ناخشا ئېيتىدىغان، ئاق رەخت ئوستىدە سايىلەر مىدىرلايدىغانلا بولسا، مەزمۇنىنىڭ قانداق بولۇشىغا قارىماي، سەۋرىچانلىق بىلەن ئولتۇرۇپ ئاخىرىغىچە كۆرەتتى. مانا ئەمدى ئۆزى كىنوغا چىقىدىغان، پۈتۈن بىر ئۆيلۈكنىڭ سايىسى ئاق رەخت ئوستىدە مىدىرلايدىغان بولسا، بۇ نىمە دىگەن قالتىس ئىش! سۇن ۋەنشەن روھلىنىپ كەتتى ۋە سەنئەتكارلارنى ئوبدان كۈتۈپ، بۇ خوشاللىقنى بىرنەچچە كۈن ئۆزارتىش قارارىغا كەلدى.

يېزىدا كىنو قويۇلسا، مىڭلىغان ئائىلىلەر قوزغىلىپ كېتىدۇ، كىنوغا ئالىدىغان بولسا، بۇ ئۇنىڭدىنمۇ ئېشىپ چۈشىدىغان ئىش بولىدۇ-دە! كەلگەنلەر كىنو ستودىيىسىنىڭ ئەمەس تېلېۋىزىيە ئىستانسىسىنىڭ ئادەملىرى بولسىمۇ، لېكىن دېخانلار كىنو بىلەن تېلېۋىزىيىنى ئوخشاش دەپ قارايتتى.

تېلېۋىزىيە ئىستانسىسىنىڭ ماشىنىسى كەلمەي تۇرۇپلا سۇن ۋەنشەنىڭ ئائىلىسى قىزىپ كەتتى. ئېكسكۇرسىيە قىلغۇچىلار ھەسسىلەپ كۆپەيدى، بۇلارنىڭ يېرىمى كىنوغا ئالغانىنى كۆرگۈچىلەر ئىدى. سۇن ۋەنشەننىڭ كەلگۈچىلەرنى كۈتۈشكە چولىسى تەگمەي قالدى، ئۇنىڭ ئائىلىسىدىكىلەر كەسپ ئەھلىلىرىنىڭ قوماندانلىق قىلىشىنى كۈتۈش ئۈچۈن جىددى يىغىلغان ئىدى. بۇ كەسپ ئەھلىلىرى يەنخونى قانداق ئېتىشنى بىلمىگىنى بىلەن، ھەر كۈنى كىنو، تېلېۋىزور كۆرۈپ تۇرىدىغان، سەھنە ئەسىرى، ئەرتىست، ئويۇن كېيىمى، ئويۇن ئەسۋاپلىرى دېگەنلەرنى بىلىدىغانلار بولۇشى مۇمكىن ئىدى. شۇڭا، تېلېۋىزىيە ئىستانسىسىنىڭ ئادەملىرى يېتىپ كەلگىچە ئۇلار ئىشتىن سىرتقى داۋىيەنلىك ۋەزىپىسىنى ئۆتىمەكچى بولۇشتى.

ناھىيىدىن كەلگەن كەسپ ئەھلىلىرى ئاۋال يول كۆرسەتتى:

—بۇ قېتىمقى تېلېۋىزىيىگە ئېلىشنىڭ ئەھمىيىتى بەك زور. ئۆتكەنكى نەچچە ئون يىل ئىچىدە ناھىيىمىزدە بىرمۇنچە تېلىر مەيدانغا چىققان بولسىمۇ، لېكىن ئۇ تېلىرنىڭ كۆپىنچىسى ياساپ چىقىلغان، ئاز ساندىكىسى يالغان، بىر قىسمى خاتا بولغان ئىدى. سۇن ۋەنشەن دېگەن بۇ تېپ—ئىز بېسىپ تۇرالايدىغان تېپ، كىم يالغان تېپ ياساپ چىقمەن دىسە، ئون مىڭ يۈەن پۇلنى تىكلەپ قويسۇن، بۇ دېگەن ئويۇن ئەمەس! شۇنىڭ ئۈچۈن بىز بۇنى زور كۈچ بىلەن

تەشۋىق قىلىشىمىز، ھەممە يەرگە ئومۇملاشتۇرۇشىمىز لازىم. ئالدى بىلەن، كۆرگۈچىلەردە چوڭقۇر تەسىرات قالدۇرۇش ئۈچۈن، تېلېۋىزىيە ئىستانسىسىنىڭ فىلىمنى ئۆزۈنراق ئېلىشىنى قولغا كەلتۈرۈش كېرەك. ئەگەر قىسقا بولغاندىمۇ يىگىرمە مىنۇتقا يەتكۈدەك بولسۇن، ئادەمنىڭ چىرايىنى ئېنىقراق كۆرۈپ بولغىچە ئۇنداق-مۇنداق قىلىپلا ئۆتۈپ كېتىدىغان بولۇپ قالسا بولمايدۇ. شۇنىڭ ئۈچۈن بىز ئالدىن تەييارلىق قىلىپ، كۆپ مەزمۇنلارنى، چىرايلىق كۆرۈنۈشلەرنى تەييارلاپ بېرىشىمىز كېرەك، شۇنداق قىلساق، ئوپېراتور ئۇنى فىلىمگە ئالماي تۇرالمايدۇ. ھەممىمىز كۆپرەك باش قاتۇرايلى، كۆپنىڭ ئەقلى كۆپ بولىدۇ.

ئىشتىن سىرتقى داۋايىنلەر كوللېكتىپ ئىجادىيەتكە كىرىشتى. كوللېكتىپ ئىجادىيەت گەرچە ئۇ يەردىن-بۇ يەردىن ئۇگىنىۋالغان ئادەتتىكى ئىشلار بولسىمۇ، لېكىن مۇزاكىرە قىلىشقا تېگىشلىك مۇرەككەپ ئىش ئىدى:

ــ ئاۋال سۇن ۋەنشەن ئائىلىسىنىڭ ئومۇمى كۆرۈنۈشى ئېلىنىشى كېرەك، ئاندىن ئاپاراتنىڭ كۆزى مۇنۇ ئالدى تەرەپتىكى يېڭى سېلىنغان ئۆچ ئېغىز ئۆيگە يۆتكىلىدىغان بولسا، تازا قامالمىشىدۇ. راست، دەرۋازا قۇپ-قۇرۇق تۇرسا سەت تۇرىدىكەن، ئۇنىڭغا دۇيلىيەن يېزىپ چاپلاپ قويۇش كېرەك؛ دۇيلىيەنىنىڭ مەزمۇنى... مەزمۇنى ...ھە، كاللا ئىشلىتىش لازىم، ئۆزۈندە يېزىپ قويغان بىلەن بولمايدۇ.

ــ بۇ ئىشنى باشلانغۇچ مەكتەپ مۇدىرىغا تاپشۇرۇش كېرەك، ئۇ كېچىلەپ بولسىمۇ يېزىپ پۈتتۈرۈپ، ئەتە ئەتىگەندىلا چاپلىۋەتسۇن.

ــ ھە راست تېخى، دەرۋازىنىڭ يېنىدىكى ئەسكى سېۋەتلەر

بىلەن چۈۋۈق بوربلارنىمۇ يېغىشتۇرۇۋېتىش لازىم، ئاپاراتقا چۈشۈپ قالسا سەتچىلىك بولىدۇ.

ــ ئاۋۇ ئۆينىڭ بۇرجىگىدىكى خالاجايىمۇ بار تېخى، ئاپاراتنى شۇنداق يۆتكەش بىلەن ئۇنىڭغا چۈشۈپ قالىدىغان بولسا، مەدەنىيەتسىزلىك بولىدۇ.

ــ ئۇنداق بولسا، ئەسكى سېۋەتلەر بىلەن چۈۋۈق بوربلارنى كۆيدۇرۈۋېتەيلى، خالاجاي...يەنە لازىم بولىدۇ، ئۇنىڭ ئالدىغا بىر قاشا تىكلەپ، ئۇنى توسۇپ قويايلى.

ــ ئۇنداق قىلساڭلار بولمايدۇ، ــ دەپ بېشىنى چايقىدى سۇن ۋەنشەن، ــ سېۋەت بىلەن بورا يەنە لازىم بولىدۇ، خالاجايىنى قاشا بىلەن توسۇپ قويساڭلار، كىرىش-چىقىش تەس بولۇپ قالىدۇ.

ــ ۋاي-ۋۇي، كىچىككىنە مەنپەئەتنىمۇ يېپىدىن-يېڭىنسىغىچە ھېساپلاپ كېتىپسىز، بىلىپ قويۇڭ، ھازىر بۇ سىزنىڭ شەخسىي ئىشىڭىز ئەمەس بولۇپ قالدى!

ــ ئەمىسە مۇنداق بولسۇن، ــ دېدى سۇن ۋەنشەن بېشىنى قاشلاپ قويۇپ، ــ دۆۋىلەگلىك ئوتنى خالاجاينىڭ ئالدىغا يۆتكۈپ-تەيلى، ئەسكى سېۋەت بىلەن ئەسكى بورا ئوتنىڭ ئاستىدا قالسۇن. يېرىمى تۈگىگەن بۇ دۆۋە ئوتنىڭ بۇ يەردە تۇرغىنىمۇ ياخشى بولماس، پەمى بار ئادەملەر بىر قاراپلا، سۇن ۋەنشەننىڭ يېقىن ئوتى ئومىغىچە قالاشقا يەتمىگۈدەك دەپ قالمسۇن.

ھەر نىمە دېگەن بىلەن، سۇن ۋەنشەن كاللىسىنى ئىشقا سېلىپ، ئەقىل كۆرسەتتى، كىچىككىنە ئىش بىلەن بىرمۇنچە قىيىن مەسىلىنى ھەل قىلدى. ئەمدى ئەمگەك-ئىشلەپچىقىرىش كۆرۈنۈشلىرىنى ئېلىش كېرەك. بۇ مەسىلىدە ھەممەيلەننىڭ قارىشى بىردەك چىقتى، ھېچقاندا

داق ئىختىلاپ بولمىدى. سۇن ۋەنشەن بېلىق بېقىشقا تايىنىپ باي بولغاندىن كېيىن، تور تاشلاپ بېلىق تۇتۇۋاتقان كۆرۈنۈشنى ئېلىش كېرەك، بىر قېتىم تور تاشلاپ مىڭ جىڭ بېلىق تۇتسا، كۇموشتەك پاقىراق بېلىقلار پىلتىڭلاپ تۇرسا، ئادەمنىڭ كۆڭلى كۆتۈرىلىپ قالدۇ. ئاندىن سۇن ۋەنشەن يوغان ئىككى بېلىقنى تۇتۇپ كېمىنىڭ بېشىدا چىرايلىقراق كۇلۇپ تۇرۇشى كېرەك.

سۇن ۋەنشەن كۇلۇپ كەتتى، بۇنداق كۆرۈنۈشلەرنى ئۇ كۆپ كۆرگەن، خېلى تونۇشلۇغى بار، بۇنداق رولنى ئوبدان ئالالايدۇ، كىنوغا ئالغۇچىلارغا زىيادە قىلىپ بېرىش ئۈچۈن، يوغان بېلىقتىنمۇ بىرنەچچىنى كاپ قىلىپلا تۇتۇۋالالايدۇ. قالغان بېلىقلارنى يەنىلا سۇغا قويۇپ بېرىشكە توغرا كېلىدۇ، ئەلۋەتتە، چۈنكى ھازىر تېخى بېلىق تۇتىدىغان ۋاقىت ئەمەس.

ئاۋال ئىشلەپچىقىرىش، ئاندىن تۇرمۇش. ئەمگەك قىلغاندىن كېيىن بېيىيدىغان گەپ، ئەمدى كىيىم-كېچەك، ئوي سەرەمجانلىرىنى ئېلىش كېرەك. ئىشتىن سىرتقى داۋايەنلەر سۇن ۋەنشەننىڭ بىساتىنى مۆلچەرلەپ، چوڭ ئوغلىنىڭ ئۆيىنى مۇھىم نۇقتا قىلىپ ئالسا بولغىدەك دەپ ئويلاشتى. ئۇنىڭ چوڭ ئوغلى ئۆتكەن يىلى توي قىلغان بولغاچقا، ئۆيىدە سافا، ئېلېكتىر يەلپۇگۈچ، ئىگىز ئاياقلىق ئېلېكتىر چىراغ ۋە رادىيو...بار ئىدى.

—تېلېۋىزور يوق ئىكەن-دە!

—راست شۇ يوق ئىكەن!—ئىشتىن سىرتقى داۋايەنلەرنىڭ ھەممىسى كەچۈرگۈسىز بۇ كەمچىلىككە ئاللىقاچان دىققەت قىلىشقان ئىدى، ئۇن مىڭ يۈەنلىك ئائىلىدە تېلېۋىزور بولمىغىنى قانداق ئىش!

ـــ فىلمگه ئېلىپ بولغاندىن كېيىن ئۆزىمۇ كۆرەلمىسە، بۇ بىكار ئاۋارە بولغانلىق ئەمەسمۇ!

بۇ ئىشنىڭ كۆڭۈلدىكىدەك بولمىغانلىغىنى ئويلىغان سۇن ۋەنشەن دېدى:

ـــ قايسىبىرىڭلار ئۆتنە بېرىپ تۇرساڭلار، بىرنەچچە كۈن قويۇپ تۇرساق.

ـــ بەللى! بىز ھازىر ھەقىقەتنى ئەمەلىيەتتىن ئىزلەيمىز دەۋاتساق، سىز ساختىپەزلىك قىلماقچى بولۇۋاتامسىز؟ كىيىم تىكىش ماشىنىسى بىلەن چايدانىنى ئۆتنە ئېلىپ سۈرەتكە چۈشىدىغان زامان ئۆتۈپ كەتتى، ھازىرقى سەنئەت راستچىللىقنى تەلەپ قىلىدۇ. ئېلىش كېرەك، بازاردىن سېتىۋېلىڭ!

سۇن ۋەنشەننىڭ كىچىك ئوغلى ئاغرىنىشقا باشلىدى:

ـــ دادا، مەن بىر تېلېۋىزور ئالايلى دېگىلى نۇزاخ، سەن تۇرۇپ تۇر، تۇرۇپ تۇر دەپلا كەلدىڭ، قاچانغىچە تۇرىمىزكىن ـ تاڭ!

ـــ سەن نىمىنى بىلىسەن! ـــ دەپ ئوغلىنى سىلكىدى سۇن ۋەنشەن، ئۇ ئۆيدە مەسلىھەت بىلەن ئىش قىلمايتتى. ـــ ھازىرقى تېلېۋىزورلارنىڭ سۈپىتى ياخشى ئەمەس، يېزىلارغا ئەكەلگەنلىرى كۆشۈلداپلا تۇرىدۇ، ئۇنىڭدىكى ئادەملەر تۇماندا قالغانىدەك كۆرۈنىدۇ، شۇڭا ئالغۇم كەلمىدى، بولمىسا مېنىڭمۇ ئاللىقاچان ئۆيدە ئولتۇرۇپ تىياتىر كۆرگۈم كەلگەن ئىدى!

ئىشتىن سىرتقى داۋايەنلەر سۇن ۋەنشەنگە ساۋاق بېرىشكە باشلىدى:

ـــ سىزنىڭ كاللىڭىز ئىشلىمەيدىكەن، تېلېۋىزور دېگەننىڭ ياخشىسىنى، رەڭلىگىنى، ئانتېنىسى بارنى ئېلىش كېرەك، ئۇنىڭدا دۇنيانىڭ

هەرقانداق يېرىدىن بەرگەن نومۇرلارنى كۆرگىلى بولىدۇ، ئۇ شۇنداق ئوچۇق كۆرسىتىدۇكى، ساقلىغۇنىڭ ھەر بىر تېلىنىمۇ ئوچۇق كۆرەلەيسىز!

ــ مۇشۇنداق تېلېۋىزور بولىدىغان بولسا، ــ دېدى سۇن ۋەنشەن يوتىسىغا بىرنى ئۇرۇپ، ــ بىرنى ئالغىنىم ئالغان، قوساقتىن، كېيىمدىن تېجەپ بولسىمۇ بىرنى ئالاي. ــ ئۇنىڭ خوشى تۇتۇپ كېتىپ ئۇچ يۈز سەر تەڭگىنى بىر دوديلا خەجلىۋەتكەن ياشلىق چېغىدىكى مەرتلىگى يەنە تۇتتى.

ــ ئۇنداغى تېپىلىدۇ! تەمىنات ــ سودا كوپېراتىۋىنىڭ مەھەللىمىزدىكى دۇكىنىدا بىرسى تۇرىدۇ، ئۇلار ھازىرلا مۇشۇ يەرگە ئېلىپ كەلسۇن!

سۇن ۋەنشەن ھەر ھالدا ياش بالا ئەمەس ــ دە! شۇنداغى بار دېگەننىڭ ئاكلاپ، سەل ئېھتىيات قىلغۇسى كەلدى:

ــ ئۇنىڭغا قانچە پۇل كېتەر؟

ــ ھەرقانچە كۆپ بولسىمۇ ئون مىڭ كوي كەتمەس، ھا ــ ھا ــ ھا...

ــ ئۆزىمىزدە ئىشلەنگىنىدىن قىممەتره‌ك بولىدۇ.

ــ ئانا، سېنىڭچە قانداق؟ ــ دەپ ئانىسىنىڭ پىكرىنى ئېلىپ كۆرمەكچى بولدى سۇن ۋەنشەن، ئۇ ئۆيىدە ئۇنداق ئۆز بېشىمچىمۇ ئەمەس ئىدى، كونا ئەنئەنە بويىچە ئىش قىلاتتى.

سۇن ۋەنشەننىڭ ئانىسى ياش چېغىدا تۇل قالغان ئىدى، ئۇمۇ ئېرى ئۆلۈپ كەتسە ئوغلىنى چوڭ بىلىدىغان كونا ئەنئەنىگە رىئايە قىلاتتى. ھىلىقى بىر يىلى سۇن ۋەنشەن بىر دوديلا ئۇچ يۈز سەر تەڭگىنى خەجلىۋەتكەندە، ئۇ كۈلۈپ تۇرۇپ "بەتخەج" دەپلا قويغان ئىدى. بۈگۈنكى كۈندە بېيىپ ئون مىڭ كوي پۇلغا ئىگە بولغان چاغدا

بىرەر تېلېۋىزور ئېلىش دىگەن قانچىلىك گەپ ئىدى.

ــ ئالساڭ ئالغىن، مېنىڭمۇ ئائىلىمىزدىكىلەرنىڭ كىنوغا چىققىنىنى بىر كۆرگۈم بار، ــ دېدى موماي كۆلۈپ ئاچسىنىڭ قولىغا ئۈرۈپ قويۇپ، ــ ئاچا، ۋاقتى كەلگەندە ئىككىمىز ئەجدەرھا باشلىق ھاسىنى تۇتۇپ، ئورۇندۇقتا پادىشادەك ئولتۇرىمىز ــ دە.

ــ مەن تۇرۇپ تۇراي، ــ دېدى سۇن ۋەنشەنىڭ ھاممىسى تۇزۇت قىلىپ، ــ تۇزۇكرەك كىيىمىنىڭمۇ تايىنى يوق، بۇنداق چىقسام ئەپلەشمەيدۇ!

ــ شۇنداق، ــ دەپ بىر ئۇلۇغ ــ كىچىك تىنىپ قويدى سۇن ۋەنشەنىڭ ئانىسى، ــ بىچارە ئاچام ئۆمۈر بۇيى جاپا چېكىپ ئۆتتى، يا بىرەر ياراملىق ئوغۇلغا ئېرىشەلمىدى. ئوغلۇم، سەن ھاماڭغا كىيىم ــ كېچەك ئېلىپ كەلگىن، ھاماڭ كىچىك ۋاقتىدا ساڭا بەكمۇ ئامراق ئىدى، شۇنىڭ ھۆرمىتى ئۈچۈن بولسىمۇ ئۇنىڭ ئىچ ــ تاش كىيىملىرىنى يەڭگۈشلەپ قويغىن.

ــ بولىدۇ، بولىدۇ، ــ دەپ كەينى ــ كەينىدىن بېشىنى لىڭشىتتى سۇن ۋەنشەن.

ــ دادا، بىزمۇ تۇرۇپ تۇرايلى، ــ دېدى سۇن ۋەنشەنىڭ كۆڭلى بۇزۇلغان چوك قىزى، ــ ياتلىق بولغان قىز چېچىۋەتكەن سۇ دېگەن گەپ بار، بىز ئەمدى سۇن ئائىلىسىنىڭ ئادىمى ھېساپلانمايمىز. ئەگەر بىزنىمۇ قاتناشسۇن دېسە، ئۇ چاغدا بىز ئىككى بالىسى بىلەن ئىشىك ئالدىدا تۇرغان دېۋانىنىڭ رولىدا چىقساق بولىدۇ!

ــ قىلىۋاتقان گېپىڭنى قارا، ــ دېدى سۇن ھاما بىر ئالىيىپ قويۇپ، ــ داداڭ ھاممىسىغىمۇ ياخشىلىق قىلىۋاتقان يەردە، ساڭا

قىلماي قالاتتىمۇ؟ ئېلىپ بېرىدۇ، سېنىڭ ئائىلەڭدىكى چوڭ-كىچىك هەممىسگە يېگى كىيىم ئېلىپ بېرىدۇ!

بۇ گەپنىڭ هەممىگە بىر كۆزدە قاراش لازىم دىگەن مەنىدە ئىكەنلىگىنى چۈشەنگەن سۇن ژەنشەن:

—ئېلىپ بېرىمەن، هەممەيلەنگە ئېلىپ بېرىمەن، سىلەرنى ئايرىپ قويمايمەن، —دىدى.

سۇن ژەنشەننىڭ كۈيوغلى پىكىر بايان قىلىش هوقۇقى بولمىغاچقا، هۆمىدىگىنىچە بۇلۇڭدا ئولتۇراتتى.

سۇن ژەنشەننىڭ ئىككى ئوغلى ئاچىسىنىڭ كۈيۈسىنىڭ كۆزىنى پاقىرىتىپ ئولتۇرغىنىنى كۆرۈپ، ئۇ ئادەم گەپ قىلماي تۇرغىنى بىلەن قوسىغىغا نىمە يامان غەرەزنى پۈكۈۋاتقانىدۇ، دەپ ئويلاپ قالدى. ئۇلار ئاچىسىنىڭ مەجەزىنى بىلەتتى، بۇ چوكان تۇرقىدىن خېلى جىگىرى بارەڭ كۆرۈنگىنى بىلەن قولىدىن ئىش كەلمەيتتى.

ئىشتىن سىرتقى داۋىيەنلەر ئائىلە ئىشلىرىغا ئارىلىشالمىغاچقا، هە دەپ گۈپپاڭچىلىق قىلىشاتتى:

—ئېلىپ بېرىدۇ، ئېلىپ بېرىدۇ، هازىر كىيىم-كېچەك دىگەننىڭ تولىلىغىدىن سېتىلماي تۇرۇپ كېتىپتۇ، رەخ بېلىتىمۇ ئالمايدىكەن.

—تەمىنات-سودا كوپېراتىۋى ئەتە بۇ يەرگە مال ئېلىپ كەلسۇن...هە راست، سودىنىڭ بېيىغان دىخانلار ئۇچۇن خىزمەت قىلىشى بولسا ئوبدان بىر كۆرۈنۈش بولىدۇ، ئوپېراتورنىڭ بۇ كۆرۈنۈشنى ئالماسلىغى مۇمكىن ئەمەس!

—يەنە بار تېخى، هازىر دىخانلارنىڭمۇ ئاشپۇزۇلغا كىرىپ تاماق يىگۈدەك بولغانلىقىنى چۈشەندۈرۈش ئۇچۇن لاۋسۇن بالا-چاقىلىرى بىلەن شەهەرگە كىرىپ ئاشپۇزۇلدا بىر تاماق يىسۇن!

ـــ ياق، ياق، ـــ دەپ كەينى ـ كەينىدىن قولىنى بۇلغىدى سۇن ۋەنشەن، ـــ مەن بۇرۇنلا ئاشپۇزۇلدا تاماق يېيەلىگۈدەك بولغان، ئىلگىرى مەن شياۋسەنيۇەن ئاشپۇزۇلىدا برقانچە كۈن تاماق يېگەن.

ـــ ساپلا يېگەن ـ ئىچكەننى ئېلىشنىڭ سىياسى ئەھمىيىتى بولمايدۇ، ـــ دىدى دادۇي شۇجىسىمۇ بۇ پىكرىنى ياقتۇرماي، ـــ بۇ كۆپچىلىكنى پۇل تېپىشقىلا ئۇندىگەنلىك بولىدۇ، پۇل تېپىشنىڭلا كويىدا بولغانسېرى كۆز تويمايدىغان بولۇپ قالىدۇ، بۇ سۇن ۋەنشەننىڭ ئۆزىگىمۇ پايدىسىز. ھازىرلا بەزىلەر: بېلىق كۆلىنى نىمشقا يالغۇز سۇن ۋەنشەنگىلا كۆتىرە قىلىپ بېرىدىكەن! سېمىز گۆشنى بىرلا ئادەم يىسە قانداق بولىدۇ، دەپ ئىنكاس قىلىۋاتىدۇ. ئىككى يىللىق كۆتىرە توختىمىنىڭ بۇ يىل ۋاقتى توشىدۇ، بۇ ئىشتىمۇ چاتاق چىقىپ قالىدىغاندەك تۇرىدۇ تېخى!

ئىشتىن سىرتقى داۋىيەنلەر بۇ گەپنى ئاڭلاپ، ئىش چاتاق ئىكەن، ئەپلەشمەي قالسا، ئىسمى جىسمىغا لايىق بۇ تېمۇ غۇلاپ چۈشىدىغان ئوخشىمامدۇ، دەپ قېلىشتى.

ـــ سىزچە قانداق قىلساق بولار؟ ـــ دەپ سورىدى ئىشتىن سىرتقى داۋىيەنلەر دادۇي شۇجىسىنىڭ رايىغا بېقىپ. چۈنكى ئۇلار سەنئەت ئىشلىرىنلا باشقۇرالايتتى، سەنئەت بولسا قوساقنى باشقۇرالمايتتى.

ـــ مېنىڭچە، ـــ دىدى دادۇي شۇجىسى بىر دەم جىم تۇرغاندىن كېيىن يۆتىلىپ قويۇپ، ـــ ئادەم بېيىغاندىن كېيىن ئۆزى بىلەنلا بولۇپ كەتسە بولمايدۇ، كۆپچىلىككە، كوللېكتىپقا كۆڭۈل بۆلۈپ، ئاممىغا پايدىلىق ئىشلارنىمۇ ئاز ـ تولا قىلىشى كېرەك.

سۇن ۋەنشەن زېرەك ئادەم بولغاچقا بۇنى بۇرۇنلا ئويلاپ قويغان ئىدى، كەلگۈسىدە مال بايلىغى ئىقتىدار بايلىغىغا يەتمەيتتى، بېلىق كۆلى كۆپچىلىكنىڭ بولغاچقا، سەن كۆتۈرە ئالالىغان بولساڭ، باشقىلارمۇ كۆتۈرە ئالالايدۇ، بۇنىڭدا گەپ كىمنىڭ بىكىسىنىڭ چوڭلۇغىدا، تېخنىكا ئىقتىدارى بولغاندىلا رىقابەتلىشىش كۈچى بولىدۇ. مانا مۇشۇنىڭ ئۈچۈنمۇ سۇن ۋەنشەننىڭ كۆڭلى خاتىرجەم ئەمەس ئىدى، چۈنكى ھىلىقى ھالىق كېلىن تېخى ئاسماندىكى غاز ئىدى، ئاسماندىكى غازنىڭ شورپىسىغا بولسا نان چىلاپ يىگىلى بولمايتتى. شۇڭا ئۇ دېدى:

ــ تۇغرا، تۇغرا، شۇجى توغرا گەپ قىلدى، مەنمۇ بۇرۇنلا كۆپچىلىككە بىرئاز پۇل ئىئانە قىلسام دەپ ئويلاپ قويغان ئىدىم، لېكىن بۇنى دادۇيىگە بەرسەم بولارمۇ ياكى شياۋدۇيىگە بەرسەم بولارمۇ دەپ، مۇشۇنى بىلەلمەي تۇرۇپ قالدىم.

دادۇي شۇجىسى سەكرەپ كەتتى:

ــ سىز، سىز... سىز مېنى تەڭشەش، يۆتكەش خاتالىغىنى يەنە ئۆتكۈز دىمەكچىمۇ؟ توقلۇقتىن قىلغىلى ئىش تاپالماي قالغان بىرسى «خەلق گېزىتى»گە خەت يازىدىغان بولسا، بۇ مەن ئۇچۇن كۆتۈرەلمەسلىك ساڭگىلىتىۋال دېگەندەك بىر ئىش بولىدۇ ــ دە!

ــ سىز... سىزچە قانداق قىلىش كېرەك؟ ــ دېدى ھودۇقۇپ كەتكەن سۇن ۋەنشەن.

ــ مۇنداق بولسۇن، ــ دېدى دادۇي شۇجىسى سەل ئويلىۋالغاندىن كېيىن (بەلكىم بالدۇرلا ئويلاپ قويغان بولسا كېرەك)، ــ دادۇيدىكى باشلانغۇچ مەكتەپ قۇرۇلۇش قىلىۋاتاتتى، ئازراق پۇل كېمىپ قېلىپ، ئىشنىڭ قۇيرۇغىنى ئۈزگىلى بولماي قالدى، سىز شۇنى

هۆددىگە ئالسىڭىز، دىخانلار پۇل چىقىرىپ مەكتەپ، ئاچسا، ھىچكىم غىدىك ـ پىدىك قىلالمايدۇ.

ئىشتىن سىرتقى داۋايەنلەر بۇ قالتىس كۆرۈنۈش دەپ بىرەك تەنتەنە قىلىشتى. ۋاقتى كەلگەندە سۇن ۋەنشەن مەكتەپنى كۆزدىن كەچۈرۈشكە باردى، بالىلار چىرايلىق كىيىملىرىنى كىيىپ ئۈسۈل ئويناپ، سۇن ۋەنشەن بوۋىسىنى قىزغىن كۈتۈۋالدى. ھازىرقى بالىلارغا ھەرقانداق كىشىنىڭ مەسلىگى كېلىدۇ، ئۇلار كىنوغا چىقىدىغان بولسا، چوڭ ئادەمدىنمۇ ھەيۋەتلىك كۆرۈنىدۇ، ھەم سىياسى ئەھمىيىتى بار، ھەم چىرايلىق ئوماق بالىلار چىقىدىغان بۇندىق كۆرۈنۈشنى ئوپېراتور چوقۇم ئالماي قويمايدۇ!

سۇن ۋەنشەن پۇل چىقىرىپ مەكتەپكە ياردەم بېرىش دىگەن گەپنى ئاڭلاپ، كۆڭلۈمدىكىدەك بولدى، دەپ ئويلىدى. ئۇ ھازىر مەدىنىيەتنىڭ ياخشىلىغىنى بىلگەن ئىدى، ئۇ ئىلگىرىمۇ مەدىنىيەتكە ھۆرمەت قىلاتتى. پەقەتلا ئۆزىنىڭ سەل ھاماقەتلىگىدىن، ياش ۋاقتىدا كۆرگەن «ۋۇشۇننىڭ تەرجىمھالى»نى ھىلىغچە تەنقىت قىلىش لازىملىغىنى چۈشەنمەي، ھەمىشە ئۇ قەلەندەرنىڭ غېمىنى يەيتتى. بۈگۈنكى كۈندە ئون مىڭ يۈەنلىك ئائىلە بولۇپ قالغاچقا، بۇ ئىش دەل ئۇنىڭ كۆڭلىگە يېقىپ قالدى ـ دە، دىدى:

ـــبۇ پۇلنى بەرگىنىم بەرگەن، ئۆزەمنى دىمىگەندىمۇ ئەۋلاتلارنى دىيىشىم كېرەك. ـــئۇ قىلچە ئىككىلەنمەيلا بۇ "قۇيرۇق"نى ھۆددىگە ئالدى، بۇ "قۇيرۇق" ئۈچۈن قانچىلىك پۇل كېتىدىغانلىغىنىمۇ سوراپ ئولتۇرمىدى.

ئىشتىن سىرتقى داۋايەنلەر ھىساپلاپ كۆرۈۋىدى، تېلېۋىزىيە فىلىمىنىڭ مەزمۇنى مول بولۇپ كېتىپتۇ، فىلىمگە ئۇنىڭ ئۈچىتىن

بىرىنى ئالغاندىمۇ ئون سەككىز مىنۇتلۇق فىلىم چىقىدۇ، ئۇنىڭغا ئىككى مىنۇتلۇق كىرىش سۆز قوشۇلسا، گەپ يوق يىگىرمە مىنۇت قويۇشقا يېتىدۇ. ئەمدى ئۇلار سۇن ۋەنشەنگە ھويلا-ئارامنى سۈپۈرۈش، ئىشك-دەرىزىلەرنى سۇرتۇش، ئوتلارنى يۆتكەش ئىشلىرىنى ئورۇنلاشتۇرۇپ قويۇپ، ئۆزلىرىگە تەقسىم قىلىنغان ئىشلارنى قىلىشقا تۇتۇش قىلدى.

سۇن ۋەنشەننىڭ كەيپى ناھايىتى چاغ ئىدى، ئۇ ئوغۇل-كېلىنلىرىگە تەييارلىق قىلىشنى تاپىلاپ قويۇپ، ئۆزى قولىنى قوشتۇرۇپ ئىشىك ئالدىدا تۇردى. بۇ چاغدا خېلى كەچ بولۇپ قالغان ئىدى، تۆت ئەتراپ يىراقتا سوزۇلغان كەڭلىك ئىدى، ئۇ ئاسمانغا قاراپ، سەل بېشى ئايلانغاندەك بولدى. بۇنىڭدىن نەچچە يىللار ئىلگىرىكى مۇشۇنداق بىر چاغدىمۇ ئۇ ئىشىك ئالدىدا تۇرۇپ ئاسمانغا قاراپ، ئۆزىنى باشقىچە سەزگەن ۋە ئەتىكى چۈشلۈك تاماقنىڭ غېمىنى يىگەن ئىدى. ئايىنىڭ ئون بەشى قاراڭغۇ، ئون بەشى ئايدىڭ دىگەندەك، مۇشۇ ئۇچ يىل ئىچىدە ئۇ قانداق بولۇپ كۆتۈرىلىپ كەتتى!

گاڭخې كۆلى ئۇستىنى تۇمان قاپلىغان ئىدى، سۇن ۋەنشەننىڭ ئۆزىمۇ بۇلۇت ئۇستىدە لەيلەپ يۈرگەندەك بولۇپ قالدى...

ــھوي دادىسى، مەيەگە كېلىڭلار!ــسۇن ھامىمىنىڭ بۇ ئاۋازى سۇن ۋەنشەننى خىيالدىن ئويغاتتى،ــئىتتىك كېلىڭلار، قىزىمنى كۆڭلىنى بۇزۇپ يىغلاۋاتىدۇ.

سۇن ۋەنشەن يۈرىگى ئېغىپ، ئاسماندىن يەرگە چۈشۈپ مۇزنىڭ ئارىسىغا كىرىپ كەتكەندەك بولۇپ كەتتى. ئۇ ئۆمرىدە ئىككى ئىشنى خاتا قىلغان: بىرى، ھىلىقى بىر يىلى بەتخەجلىك قىلىپ،

ئۇچ يۈز سەر تەڭگىنى خەجلىۋەتكەچكە، قازان ئېسىشقا قادىر بولالمىغان چاغلاردا پۇشايمان قىلىپ كەلدى؛ يەنە بىرى، قىزىنى ياتلىق قىلىدىغان چاغدا شەيتانىنىڭ كەينىگە كىرىپ كېتىپ قالدى، ماڭاش ئالمايدىغان ئادەمنىڭمۇ بۇگۈنكىدەك كۈنگە ئۇلىشالايدىغانلىغىنى زادىلا ئويلاپ باقمىدى. ئەسلىدە ئويلىشى لازىم ئىدى، 62 ـ، 63 ـ يىللىرىمۇ "7 ـ، 8 ـ دەرىجىلىك ئىشچىنىڭ ئالدىغىنى دېخان بۇۋاينىڭ بىر باغلام پىيىزغا يەتمىگەن" ئەھۋال كۆرۈلگەن ئىدىغۇ؟ ئەرگە بىر نۆۋەت، يەرگە بىر نۆۋەت. پۇل دېگەن ئېقىن سۇ، ئېقىپ كەتسە، يەنە كېلىدۇ؛ ياتلىق قىلىنغان قىز دېگەن يەرگە چاچقان سۇغا ئوخشايدۇ، چېچىلغان سۇنى يىغىۋالغىلى بولمايدۇ ـ دە!

سۇن ۋەنشەن قولىنى قوشتۇرۇپ، دۇگدەيگىنىچە دەلىزدىن ئۆتۈپ، ئارقىدىكى كونا ئۆيگە قاراپ ماڭدى. ئۆيدىن قىزىنىڭ يىغىسىنى ئاڭلىغان سۇن ۋەنشەن گويا قاتىلىق جىنايىتىنى سادىر قىلىپ قويغاندەك قورقۇپ كېتىپ، قەدىمىنى يۆتكەشكە جۈرئەت قىلالماي قالدى.

قىزى ئاتا ـ ئانىسىنى كۆرگەندىن كېيىن، ئىسەدەپ يىغلاپ كەتتى. ئانىسى قىزىغا تەسەللى بېرىپ ۋە ياشلىرىنى سۈرتۈپ تۇرۇپ:

ـــ يىغلىمىغىن، قانداق گېپىڭ بولسا دادىڭغا دېگىن، بۇ ئىشنى ئاشۇ دادىڭ قىلغان! ـــ دېدى.

ـــ ئەمدى بۇ گەپنى دېگەندىن نېمە چىقىدۇ، ـــ دېدى قىزى ئېغىر بىر تىنىپ قويۇپ، ـــ شۇ چاغدا مەن تەگمەيمەن دېسەم، سىلەر ئۇنى، بۇنى دەپ يۇرۇپ مېنى يولغا سالدىڭلار، ئەمدى ئۆزەڭلار راھەت كۆرگەندە مېنى ئۇنتۇپلا قالدىڭلار!

ـــ ئۇنتۇپ قالمىدۇق...، ـــ دېدى سۇن ۋەنشەن تىترەڭگۈ ئاۋاز

بىلەن، ــ قاچىنى قولۇمغا ئالسامىلا سەن يادىمغا كېلىسەن ــ دە، ھەرقانداق مەزىلىك تاماقنىڭ تېتىمايى قالدۇ! ــ سۇن ۋەنشەن كۆزىگە ياش ئالدى، بۇ قەزىنىڭ ئۆزى بىلەن بىللە تارتقان جاپا ــ مۇشەققىتى بىرمۇ ــ بىر ئۇنىڭ كۆز ئالدىدىن ئۆتۈشكە باشلىدى...

سۇن هامما ھۆڭگۈرەك ئېتىپ يىغلۇۋەتتى:

ــ جېنىم بالام، ئۇ چاغدا سېنى راھەتكە ئېرىشەمدىكىن دەپ شۇنداق قىپتىكەنمىز!

قەزى ئاتا ــ ئانىسىنىڭ كۆڭلى بۇزۇلۇپ يىغلىغانلىغىنى كۆرگەندىن كېيىن، ئىسەدەشتىن ئاستا توختاپ، ئانىسىنىڭ يېشىنى سۈرتۈشكە باشلىدى:

ــ ئانا، يىغلىمىغىن، ئۇ چاغدا سىلەرنىڭمۇ نىيىتىڭلار ياخشى ئىدى، پەقەتلا ئۆزەمنىڭ تەلىيى كاج بولغاچقا... ــ دەۋېتىپلا يەنە يىغلۇۋەتتى.

ــ تەلەينىڭ كاجلىغىمۇ ئادەمنىڭ جاپاغا چىداپ ئىشلىشىدىن قورقىدۇ، ــ دىدى سۇن ۋەنشەن يېڭى بىلەن يېشىنى سۈرتۈپ تۇرۇپ، ــ سىلەرنىڭ ئۇ يەردە سىياسەتنى قويۇپ بەرىدىغۇ، بەرمەيدىغۇ؟ بىرەر ئامال قىلغىلى بولامدۇ، قانداق؟

ــ قويۇپ بېرىشنىغۇ ئاللىقاچان قويۇپ بەرگەن، لېكىن يېزىلاردا قويۇپ بەرگەن ئىدى، تېخى مۇشۇ يېقىندىلا بازارىدىغۇ قويۇپ بېرىپ، شەخسلەر دۇكان ئاچسا بولىدۇ دەپتىمىش...

ــ دۇكان ئاچسا؟ ــ دىدى كاللىسى يەنە ئىشلەشكە باشلىغان سۇن ۋەنشەن، دۇكان ئېچىش دېگەن ياخشى چارە ــ دە!

ــ ...باللارنىڭ دادىسى مەن ئەمدى ھامماللىق قىلمىسام، سىلىغۇ ئۆيدە بىكار بولغاندىن كېيىن بىر كىچىك دۇكان ئاچساق ــ

مىكى دەۋاتىدۇ، ــ دېدى قىزى ۋە يەنە: ــ بۇلارنىڭ ھەممىسى ئاشۇ كىشىنىڭ ئويلاپ تاپقانلىرى، بۇ توغرىمۇ، توغرا ئەمەسمۇ، مەنمۇ بىلمەيمەن، ــ دەپ قوشۇپ قويدى.

ــ توغرا!! ــ دېدى سۇن ۋەنشەن ناھايىتى ياقتۇرۇپ، ــ ئەر-خوتۇن ئىككىلار كىچىك بىر دۇكان ئاچساڭلار، باللار ئاستا-ئاستا چوڭ بولۇپ قالسا، كېيىنكى چاغلاردا كۇنۇڭلار ياخشى بولۇپ كېتىدۇ!

ــ ئەمما... ئەمما دەسمايىمىز يوق...، ــ قىزى ئېغىز ئېچىشتىن خىجىل بولۇپ قالدى.

ــ ھەي، نىمشقا بالدۇرراق دېمەيسەن؟ قانچە پۇل كېتىدۇ؟

ــ ئۇ كىشى: دۇكان سېلىۋېلىشقا بەش يۈز كوي بولسا، يەنە بىرەر مىڭ كوي بولسا دەسمايە قىلساق، دەيدۇ. دادا، بۇ سەل كۆپ بولۇپ كەتكەندەك تۇرامدۇ نېمە؟

ــ ياق... كۆپ ئەمەس، ــ دېدى سۇن ۋەنشەن قىزنىڭ بېشىنى سىلاپ تۇرۇپ، ــ خاتىرجەم بول قىزىم، ساڭا مىڭ بەش يۈز كوي بېرەي، سېنىڭ تويلۇغۇڭ بولۇپ قالسۇن!

يېغلاۋاتقان قىز كۈلۈۋەتتى-دە، ئۈياتقۇسى كېلىپ ئانىسىنىڭ قۇچىغىغا ئۆزىنى تاشلىدى.

ئەتەي ئۆزىنى چەتكە ئېلىپ تۇرغان كۈيوغۇل كىرىپ، تىجارەتنى قانداق قىلىش توغرىسىدا قېيناتىسى بىلەن مەسلىھەتلەشتى. سۇن ۋەنشەن زېرەك ئادەم بولغاچقا، تىجارەت قىلىش جەھەتتىمۇ ئوبدان يول كۆرسىتىپ بېرەلەيتتى.

ئۆز ئۆمرىدە ئۆتكۈزگەن ئېكىكى خاتالىغىنى تۇزەتكەنلىگى ئۈچۈن، سۇن ۋەنشەن بۇ كىچە ناھايىتى تېچ ئۇخلىدى. ئۇچ يۈز

سەر تەڭگىنىڭ كەتكىنى كەتكەن بولدى، مىڭ بەش يۈز كوي بولسا ئۇنىڭ يۈرىگىدىكى دەردىنى ساقايتتى، پۇل دىگەن قاچانلا بولسا ئەسقاتىدىكەن ـ دە!

سۇن ۋەنشەننىڭ كەيپى ناھايىتى ساز ئىدى، ئۇ سەھەر تۇرۇپ، ھويلا ـ ئارامنى پاكىز سۈپۈردى. ئىشىك ئالدىدىكى ئەسكى سېۋەتلەر ئېلىۋېتىلگەن، خالاجاي ئوت بىلەن توسۇپ قويۇلغان بولغاچقا، ھويلا ئىلگىرىكىگە قارىغاندا راستلا يورۇق، چىرايلىق بولۇپ كەتكەن ئىدى، ئەمدى كىنوغا ئالسا چوقۇم ئوبدان چىقاتتى.

يېزىدىكىلەرمۇ كىنوغا ئېلىشقا بەك قىزىقاتتى، ئۇلار داۋېيەنلىك قىلالمىسىمۇ، لېكىن بۇنىڭ ئۈچۈن ئاز ـ تولا كۈچ چىقىرىشنى خالايتتى. ياش يىگاچچى سۇن ۋەنشەننىڭ ئۆيىدىكى بىر جۈپ سافانى يارامتي، يېقىندا ئۆزى ياسۇالغان يېڭى پوسۇندىكى بىر جۈپ سافانى سۇن ۋەنشەنگە بېرىپ تۇرىدىغان بولدى؛ كىچىك سەيپۇڭ سۇن ۋەنشەننىڭ ئۆيىدىكى كەينىگە يانداۋىدىغان چاقمۇ يوق تىكىش ماشىنىسىنىڭ ئورنىغا ئۆزىنىڭ ئادەتتىكى كىشىلەر ئۇقمايدىغان JUYK دېيىلىدىغان يېڭى نۇسخىدىكى تىكىش ماشىنىسىنى ئېپكېلىپ قويۇپ تۇرىدىغان بولدى؛ ياتلىق بولۇش ئالدىدا تۇرغان بىرنەچچە قىزغا تېخمۇ بولۇپ بەردى، ئۇلار سۇن ۋەنشەننىڭ كېلىنىنى ئارىغا ئېلىۋېلىپ، كۇلۇشكەنى ھالدا مەسلىھەتلىشۋاتاتتى. ئۇلار ئۇپچە ئەرتىست بولماقچى ئەمەس، بەلكى ئۆزلىرىنىڭ توي جابدۇقلىرىنى كىنوغا بىر چىقىرىۋېلىش ئۈچۈن، ئۆزىنىڭ يۇڭ ئەدىيال، قاۋار يوتقان، يېڭى پەلتو قاتارلىق نەرسىلىرىنى سۇن ۋەنشەننىڭ كېلىنىگە بېرىپ تۇرماقچى بولۇشاتتى. سۇن ۋەنشەن قۇچقاچلارنى قورۇغاندەك، بۇ قىزلارنى سىرتقا ھەيدەيتتى:

ـــ چقىڭلار، چقىڭلار، بۇ ۋېلىشىك قويۇپ بېرىدىغان ئىش ئەمەس، چوڭ تەكشۈرۈشمۇ ئەمەس، سىلەر تېخى ساختا ئىش قىلماقچى بولۇۋاتىسىلەر. ھە، ئون مو يەرنىڭ شېلىنى بىر مو يەرگە كۆچۈرمەكچى بولۇۋاتىسىلەر!

ـــ ۋاييەي، سىز بىزنىڭ كەمبەغەللىگىمىزنىڭ يۈقۇپ قېلىشىدىن قورقۇۋاتامسىز؟

ـــ بىز كەمبەغەل بولساقمۇ يەنە خېلى جېنىمىز بار. سىزدەك كېلىنىگە بىرەر يېڭى پەلتو تىكتۇرۇپ بېرىشكىمۇ قوسىغى ئاغرىيدىغانلاردىن ئەمەس!

بۇ قىزلارنىڭ ئارىنى بۇزۇۋاتقانلىغىغا ئوغىسى قايىنغان سۇن ۋەنشەن:

ـــ تىكتۇرگىنى ياخشى بولمايدىكەن، مەن ئېلىپ بېرىمەن! ـــ دىدى.

ـــ ئالالمايسىز!

ـــ ئالالايمەن، تەمىنات ـ سودا كوپېراتىۋى ئېپكېلىپ بېرىدۇ!

دېگەندەك، تەمىنات ـ سودا كوپېراتىۋىنىڭ ھەر خىل ماللار بىلەن لىق تولغان ئىككى قېتىمغى سۇن ۋەنشەننىڭ ئىشىك ئالدىغا كېلىپ توختىدى. تەمىنات ـ سودا كوپېراتىۋىنىڭ ۋاڭ پەمىلىلىك مۇدىرى بۇ خەۋەرنى ئاڭلاپلا، سۇن ۋەنشەننىڭ ئىشىك ئالدىغا كېلىپ يايما ئاچماقچى بولغان ئىدى، بۇنداق قىلغاندا، مالمۇ سېتىلاتتى، كىنوغىمۇ چىقاتتى، بۇنىڭ بىلەن، ئېلان ھەققى بەرمەي تۇرۇپلا نامغا ۋە مەنپەئەتكە ئىگە بولاتتى. بولۇپمۇ ئىمپورت قىلىنغان "رىلى" ماركىلىق، 20 سۇڭلۇق رەڭلىك تېلېۋىزورنى ئىككى يىلنىڭ ئالدىدا قارامليق قىلىپ ئېلىپ كەلگەندىن كېيىن جازىدا توپا بېسىپ تۇرۇپ قالدى. گۇڭشېنىڭ

كادىرلىرى ئېلىپ كېتىپ بىر مەزگىل ئىشلىتىۋىدى. تۇزۇمگە توغرا كەلمىگەنلىكتىن يەنە قايتۇرۇپ ئېپكېلىپ ئامبارغا تاشلاپ قويىدى. سەرمايە ئايلىنالمىغاچقا، ھەر ئايدا ئۆسۈم تۆلەپ كەلىدى. قىزىق ئىش، بۇنىڭدەك بىر تېلېۋىزورنىڭ پۇلىغا كاھىشلىق ئۆيىدىن ئۇچ ئېغىز سېلىۋېلىشقا بولىدىغان تۇرسا، قانداق دېخان بۇنى ئويلىمايدۇ! يەنە كېلىپ بۇ يەردە توك بىلەن تەمىنلەش شۇنداق نورمالسىز، ھەمىشە توك بار چاغدا تېلېۋىزوردا ئويۇن يوق، ئويۇن بار چاغدا توك يوق. ئاخشاملىرى سائەت ئونىدىن ئاشقاندا ئاندىن توك كېلىدۇ، ئىنتىك بېرىپ تېلېۋىزورنى ئاچسا، "خەير-خوش" دەۋاتقان ئىككى ئاق ئوۋدەك چىقىدۇ-دە، تۇگەيدۇ. بۇ تېلېۋىزور ۋاك جۇرنىلىنىڭ يۇرىگىنى يارا قىلىۋەتكەن ئىدى، مانا بۇگۈن بۇ يارىنى ساقايتىدىغان ئادەمنى تاپىدىغان بولدى!

ئىشتىن سىرتقى داۋايىلەر قېيىق بىلەن بىللە يەنە كېلىشتى، ئۇلار: تېلېۋىزىيە ئىستانسىسىنىڭ ماشىنىسى يولغا چىقىپتۇ، چۈشلەر بىلەن ناھىيىگە كېلىپ، توختىمايلا ئۇدۇلىلاپ سۇن ۋەنشەنىنىڭ مەھەللىسىگە يېتىپ بارىدىكەن، ئۇلار ھاۋا ئوچۇق چاغدا جىددى تۇتۇش قىلىپ ئىشنى پۈتتۈرمەكچى ئىكەن، دىگەن خەۋەرنى ئېلىپ كەلدى.

سۇن ۋەنشەن ئۆز ئائىلىسىدىكىلەر بىلەن بىللە ئىشىك ئالدىدا تۇراتتى، خۇددى تاڭزۇڭزا چاغىنىدا ئەجدىھا شەكىللىك قېيىق مۇسابىقىسى كۆرۈۋاتقاندەك، پىرىستانمۇ، كۆلنىڭ بويىمۇ ئادەم بىلەن تولغان ئىدى، گويا بۇت چۆگىلىتىش بولىدىغاندەك، چوڭ-كىچىك يەشكىلەر ھە دەپ قىرغاقتا توشۇلۇۋاتاتتى. سۇن ۋەنشەنىنىڭ قىزى ۋە كۈيوغلى خوشال كۆرۈنەتتى، ئىككى نەۋرىسى خوشاللىغىدىن

چاۋاك چېلىشاتتى.

ئىككى قېيىقتىكى مالنىڭ ھەممىسى سۇن ۋەنشەنلەرنىڭمىكىن دەپ ئويلاپ قالغانلار:

ــھەي، بۇ مېلىڭلارنى پارچە ساتامسىلەر؟ــدەپ كەينى-كەينىدىن سورىشاتتى.

ــساتمىز، ھەممىنى ساتمىز، ــدەيتتى باشقا ئوچەيلەن بىلەن ھىلىقى 20 سۆڭلۈق رەڭلىك تېلېۋىزورنى يۆتكەۋاتقان ۋاڭ جۇرېن چۈنكى بۇ نەرسىنىڭ يەشىگى بەك يوغان ئىدى.

ــچايدان شىشسى بارمۇ؟ــدەپ كەمچىل نەرسىلەرنى سورايتتى كىشىلەر.

ــيوق. بىرسى يىگىرمە سەكىز كويلۇق يېڭى ئىشلەنگىنىدىن بار، بۇ ئۆزى ئاپتوماتىك چايدان.

ــئەرزانلىرى بارمۇ؟

ــجۇپى ئون تۆت كويلۇق، "توي" ماركىلىق تۆمۈر قاپلىغىدىن بار.

سۇن ۋەنشەن يېڭى مەھسۇلات بىلەن ئانچە تونۇشلۇغى بولمىغاچقا سەل تەمتىرەپ قالدى. ئۇنىڭغا يېڭى مەھسۇلات ئالدىدا ھەمىنى بىردىنلا ئورۇقلاپ كېتىۋاتقاندەك بىلىنىپ كەتتى، ئۇنىڭ ئېسىدە قېلىشچە، چىغ قاپلىق چايدانىنىڭ بىرسى ئىككى كويدىن سەل ئاشاتتى...

ــۋاييەي، تېخى بۇ يەردە ھاڭۋېقىپ تۇرۇپسىزغۇ! ئىتتىك بولۇڭ، كىنوغا ئالدىغانلار ھازىرلا كېلىدۇ! ــدەپ سۇن ۋەنشەنىنى تارتتى ئىشتىن سرتقى داۋىيەنلەردىن بىرسى، ــمانا قاراڭ، دۇيلىيەننى ھازىرغىچە تېخى چاپلىماپتۇ ئەمەسمۇ!

ـــمەكـتەپ مۇدىرى ھەجەپـمۇ ئېغىر ئادەم، ـــدېـدى ئالدىراپ كەتكەن دادۇي شۇجىسى، ـــھەي، سەن بېرىپ مۇدىرنى قىچقىرىـپ كەلگىنە!

ـــكەلدى، كەلدى! ـــدېيىشتى كەنتنىڭ غەربىدە توپا توزۇتۇپ كېلىۋاتقان بىر جېپنى ئۇشتۇمتۇتلا كۆرگەن كىشىلەر.

ـــكىنوغا ئالىدىغانلار كەلدى! ـــدەپ توۋلاشقان پېتى يۈگۈرۈشۈپ كەتتى باللار.

ئىشتىن سىرتقى داۋىيەنـلەر بۇلار نـەمىشقا بۇنـداق بالـدۇر كېلىدىغاندۇ، مەيدان تېخى راسلىنـىپ بولمىغان تۇرسا، دەپ ھاڭ-تاڭ بولۇپ قېلىشتى.

ھىلىمۇ ياخشى، كەلگـىنى تېلېۋىزىيە ئىستانسـسـىنىڭ ماشىنـسى ئەمەس، "دۇڭفېڭ" ئاشپۇزۇلىدىـكى كۆك جىڭـلى چۇشۇپ كەلـگەن ماشىنا ئىكەن. ئۇ ئايال ماشىنىدىن سەكرەپ چۇشۇپ، ئولىشۇالغان باللارنى يېرىپ ئۆتۈپ، ھاسىرىغان پېـتى سۇن ۋەنشەنـنىڭ ئالدىغا كەلدى.

ـــۋاي ئانامەي، ئادەمنى ئالدىرىتىپ جېنىنى ئالدىغۇ! ـــدېـدى كۆك جىڭلى مەيدىسىگە شاپىلاقـلاپ قويۇپ تۇكرۇگـىنى يۇتۇپ، ـــمۇنداق گەپ ئىدى: تۇنۇگۈن ئاخشام بىز جىددى يىغـىن ئېچـىپ، مۇشۇ پۇرسەتتىن پايدىلىنىپ سىزنى ئائىلىڭىز بىلەن قوشۇپ بىزنىڭ ئاشپۇزۇلغا تاماققا تەكلىپ قىلىپ، شۇنىڭدىن بىر كۆرۈنۈشنى كىنوغا ئالدۇرۇشنى قارار قىلدۇق. ۋاقتى كەلگەندە، سىزنى بىز ماشىنا بىلەن ئاپىرىپ، ئەكىلىپ قويىمىز، سىلەرنى ماڭدۇرۇپ ئاۋارە قىلمايمىز.

ـــكۆپ رەھـمەت، ـــدېـدى سۇن ۋەنـشەن قولـىنى كۆكسـىگە قويۇپ، ـــمەن ئىلگىرى سىلەرنىڭ ئاشپۇزۇلدا تاماق يىگەن.

ـــبولدىلا، ـــدىدى دادۇي شۇجىسمۇ، ـــيىگەن-ئىچكەنىنى كىنوغا ئېلىشنىڭ ئەھمىيتى يوق.

ـــۋاييەي، سىز سىياسىنى قوماندان قىلغىلى تۇردىڭىزغۇ! ـــدىدى كۆڭ جىڭلى گەپ بەرمەي، ـــيىگەن-ئىچكەنىنىڭ ئەھمىيىتى يوق، تۇرلى ماللارنى سېتىۋالسا ئەھمىيتى بولمىدىكەن-دە؟ سودىنىڭ ھەر-قانىدىغى خەلق ئۇچۇن خىزمەت قىلمىدۇ، ئۇ يۇقۇرى-تۆۋەن دەپ ئايرىلمايدۇ. ئۇلارنىڭ ھېچقايسىسى ئۆگەي ئەمەس! دىخانىلارنىڭ بىكەتكە بېرىپ ئۇنى-بۇنى ئېلىپ يىيىشگە رۇخسەت قىلمىغانلىغىڭىز بىكار ئەمەسكەن-دە، سىزنىڭ ئىدىيىڭىزدە مەسىلە بار ئىكەن! ـــ دادۇي شۇجىسىنىڭ ئاغزىنى تۆۋاقلاپ قويغان كۆڭ جىڭلى سۇن ۋەنشەنگە بۇرالدى: ـــبىرىڭ جۇمۇ، ئىلگىرى ئاشپۇزۇلدا قانچىلىك بىر نەرسە يىسىڭىزمۇ ھېچكىم كۆرمىگەن! ئۇنىڭ ئۇستىگە، كىنوغا ئالىدىغانلار جاپا چېكىپ شۇنچە ئۇزاق يەردىن كەلگەن تۇرسا، ئاشپۇزۇلغا تەكلىپ قىلمىسىڭىز سەت تۇرمامدۇ؟ ـــئۇ يەنە دادۇي شۇجىسىغا بۇرالدى: ـــقاپاقۇاشكەنسىز، بۇلار ئاشپۇزۇلغا كىرسە سىز قالاتتىڭىزمۇ؟ گەپنىڭ راستىنى ئېيتسام، بەزى سەيلەرنى سىز تېخى كۆرمىگەن!

ـــھە-ي-ي، سىلەرنىڭ ھەمىڭلار كادىرلارنى چىرىتمەكچى بولىسلەر، ـــدىدى ئامالسىز قالغان دادۇي شۇجىسى، ـــيىيش-ئىچىشكە بېرىلىپ كېتىشكە قارشى تۇرۇلغاندىن بۇيان مەن نەپسىمنىڭ كەينىگە كىرمەسلىك قارارىغا كەلگەن ئىدىم، لېكىن نەپسىدىن كېچىشمۇ تاماكىنى تاشلاشقا ئوخشاش تەس ئىكەن...بوپتۇ، مېھمان دىگەن ساھىپخانىغا بوي سۇنۇشى كېرەك.

سۇن ۋەنشەنمۇ بىر يەرگە كەلىدى: شۇنداق ئەمەسمۇ، كىنوغا

ئېلىشقا كەلگەنلەرنى ئىككى بېلىق بىلەنلا مېھمان قىلىش سەت بولىدۇ، چۈنكى باللارنىڭ ئانىسى بېلىقنى سۈدا پىشۇرۇشنىلا بىلىدۇ، مېھمانخانىلاردىكىدەك خىلمۇ-خىل ئۇسۇلدا پىشۇرۇپ چىقىشنى بىلمەيدۇ، بېلىقتا قىلغان سېيى ئېغىزغىمۇ تېتىمايدۇ. سەنئەتكارلارنى سەنئەت بىلەن ئەتكەن تاماققا تەكلىپ قىلىش كېرەك. ئۇنىڭ ئۇستىگە، ئوغۇللىرىمۇ شەھەرگە كىرىپ ئويناپ چىقىپ دەۋاتىدۇ، بۇرۇن ئۆزى تاماشا قىلسا بولغان يەردە، ئەمدى ئوغۇللىرى تاماشا قىلسا بولمايدىغان نەمىسى بار، ئادىلراق بولۇش كېرەك، ھەمىشە بېسۇپرىش بىلەن ئىش تاڭاتمايدۇ-دە!

—ماقۇل، بولىدۇ، قانچىلىك پۇل كېتەر؟—ددى ئۇ.

—"دۆڭئېك" ئاشپۇزۇلى مېھمان قىلىمىز دىگەنىدىن كېيىن پۇل ئالمايدۇ،—ددى دادۇي شۇجىسى كۇلۇپ.

—ئەكىلىك،—دەپ دادۇي شۇجىسىغا قولىنى ئۇزاتتى كۇڭ جىڭلى،—ھازىر بەلگىلىمە بار، كىم مېھمانغا تەكلىپ قىلسا شۇ پۇل تۆلەيدۇ! سىززە، ھى-ھى، يىگەن بىلەن، تۆلىيەلمەيسىز!—ئۇ قولىنى يېغۇزلىپ، سۇن ۋەنشەنگە ددى:—خاتىرجەم بولۇڭ، سىزدىن ھەرگىز بىر تىيىنمۇ پايدا ئالمايمىز، قارىڭ، توي زىياپىتىنىڭ بىر جوزىسى ئاتمىش كويغا توختايدۇ، گەپنىڭ راستىنى قىلغاندا، ئۇنىڭغا قويۇلىدىغان سەيلەر ئادەتتىكى سەيلەر بولىدۇ. سىزگە سەيلەرنى سانىنى ئاشۇرۇپ، سۇپەتلىك قىلىپ ئېتىپ بېرىمىز، باھاسىنى ئاشۇرماي يەنىلا ئاتمىش كوي ھىساپلايمىز. ساھىپخانىلار بىلەن مېھمانلار تەخمىنەن ئۇچ جوزىلىق بولار، ئۇچ يەردە ئاتمىش دىگەن بىر يۈز سەكسەن بولىدۇ، بۇنىڭدىن ئون پېرسەنتنى قىسقارتىمىز، ھاراق-پاراق، سەي-پەي بولۇپ ھەممىسى ئۇچۇن سىزدىن

بىر يۇز ئاتمىش ئىككى كوي ئالمىز، ئاپىرىپ-ئەكېلىپ قويۇشقا كېتىدىغان ماشىنىنىڭ ماي پۇلىنى ئالمايمىز، قانداق، رازىمۇسىز؟— كۆڭ جىڭىلى چاققان ھەم قولىدىن ئىش كېلىدىغان ئايال بولغاچقا، ئىشنى ئوچۇق ئېيتتى.

سۇن ۋەنشەنگمۇ ئەھۋال ئايدىڭ بولدى، "ئەگەر بىر تور سېلىپلا مىڭ جىڭ بېلىق تۇتقان بولسام، بۇ ئىش بىلەن ئىككى يۇز جىڭنى توردىن چىقىپ كەتتى دېگەن گەپ! بۇنىڭغمۇ بوپتۇ، ھىلىقى بىر يىلى ئۆزۈم يالغۇز ئۇچ يۇز سەر تەڭگىنى خەجلىۋەتكەن يەردە، بۇگۈن بىر ئائىلىلىك ئادەم بۇنچىلىك پۇلنى خەجلىگەنگە قوساق ئاغرىمتى..."

—قېنى، تېز كېلىپ كۆرۈڭلار يوغان تېلېۋىزورنى! —دەپ توۋلاشقان كىشىلەر سۇن ۋەنشەنىنىڭ ئۆيىگە قاراپ ئاقتى. سۇن ۋەنشەننىڭ كىچىك ئوغلىمۇ ئىشكىنىڭ ئىچىدە تۇرۇپ:

—دادا، مەيەگە كەلگىنە! —دەپ توۋلىدى.

سۇن ۋەنشەن بۇرۇلۇپ ماڭماقچى بولۇۋىدى، كۆڭ جىڭلى كاپ قىلىپ ئۇنىڭ يېڭىدىن تۇتۇۋېلىپ:

—ما ئىشنى قانداق قىلىسىز؟—دېدى.

—شۇنداق بولسۇن، شۇنداق بولسۇن...—دېدى سۇن ۋەنشەن سەل دېلىغۇل بولۇپ. ئۇنىڭغا تېلېۋىزورنىڭ ئىشى مۇھىم ئىدى!

20 سۆڭلۈق رەڭلىك تېلېۋىزور توت بۇرجەك جوزىنىڭ ئۈستىگە قويۇلغان بولۇپ، ئۇنىڭ ئانتېننىسى سەركىنىڭ مۆڭگۈزىدەك تۇراتتى. ۋاڭ جۇرېن ئۆزى ئۇنى يەشكىتىن چىقىرىپ، سىملىرىنى تارتتى. سۇن ۋەنشەننىڭ كىچىك ئوغلى ھاياجانلانغانلىغىدىن خۇددى ئىچۋالغاندەك قىزىرىپ كەتكەن ئىدى. تىقما-تىقما بولۇپ ئولىشىپ

ۋالغان كىشىلەر قىزىقسىنىپ قاراپ تۇرۇشاتتى. تېلېۋىزور يېزىدا خېلى كەڭرىپ قالغان بولسىمۇ، لېكىن بۇنداق يوغىنىنى ھېچكىم كۆرۈپ باقمىغان ئىدى، ئۇنىڭ ئۈستىگە بۇ تېخى رەڭلىك ئىدى!

ــ ئىسىت، كۈندۈزدە ئۇيۇن يوق-تە.

ــ بار، بۈگۈن يەكشەنبىدە بولىدۇ.

ئۇيۇن بار دېگەننى ئاڭلاپ، كۆرگۈچىلەر تېخىمۇ يېقىنلاپ كەلدى.

ــ يېنىڭلار، ئارقاڭلارغا يېنىڭلار، ــ دەپ توۋلىدى ۋاڭ جۇرېن، ــ چوڭ تېلېۋىزورنى يىراق تۇرۇپ كۆرگەن ياخشى، يېقىن كېلىۋالساڭلار ئوچۇق كۆرەلمەيسىلەر. ــ ئۇ گۈڭشېنىڭ بازىرىدىكى يېڭى مەھسۇلات ھەۋەسكارى بولغاچقا، رادىيو، تېلېۋىزور، كىر ماشىنىسى دېگەنگە ئوخشاش يېڭى نەرسىلەر بىلەن ھەپىلىشىشكە ئامراق ئىدى، بۇ نەرسىلەر ئۈستىدە گەپ قىلىدىغان بولسا، گەپ دېگەننى قۇياتتى. ــ يېنىڭلار، يەنە يېنىڭلار، ئاز دېگەندە ئىككى مېتر نېرى تۇرۇشۇڭلار كېرەك... خوپ، ئاۋال بۇنى ئالغۇچى ئۆزى كېلىپ بىر كۆرسۇن، ــ دېدى ۋاڭ جۇرېن سۇن ۋەنشەننى تېلېۋىزورنىڭ ئالدىغا تارتىپ كېلىپ، ــ قانداقكەن، يارىغاندۇ، بۇ دېگەن ھازىرقى تېلېۋىزورنىڭ ئەڭ چوڭى، ئەڭ ياخشىسى، نۇرغۇن ئادەملەر ئۇنىڭ دەردىدە سەۋدايى بولۇپ قالغان، خىزمەتتىدىن ئېلىپ تاشلىنىپ، چارە كۆرۈلگەن، پارتىيىدىن چىقىرىلغان. سۇن ۋەنشەن، سىزنىڭ تەلىيىڭىز بار ئىكەن، سىز ئالمەن دېگەن نەرسە ئالدىڭىزغا ئۆزى كەلدى. ــ ۋاڭ جۇرېن ئۇنىڭ ئۇ يەر-بۇ يېرىنى تولغىغىلى تۇردى، ــ قاراڭ، مانا بۇ VHF، UHF دېگەن خەتلەر بار كىچىك ئىشىك ئويۇنىنى ئالدىن مەلۇم قىلىپ تۇرىدۇ، ئاتمىش توقۇز

ئىستانسىنىڭ ئويۇنىنى تولۇق ئالالايدۇ. ئىستانسىنى تاللاش ئاسان، قول تەگسىلا، ئاپتوماتىك يول بىلەن توغرىلىنىدۇ!

سۇن ۋەنشەن "ئاپتوماتىك" دىگەن سوزنىلا چۇشىنەلىدى ۋە بۇنى ئاڭلاپلا هودۇقۇپ قالدى، هىلىقى ئاپتوماتىك چايدانىنىڭ بىرسى يىگىرمە سەكىكىز كوي تۇرسا، مۇنچىۋالا يوغان ئاپتوماتىك نەرسە قانچە پۇل بولىدۇ! شۇڭا ئۇ ۋاڭجۇرېننى چەتكە تارتىپ سورىدى:

ـــمەن بىر تېلېۋىزور ئالسامىلا بولىدى، سىز نىمشقا يوغان بىر نەرسىنى كۆتىرىپ كەلدىڭىز؟ بۇ نەرسە نەچچە پۇل؟

ـــپۇل توغرىلىق گەپ قىلساق، سىز نۇرغۇن پۇل تاپىتىڭىز، دەسلەپتە بۇ ئىكىكى مىڭ ئالتە يۈز كوي ئىدى، هازىر باهاسى چۇشۇرۇلدى، ئىككى مىڭ ئىككى يۈز قىرىق كوي بەرسىڭىزلا بولدى.

ـــۋايجان، بۇنى ئالالمايدىكەنمەن، ـــدەپ ئىتتىك كەينىگە ياندى سۇن ۋەنشەن، خۇددى قىزىق دەزمالغا تېگىپ كەتكەندەك.

ـــتولا كەمتەرلىك قىلماڭ، ـــدىدى ۋاڭ جۇرېن مال سېتىشتىكى هۇنەرىنى ئىشقا سېلىپ، ـــسىز ئالالمىسىڭىز كىم ئالالايدۇ؟ هە، سىز ئۇنى كىشىلەرگە زىيان سالسۇن، خەخلەر مۇشۇنىڭ بىلەن خاتالاشسۇن، سەن ئايمۇ-ئاي ئۆسۈم تۆلەۋەر دەۋاتىسىز. سىز ئۇنى سېتىۋالسىڭىز، دۆلەتكە توهپە قوشقان بولىسىز، پايدىسىنى ئۆزىڭىز كۆرىسىز، چاتاق يوق. سىز بۇگۈن مەندىن بۇ تېلېۋىزورنى ئالسىڭىز، مەن ئەتە سىزنى خىمىيىۋى ئوغۇت، دېخانچىلىق دورىسى، بامبۇك تاختا، ئاهاك قاتارلىقلار بىلەن تەمىنلەيمەن، بىر قولىڭىزدا بەرسەڭىز، بىر قولىڭىزدا ئالسىز، پۇل بىكار كەتمەيدۇ!

سۇن ۋەنشەن سەل بوشاپ قالدى، بۇ تەمىنات-سودا كوپىرا-

تۇنى "دۇڭقېڭ" ئاشپۇزۇلغا ئوخشاتقىلى بولمايتتى، ئۇ كېلەر يىلى بېلىق كۆلىدە مەرۋايىت قۇلۇلسى باقماقچى بولۇۋاتسا، بامبۇك تاختا بولمسا بولمايدۇ-دە. شۇڭا دېدى:

—ئالاي، چوقۇم ئالاي...لېكىن كىچىگىنى ئالاي.

—كىچىگىنى؟—دېدى ئۇمتىسزلەنگەن ۋاڭ جۇرېن، —ئەڭ كىچىگى 9 سۆڭلۈق بولاتتى، ھازىر ئۇنى ئىشلىمەيدىغان بولدى. بوپتۇ 12 سۆڭلۈقنى ئالغانمۇ بولۇڭ، بىر ئائىلىدىكى ھەممە ئادەم قىستىلىشىپ بىر يەرگە پوملىشۋالسا ياخشىمۇ! يەنىلا يوغىنى ئوبدان، ياز كۈنلىرىدە ئاخشىمى ئىشىك ئالدىدىكى سەيناغا قويۇپ، سىلەر ئالدى رەتتە ئولتۇرساڭلار، پۇتۇن كەنتتىكىلەرگىمۇ نەپ تېگىدۇ! ھەي، سىلەر دەپ بېقىڭلار قېنى، مېنىڭ گېپىم توغرىمۇ، قانداق؟— ۋاڭ جۇرېن ئاممىنى ھەركەتلەندۈرگىلى تۇردى، بۇ ئۇسۇل ئۇنۇملۇك چىقىپ قالدى.

—توغرا، ئالسۇن!

—ئالغىنا سۇن ۋەنشەن، —دېدى پىشقەدەملەردىن بىرسى، — بۇغدايىنىڭ بانىسىدا قارىمۇق سۇ ئىچىپتۇ دېگەندەك، خولۇم-خوشنىلارمۇ سېنىڭ دۆلىتىڭدىن بەھرىمەن بولسۇن!

دادۇي شۇجىسى سۇن ۋەنشەننى بېقىنداپ قويدى:

—ئويلاپ بېقىش كېرەك، ئالمىسىڭىز خەخىلەرنىڭ نارازىلىغىنى قوزغاپ قويمىسۇن.

ئىشتىن سىرتقى داۋايەنلەرنىڭ ھەممىسى تېلېۋىزور ھەۋەسكارلىرى ئىدى، ئۇلار مۇشۇنداق تېلېۋىزورنى ئارزۇ قىلىپ يۈرەتتى، دېمىسىمۇ، مۇشۇنداق تېلېۋىزورلا تېلېۋىزىيە فىلىمىدە كۆزگە كۆرۈنىدىغىنىدەك چىقاتتى. 12 سۆڭلۈق تېلېۋىزورنى چايدان، ئۇستەل سائىتى

سلەن بىر يەرگە تىزىپ قويغانىدا، قىلمىگە ئوبدان ئېلىنمىسا، ئۇ كۆزگە كۆرۈنمەي قالىدۇ. شۇڭا دېيىشتى:

ــ ئېلىك، تېلېۋىزور ئالمەن دېگەن ئادەم دەسمىنى بىر قېتىمدىلا سېلىش لازىم، بولمىسا، بىر-ئىككى يىل ئۆتكەندىن كېيىن ئارقىدا قالىدىغان گەپ.

سۇن ۋەنشەننىڭ قولىغى ئىشتىن سىرتقى داۋىيەنلەردە بولغىنى بىلەن، كۆزى تالادا ئىدى. تالادا ئانىسى، ھامىسى، چوڭ ئوغلى، كېلىنى، قىزى ۋە ئىككى نەۋرىسى يايما ئېچىلغان يەردە مال تاللاۋاتاتتى. نەۋرىسى شەپكىنى بېشىغا كىيىپ، پەلەيىنى قولىغا سېلىۋالغان ئىدى، كېلىنى ئىگىز پاشنىلىق بىر توفلىنى ئۆلچەپ كۆرۈۋاتاتتى، مەھەللىدىكى قىزلار ئۇنى ئىگىز پاشنىلىق ئايال، گاچا پەلتو كىيىپ، ئاندىن سومكىدىن بىرنى ئېسىپ، كىنو چولپانلىرى بىلەن سېلىشتۇرۇپ بېقىشقا ئۇنىدەيتتى. ئانىسى ئۇزۇن بىر يوڭ شارپىنى ئاچمىسىنىڭ بوينىغا يۆگەپ قويۇپ، ئاچا-سىڭىل ياش ۋاقىتلىرىدىكىدەك چاقچاقلىشىپ، چىشى قالمىغان كومىك ئېغىزلىرىنى ئېچىپ كۈلۈشەتتى. سۇن ۋەنشەننىڭ كۆزىگە بېلىق كۆلىنىڭ قاشلىرى ئۆرۈلۈپ چۈشۈپ، سۇ شاقىراپ سىرتقا قاراپ ئېقىۋاتقان، ئۇ ئۆزى پىلتىكلاپ يۈرگەن بېلىقلارنى توسۇۋالالمايۋاتقان، ئوخچۇپ ئېقىۋاتقان سۇنىمۇ توسۇۋالالمايۋاتقان بىر ئەھۋال كۆرۈنگەندەك بولۇپ كەتتى...

ــ سىز زادى ئالامسىز، ئالمامسىز؟ جاۋاپ بېرىڭا! ــ دېدى ۋاڭ جۇرېن سۆيلەپ.

ــ نېمە بولسا بولسۇنا، ئالسام ئالاي سىزنىڭ بۇ نەرسىڭىزنى! ــ دېدى سۇن ۋەنشەن پۈتىنى يەرگە بىر ئۇرۇپ قويۇپ.

كىشىلەر روھلىنىپ، بارىكاللا دېيىشتى. بىردىنلا سۇن ۋەنشەنىڭ كىچىك ئوغلى ۋاقىرىغىنى تۇردى:

ــ ئاتا، بولمايدۇ، بۇ تېلېۋىزور بۇزۇقكەن!

ۋاڭ جۇرېن بۇنى ئاڭلاپ ئەندىشىگە چۈشتى، بۇ تېلېۋىزورنىڭ ساق ياكى بۇزۇق ئىكەنلىگى ئۇنىڭ ئۆزىگىمۇ مەلۇم ئەمەس ئىدى، چۈنكى ئۇنى گۈڭشې كادىرلىرىنىڭكىدىن يانىدۇرۇپ ئېپكەلگەندە تەكشۈرۈپ باقمىغان ئىدى، شۇڭا بىرەر يېرى بۇزۇلۇپ قالغان بولۇشىمۇ مۇمكىن ئىدى. ئۇ ئادەملەر توپىنى يېرىپ ئۆتۈپ سورىدى:

ــ بۇزۇق؟ قەيېرى بۇزۇقكەن؟

سۇن ۋەنشەنىڭ ئوغلى تېلېۋىزورنى كۆرسىتىپ تۇرۇپ دېدى:

ــ ئەنە قاراڭ، ئادەملەر تۇمانىنىڭ ئىچىدە قالغاندەك كۆرۈنۈۋاتىدۇ، ئىكرانمۇ لەپەڭشىپ تۇرۇۋاتىدۇ!

ــ ئوھو... ــ دېدى ۋاڭ جۇرېن كۆڭلى تىنىپ، ــ ئۇكام، سەن بۇنى بىلمەيسەن، بۇ ئەتراپتا ئۇلاپ تارقىتىش ئىستانسىسى يوق، ئۇنى ئوچۇق چىقسۇن دېسەڭ سىرتقا ئوتتۇز مېتر ئىگىزلىكتە ئانتېننا بېكىتىش كېرەك. خاتىرجەم بولۇڭلار، بۇلارنىڭ ھەممىسىنى ئۆزەم تەييارلاپ قويغان، ئۇزۇن ئۇچ تال ياغاچ بولسا، ئۇنىڭغا ئانتېننى بېكىتىپ، ئەلىلىك كىلوگىرام سىم بىلەن ئۇنى چىڭ ئورناتساق، يەنە قىرىق مېتر سىم تارتىپ، بېسىم تۇراقلاشتۇرغۇچ بىلەن چاقماق قايتۇرغۇچ ئورناتساق، مۇشۇلارنىڭ ھەممىسگە تۆت يۈز كويغا يېقىن بىر نىمە كېتەر. ھم، مانا بۇ ئىش مېنىڭ قولۇمدىنلا كېلىدۇ، گۈڭشەنىڭ ئانتېنىسىنىمۇ مەن ئورنىتىپ بەرگەن!

ــ بۇ نەرسىلەرمۇ تېلېۋىزورنىڭ پۈلىنىڭ ئىچىدىمۇ؟ ــ دەپ سورىدى سۇن ۋەنشەن.

ـــ ياق، ياق، بۇ ئۇنىڭ سىرتىدا، تېلېۋىزور ھەچقاچان ئانتېننى ئۆز ئىچىگە ئالمايدۇ.

سۇن ۋەنشەننىڭ ئاچچىغى كەلدى:

ـــ سىزنىڭ بۇ قىلغىنىڭىز ئورۇق گۆشكە يوغان سۆڭەكنى قوشۇپ ساتقانلىق!

ـــ ھى-ھى-ھى، سۆڭەك؟ ـــ دېدى ۋاڭ جۇرېن چېچىلماي تۇرۇپ، ـــ دېخانلار ئىلىم-پەننى بىلمەيدۇ، بۇنىسى چۈشىنىشلىك دەپ قارايتتى ئۇ، ـــ ئەگەر سىزدىن باشقا ئادەم بولىدىغان بولسا، بۇ سۆڭەك ئۇچۇن باش قاتۇرۇپ تۇرۇشنىمۇ خالىمايمەن، مۇشۇ سۆڭەك بولمىسا، سىز ئىككى مىڭ ئىككى يۈز قىرىق كوي خەجلەپ، ئىچىگە بىر نەرسە سالغىلىمۇ بولمايدىغان بىر ساندۇقنى سېتىۋالدىم دېسىڭىز بولىدۇ! شىياۋلى، ئانتېننىنى ئېلىپ كىرگىنا. ـــ ۋاڭ جۇرېن سۇن ۋەنشەننىڭ كېچىك ئوغلىغا قولىنى بۇلغاپ تۇرۇپ دېدى: ـــ سەن غەم قىلما، ئانتېننىنى ھازىرلا ئورنىتىمىز، بۇگۇن ئاخشام ئوبدان ئويۇن كۆرۈشۈڭدە گەپ يوق! ھەي سۇن بوۋاي، ھاماقەتلىك قىلماڭ، سىز ئىككى مىڭ ئىككى يۈز قىرىقتا چىداپ، توت يۈز كويغا چىدىمايۋاتىسىز! بۇ تېلېۋىزورنىڭ ئۆزىلا ئىككى مىڭ ئالتە يۈزگە يارايتتى، سىز بىر تېيىنمۇ زىيان تارتمايسىز. ھەي، ھەي، بىكار تۇرغانلار نېرى كېتىڭلار، تېلېۋىزور كۆرسەتكەن دەيدىغانلار ماۋۇ دەلىزگە بىر مېتىر كەلگىدەك ئورا كولاپ، ياغاچ تەييارلاڭلار!

ۋاڭ جۇرېن ھەقىقەتەن قىزغىن ھەم ئىشلارنى ئەتراپلىق ئويلاپ قويغان ئىدى.

سۇن ۋەنشەن بىر ئۇلۇغ-كىچىك تىنىپ قويۇپ، ئىنتىك كەينىگە بۇرۇلۇپ سىرتقا ماڭدى، ئۇ تۆگىدىن قۇرۇق قالغاندىن كېيىن ئەمدى

ببرىپ تۇگمىنى تەرمەكچى، يەنى ئائىلىسىدىكىلەرگە ئالىسمۇ، ئالمىسمۇ بولىدىغان نەرسىلەرنى ئازراق ئېلىشلار دېمەكچى بولىدى، پارچە-پۇرات نەرسىلەرنىڭ پۇلى يېغىلسا، ئۇمۇ كۆپ بولىدۇ-دە!

ئۇشتۇمتوت كۆتىرىلگەن داقا-دۇمباق ساداسى بىلەن تەڭ بىر توپ ئوقۇغۇچى يېتىپ كەلدى، باشلانغۇچ مەكتەپ مۇدىرى قىزىل قەغەزگە يېزىلغان، سىياسى قۇرۇمغان دۇيلىيەننى تۇتۇپ، توپىنىڭ ئالدىدا كېلىۋاتاتتى.

ــ تازىمۇ سەت بولدى، كەچۇرگەيسىز، ــ دەپ ئەپۇ سورىدى سۇن ۋەنشەننى كۆرگەن مەكتەپ مۇدىرى، ــ تەييارلىق ئىشلىرىمىز پۈتمەي، سەل كېچىكىپ قالدۇق، ساقلاپ قالغان ئوخشىمامسىز؟

سۇن ۋەنشەن گاڭگىراپ قالدى، ئۇ دۇيلىيەننى كۆتۈپ تۇرمىغان ئىدى، مۇدىرنى كۆرۈپلا باشقا بىر ئىشنى ئېسىگە ئالدى-دە، دېدى:

ــ مۇدىر، دادۇي شۇجىسى سىزگە دېگەنىدۇ؟ مەن مەكتەپكە ئازراق پۇل ئىئانە قىلماقچى بولدۇم.

ــ بۇ ئىشتىن خەۋەر تاپقانلىغىمىز ئۈچۈن، مىننەتدارلىق بىلدۇ-رۇشكە بالىلارنى باشلاپ كەلدىم، ــ دېدى مۇدىر سۇن ۋەنشەنگە تازىم قىلىپ قويۇپ، ــ سان ئېنىقراق بولسۇن دەپ، بىر هازاغىچە هىساپلاش بىلەن بولۇپ كېتىپتىمىز.

ــ هە، مۇنداق دەڭ، ــ دېدى سۇن ۋەنشەن، ــ ئۇ قۇرۇلۇشنىڭ "قۇيرۇغى"غا زادى قانچە پۇل كېتىدىكەن؟

ــ مانا هازىر، سەل تەخىر قىلىپ تۇرۇڭ، ئاۋال ماۋۇ دۇيلىيەننى چاپلۇۋېتىپ، ئاندىن باشقا ئىشنى قىلايلى.

مۇدىر خېلى دېتى بار، ئالدىراپ-هودۇقۇپ كەتمەيدىغان ئادەم

ئىدى. ئۇ ئاۋال ئوقۇغۇچىلارنى دەرۋازىنى يېپىشقا بۇيرۇپ، ئۆزى كەينىگە يېگىرمە قەدەمچە يېنىپ تۇرۇپ ئۆلچىدى، دۇيلىيەننىڭ ئىگىز-پەسلىگى ۋە ئارىلىغىنى بېكىتكەندىن كېيىن، بور بىلەن سىزىپ ئىز چىقىرىپ، ئوقۇغۇچىلارنى ئاشۇ ئىز چىقىرىلغان يەرگە ئاۋايلاپ شىلىم سۈرتۈشكە بۇيرۇدى. شۇنىڭ بىلەن بىللە، ئوقۇغۇچىلارغا: "دۇيلىيەننى چاپلايدىغان چاغدا شىلىمنى قەغەزگە سۈرتۈشكە بولمايدۇ، بولمىسا، نەم تەككەندىن كېيىن قەغەز ئۆزىرىدۇ-دە، قۇرۇغاندىن كېيىن قورۇلۇپ، ئاسانلا چۈشۈپ كېتىدۇ، كۆتىرىلمۇالىدۇ. دۇيلىيەن دىگەن بىر يىلغىچە تۇرىدىغان نەرسە، بۇ چوڭ خەتلىك گېزىت چاپلىغانغا ئوخشىمايدۇ" دەپ ئۆگەتتى.

ئوقۇغۇچىلار مۇدىرنىڭ ئۆگەتكىنى بويىچە، دۇيلىيەننى ئاۋايلاپ چاپلىدى. مۇدىر ئۇ يەر-بۇ يېرىگە قاراپ چىققاندىن كېيىن ئىنتايىن مەمنۇن بولدى. "ئەمگەك قىلىپ باي بولۇش، ئىشلەپچىقىرىش بىلەن ئائىلىنى گۈللەندۈرۈش" دىگەن سۆزلەر ئۈستىخانلىق قىلىپ قالتىس يېزىلغان ئىدى. ئۇ كەينىگە ئۆرۈلۈپ سۇن ۋەنشەندىن سورىدى:

ــ قانداق، بولدىمۇ؟

ــ ھە، ھە...بولدى. ھىلىقى "قۇيرۇق" ئۇچۇن زادى قانچە پۇل كېتىدىكەن؟ــ سۇن ۋەنشەن تاغدىن گەپ سورىسا باغدىن جاۋاپ بەرگەندەك، ئۇ دۇيلىيەنگە قاراپمۇ قويماي، پۇلنىڭلا گېپىنى قىلاتتى.

مۇدىر قوللىرىنى ئەرتىپ بولۇپ، يانچۇغىدىن ئىمىر-چىمىر خەتلەر بىلەن تولغان بىر ۋاراق قەغەزنى ئېلىپ دىدى:

ــ مانا، كېتەرلىك پۇل مۇشۇنىڭغا يېزىلغان، بۇ بىر چاتاق ئىش

بولۇپ قالدى. دادۇي بۇنى پىلاننىڭ سىرتىدا قىلىۋېتەيلى دېسە، يۇقۇرىدىن تەستىقلىماي قويىدى، باشلاپ قويغاندىن كېيىن بۇ ئىشنى يېغىشتۇرغىلى بولمىدى.

ــ قانچە پۇل...ــ سۇن ۋەنشەنىڭ ئاۋازى بۆلەكچىلا چىقىپ كەتتى، ئىشنىڭ "قۇيرۇغى" دېيىشۋاتاتتى، نېمە ئەمدى تۇرۇپلا چاتاق ئىش بولۇپ قالدىغۇ!

ــ لىلا گەپنى قىلسام، مەنمۇ پۇلنىڭ ھەممىسىنى سىزنىڭ بېرىشىڭىزنى قۇۋۇەتلىمەيتتىم، لېكىن دادۇي شۇجىسى سىزنى بۇ ئىشنى ھۆددىگە ئالىمەن دەپ بەك چىڭ تۇردى دېگەنلىكتىن، مەنمۇ ناھايىتى ئالقىشلىدىم، قارشى تۇرغۇم كەلمىدى. ئاخىرقى بىر قۇرغا قارىسىڭىز بولىدۇ، جەمئى ئىككى مىڭ بەش يۈز توقسان بىر يۈەن.

سۇن ۋەنشەن قېتىپلا تۇرۇپ قالدى. ئۇ ھىلىقى سانلارنى ئوچۇق كۆرەلمىدى، ئۇنىڭغا قەغەز ئۈستىدە قاپ-قارا بىر نىمىلەر مەلدىراپ يۈرگەندەك، كۆلىنىڭ ئاستىغا يوشۇرۇنۇۋالغان يوغان بىر بېلىق بىرلا پىلتىڭشىپ، ئىنتايىن يوغان قۇيرۇغىنى بىلەن توقۇز مىڭ سەككىز يۈز ئون نەچچە كويىنى ھېچقانچە قويماي سۈپۈرۈۋەتكەندەك تۇيۇلۇپ كەتتى!

ــ ھوي دادىسى، مەيەگە كېلىڭلار!ــ دەپ يەنە توۋلىدى سۇن ھاما، ئۇ توۋلاۋېتىپ قولىنى پۇلاڭلاتتى، ئۇ بەكلا بىتاقەت بولۇۋاتقاندەك ئىدى.

سۇن ۋەنشەن بولسا ئالدىرىمايتتى، ئۇمۇ خوتۇنىغا قاراپ قولىنى پۇلاڭلىتىپ:

ــ سىلە مەيەگە كېلىڭلار!ــ دىدى.

ـــ شىزى جاۋاپ ئېلىپ كەپتۇ، ئۇلارنىڭ نەپسى بەكمۇ يوغان ئىكەن، ھە دېگەندىلا ئۇچ مىڭنى بەرسۇن دەپتۇ! ـــ دېدى سۇن ھامما سۇن ۋەنشەنىڭ ئالدىغا كېلىپ.

ـــ ھە! كۆپ ئەمەس، كۆپ ئەمەسكەن، ـــ دېدى سۇن ۋەنشەن بېشىنى كۆتۈرۈپ كۈلۈپ كېتىپ، ـــ ناھايىتى كەتسە بىر تېلېۋىزورنىڭ پۇلىكەن! ئانىسى، سىلىمۇ ئاۋۇ يايما ئاچقان يەرگە بېرىپ بىرەر نەرسە ئېلىڭلار، مۇشۇ يىللاردىن بېرى مەن بىلەن بىللە جاپا چەكتىڭلا... قولۇڭلارغا قاراپ بېقىڭلار، ئەتىدىن كەچكىچە ئىشلەۋېرىپ، خوددى توخۇنىڭ پەنجىگە ئوخشاپ قاپتۇ، بىر پەلەي ئېلىپ سېلىۋېلىڭلار، تېرە پەلەي بولسۇن... ـــ سۇن ۋەنشەن كۆزىگە ياش ئېلىپ كەينىگە ئۆرۈلۈپ، كەنتنىڭ غەربىگە قاراپ ئۇزاق تۇردى، ھىلىقى جۇچاڭجاڭ نېمىشقا كەلمەيدىغانىدۇ! بايلىقنى توزىتىدىغانلارنىڭ ھەممىسى كەلدى، بايلىق توپلاشقا يارەملىشىدىغانلاردىن بىرسىمۇ كەلمىدى!

ـــ كەلدى، ئەنە كەلدى!

تېلېۋىزىيىگە ئالدىغانلار مانا راستلا كەلدى، ئۇلارنىڭ ئاق رەڭلىك ماشىنىسى كەنتنىڭ غەربىي بېشىغا كېلىپ ئاستا توختىدى.

تاماشا كۆرۈپ تۇرغانلار گۈرىدە شۇ ياقتا قاراپ چاپتى، ئىشتىن سىرتقى داۋۇيەنلەر بىلەن دادۇي شۇجىسى ھەممىدىن بەكرەك چېپ-پىپ چىقىپ كەتتى، ئۇلار ئاۋال بېرىپ، قانداق قىلىش توغرىسىدا مەسلىھەتلەشمەكچى ئىدى. خېلى ۋاقىت داۋام قىلغان پاتپاراقچىلىق ۋە ئالدىراشچىلىقتىن كېيىن، بىردىنلا چوڭ بىر مەسىلە مەلۇم بولۇپ قالدى:

سۇن ۋەنشەن يوقاپ كەتتى!

ئىزدەش كېرەك ـ دە، سۇن ۋەنشەننىڭ ئۆيىدىكىلەر ئىزدىدى؛ يۇزلىگەن ئادەم بىرلا ۋاقىتتا ئىزدىدى؛ گۈكشې تېلېفون ئارقىلىق ھەممە يەرنى ئىزدىدى؛ چوڭ يول، چىغىر يوللارنى ئىزدىدى؛ ئوت ـ چۆپلەرنىڭ ئارىسى ۋە ئۆرەك ـ ئازگاللارنى ئىزدىدى؛ دەريا ـ لارنى ئىلمەك بىلەن قوچۇپ ئىزدىدى! توپ ـ توغرا ئۇچ كۈن ئىزدەپمۇ ھېچيەردىن تاپالمىدى.

تېلېۋىزىيە ئىستانسىسىنىڭ ماشىنىسى قايتىپ كەتتى. باشلانغۇچ مەكتەپنىڭ مۇدىرى بولسا بىر تىيىنمۇ كەم ئەمەس ئىككى مىڭ بەش يۈز توقسان بىر يۈەن پۇلنىڭ چېكىنى تاپشۇرۇۋالدى!

(«خەلق ئەدەبىياتى» ژورنىلىنىڭ 1983 ـ يىلىق 4 ـ سانىدىن تەرجىمە قىلىندى)

تەرجىمە قىلغۇچى: خوجائابدۇللا ئوسمان.
تەرجىمىنىڭ تەھرىرى: ئابدۇللا ئابلىز.

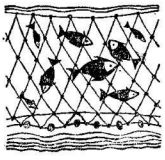

سوغا

شېن جۈپىك

1

قىشتا كۈن بەك قىسقىراپ كېتىدۇ، كەچ سائەت 6 بولمايلا ئىشخانغا قاراڭغۇ چۈشۈپ، ئۈستەل، ئىشكاپ، كىتاپ جازىلىرىنىك گىرۋىكىنى ئېنىق پەرق ئەتكىلى بولمايتتى.

باشقىلار بۇرۇنلا ئىشتىن چۈشۈپ كەتتى. لاۋلى ئاخىرقى ماقالىنى كۆرۈپ بولۇپ كېرىلىۋالدى. ئۇ ھەمىشە ھەممىدىن كېيىن كېتەتتى. تەھرىر بۆلۈمىنىك مۇدىرى بولغاندىكىن، ماقالا تەھرىرلەش، زاۋۇتقا ماقالا ئەۋەتىش، تىزىش، بېسىش، كورېكتورلۇق قىلىش ئىشلىرىنىك ھەممىسىگە قول تىققاندىكىن، ئەل-ئاغىنىلەرنىك گېپىگە كىرمەي ئالدىراپلا ئۆيلۈك-ئوچاقلىق بولۇۋالغاندىكىن...شۇنداق بولىدۇ-دە.

قائىدە بويىچە لاۋلىدەك ياخشىچاقلارنىك يېغىرىنى ئاچىدىغانلار چىقماسلىغى كېرەك ئىدى، بىراق ئۇنىك "خوتۇنىدىن قورقۇش" كېسىلى بۇرۇنلا ئاشكارا مەخپىيەتلىك بولۇپ قالدى. ژورنال ئەسلىگە كەلتۈرۈلدىغان چاغدا، ئۇنى تەھرىر بۆلۈمگە ئەكېلىۋېلىش مەقسىدىدە باش مۇھەررىر بىرقانچە كونا خىزمەتداشلىرىنى باشلاپ ئۇنىڭكىگە باردى. ئۇنىك خوتۇنى ئافېك كەلگەنلەرنىك مەقسىدىنى ئۇقۇپلا ئىككى قولىدا بېلىنى تۇتقان پېتى ئىشىك تۈۋىدە تۇرۇۋېلىپ ھۇرپەيدى:

—بۇ كىشى دىگەن ھازىر ئىشچىلار سىنىپى بولۇپ قالدى، سىلەر ئۇنى ئاپىرىپ سېسىق توققۇزىنچى قىلماقچىمۇ!

لاۋلى لايغەزەللىك قىلىپ، قورۇنۇپ خوتۇنىنىڭ كەينىگە ئۆتۈۋېلىپ، لام-جىم دېمىدى، ئۇ ھەمجىيىپ قويياتتى، بىگىز قولى بىلەن كۆزەينىگىنى پات-پات رۇسلاپ قويياتتى...

تېلېفون كەلگەندە، ئافېتنىڭ ئاۋازىنى ئاڭلاپلا لاۋلىنىڭ ئىگىز ھەم قامەتلىك بەستىنىڭ بىردىنلا كىچىكلەپ كەتكەنلىگىنى بىرقانچە قېتىم كۆرگەن بىرنەچچە ياش تەھرىر ئۇنى كەينىدىن شاڭخو قىلاتتى. ئۇلار ئەھۋالىنى مۇبالىغە قىلىۋەتكەن بولۇشمۇ مۇمكىن، ئەمما ئافېتنىڭ لاۋلىنى ئۆيدە كىتاپ كۆرگىلى قويمايدىغانلىغى راست ئىدى. لاۋلى كىتاپ-پېتاپ، گېزىت-ژورناللىرىنى ئىشخانىسىدىكى ئەسكى ياغاچ ئىشكاپقا تىقاتتى. شۇڭا، ئۇ ئىشتىن چۈشكەندىن كېيىن ئۆيىگە قايتىشقا ئالدىرىمايتتى، كىتاپ، گېزىت-ژورنال كۆرۈۋالاتتى. دىمىسمۇ تەھرىر بولغان ئادەم كىتاپ كۆرۈپ ئۆگەنمىسە بولامدۇ!

شۇ تاپتا، لاۋلى ئىشكاپتىن بىرنەچچە پارچە ژورنال ئېلىپ ئۈستەلگە قويدى ھەم ئۈستەل چىرىغىنى يورۇتتى. بىردىنلا ئۇنىڭ كۆزى ئۈستەل كالېندارىدىكى 12-ئاينىڭ 3-كۈنى دىگەن رەقەملەرگە چۈشتى، بۇ كۈن ئۇنىڭ تۇغۇلغان كۈنى ئىدى!

ئەسلىدە، لاۋلى بۇ كۈننى ئەستىن چىقىرىپ قويغان ئىدى، ئۆزىنىڭ تۇغۇلغان كۈنىنى ئۆزىمۇ خاتىرىلىمەيتتى. يېزىدا باشلانۇچ مەكتەپتە ئوقۇۋاتقان چېغىدا، ھەر قېتىم ئاشۇ كۈنى مەكتەپتىن قايتقاندا، ھەمىشە ئانىسى ئونىڭغا ئۇزۇن ئۆمۈر تىلەپ ساپ-سېرىق پۇشۇرۇلغان ئىككى تۇخۇم سېلىنغان ئۇگرە ئاش تەييارلاپ قويياتتى. ئۇ

ناھىيە شەھەرىدىكى ئوتتۇرا مەكتەپكە كىردى، ئۇنىڭدىن كېيىن ئۆلكە مەركەزىدىكى ئالى مەكتەپكە كىردى، شۇنىڭدىن ئېتىۋارەن ئۇ مۇنداق ئۇگرە ئاشنى ئىچەلمىگەن ئىدى. كېيىن ئانىسى قازا تاپتى، شۇنىڭدىن كېيىن، ئۇ بۇ كۇننى ئېسىدىن چىقىرىۋەتكەن ئىدى، ئېسىگە ئېلىشنىمۇ خالمايتتى.

ئافېك قانداق ئۇقتىكسىن، ئەتەي شۇ كۇنىنى توي مەرىكىسى ئۆتكۈزىدىغان كۇن قىلىپ تاللىۋالىدى. بەلكىم بۇ تاسادىپى بولغان ئىشتۇر. شۇنىڭدىن ئېتىۋارەن ھەر قېتىم ئاشۇ كۇنى ئۇ يەنە تۇخۇم سېلىنغان ئۇگرە ئىچىدىغان بولدى. ئۇ ھەر قېتىم ئۇزۇن كېسىلگەن ئۇگرە ئىچكىندە، بالىلىق چاغلىرىنى ئەسلەپ، خۇددى مېھرىۋان ئانىسىنىڭ ئىسسىق چىرايىنى كۆرگەندەك بولاتتى. ئۇگرە ئاش ئۇسۇلغان چىنىنى قولىدا تۇتقىنىچە ھايالىنىپ كېتەتتى، كۆزلىرىگە ياش تولۇپ، كۆزەينەكنىڭ ئالدى-كەينى ھورلىشىپ كېتەتتى....

بۇ كۇننى ئۇنتۇشقا بولمايتتى، ئەلۋەتتە. يەنە كېلىپ، تېخىمۇ مۇھىمى ئەتىسى ئافېكنىڭ تۇغۇلغان كۇنى ئىدى. قائىدە بويىچە، لاۋلى ئۆزىنىڭ تۇغۇلۇش خاتىرە كۇنىدە خوتۇنى ئاتايىتەن تەييارلىغان مول كەچكى تاماقتىن ھوزۇرلانغاندىن تاشقىرى، ئۆزى ئەڭ ئېھتىياجلىق بولۇۋاتقان قۇلاقچا ياكى بەتىنكىگە ئىگە بولۇشى: ئۆزى بولسا ئەتىسى خوتۇنىنىڭ تۇغۇلغان كۇنىگە ئاتاپ نېمە سوغا سېتىۋېلىشقا راسا باش قاتۇرۇشى كېرەك ئىدى.

ئافېكنىڭ ھەچقاچان ئۆزىگە كېيىم-كېچەك ئالمايى، ھەمىشە ئېرىنىڭ شۇ كۇنى كىيىملىك رەخت ئېلىپ بېرىشىنى ساقلاپ تۇرىدىغانلىغىنى ئۇ بىلەتتى. بىراق، لاۋلى بازارغا چىقىپ نەرسە ئېلىشتىن

بەك قاچاتتى، بولۇپمۇ گەزلىمە دۇكانلىرىغا كىرىشتىن قاچاتتى. گەزلىمە دۇكانلىرىغا كىرسە، رەڭگا-رەڭ، ئالا-چىپار گەزلىملەرنى كۆرۈپ ئۇنىڭ كۆزلىرى ئالاچەكمەن بولاتتى، ھەتتا پىشانىسىدىن سوغاق تەر چىقىپ كېتەتتى. ئەدەبىي ئەسەرلەرنىڭ ياخشى-يامىنىنى خېلى ئوبدانلا ئايرىيالايدىغان بۇ ئادەم رەڭگا-رەڭ گەزلىملەر ئالدىدا ئامالسىز قالاتتى، ئۇنىڭغا ھەممە گەزلىمە چىرايلىق كۆرۈنەتتى، ئەمما ئەينى ۋاقىتتا ھەممە گەزلىمە بەك ئاددى كۆرۈنەتتى. ئۇنىڭ بىرلا چارىسى بار ئىدى: قايسى گەزلىمنى كىشىلەر كۆپ ئالسا، ئۇمۇ شۇنى ئالاتتى. ئۆيگە قايتقاندا، كۆپ ھالالردا، تاپا-تەنگە قالاتتى.

ئالدىنقى يىلى، ئۇنىڭ توساتتىن ئىلھامى كېلىپ قېلىپ، كىتابخانىغا بېرىپ «ئو.ھېنرى ھىكايىلىرى توپلىمى»نى سېتىۋالدى. ئۇ، خوتۇنۇم بۇنىڭدىكى «مەيكىنىڭ سوغىسى» دېگەن ھىكايىنى كۆرۈپ باقسا، ئەدەبىياتقا قىزىقىپ قېلىپ، ...دەپ ئويلىغان ئىدى.

ئافېك ئاتا-ئانىسىدىن كىچىك قالغان بولۇپ، ھاماچىسىنىڭكىدە چوڭ بولغان، باشلانغۇچ مەكتەپىنىمۇ پۈتتۈرمەيلا ئۆي ئىشلىرىنى قىلىشقا توغرا كەلگەن ئىدى. ئۇ ئەمدىلا 18 ياشقا كىرگەنىدە، توقۇمچىلىق فابرىكىسىغا كىرىپ دەستىگا ئىشچىسى بولدى. ئافېكنىڭ «مەيكىنىڭ سوغىسى»نى چۈشىنەلمەيدىغانلىغى لاۋلىغا ئايان ئىدى، ئافېك ھەتتا بەزى خەتلەرنىمۇ بىلمەيتتى. بۇنىڭ كارايىتى چاغلىق، لاۋلى ئوقۇپ چۈشەنىدۇرۇپ بەرسە بولدى ئەمەسمۇ. ئۇ ئافېك كىچىك بەندىگىدا ئىگىگىنى تۇتقان پېتى غەيرى دۆلەتنىڭ ھىكايىسىنى دىققەت بىلەن ئاڭلاپ ئولتۇرغان ھالەتنى كۆز ئالدىغا كەلتۈرگەن ئىدى.

بۇ سوغىنى كۆرگەن ئافېئنىك چىرايى دەرھال ئۆڭدى. بىر ھەپتە-دىن كېيىن، لاۋلى بۇ كىتابنى ئافېئنىك تۈتۈرۇق قىلغانلىغىنى كۆردى!

بەزى ئىشلار توغرىلىق بىر نەرسە دېيىش ھەقىقەتەن تەس، قانداقسىگە ئافېئ بىلەن ئۆيلۈك-ئوچاقلىق بولۇپ قالغانلىغىنى ئۇنىك ئۆزىمۇ بىلمەيتتى. بىرقانچە يېقىن دوستى ئۇنىڭغا، ئىككىلارنىك مەدەنىيەت سەۋىيەلىرى كۆپ پەرق قىلىدۇ، گېپىڭلار بىر يەردىن چىقماي قالارمىكىن، دەپ نەسىھەتمۇ قىلغان ئىدى.

ئۇ چاغدا، ئۇ بۇ گەپنى توغرا تاپمىدى. ئۇنىك بىلەن بىر "قوتان"دا بىرگە ئۆتكەن مەلۇم تېياتىر ئۆمىگىنىك يازغۇچىسى ئۆزىنىك مەدەنىيەت سەۋىيىسى ناھايىتى يۇقۇرى بولغان خوتۇنى يەتكۈزۈپ بەرگەن ئەلا سۈپەتلىك "زەمبىرەك ئوق"لىرىغا يەم بولۇپ كەتكىلى تاس قالغان ئەمەسمۇ؟ لاۋلى ئۇنىك بىلەن قوشۇپ كۆرەش قىلىنغان چاغدا، ھەرگىز بۇنداق خوتۇننى ئالماسلىق كېرەك، يۇۋاش يېزىلىق قىز ئالغان تۈزۈك، دەپ ئويلىغان ئىدى.

ئۇنىڭغا يېزىلىق قىز تېپىش پۇرستى بولمىدى، بەلكى ئۇ شەھەر-لىك ئىشچى قىز تاپتى. بىراق بۇ قىزنىك مەدەنىيەت سەۋىيىسىنىك تۆۋەنلىگى يېزىلىق قىزغا ئوخشاش ئىدى. ئافېئنىك ئۆزىگە چۈشلۈق ئارتۇقچىلىغى بار، بىرىنچى ئارتۇقچىلىغى ئۇنىك چىرايلىق-ئۇزۇنغى ئىدى. ئۇ مەكىزى سۈپ-سۈزۈك، كۆزى بۇلاقتەك، ئاغزى ئويماق-تەك، قەددى-قامىتى كېلىشكەن قىز ئىدى. كەمچىلىگىچۇ؟ لاۋلى بۇ ھەقتە كەمدە-كەم ئويلايتتى، بۇ ئېھتىمال ئۇنىك ئادەتلىنىپ قالغان-لىغىدىن بولسا كېرەك، ئۇنىك كەمچىلىگىنى سەزمەيتتى. تەپسىلى ئويلىسا، ئۇنىك كەمچىلىگى ئاغزىنىك ئىتتىكلىگى ئىدى، يەنە كېلىپ ھە دېسىلا ياماڭ تىل بىلەن تىللايتتى، بۇ ھال ئۇنىك كېلىشكەن

قامىتىگە ماس كەلمەيتتى.

دەسلەپتە، لاۋلى ئۇز ئايالىنىڭ ئاغزىدىن ئاشۇنداق بولمىغۇر گەپلەرنىڭ چىققانلىغىدىن تولىمۇ ھەيران قالدى. ئۇ ھەمىشە كۆزەينىگىنى رۇسلاپ قويۇپ، ئۇنىڭغا قاراپ گاڭگىراپ قالاتتى. ئەمما بارا-بارا كۆنۈپ قالدى، ھەتتا ئەينى چاغلاردىكى گېزىتلاردىكى "خائىن"، "ئىشپىيون"، "كاپىتالىزىم يولىغا ماڭغان ھوقۇقدار" دېگەنگە ئوخشاش سېسىق گەپلەرگە سېلىشتۇرغاندا، ئافېكىنىڭ گەپلىرى نىمىتتى؟ دەپ ئويلايتتى. بولۇپمۇ "قوتان"دا بىر يىل تۇرمۇش كەچۈرگەندىن كېيىن، ئادەم تىللاش، ئادەم ئۇرۇش دېگەندەك ئىشلار ئۇنىڭغا ھېچ بىر ئىش تۇيۇلماس بولۇپ قالغان ئىدى.

ئۇنىڭ ئافېكى بىلەن ئۆيلۈك-ئوچاقلىق بولۇشى ئەپلەشمىگەن ئىشمۇ؟ يېقىن دوستلارنىڭ نەسىھەتلىرى ئورۇنلۇقمۇ يە؟ قىسقىسى، ئۇ ئافېكنى راست ياخشى كۆرەمدۇ؟ ئافېكى توي قىلىش دېگەنلىك ياخشى كۆرگەنلىك دەپ قارايتتى، لاۋلى بولسا مەسىلىگە بۇنداق ئاددى قارىمايتتى، ئەلۋەتتە. بىراق، ياخشى كۆرمىسە نىمىشقا ئافېكى بىلەن توي قىلىدۇ؟

ئۇ ئىككىسىنىڭ توي قىلىشتىن ئىلگىرى مۇھەببەتلىشىش تارىخى بەك قىسقا بولدى، راستىنى ئېيتقاندا، ئىككىيلەن يېرىم كۈنلا سۆھبەتلەشتى، ئۇ ئىككىسى بىرىنچى قېتىم سۆھبەتلەشكەنىنىڭ ئۈچىنچى كۈنى لاۋلى "قوتان"غا سولانغان ئىدى.

كۈز يامغۇرى يېغىۋاتقان كۈنلەر ئىدى. ئەمدىلا ئۆزىنى توختاتقان لاۋلىنى تۇيۇقسىز چىقىقان كۈچلۈك سىياسى بوران-چاپقۇن گاڭگىرىتىپ قويغان ئىدى، ئۇنىڭ كۆڭلى غەش ئىدى، ئۇ ئۆزى

ئىلگىرى شاڭخو-مەسخىرە قىلغان لايىق تېپىش ئۈسۈلىغا قوشۇلدى. باشقىلارنىڭ ئارىسىغا چۈشۈپ تونۇشتۇرۇشى بىلەن، ئافېتىڭ بىلەن باغچىدا كۆرۈشتى. ئۇنىڭ بىخەستەلىگى، قىزنىڭ ئېھتىياتچانلىقى ئارقىسىدا، قانداقلا بولمىسۇن، ئىككىسى بىر كۈنلۈكنىڭ ئاستىدا بىر يەردە ئولتۇرۇشتى.

كىشىلەر سىياسى دولقۇنغا كىرىپ كەتكەچكە، باغچە چۆلەرەپ قالغان ئىدى. ئېرىقتىكى ئاق غازلار قىزىل تۈمۈشۇغى بىلەن پەيدا بولىنى تارايتتى. لەش ئارىلىرىدا ئۇزۇپ يۈرگەن بېلىجانلار كۆڭلىنى خوش قىلىشىپ ھەر تەرەپكە شۇڭغۇيتتى... يىراقتىكى يۇقۇرى ئاۋازلىق كارنايلاردىن كېلىۋاتقان "يوقتايلى"، "پاچاقلاپ تاشلايلى" دېگەنگە ئوخشاش كىشىنىڭ يۈرەك-باغرىغا سانچىلىدىغان ئاۋازلارنىڭ مۇھەببەت پاراڭلىرىنىڭ پەيزىنى ئۇچۇرغانلىغىنى ھىساپقا ئالمىغاندا، بۇ جاي بەك جىمجىت ئىدى.

تونۇشمايدىغان تۇرسا، بىلىم، سەرگۈزەشتە ھەر خىل تۇرسا، ئۇنىڭ ئۈستىگە شارائىت مۇشۇنداق، تۇرسا، نېمە دېيىش كېرەك؟ قانداقلا بولمىسۇن ھەركەت ھەقىقىدە سۆز ئېچىش كېرەك-تە. لاۋلىنىڭ دىققىتى جايىدا ئەمەس ئىدى، ئۇ:

—"سەنجياسۇن"①—دەپ پىچىرلىدى.

—ھامىماچام ئۇ يەردىن نىلۇپەر تالقىنى چىقىدۇ دېگەن ئىدى،—دېدى ئافېتىڭ كۈلۈپ تۇرۇپ.

لاۋلى بۇرۇلۇپ ئۇنىڭغا قارىدى. بۇ لاۋلىنىڭ بىرىنچى قېتىم ئونىڭغا تىكىلىپ قارىشى ئىدى. لاۋلىنىڭ دېمى ئىچىگە چۈشۈپ

---

① ئۇچ ئائىلىلىك كەنت.

كەتتى. ئاشۇ قىسقىلا ئىككى جۈملە سۆز ئۇلار ئوتتۇرىسىدىكى بىردىن-بىر "مۇھەببەت سۆزى" بولۇپ قالدى.

دەرۋەقە، بۇ قېتىمقى كۆرۈشۈش ئۇنىڭ قەلبىدە گۈزەل خاتىرە قالدۇردى. ئۇنىڭدا چوڭقۇر تەسىر قالدۇرغىنى ئالەمنىڭ ئىشلىرى بىلەن چاتىقى يوق غازلار، ئەركىن ئۇزۇپ يۈرگەن بېلىجانلار، ھەممە يەرنى تۆتەكتەك قاپلىغان كۆز يامغۇرى ئىدى...

1967-يىلنىڭ ئاخىرىدا توي قىلغاندىن تارتىپ ھازىرغىچە، توپ-توغرا 14 يىل ئۆتتى. ئۆيلۈك-ئوچاقلىق بولغاندىن كېيىنكى ئائىلە تۇرمۇشى لاۋلىنىڭ كۆتكىنىدەك جىمجىتلىق ئېلىپ كەلدى. لېكىن، بۇنداق جىمجىتلىق، كۆپ ھاللاردا، كىشىنى بىزار قىلىدىغان زېرىكىش ئېلىپ كېلەتتى.

"ئۇنىڭ بىلەن نېمە توغرىلىق پاراڭ قىلىش كېرەك؟"—لاۋلى دەم ئالغان چاغلىرىدا ئۆزىگە دائىم شۇنداق سوئال قويىاتتى. دىمىسمۇ نېمە توغرىلىق گەپ ئېچىش كېرەك؟ خوتۇنىنىڭ "قوشۇمچە يېمەكلىكلەرنىڭ باھاسى ئۆسۈپتۇ"، "فابرىكىدا پالانى-پۈستانى گەپ تالىشىپ قالدى" دېگەنگە ئوخشاش گەپ-سۆزلىرىگە ئۇ قىزىقمايتتى. ئەگەر ئۇ، بىز كەينى-كەينىدىن بىرنەچچە پارچە تەسىرى بار ماقالا ئېلان قىلدۇق، ژورنالىنىڭ تىراژى كۆپەيدى، دىسە، ئافېرىڭ "مۇكاپاتى بارمۇ؟" دەپ سورارمۇ؟ بىز تالاش-تارتىش ئۈستىدىكى بىر پارچە ماقالىنى ئېلان قىلىپ مۇناسىۋەتلىك تارماقتىن تەنقىت ئىشتتۇق، دىسە، ئافېرىڭ چوقۇم "مەن سېنىڭ ئىش تېرىيدىغانلىغىڭنى بۇرۇنلا پەملىگەن ئىدىم" دەپ چېچاقلاپ كېتىدۇ، جەزمەن.

كۈنلەرنىڭ كەينىدىن ئايلارنىڭ، ئايلارنىڭ ئارقىسىدىن يىللارنىڭ

ئۆتۈشى بىلەن، لاۋلى بۇنداق نىسبى تىمتاسلىققىمۇ كۆنۈپ قالغان ئىدى. ئۇ ئەسلىدىنلا كەم سۆز ئادەم ئەمەس ئىدى، مەكتەپتىكى چېغىدا قىزىقچىلىغى بىلەن نام چىقارغان ئىدى. ئەمدى ئۇ كۆنۈپ قالدى، ھەممىگە كۆنۈپ قالدى. بىراق كۆنۈپ قالغان نەرسىلەرگە تاقەت قىلىپ تۇرۇش ناتايىن؛ تاقەت قىلىپ تۇرغىلى بولمايدىغان نەرسىلەرنى ئۆزگەرتىشنىڭ چارىسىمۇ يوق ئەمەس.

ئەمىلىيەتتە، لاۋلىدا ھازىرقى ھالەتنى ئۆزگەرتىش ئويى يوق ئىدى. ئۇ دائىم ئاغىنىڭ ياخشى تەرەپلىرىنى ئويلايتتى. ئالدى بىلەن، پەۋقۇلئاددە ئەھۋال بولۇپ قالمىسلا، ئۇ لاۋلىنى ھەرگىز ئۆي ئىشلىرىغا تارتمايتتى. ئاندىن قالسا، بارلىق ئىمكانىيەت بىلەن لاۋلىنىڭ ھەۋىسىگە ماسلىشاتتى. ئۇ يۆجۇ تىياتىرىنى ياخشى كۆرەتتى، چەتئەل كىنولىرىنى بولسا ھەم ياقتۇرمايتتى، ھەم ئانچە چۈشىنەلمەيتتى، لېكىن تېلېۋىزور كۆرگەندە نومۇرلارنىڭ ۋاقتى ۋە ئىستانسا لاۋلى ياقتۇرمىغان چەتئەل كىنولىرى بىلەن توقۇنۇشۇپ قالغانىدا، ئۇ "ھازىر مەن يۆجۇ تىياتىرىنى ياخشى كۆرمەيدىغان بولۇپ قالدىم،..." دەپ ۋاقىرايتتى. لېكىن تازا قىزىق يەرگە كەلگەندە لاۋلى ئىختىيارسىز ھالدا يېنىندا ئۇخلاۋاتقان خوتۇنىغا ئۆز تەسىراتىنى سۆزلىمەكچى بولۇپ قارىغاندا، ئۆزىنىڭ تەسىرلەنگەنلىگىنى ياكى ئازاپلىنىۋاتقانلىغىنى بىلمەي قالاتتى. مۇشۇنداق ئەھۋاللار يۈز بەرگەن چاغلاردا، لاۋلى روھىي جەھەتتە قىينىلاتتى ۋە ئۆمۈر بويى ئۇنى ياخشى كۆرۈشكە بەل باغلايتتى...

لاۋلى خىيال سۈرۈپ مۇشۇ يەرگە كەلگەندە، ئورنىدىن شاققىدە تۇردى-دە، ئۇستەلدىكى ماقالىلار ۋە ژورنالارنى ئالدىراپ يىغىشتۇرۇپ ئۆيىگە قايتماقچى بولدى، ئاغىنىڭ چىرايى مۇشۇ

كۆنلەردە ھارغانلىقتىنمۇ ئانچە ياخشى ئەمەس ئىدى، بۇگۈن يەنە چوقۇم ئىشتىن چۈشۈپلا تاماقتا تۈتۈش قىلدى بولغاي.

توساتتىنلا، ئۇنىڭدا: 14 يىل بولدى، توي قىلىپ تا ھازىرغىچە ئۇنىڭ بىلەن ئوبدانراق مۇڭدىشىپ باقمىدىم، دېگەن كۆچلۈك ئوي پەيدا بولدى-دە، دەم ئېلىش كۈنى باغچىغا بېرىپ، ھىلىقى كونا جايدىكى غازلارنى ۋە بېلىجانلارنى كۆرۈپ كەلمەكچى بولدى. ھىلىقى قېتىمدا ئىككىسى بىر يامغۇر كۈنلۈگىنىڭ ئاستىدا تۇرغاچقا ئۇنىڭ بىلەكلىرى لاۋلىغا تېگىپ كەتكەندە، لاۋلىنىڭ يۈرىگى دۈپۈلدەپ كەتكەن ئىدى. سوراپ بېقىش كېرەك، ئەتەي بىلمىگىنى تەككۈزدىمۇ، ياكى ئىختىيارسىز تېگىپ كەتتىمۇ؟

ئېخ! ئۆتۈپ كەتكەن نەرسە يەنە ئۇنىڭ كۆز ئالدىدا ئايان بولدى، ئايان بولغاندىمۇ شۇنچە روشەن، شۇنچە مەپتۇن قىلارلىق دەرىجىدە ئايان بولدى.

لاۋلى كۆزەينىگىنى ئېلىپ ئېرتىپ، "كىم بىزنى مۇھەببەتلەشمىگەن دەپتۇ..." دەپ كۈلۈپ قويدى....

2

ئوغلى شياۋگاڭ ئادەتتە ئىشكتىن كىرىپ، سومكىسىنى تاشلاپلا "قوسۇغۇم ئېچىپ كەتتى!" دەپ ۋاقىرايتتى، بۇگۈن ئۇنداق قىلمىدى.

شياۋگاڭ ئانىسى بىرىنچى قېتىم ئېلىپ بەرگەن رەسىملىك كىتاپچىلارنى چەكسىز خوشاللىق بىلەن قولىغا ئالدى-دە، ئۇستەلدىكى ئىسسىل تائاملارغا كۆز قىرىنمۇ تاشلىمايلا، كىتاپ كۆرۈشكە

باشلىدى، ئۇ ئاجايىپ-غارايىپ چۆچەكلەر دۇنياسىغا غەرق بولغان ئىدى.

ئوغلىنىڭ خوشاللىغىنى كۆرگەن ئافېڭ دېمى سقىلىپ، گېلىغا ھەم قاتتىق، ھەم يۇمشاق بىر نەرسە تۇرۇپ قالغاندەك بولدى.

ئوغلى بۇرۇنلا ئانىسىغا "ئانا، ماڭا ھېكايە ئېيتىپ بەرگىنە... شىياۋچېن ھەدەم ياخشى ئىكەن، ھەر قېتىم كەلگىنىدە... «قار مەلىكە»... «سەرەڭگە ساتقۇچى قىزچاق»... دېگەنىدەك ھېكايىلەرنى ئېيتىپ بېرىدۇ... سەن نېمىشقا ئېيتىپ بەرمەيسەن" دەپ ئېتىراز بىلدۈرگەن ئىدى.

دېمىسمۇ، شياۋچېن ئۇنىڭ قەلبىنى دولقۇنلاتقان ئىدى. نېمىشكە؟ ئۇ ئايال بولغانلىقىدىنمۇ؟ تەڭتۇش بولغانلىقىدىنمۇ؟ بۇنىڭ ھېچقايسىسى ئەمەس، بۇ شاۋچېننىڭ ئالى مەكتەپنى پۈتتۈرۈپ چىققانلىقىدىن ئىدى. ئافېڭ ئۇنى يامان كۆرگەن ھەم ئۇنىڭدىن ھەسەت قىلغان ئىدى. شياۋچېنغا ھەۋەسلەنگىنىدىنمۇ جىم تۇرالمايتتى.

شياۋچېن ئالدىنقى يىلى ئالى مەكتەپنى پۈتتۈرۈپ لاۋلىنىڭ تەھرىر بۆلۈمىگە تەقسىم قىلىنغان ئىدى. ئۇ لاۋلىنى تۇنجى قېتىم يوقلاپ كەلگىنىدە، ئۆيدىكى جاھاز-سەرەمجانلار ۋە يېڭىدىن سېتىۋالغان تېلېۋىزور، ئۇنالغۇغا قاراپمۇ قويماي، ئۆينى بىر ئايلىنىپ چىقىپ، قوللىرىنى سىلكىپ، ھەيران قالغان ھالدا: "ھەي لاۋلى، كاتتا مۇدىرنىڭ ئۆيىنى بۇنداق قۇپ-قۇرۇق تۇرىدۇ دەپ ئويلاپمۇ باقمايتىكەنمەن" دېگەن ئىدى.

ئۇنىڭ ئۆيۈڭلەردە كىتاپ سالىدىغان بىرەر ئىشكاپ، ھەتتا بىرەر كىتاپمۇ يوقكەن دەمەكچى بولغانلىغىنى ئافېڭمۇ چۈشەنگەن ئىدى.

بۇ گەپنى ئاڭلاپ، لاۋلى ناھايىتى ئوڭايسىزلانغان، ئافېڭ بولسا قاتتىق غەزەپلەنگەن ئىدى. فابرىكىدىكى ئاچا-سىڭىللار بۇ ئۆيگە مېھمان بولۇپ كەلگەندە، ئۆيۇڭنى قالتىس زامانىۋىلاشتۇرۇۋېتىپسەن دەپ ئافېڭنى ماختىشاتتى.

ئاردىدىن ئۇزاق ئۆتمەيلا ئۇ شياۋچېنغا ئاچچىقلانمايدىغان، ئەكسىچە ئۇنى كۆرەلمەيدىغان بولۇپ قالدى. ئۇنىڭ لاۋلىنى قىزىقتۇرىدىغان شۇنچە كۆپ سۆزلەرنى قىلالىغانلىغى، لاۋلىنىڭمۇ ئافېڭ چۈشەنمەيدىغان نۇرغۇن ئىشلارنى ئاغزى-ئاغزىغا تەگمەي سۆزلەپ كېتىشى ئافېڭنى ھاڭ-تاڭ قالدۇراتتى. "مەنىسى" دەمدۇ، "ئېقىم" دەمدۇ، "ژانىر" دەمدۇ،... ئىش قىلىپ، ئافېڭ بۇ نەرسىلەرنىڭ نەملىگىنى تەسەۋۋۇر قىلالمايتتى. مەيلى نېمە بولسا بولسۇن، ئېرى مۇشۇنداق غەلىتى نەرسىلەر ئۈستىدە پاراڭ بولغاندا بەك خوش بولۇپ كېتەتتى، كۆلەتتى، كۆزەينەك تاقىغان كۆزلىرى نۇرلىنىپ كېتەتتى. ئۇ ئېرىمنىڭ خوشاللىغى مېنىڭ بەختىم دەپ قارايتتى، شۇڭا ئېرى ھاكۆپقىپ ئولتۇرۇپ قالغان چاغلاردا، شياۋچېن كېلىپ ئۇنىڭ بىلەن پاراڭلاشسىكەن دەپ قالاتتى.

بىرەر ئىشنى خاتا قىلىپ قويۇش قورقۇنچىلۇق ئەمەس، ئەقلى-ھوشىنى كېچىكىپ تېپىش ئەڭ قورقۇنچىلۇق. ئافېڭ لاۋلى بىلەن ئۆزىنىڭ ئوتتۇرىسىدا قانداقتۇر بىر نېمىنىڭ كەم بولۇۋاتقانلىغىنى بارا-بارا چۈشىنىشكە باشلىدى. ئۇ بارغانسېرى رەڭگى-رويى ئۆزگە يەتمەيدىغان شياۋچېنغا ھېرىسمەنلىك بىلەن قارايدىغان بولۇپ قالدى.

سەپداشلىرى دائىم سەن بۇ تالىپقا تېگىپ بەك ئوتتۇرۇپ قويدۇڭ دەپ ئەيىپلەيتتى. ئافېڭ بۇنداق گەپ-سۆزلەرنى ئاڭلىغىنىدا

خاپا بولۇپ، تۈمشۈغىنى ئۇچلاپ:

ــ ئۆزەمنىڭ ئىختىيارى... ــ دەپ قويباتتى.

دىمىسمۇ راستلا ئۆز ئىختىيارى بىلەن توي قىلغان ئىدى. يۈز كۆرۈشكەن يېرىم كۈن ئىچىدە ھېچكىم ھېچقانداق ۋەدىمۇ بەرمىگەن. بىراق، ئۇ لاۋلىنىڭ كۆرەشكە تارتىلغانلىغىنى ئاڭلاپ، دەرھال لاۋلىنىڭ ئىدارىسىگە ئىزلەپ باردى. خەۋەرلىشىش بۆلۈمىدىكى قىزىل يەڭ بەلگىسى تاقۇالغان كىشى ئۇنى كىرگۈزمىدى ھەم لاۋلى بىلەن نېمە مۇناسىۋىتى بارلىغىنى سوراپتى. "يىگىتىم!" دەۋەتتى ئافېڭ ۋە بۇنداق دەپ سالغىنىدىن ئۆزىمۇ چۆچۈپ كەتتى، مۇشۇ سۆزنى قىلغانلىغى ئۇچۇنمۇ ئۇنى ساقلاپ تۇرۇش قارارىغا كەلدى.

لاۋلى "قوتان"دىن چىقىپ ئۇزاق ئۆتمەيلا، ئافېڭنىڭ چىڭ تۇرۇۋېلىشى ئارقىسىدا، ئۇلار تەييارلىقسىزلا توي قىلدى. يېڭى ئۆيدە ھېچنەرسە يوق ئىدى. كىتاپ ئىشكاۋىنى ئۆزگەرتىپ ياسىغان بىر يىمەك ـ ئىچىمەك، چىنا ـ قاچا ئىشكاۋى، كونىراپ قالغان بىر بامبۇك ئورۇندۇق، بىر ئۇستەل بار ئىدى، بۇلار لاۋلىنىڭ بۇرۇندىن بار نەرسىلىرى ئىدى؛ ئىككى كىشىلىك كارۋات، شىرە، 4 دانە بەندىك، 5 تاتمىلىق شكاپ ۋە كارۋاتقا كېرەك بۇيۇملارنى ئافېڭ ئۆزىنىڭ پۇلىغا ئالغان ئىدى.

تويغا كەلگەن ئافېڭنىڭ سەپداشلىرى بۇ ئەھۋالنى كۆرۈپ، لاۋلى بەك ھىلىگەر ئىكەن، چوقۇم راست گەپ قىلماپتۇ، پۇللىرىنى سۇقۇپ قويۇپتۇ، دېيىشكەن ئىدى. قىز ـ چوكانلارنىڭ نارازى بولۇشى ئورۇنلۇق ئىدى، ئافېڭ پۇتۇن سېخ بويىچە ئېتىراپ قىلىنغان بىر گۈل تۇرۇقلۇق، قاراپ تۇرۇپ ئۆزىدىن 8 ياش چوڭ، ئۇنىڭ ئۇستىگە گاداي ۋە بېخىل بىر سېسىق توققۇزنىچىغا تەككىنىنى!

ئافېڭ كۆلۈپ قويۇپ ئۇن چىقارمىدى. ئۇنىڭ بۇ كۆلۈشىدە ئاچچىق ئارىلاش تاتلىق تار ئىدى.

تاتلىق يېرى لاۋلى ھىلىگەر-ھارامزەدىلەردىن ئەمەس ئىدى. ئۇنىڭ ئالى مەكتەپنى پۈتتۈرۈپ خىزمەتكە قاتناشقىنىغا نۇرغۇن يىللار بولغان بولسىمۇ، ئۇ يېزىدىكى قېرى دادىسىنى باقىدىغان بولغاچقا، پۇل يىغالمىغان ئىدى. توي قىلىشتىن ئاۋال ئافېڭ ئۇنىڭ ئۆيىنى يىغىشتۇرغان چېغىدا تاتىمىدىن پوچتا ئارقىلىق پېرىۋوت قىلىنغان بىر باغلام چەكنىڭ كۆتىگىنى تاپقان ئىدى. مائاشىنىڭ يېرىمى تۇتۇلغان ئەھۋالدىمۇ لاۋلىنىڭ دادىسىغا پۇل ئەۋەتىشىنى ئۇنتۇپ قالمىغانلىغىغا ئافېڭ ئىشەنمەي قالغان ئىدى. كېيىن ئافېڭ:

—بىر چاغدا "قوتان"دا تاماكا چېكىشىنى ئۆگەنگەن دىگەن ئىدىڭىز، —دەپ سوردى لاۋلىدىن، —پۇلىڭىز قانداق يېتەتتى.....

لاۋلى ھاڭ-تاڭ بولۇپ، ئافېڭنىڭ قولىدىكى پېرىۋوت چېكى كۆتىگىنى كۆرۈپ ئاندىن گەپنىڭ تېگىگە يەتتى. ئۇ كۆزىنى ئىنگىنى تۆزەشتۈرۈپ:

—مەن،...مەن مېنى نەس باستۇرۇلغىنى دادام ئۈچۈن دەپ ئويلىغان ئىدىم.....—دەپ كۆلدى لاۋلى.

ئافېڭنىڭ كۆز چانىغى قىزاردى-دە، تۇنجى قېتىم ئۆزىنى لاۋلىنىڭ قۇچىغىغا ئاتتى. بۇ ئەھۋاللارنى سەپداش ئاچا-سىڭىللار بىلمەيتتى.

ئافېڭنىڭ زەردىسى قاينايدىغان ئىشلارمۇ بولغان ئىدى. لاۋلى خىزمەتكە قاتناشقاندىن كېيىنكى بىرنەچچە يىل ئىچىدە، پۇلىنىڭ ھەممىسىنى دىگۈدەك كىتاپخاندا خەجلەپ تۈگەتكەن ئىدى. ئافېڭ

بىرىنچى قېتىم ئۇنىڭ ئۆيىنى يېغىشتۇرۇشۇپ بەرگىلى كەلگەندە، ھەتتا ئىشنى نەدىن باشلاشنى بىلەلمەي قالغان ئىدى. كىتاپ ئىشكاۋىدىمۇ، ساندۇقتىمۇ، ھەتتا ئۈستىلىدىمۇ لىق كىتاپ تۇراتتى. ئەلۋەتتە، ئافېك كىتاپقا ئۆنچۈالا ئۆچلۈك قىلىشتا ئىقتىسادىي جەھەتتىلا كۆزدە تۇتقان ئەمەس، ئۇنىڭ كىتاپقا ئۆچلۈك قىلىشىدىكى ئەڭ مۇھىم سەۋەپ لاۋلىنىڭ كىتاپ ئېلىشقا ھەم كىتاپلارنىڭ ئۇ يەر-بۇ يېرىگە بىر نېمىلەرنى جىمجىت قويۇشقا ئامراقلىغى ۋە يېزىشقا ئامراقلىغىنىڭ ئۇنىڭغا دەرت-ئەلەم كەلتۈرگەنلىگى ئىدى. توي خېتى ئالغان كۈنى ئافېك كۆڭلىدە ئېيىغا بىر-ئىككى قېتىم كىنو كۆرگەندىن تاشقىرى، مەدەنىيەت ئىشلىرى ئۈچۈن بىر تېيىنمۇ چىقىم قىلماسلىقنى كۆڭلىگە پۈكۈپ، ئائىلىنىڭ ئىقتىسادىي خامچوتىنى تۈزگەن ئىدى. شۇڭا لاۋلىنىڭ ئۇنىڭغا «ئو. ھېنرى ھىكايىلىرى توپلىمى» دېگەن كىتابىنى بېرىشى، ئالدى بىلەن، ئۇ بەلگىلىگەن سىياسەتكە خىلاپ ئىدى، شۇڭا ئۇنىڭ ھەۋىسىنى قوزغىشىمۇ مۇمكىن ئەمەس ئىدى.

ئۇ دورىمۇ ئافېك كىتابىنى تۇتۇۋېلىق قىلدى. لاۋلى مەشىنىڭ قېشىدىن تۇتۇۋېلىق قىلىپ ئېشىپ قالغان كىتابىنىڭ قالدۇغىنى قولىغا ئالغاندا، ئافېك لاۋلىنىڭ كۆزلىرىدىن ئاق نۇردەك بىر نەرسە چاقنىغاندىلىغىنى، ئاندىن ھايت-ھۇيت دېگىچە ئۆچۈش ئالدىدا تۇرغان ئوت ئۆچەۋنىدەك يالت-يۇلت قىلىپ غايىپ بولغانلىغىنى ئۇچۇق كۆرگەن ئىدى. ئافېك لاۋلىنىڭ خاپا بولغانلىغىنى ھەم دەرھال خاپىلىغىنى بېسىۋالغانلىغىنى بىلگەن ئىدى.

توي ھارپىسىدىمۇ شۇنداق بولدى. ئافېك يېڭى ئۆيىنى سەرەمجانلاشتۇرۇۋاتاتتى، لاۋلى ئىشتىن چۈشۈپ، كىتاپلىرىنىڭ بىرسىمۇ

قالمىغانلىغىنى، كىتاپلارنى ئافېڭنىڭ كېرەكسىز نەرسىلەرنى سېتىۋېلىش پونكىتىغا ئاپىرىپ سېتىۋەتكەنلىگىنى بىلگەندىمۇ ئۇنىڭ كۆزلىرىدىن ئاشۇنداق نۇر چاقنىغان ئىدى، ئارقىدىنلا سۇس كۇلۇپ:

— بۇمۇ بوپتۇ، بۇ ياخشى بوپتۇ، پاك-پاكىز، تەل-تۆكۈس...— دىگەن ئىدى.

— بۇنىڭدىن كېيىن، بىز مۇشۇنداق خاتىرجەم كۇن كەچۈرەيلى، بولامدۇ؟

ئەمىلىيەتتە، ئافېڭ ئۆز ئالدىغا مۇشۇنداق قىلغانلىغى ئۈچۈن، لاۋلى مەن بىلەن ھىساپلىشارمىكىن دەپ راستلا دەككە-دۈككىدە بولغان ئىدى.

ئەگەر لاۋلى شۇ قېتىم تازا كايىپ قويغان بولسا، ئۇ چاغدا ھازىر ئەھۋال باشقىچە بولاتتىمىكىن. ھەممە ئىشنى قىلغان ئۆزى، كىم ئۇنىڭ مىجەزىنى شۇنچە ياخشى بولسۇن دەپتۇ!

خولۇم-خوشنىلىرىمۇ "لاۋلىنىڭ مىجەزى بەك ياخشى!" دىيىشەتتى. دەسلەپتە، ئافېڭ بۇنداق گەپ-سۆزلەرنى ئاڭلاپ بەك خوشال بولدى، كېيىن نىمىشقىدۇ بۇنداق گەپ-سۆزلەر ئۇنىڭ قۇلغىغا ياقمايدىغان بولۇپ قالدى. بولۇپمۇ لاۋلىنىڭ مادارا قىلمىشى، مۇلايىملىغى ئارقىسىدا ئۆزىنىڭ چوڭ خاتا ئىشتىن بىرنى قىلىپ سالغانلىغىنى سەزگەندىن كېيىن، ئۇنىڭ شۇ مىجەزىدىن رەنجىشكە باشلىدى.

ئايال كىشى دىگەن قىزىق بولىدۇ، كىشىلەرنىڭ ئالدىدا، ئۆزىنى ئۆيىنىڭ ھەممە ئىشىغا خوجايىنىدەك كۆرسىتىدۇ؛ ئۆيدە، كۆڭلىدە بولسا ئېرىنىڭ سىزىغىدىن چىقماسلىققا رازى بولىدۇ. ئافېڭ دەل مۇشۇنداق ئايال ئىدى. بەزىدە ئافېڭنىڭ بۇ تەلۋى قانمىسا، ئافېڭ

ئۆزىنىڭ ھەممە قوساق كۆپۈگىنى لاۋلىدىن چىقىرىۋالاتتى، لاۋلى نىمە قىلىشنى بىلمەي قالاتتى.

لاۋلىنى بىرئازمۇ خۇيى تۇتمايدۇ دېسىمۇ بولمايتتى. بىر كۈنى شياۋچېن لاۋلىنى يوقلاپ كەلگەندە، ئىككىسى بىر ماقالا ئۈستىدە سۆزلىشىۋاتقاندا، لاۋلىنىڭ غەزىۋى قايناپ، ئۈستەلگە مۇشتلاپ ۋاقىراپ كەتكەن ئىدى.

ئافېڭ بۇ ئەھۋالنى كۆرۈپ، لاۋلىمۇ ئاچچىقلاشنى بىلمىدىكەن دەپ بەك خوش بولۇپ كەتكەن ئىدى. خوشاللىقتىن كېيىن، ئېرىم نىمە ئۈچۈن پەقەت شياۋچېن بىلەن پاراڭلاشقاندىلا شۇنچە جانلىنىپ كېتىدۇ؟! دەپ بىر خىل ئاچچىق كۈندەشلىك پەيدا بولغان ئىدى.

شياۋچېننى ئويلىغاندا، ئافېڭ چىن كۆڭلىدىن ئۇ ياخشى قىز، ئۆزى ئۈگلۈق، مېھرىبان ئوبدان دەپ قارايتتى. لاۋلىنىڭ شياۋچېن بىلەن باردى-كەلدى قىلىشىدا قىلچىمۇ يامان غەرەز يوق، ئۆزەم بولسام كۈندەشلىك قىلىپ چاندۇردۇم، ھىلىقى قېتىم ئۇنىڭغا چاي قۇيغاندا ئىستىكاننى ئۇنچۇالا چىڭ قويماسلىغىم كېرەك ئىدى... شياۋچېن نىمە دەپ قالغاندۇ؟ بىرەر ئاي بولۇپ قالدى، نېمىشقا كەلمەيدىغاندۇ؟ دەپ ئويلىدى ئافېڭ.

شياۋچېن ئانچە چىرايلىق ئەمەس ئىدى، گىرادۇسى ناھايىتى يۇقۇرى كۆزەينەك تاقىۋالاتتى. نېمىشقىدۇ، ئىشقىلىپ ئافېڭ ھامان ئۆزىنى ئۇنىڭ ئالدىدا تۆۋەن ھىساپلايتتى. ئافېڭ ئارقىدا قىلىشنى خالىمايدىغان ئايال ئىدى، ئۇ بۇنى ھىس قىلغاندىن كېيىن شياۋچېنغا يېتىشۈپلىشقا، ئۇنىڭدىن ئۆتۈپ كېتىشكە بەل باغلىدى ھەمدە راستلا تىرىشتى.

بۇنىڭدىن بىر يېرىم يىل ئىلگىرى فابرىكىدا ئىشچى-خىزمەتچە-لەرگە تولۇقلاپ مەدىنىيەت دەرسى ئۆتۈش ئۈچۈن كەچ كۇرس ئېچىلغاندا، ئافېك بىرىنچى بولۇپ ئۆزىنى مەلۇم قىلدى. بۇ شياۋ-چېننىڭ پەيدا بولغانلىغدىنمۇ؟ ياق، ياق، ئۇ بۇنى ئېتىراپ قىلىشنى خالىمايتتى. ئۇ لاۋلىنىڭ ئۆزىنى ياخشى كۆرىدىغانلىغىغا، ھەرگىز تاشلىمايدىغانلىغىغا ئۆزىگە ئىشەنگەنىدىنمۇ بەك ئىشىنەتتى. لاۋلى بىر ۋاقىتلاردا: "سەن مېنىڭ خوتۇنۇم، ھەم شاپائەتچىم، سەن بول-مىغان بولساڭ، مەن ئېھتىمال بۇگۈنگىچە ھايات تۇرمىغان بولاتتىم..." دېگەن ئىدى.

ئۇنىڭ تىرىشچانلىغىغا ھەقىقى سەۋەپ بولغان نەرسە، ئۇنىڭ شياۋچېنغا ئوخشاش لاۋلى بىلەن سىردىشالايدىغان، مەنۇى جەھەتتە ئۇنىڭ بىلەن باراۋەر ئورۇندا تۇرالايدىغان ئادەم بولۇش ئارزۇسى ئىدى. بۇنى لاۋلىغا بەك بۇرۇن ئېيتماقچى ئەمەس ئىدى، بەلكى ۋاقتى كەلگەندە كۇنلەرنىڭ بىرىدە لاۋلىنى ھاڭ-تاڭ قالدۇرسام دەيتتى. ئۇ فابرىكىدا جابەن قىلدۇق، دەپ دائىم كەچ قايتاتتى، يۇۋاش لاۋلى بولسا بۇنى سۇرۇشتۇرمەيتتى، ھەتتا ئوقىغلى تۇرغىلى بىر يىل بولۇپ قالغان بولسىمۇ ئەسلا سەزمىگەن ئىدى.

ھازىر ئۇنىڭغا بۇنى ئېيتىش كېرەكمۇ؟ بۇنىڭدىن يېرىم ئاي بۇرۇن، فابرىكىنىڭ كىتاپخانىسىدىن ئېرى ئۇ تۇغۇلغان كۇنى سوغا قىلىپ بەرگەن ھىلىقى كىتاپنى تېپىپ، ئۇنى تەپسىلى ئوقۇپ چىقتى ھەمدە ئېرىنىڭ بۇ كىتاپنى سوغا قىلىشتىكى ھەقىقى غەرىزىنىڭ «مەيكىنىڭ سوغىسى» دېگەن ھىكايىنى كۆرسىتىش ئىكەنلىگىنى بايقىۋالدى. ئۇ ھىكايىدە تەسۋىرلەنگەن ئەر-ئايال ئوتتۇرىسىدىكى

هەقىقى مۇھەببەتتىن تەسرلىنىپ، لاۋلىنىڭ ئۆزىنى قاتتىق ياخشى كۆرىدىغانلىغىدىن تېخىمۇ تەسرلىنىپ يىغلىۋەتتى.

ئۇ شۇ كۈنى يېرىم كېچىدە قايتىپ كەلدى، ئۇنىڭ تاتلىق ئۇخلاۋاتقان ئېرىنى ئويغىتىپ، ھەممىنى ئۇنىڭغا ئېيتىقۇسى كېپكەتتى. فابرىكىدا يېقىندىن بېرى زور ئۆزگىرىشلەرنىڭ بولغانلىغىنى: قىز-چوكانلارنىڭ كەچ كۇرستا ئوقۇشقا ئۆزىنى بەس-بەستە تىزىملاتقانلىغىنى؛ سېخىنىڭ ئالدىدىكى كېچىك گۇللۇكتىن ئىشقا چىقىشتىن بۇرۇن ۋە ئىشتىن چۈشكەندىن كېيىن كىتاپ ئوقۇۋاتقانلارنىڭ سادا-سى ئۆزۈلمەيدىغان بولغانلىغىنى؛ ئىمتىھان بېرىش ئالدىدا ھەممىنىڭ قاپاقلىرى تۇرۇلۇپ، بېشى ساڭگىلاپ كەتكەنلىگىنى ئېيتماقچى ئىدى؛ ئۆزىنىڭ ئوگىنىش تەسراتلىرىنى دېگۈسى كەلدى، ئۆزىنىڭ ئىلگىرى ۋاقتىنى چىڭ تۇتۇپ كۆپرەك كىتاپ كۆرمەي پۇشايمان قىلغانلىغىنى تېخىمۇ دېگۈسى كەلدى..... بىراق، ئۇ ئۆزىنى بېسىۋالدى. ئۇ تولۇقسز ئوتتۇرا مەكتەپنى پۈتتۈرگەنلىك گۇۋاناممىنى ئالغاندىن كېيىن دېيىش قارارىغا كەلدى.

بىراق بۇ ئەمەلگە ئاشمايدىغان بولۇپ قالدى. يەنە بىر ھەپتىدىن كېيىن بىرنەچچە ئاي يىغىلىپ ئوگىنىشكە بارىدىغان، ئاندىن كېيىن لاۋلى، شياۋگاڭلاردىن ئىككى يىل ئايرىلىدىغان بولۇپ قالدى. ئۇ فابرىكىدا ئۇدا بىرنەچچە يىل ئىلغار خىزمەتچى بولۇپ باھالانىدى، ئىككى قېتىملىق ئومۇمى ساۋات ئىمتىھانىدىن ياخشى ئوتتى، شۇڭا چەتئەلگە چىقىپ رەخت توقۇش تېخنىكىسىنى تونۇشتۇرۇشقا تاللانغان ئىدى. نۇرغۇن سەپداشلىرى ئۇنىڭ بۇنداق تېخنىكا ئوگىنىش-ئالماشتۇرۇش پۇرسىتىگە ئىگە بولغانلىغىغا ھەۋەس قىلىشتى، بىراق ئۇ ئۆز يۇرتىغا، ئۆزى ئۆسكەن بۇ جايغا، ئۆزىنىڭ ئائىلىسىگە بولغان

مېھرىنى زادىلا ئۇزەلمەيتتى. كېلەر يىلى ئۆزى ئۆيدە يوق، كىمۇ لاۋلىغا ئۇزۇن ئۆمۈر تىلەپ ئۇگرە ئاش ئېتىپ بېرەر؟

ئەسلىدە خوشاللىنىشقا تېگىشلىك ئىش ئىدى، ئەمما ئافېئىنىك كۆزىدىن توختىماي ياش ئاقاتتى. بۇلارنىڭ ھەمىسىنى دەرھال ئۇنىڭغا ئېيتىش كېرەكمۇ؟ لاۋلى بۇنى ئاڭلاپ كۈلۈپلا قويىدۇ، خالاس! ھەي تاش يۈرەك....

3

ئاق پاختىدەك قار ياغماقتا. ۋاراڭ-چۇرۇڭلۇق كوچا بىردىنلا جىمىدى.

ھاۋا ساپ ھەم سوغاق ئىدى، ئەمما بايرام كەيپىياتى چىقىپ تۇراتتى. ئاپپاق قار لاۋلىنىڭ قەلبىنىڭ چوڭقۇر يېرىدىكى مۇھەببەت ئۇتىنى يەنە ياندۇردى...

ئۇ چاغدا، ئۇ مۇشۇنداق قار يېغىپ تۇرغان بىر كۈنى "قوتان"دىن چىقىپ، كۈدى-كۆپلىرىنى كۆتىرىپ، چوڭ دەرۋازىغا قاراپ كېتىپ باراتتى. دەرۋازا سىرتىدا ياغلىغى ۋە ئىككى مۈرىسىنى قېلىن قار باسقان بىر قىز تۇراتتى.

ئۇ دەسلەپتە بۇنى باللار قاردىن ياسىغان ئادەم ئوخشايدۇ دەپ ئويلىغان ئىدى، يېقىن بېرىپ قارىۋىدى، ئۇ ئافېئ بولۇپ چىقتى. ئافېئ ئۇنى ئېپكەتكىلى كەلگەن ئىدى! ھەر ئىككىسىنىڭ كۆز ئالدىدا پايانسىز قار تۇراتتى، گويا يەرگە چۈشۈۋاتقان قارنىڭ ئاۋازىنى دىققەت بىلەن ئاڭلاۋاتقاندەك، ھېچكىم گەپ قىلمىدى. ئاردىدىن ئۇزاق ئۆتكەندىن كېيىن، ئۇلار بىر بىرىنىڭ ئۇستى-بېشىدىكى

قارلارنى قېقىشتى، ئاندىن قاتارلىشىپ ئۇن-تىنسىز مېڭىشتى.

يۇزىگە چۈشۈۋاتقان قار ئىسسىق ئىدى، شۇنىڭدىن ئېتىۋارەن لاۋلى مۇزدەك قارنى ياقىتۇرۇپ قالغان ئىدى. ئۇ قاردا ئۆزىنى ساقلاپ تۇرغان، قاردىن ياسالغان ئادەمگە ئوخشاپ قالغان ئافېڭنى ئەستىن چىقىرالمايتتى.

ئۇ بەك خىجىل ئىدى، ئافېڭنىڭ ئالدىدا يەرگە قارايتتى. شۇنداق، ئۇ بىر زامانلاردا ئافېڭنىڭ تېتىقسىز گەپلەرنى قىلىدىغانلىغىدىن بىزار بولغان ئىدى. ئافېڭ تىللىسا، ئۇ ھېچقاچان گەپ قايتۇرمايتتى، توسمايتتى، ھەتتا خاپا بولۇپمۇ قويمايتتى. ئەمما ئافېڭنىڭ بۇ قىلىغىنى ئېچىنىدىن كەمسىتەتتى، بۇ، خاپا بولۇپ جاڭجالاشقاندىنمۇ يامان ئىدى.

"ئافېڭ مۇشۇ پاك ئاق قارغا ئوخشايدۇ، ئازراق سوغاق بولسىمۇ، بەرىبىر پاك-مەسۇمە ۋە سۆيۈملۈك، مەنچۇ؟"—لاۋلى لەپىلدەپ يېغىۋاتقان قارغا بېشىنى كۆتىرىپ قارىغىنىچە ئۆز ئۆزىگە سوئال قويدى.

كوچىدىكى نۇرغۇن دۇكانلارنىڭ ئىشىگى تېخى تاقالمىغان ئىدى، لاۋلىنىڭ ئېسىگە يەنە سوغا كەلدى. بۇنى ئويلىسا، ئافېڭغا يارىغۇدەك بىرەر نەرسە ئېلىپ بېرەلمىدىم دەپ بەك خىجىللىقتا قالاتتى. بىر كۈنى، ئۇ ئافېڭ بىلەن بازارغا چىققاندا، ئافېڭ ئۇنىڭغا كوچىنىڭ ئۇ تەرىپىدە كېتىپ بارغان ئايال يولداشنىڭ چاپىنىنىڭ رەڭگى بەك ياخشى ئىكەن دېگەنىدە، ئۇ بىر قاراپلا قويغان ئىدى، شۇڭا كېيىن ئافېڭغا سوغا ئېلىشقا توغرا كەلگەنىدە، گەزلىمە دۇكىنىغا كىرىپ ھىلىقى رەڭنى ۋە چاپاننىڭ شەكلىنى زادىلا ئەسكە ئالالمىدى. بىراق ئۇ ئۆزىنىڭ ئوتتۇرا مەكتەپتە ئوقۇغان دەرس تېكىستىنى

هازىرمۇ يادا ئوقۇپ بېرەلەيدىغانلىغى بىلەن پەخىرلىنەتتى.

بىردىنلا ئۇنىڭ ھىسلىقى ئافېتىغا ئېلىپ بەرگەن كىتاۋى ئېسىگە چۈشتى. ئەسلىدە، ئۇ ھىكايىنى ئوقۇپ ئافېتنىڭ پىكرى ئېچىلىشىن دەپ ئويلىغان ئىدى. ئەمدى بولسا پىكرى ئېچىلىشتا تېگىشلىك كىشى دەل ئۆزى ئىكەنلىگىنى بىردىنلا ھىس قىلدى! ھىسلىقى ھىكايىدىكى ئەر خوتۇنى ئۆزىنىڭ قوڭۇر چېچىنى ياخشى كۆرىدىغانلىغىنى، ئۇنىڭغا يارىشا چىرايلىق چاچ چازىسى بولۇشىنى ئارزۇ قىلىدىغانلىغىنى چۈشەنگەن، شۇڭا ئۆزىنىڭ ئاتا-بوۋىسىدىن قالغان يانچۇق سائىتىنى سېتىۋېتىپ، خوتۇنىنىڭ ئارزۇسىنى قاندۇرغان... ئۆزىچۇ، ئافېتنىڭ نىملەرنى ئويلايدىغانلىغىنى، نىمىگە ئېھتىياجلىق ئىكەنلىگىنى، نىمىنى ياخشى كۆرىدىغانلىغىنى چۈشىنەمدۇ؟

لاۋلى قاتتىق بىئارام بولدى، ئۆزىنىڭ ئافېتنىڭ ئالدىدا شۇنچىۋالا خجالەتچىلىكتە قالغانلىغىنى ھىس قىلدى. بىرقانچە ماگىزىننىڭ رەڭگا-رەڭ چىراقلىرى ھەر خىل رەڭدە يورۇپ، ئۇنىڭ كۆزلىرىنى ئالاق-جالاق قىلىۋەتتى... ھە راست، ئافېتنىڭ چىرايى يېقىندىن بېرى ئانچە ئوبدان ئەمەس، ھەر كۈنى دېگۈدەك جابەن قىلىپ چارچاپ كەتتى، بىر نېمە بولۇپ قالدىمۇ يە، دەپ ئويلىدىيۇ، يەنە چوڭقۇرلاپ ئويلاشقا پېتىنالمىدى. ئۇ ئافېتنىڭ چىرايىدىكى بۇ ئۆزگىرىشنى شىاۋچېن كەلگەندە كۆرگەن ئىدى.

ئۇ قېتىم بىر پارچە ماقالىنى ئېلان قىلىش-قىلماسلىق مەسلىسىدە، لاۋلى باش مۇھەررىر بىلەن تاكالىشىپ قېلىپ، بىرەر ئادەم تېپىپ قوسىغىنى بوشاتماقچى بولۇپ تۇرغاندا شىاۋچېن كېلىپ قالدى. لاۋلى بەك كۆپ سۆزلەپ كەتتى، كۆپ رەنجىدى، ئۇ كۈلەتتى، كۈلگەندىمۇ ھوزۇرلىنىپ كۈلەتتى. شۇ ئەسنادا، بىر چەتتە ئولتۇرۇپ

پوپایکا توقۇۋاتقان خوتۇنىغا كۆزى چۈشۈپ قالدى، خوتۇنىنىڭ چرايى تاتىرىپ كەتكەن ئىدى.

ئۇ چاغدا، ئۇ ھەيران قالدى، ئۆزىگە ئوخشاش شات-خورام-لىقتا چۆمگەن شياۋچېنىغا قارىدى-دە، ئافېڭ ئايالىلارغا خاس كۈندەشلىك تۇيغۇسىدىن تاتىرىپ كەتكەنلىگىنى دەرھال ھىس قىلدى. بۇ ھال لاۋلىغا بەك كۈلكىلىك تۇيۇلدى-دە، تېخىمۇ قاتتىق كۈلۈپ كەتتى.

كېيىن مېنىڭ كۈلكەمدە ئافېڭنىڭ نادانلىغى ۋە ھەسەتخورلۇغىنى مەسخىرە قىلىش، كەمستىش مەنىسى بارمۇ، يوق؟ دەپ ئويلاپ قالدى. ئۇنىڭدا بۇنداق ئويلار بولمىغان بولسىمۇ، لېكىن ئەمىلىيەتتە ئاشۇنداق پۇراق بار ئىدى.

بۇنداق ئەھۋال بىرنەچچە قېتىم كۆرۈلدى. توي قىلىپ ئىككىنچى يىلى، ئىككىسى بىرلىكتە شەھەر سىرتىغا سەيلىگە چىقتى، بۇ چاغدا شياۋگاڭ تېخى دۇنياغا كەلمىگەن ئىدى، ئافېڭ قاتار ئۆسكەن بىر جۈپ بەيگو دەرىخىنى كۆرۈپ، خوشاللىغىدا:

ــ قاراڭ، ئاچا-سىڭىل دەرەخ ئىكەن! ــ دەپ توۋلۇۋەتتى.

ــ ياق، ئەر-خوتۇن دەرەخ دېيىش كېرەك. بەيگو دەرىخى جۈپ-جۈپى بىلەن ئۆسىدۇ،...

ــ يالغان! ــ دېدى ئافېڭ دومسىيىپ.

لاۋلى كۈلۈپ قويدى ھەمدە گېپىنىڭ ئورامى يوقلا:

ــ بەزىلەر ھەقىقى ئىنسان؛ بەزىلەر بىر تۈپ دەرەخ...، ــ دەپ سالدى.

ئۇ قانداقسىگە ئۆز خوتۇنۇمنى بۇنداق مەسخىرە قىلدىم؟ ئۇنىڭ ئۇستىگە بىر ئادەمنىڭ ئاق كۆڭۈل ۋە ئالىجاناپ بولۇشى پۇتۇنلەيلا

مەدەنىيەت سەۋىيەسىنىڭ يۇقۇرى - تۆۋەنلىگىگە باغلىق ئەمەسقۇ... دەپ ئويلىغىنىدا بەك پۇشايمان قىلاتتى.

مۇھەببەتتە رازىمەنلىك بىلەن، ھەتتا ئىختىيارسىزلا ياخشى كۆرگەن كىشىسى ئۈچۈن ئۆز مەنپەئەتىدىن كېچىشكە توغرا كېلىدۇ. مەدەنىيەت سەۋىيەسى تۆۋەن ئافېك دەل شۇنداق قىلالىدى، ھەتتا قىز چېغىدىكى ئۇنى - بۇنى يېيىشتەك قانداقۇرۇش ئوڭاي بولغان ھەۋەسىنىمۇ تاشلىدى، بۇنىڭ ئورنىغا لاۋلىغا ئاتاپ سۈتكە يېزىلىپ قويدى.

يولدا كېتىۋاتقانلارنىڭ بەزىلىرى كۈنلۈك كۆتىرىۋالغان ئىدى. بۇ ھال ھىلىقى يامغۇرلۇق كۈز كۈنىنى، ئېرىقتىكى ئەركىن ئۈزۈپ يۈرگەن غازلارنى ۋە بىلىجانلارنى، بىر چاغلاردا ئافېڭغا كۈنلۈك ئاپىرىپ بەرگەنلىگىنى ئۈنىڭ ئېسىگە سالدى...

قارا يامغۇر يېغىۋاتقان، بورانلىق بىر ئاخشىمى ئۇ فابرىكىغا بېرىپ ئافېڭنى ئېلىپ كەلمەكچى بولدى. فابرىكا دەرۋازىسىغا بارغاندا، خەۋەرلىشىش بۆلۈمىدىكى كۆزەينەكلىك قېرى كىشى:

ــ ئوھوۇ، كۈنلۈك ئېلىپ كەپسىز... كىمگە ئەكەلدىڭىز؟، ــ دەپ سورىدى، ــ ھە، ئافېك. سىز ئافېڭنىك....

ئەسلىدە، رەسمىيەت ئۆتەپ توي قىلغان ئەر - خوتۇن بولغاندەكىن، ئۇ بۇ سوئالغا ئافېڭغا قارىغاندا ئاسانلا جاۋاپ بېرىشى كېرەك ئىدى! نىمە ئۈچۈندۇ، ئۈنىڭ تىلى كالۋالىشىپ قالدى. بەزى دوستلىرى بۇ ئىككىلەنىنى گېپى بىر يەردىن چىقمايدۇ، دەپ ئەندىشە قىلغان بولسا، بەزى دوستلىرى ئامىتىك بار ئىكەن، ياش، چىرايلىق خوتۇن ئېلىۋالدىك دېگەن ئىدى. دىمىسىمۇ شۇنداق ئىدى، ئۇ ئافېڭدىن 8 ياش چوڭ، ئۈنىڭ چىكىلىرىگە چوڭتۇر

قورۇق چۈشكەن، ساقال-بۇرۇتلىرىغا قەرەلسىز ئاق چۈشكەن ئىدى. ئىككىسى بىر يەردە تۇرسا كۆپ پەرقلىنەتتى، ھەتتا ئىككى ئەۋلات كىشىدەك كۆرۈنەتتى. مۇشۇلارنى ئويلاپ، ئۇ دۇدۇقلاپ نەمە دەپ جاۋاپ بېرىشنى بىلەلمەي قالدى.

بەختكە يارىشا ئافېك ئىشتىن چۈشۈپ چىقتى. ئۇ يۈزلىرىدىكى يامغۇر سۈيىنى ئېرتىپ، كۇلۇپ تۇرۇپ، خەۋەرلىشىش بۆلۈمىدىكى ھىلىقى قېرى كىشىگە بېشىنى لىڭشىتىپ قويىدى-دە:

—خەن ئۇستام، كېچىلىك ئىسمىنغا چىقىقان ئوخشىمامسىز... ھاھا، بىزنىڭ كىشى ماڭا كۇنلۇك ئېلىپ كەپتۇ!—دىدى.

شۇ ئەسنادا لاۋلىنىڭ بۇرنى ئېچىشىپ، تازا يىغلىغۇسى كەلدى. چۈنكى بۇرۇن ئۇنى تەنقىت قىلغان نەرسىلەرنىڭ ھېچقايسىسىغا ئۇ تەن بەرمەيتتى، ئەمدى ئويلايدىغان بولسا ئەھۋال ئۇنداقمۇ ئەمەس ئىكەن. ھېچ بولمىغاندا، يۈزى چۈشۈپ كېتىشتىن قورقىدىغان كەمچىلىگى بار ئىكەن.

توختىماي يېغىۋاتقان قار ئۇچقۇنلىرى ئارىسىدىن يىراقتا يېنىپ تۇرغان كوچا چىراقلىرى، ماگىزىنلارنىڭ دەرىزىلىرى ۋە ئېلان ئەۋرىشكىلىرى غۇۋا كۆرۈنۈپ تۇراتتى، شۇڭا تولمۇ گۈزەل، تولمۇ چىگىش-مۇرەككەپ كۆرۈنەتتى. تۇرمۇش ئەسلىدىلا ئاشۇنداق رەڭگا-رەڭ، كىشىنى مەپتۇن قىلىدىغان بولۇشى كېرەك ئىدى. لاۋلى تەسرلەنگەن ھالدا ئاشۇنداق ئويلىدى، شۇنىڭ بىلەن بىللە قايسى بىر ھېكايىدىكى "مۇھەببەت توختام سۇ بولماستىن، سۇزۇك سۇ، ئۇنىڭغا مەيىن دولقۇن ۋە ئۆركەش كېرەك. ئاشىق-مەشۇقلار ئوتتۇرىسىدىمۇ بەزىدە تالاش-تارتىش بولۇپ قالىدۇ..." دىگەن سۆز ئېسىگە چۈشتى....

بۇگۈن شۇنچه كۆپ خىياللارنى سۈرگىنىسگه، شۇنچه كۆچىلۈك، باسقىلى بولمايدىغان ئىستەكلەرنىڭ پەيدا بولغىنىغا لاۋلىنىڭ ئۆزىمۇ ھەيران ئىدى: ئافېڭ بىلەن ئوبدان مۇڭدىشىش كېرەك، ئۆتكەن ئىشلار، ھازىرقى ئىشلار، كەلگۈسى ئىشلار ئۈستىدىمۇ مۇڭدىشىش كېرەك. ئۆزەمنىڭ شەخسىيەتچىلىك قىلىدىغان تەرەپلىرىمنى، ئۇنىڭ ئالدىدا خجىل بولىدىغان يەرلىرىمنى ئۇنىڭغا ئېيتىشىم كېرەك... ياق، بۇ كۆپايە قىلمايدۇ، ئەڭ ياخشىسى ئۇنىڭ بىلەن جىدەللىشىشىم كېرەك.

ئېھتىمال، ئافېڭمۇ مەن بىلەن روھى جەھەتتە سوقۇشۇشنى كۈتۈپ تۇرغانىدۇ؟ ئافېڭنىڭ مېنى سېغىنغانلىغى مەندە شۇنداق ئىستەك پەيدا قىلدىمۇ يە؟ ياكى....

ئۇ ئېسىگە ئالدى، ئافېڭدىن ۋاقتىنچە مەھرۇم قالىمەنمۇ يە؟ بىر ئايدىن بۇرۇن، ئافېڭ فابرىكىدىن تېخنىكا تەرىپىرى بولۇش ئۈچۈن چەتئەلگە ئېكىكى ئىشچى ئەۋەتىمەكچى بولۇۋاتقانلىغىنى؛ سېخ مۇدىرى ئۇنىڭ بىلەن سۆزلىشىپ، ئىدىيىدە تەييارلىق قىلىپ قويغىن دىگەنلىگىنى ئېيتقان ئىدى. راستلا، ئافېڭ مۇشۇ كۈنلەردە بىرەر نەرسە دەيدىغاندەكلا بولۇپ يۈرەتتى. شۇنچىۋالا تېز تەستىقلىنىپ كەلگەنمىدۇ؟ شۇنچىۋالا تېز يولغا چىقارمۇ؟

سوغا! سوغا! ياق، ئافېڭغا ئۇنىڭ ساپ قەلبى كېرەك. لاۋلى بۇنى ئويلىدى-دە، ماگىزىنلار ئالدىدا گاڭگىراپ يۈرمىدى، ئۇ ئەينى چاغلاردا مەكتەپتە تەنھەركەت مۇسابىقىسىگە قاتناشقان چاغدىكىدەك غەيرەت بىلەن قار قاپلىغان يولنى بويلاپ ھېچ نېمىگە قارىماي چاپتى.

4

لەپلدەپ چۈشۈۋاتقان قارلار ئۇنىڭ قىزىپ كەتكەن مەڭزىگە چۈشۈپ، ئېرىپ، سۇ دانچىلىرىغا ئايلاندى. ئافېڭ ئىشىك تۈۋىدە لاۋلىنى كۆتۈپ تۇراتتى.

ئۇ مۇشۇنداق كۆتۈشكە كۆنۈك ئىدى. لاۋلىنىڭ ئىشى بەك ئالدىراش بولغاچقا، ئىشتىن چۈشۈشىنىڭ ۋاقتى-قارايى يوق ئىدى، شۇڭا ھەمىشە ئۆيىگە كەچ-رەك كېلەتتى. بۈگۈن ئۇنداق قىلىشقا بولمايتتى، ئافېڭ بەك تىت-تىت بولغان ئىدى. ئۇنىڭغا گۆھەر تەقدىم قىلماقچىمۇ؟ بەلكىم شۇنداقتۇ.

يەنە 3 كۈندىن كېيىن ئۇچۇن ئافېڭ بېيجىڭغا يۆتكىلاتتى. فابرىكىدىن نەرسە-كېرەكلىرىنى يۆتكەشتۈرۈۋال دەپ ئۇنى دەم ئېلىشقا قويۇۋەتكەن ئىدى. بىراق دەستگادىن دائىم چاتاق چىقىپ تۇرغاچقا، ئۇ خاتىرجەم بولالماي ئالدىنقى ئىككى كۈن ئىشقا باردى، ئۇنىڭ ئۈستىگە ئۇنىڭ ئۆيىدە بىكار ئولتۇرغۇسى كەلمىدى. قانداقلا بولمىسۇن بۈگۈن دەم ئالدى، ئەمما ئىشقا بارغانىدىنمۇ ئالدىراش بولۇپ كەتتى. سەي-پەي ئېلىپ تاماق ئەتتى، بانكىدىن پۇل ئېلىپ بېرىپ، يېپ-يېڭى كىتاپ ئىشكاۋى سېتىۋېلىپ كەلدى، يەنە يۈگۈرۈپ كىتاپخانىغا بېرىپ، بىر رېكىشدا لىق يېڭى كىتاپ ئېپكەلدى.

ئۇ كىتاپ ئىشكاۋىنى جايلاشتۇردى ھەمدە ئۇنى سۈلياۋ يوپۇق بىلەن ياپتى. ئۇ، كۆرگەزمىلەرنىڭ ئېچىلىش مۇراسىمىدا قىلىنىدىغاندەك، ئېرى ۋە ئوغلىنىڭ ئالدىدا بىردىنلا سۈلياۋ يوپۇقنى

ئېچىپ ئولارنى ھاڭ-تاڭ قالدۇرماقچى بولدى. شۇنداق قىلسا ئولارنىڭ قانداق كۆلىدىغانلىقى، سەكرەيدىغانلىغىنى، ياق، ئۇچەيلەنىڭ قۇچاقلىشىپ كېتىشى مۇمكىنلىگىنى نۇرغۇن قېتىم تەسەۋۋۇر قىلدى... ئۆزىنىڭ تېخنىكىغا دائىر كىتابلارنى سېتىۋېلىپ، سايمان ساندۇغىغا سۇقۇپ قويغانلىغىنى لاۋلىغا راستى بىلەن ئېيتماقچى بولدى...

كىرىپگىگە چۈشكەن قار ئېرىپ كۆزىگە كىرىپ كەتتى، ئاندىن ياشقا ئارىلىشىپ چىقىپ كەتتى.

ئۇ ئۆزىدىن خاپا ئىدى: نېمە ئۈچۈن مۇشۇ كۈنلەردە ھە دېسلا يىغلايدىغان بولۇپ قالدىم؟ ئۇ ئىلگىرى ئۇنداق ئەمەس ئىدى، ھامماچىسى تىللىسمۇ، قۇلغىنى سوزسىمۇ كۆزىدىن ياش چىقارمىغان ئىدى؛ 10 يىللىق مالمانچىلىق مەزگىلىدە، ئۇ ئىشتىن قالمىدى، باشقىلار چوڭ خەتلىك گېزىت چاپلاپ، ئۇنى شىۋجېڭجۇيىلىق لۇشىيەن ئۈچۈن جان پىدا قىلغان چۈپرەنىدە دېگەندىمۇ كۆزىدىن بىر تامچە ياش ئاقمىغان ئىدى.

ئۇنداقتا، ئەمدى نېمە بولغىنى؟ لاۋلىنىڭ بىر سۆزى ئۇنىڭ ئېسىگە چۈشتى...

ئۇ بىر چاغلاردا قىزىقىپ:

ــ سىلەر تازا دۆت ئىكەنسىلەر، بۇ كىتابلارنى ئوقۇپ نېمە قىلىسىلەر؟ ــ دەپ سورىغان ئىدى لاۋلىدىن.

ــ كۆلۈشنى ۋە يىغلاشنى بىلىش ئۈچۈن، ــ دەپ بەردى لاۋلى بىرئاز ئويلىنىۋېلىپ.

ئۇ ئاڭلاپ كۆلۈپ كەتتى، قىزىق گەپ، كۆلۈش بىلەن يىغلاشنى بىلمەيدىغان كىم بار؟ كۆلمەيدىغان ۋە يىغلىمايدىغان ئادەم بولامدۇ؟

ئۇ لاۋلىنىڭ بۇ سۆزىنى كەچ كۆرستا ئوقۇغان ۋە ئاز-تولا كىتاپ كۆرگەندىن كېيىنلا ئاندىن ھەقسىقى چۈشەندى.

ئۇ نەچچە دورەم لاۋلى بىلەن ئوبدان سۆزلىشىپ، ئۇگىنىشتە دۇچكەلگەن قىزىق ئىشلار ۋە قىيىنچىلىقلارنى؛ ئۆزىنىڭ بەزى مەسىلىلەر ئۈستىدىكى كۆزقاراشلىرىنى ۋە ھازىرقى ئويىنى ئۇنىڭغا دىمەكچى بولدى؛ ئۆزىنىڭ بەزى ئەخمىقانە ئىشلىرىنى، جۈملىدىن لاۋلىنىڭ كىتاپلىرىنى قالدۇرماي سېتىۋەتكەنلىگىنى، ئۇنىڭ كىتاپ ئېلىشقا يول قويمىغانلىغىنى قالدۇرماي مۇلايىملىق بىلەن ئىقرار قىلماقچى بولدى؛ ئۆزىنىڭ "خامچوت لايىھىسى"گە تۆزىتىش كىرگۈزمەكچى بولغانلىغىنى ئېيتماقچى بولدى... بىراق، ئۇ چۈشەندۈرەلمەسلىكتىن قورقتى، قانداق بولمىسۇن، ئۇنىڭ بىلمى بەك ئاز ئىدى. بەختكە يارىشا، ھىلىمۇ ئۇنىڭ ئالدىدا ئەپۇ قىل دىگەن سۆزنى بۇرۇنراق دىمىدى...

شۇنداق، بۇنداق دىگىلى بولمايتتى.

ئالدىنقى ئايدا، ئافېك بىر ئىشچىدىن بىر كىتاپ ئارىيەت ئالدى. ئۇ كىتاپنى كۆرۈۋېتىپ كىتاپتىكى ئايال باش قەھرىمانىنىڭ ھەقىقى مۇھەببىتىدىن قاتتىق تەسىرلىنىپ، يىغلىغان ئىدى. يەنە كېلىپ ئەڭ تەسىرلىنەرلىك يېرى ئايال باش قەھرىمانىنىڭ جان ئۈزۈش ئالدىدا ئېيتقان مۇنۇ سۆزى ئىدى: "مۇھەببەت ئەپۇ قىل دىگەن سۆزگە مۇھتاج ئەمەس..."

شۇنداق، ئافېك لاۋلىدىن ئەپۇ سورايدۇ، لېكىن بۇنداق دىگىلى بولمايدۇ. ئانداق بولسا قانداق دىيىش كېرەك؟ ئۇ خورلانىدى، بۇنىڭغا ئافېك سەۋەبچى. ئافېك ئۇنى بارغانسېرى جىمغۇرلاشتۇرۇۋەتتى، ئافېكنىڭ ۋەجىدىن خوشاللىق، نەپرەتنى بىلمەيدىغان،

قىزغىن ئەمەس بولۇپ قالدى، غەيرەت-جاسارىتى ئاجىزلاپ كەتتى... بۇلارنىڭ ھەممىسى ئافېئنىڭ نادانلىغىدىن بولدى!

شۇنداق، ئافېڭ چۈشەندى. ئۇ ئەمدى نېمىنىڭ ھەقىقى كۈلۈش ۋە يىغلاش ئىكەنلىگىنى بىلدى!

ئۇنىڭ ئېسىدە قېلىشچە، لاۋلى ئۇلار توي قىلىپ ئىككىنچى يىلى بىر كۈنى قاتتىق كۈلۈپ كەتكەن ئىدى. لاۋلى "قوتان"دىن چىققان بولسىمۇ، لېكىن مەسلىسىنىڭ خاراكتېرى "ئېغىر" بولغاچقا، زاۋۇتقا ئىشچى قىلىپ چۈشۈرۈلدى.

شۇ چاغدا، ئۇ قايتىپ كېلىپ، بۇنى ئافېئغا سۆزلەپ بېرىۋېتىپ كۈلۈپ كەتتى:

— بەللى، بەللى... ھاھا... ھاھا، ھەتتا سېسىق توقۇزنىچى بولۇش لاياقىتى بولمىغان ئادەم رەھبىرىي سىنىپىنىڭ ئەزاسى بولالامدۇ؟ بۇنى قاراڭ! ھاھاھا...

ئۇ چاغدا ئافېڭ بۇنىڭ كۈلگىدەك نېمىسى بار دەپ، تەبىئىلا بۇ كۈلكىنىڭ مەنىسىنى چۈشەنمىگەن ئىدى. ئەمدى چۈشەندى. بۇنى چۈشەنگەنلىگى ئۈچۈنلا يىغلىسىمۇ، كۈلسىمۇ ئەرزىيتتى.

ۋاقىت بەك تېز ئۆتۈپ كەتتى، قانچە رەت لەپىلدەپ قار ياققاندۇ؟ توي قىلغىلى 14 يىل بولدى، ھەر يىلى دېگۈدەك قار يېغىپ تۇرسىمۇ ئۇچۇق تەسىر قالدۇرغىنى ئايرىپ تەكشۈرۈش ئۆيىگە لاۋلىنى ئالغىلى بارغان قېتىمقىسى ئىدى.

ئۇ قېتىم قار بەك قاتتىق ياققان ئىدى. ھاۋامۇ قالتىس سوغاق ئىدى، كوچىلاردا ئادەم ئاز ئىدى. ئەسلىدە، ئۇ ئىشلەك ئالدىغا بېرىپ لاۋلىنى ساقلاپ تۇرۇپ، ئۇنىڭغا تەسەللى بەرمەكچى بولغان ئىدى. ئۇ ئۆزى يالغۇز ئۇزاق ساقلاپ قورقۇشقا باشلىدى، ئۆزى

بىلەن بىر كۈنلۈكنىڭ ئاستىغا كىرگەن ھىلىقى ئادەمنىڭ تېزرەك چىقىپ ئۆزىگە تەسەللى بېرىشىنى ئۈمىت قىلدى. لاۋلىسىنىڭ قانداقلىقىگە نىجات يۈلتۈزدەك ئىشىك ئالدىدا پەيدا بولغانلىغى ھازىر ئۇنىڭ ئېسىدىن كۆتۈرىلگەن، پەقەتلا ئۆزىنىڭ ئىتائەتمەنلىك بىلەن لاۋلى بىلەن بىللە قاردا ماڭغىنى ئېسىدە ئىدى. لاۋلى بىردىنلا بۇرۇلۇپ ئارقىسىغا قارىدى، ئۇمۇ توختاپ ئارقىسىغا قارىدى. لاۋلى نېمىگە قارايدىكىنە؟ قاردا قالدۇرغان ئېنىق ئاياق ئىزىغا قارىغان ئىدى.

ــ مېنىڭ يولۇم ئۇزۇن، بەك جاپالىق.....، ــ دەپ پىچىرلىدى لاۋلى.

ــ بۇ يولنى بىز بىرگە باسىمىز، ــ دەپ سۆز قوشتى ئافېڭ.

ــ مەن سىزنى ئاۋارە قىلىپ قويىمەن....

ــ ئاۋارە بولۇشنى خالايمەن.

كىم كىمگە ئاۋارىچىلىق سالدى؟ لاۋلى ئۇنىڭغىمۇ ياكى ئۇ لاۋلىغىمۇ؟ شۇنداق بولدى، ئۇ لاۋلىغا ئاۋارىچىلىق سالدى! ئۆزى لاۋلىغا ئاۋارىچىلىق سالدى!

ئۇلار بۇ يولنى 14 يىل بىرگە ماڭدى، ئەمما قاتار بولۇپ ئەمەس، بىرسى ئالدىدا، بىرسى كەينىدە ماڭدى. ئافېڭ لاۋلىنىڭ كەينىدە قېلىپ، ئۇنى ئارقىغا سۆرىدى، ئۇنى ئالدى-كەينىگە قارايدىغان، كەمسۆز، چۈجە چىقىرىدىغان خورازدەك قىلىپ قويدى... ئافېڭ بۇ ئوخشىتىشنى ئويلاپ كۈلدى، ئەمما دەرھال كۆڭلى غەش بولدى. بۇنى بۇرۇنراق بىلگەن بولسام ياخشى بولاتتى، ئۇنداقتا ھازىر تولۇقسىز ئوتتۇرا مەكتەپ سىنىپىدا ئەمەس، تولۇق ئوتتۇرا مەكتەپ سىنىپىدا ئوقۇغان، ھەتتا تېلېۋىزور داشۆسىگە ئىمتىھان بەرگەن بولاتتىم،... تېلېۋىزور داشۆسىنى پۈتتۈرسەم،

شياۋچېنغا ئوخشاش، لاۋلى بىلەن بەس-مۇنازىرە قىلىشالايتتىم.... ئەمدى ئۇلگۈرمەيدىغان بولدى، ئەمدى ئۇنىڭغا يېڭى كىتاپ ئىشكاۋىنىڭ تارىخىنى سۆزلەپ، بۇنى ئۇنىڭ تۇغۇلغان كۈنىگە ئاتاپ سوغا قىلىدىغانلىقىمنى، ياق، ئىككىسىزنىڭ تۇغۇلغان كۈنىگە سوغا قىلىدىغانلىقىمنى ئېيتاي، دەپ ئويلىدى. مۇشۇنداق لايغدىكى سوغىنى ئىزلەش ئۈچۈن، ئۇ توپ-توغرا 14 يىل ۋاقىت سەرپ قىلدى.

بۇ ئىشتا، ئۇ ئۆزىدىنمۇ، لاۋلىدىنمۇ ئاغرىناتتى. فابرىكىدىكى ئاچا-سىڭىللار ئافېكىغا ھەۋەس قىلىپ، ھەر قېتىم ئۇ ئىمتىھاندىن ياخشى ئۆتكەندە، ئالى مەكتەپنى پۈتتۈرگەن ئادەمگە تەككەنلىكتىن بولدى دېيىشەتتى. ئافېك يا كۇلۇشنى، يا يىغلاشنى بىلمەي قالاتتى. ئۇلار بۇرۇن سېسىق توققۇزىنىچىغا تېگىپ بەك زىيان تارتتىك دېگەن ئەمەسمىدى؟ ئەمىلىيەتتە، لاۋلى راستلا بىر ئاز مۇتەئەسسىپ ئىدى. دەل شۇنداق بولغاچقا، ئافېك ئۇنى يارىتىپ قالغان ئىدى. بىرىنچى قېتىم ئېرىق بويىدا يۇز كۆرۈشكەندە لاۋلى لام-جىمۇ دېمىدى، ئىككىسى بىر كۇنلۇكنىك ئاستىدا تۇرسىمۇ، ئۇنىڭغا تېگىپ قويۇشقىمۇ جۇرئەت قىلالمىدى.... ئافېك شۇ چاغدا بۇنداق ئادەم يۇۋاش كېلىدۇ دەپ ئويلىغان ئىدى. دېمىسىمۇ لاۋلى يۇۋاشلىقتا بەك ئېشىپ كەتكەن ئىدى، ياكى بەك دۆت دېسىمۇ بولاتتى....

يېقىندا كەچ كۈرستا تىل دەرسىدىن ئىمتىھان ئالغاندا، ھەر بىر ئادەمدىن بىر پارچە ماقالا يېزىش تەلەپ قىلىندى. كىمدۇ، ئىشقىلىپ بىرسى چوك تەھرىر لاۋلىنى كۈرسىتا كېلىپ بىر نۆۋەت دەرس ئۆتۈشكە تەكلىپ قىلىش پىكرىنى بەردى. كۈرسىنىك مەسئۇلى تونۇشتۇرۇشىنى ئافېكىغا تۇتقۇزۇپ "ئارقا ئىشىك"تىن ماڭماقچى

بولدى. ئافېڭ زادى ئۇنىمىدى:

ــ ئۇ بەك كاج، بىرنېچىدىن، مېنىڭ ئىسمىمنى چىقارمىسائىلار؛ ئىككىنچىدىن، ھەق بەرمەسەڭلار كېلىشى مۇمكىن...، دەپ ئەقىل كۆرسەتتى.

دېگەندەك، ئافېڭ كۆرسەتكەن ئۇسۇل بويىچە ئىش قىلغاچقا، لاۋلى كەلدى. ئۇ ھەممە ئوقۇغۇچىنىڭ ماقالىسىنى كۆرۈپ بولغاندىن كېيىن، ئەڭ ياخشى يېزىلمىتۇ دەپ ھىساپلىغان «بىز ئەر-خوتۇن ئوتتۇرىسىدا» دېگەن ماقالىنى تالــلاپ، بۇنى سۆزلەپ بەرمەكچى بولدى:

ــ ماقالىنىڭ باشلىنىشى ياخشى بولغان: "ھەي، بەلكىم راستلا كىشىلەرنىڭ دېگىنىدەك، توي قىلىش مۇھەببەتنىڭ گۈرى بولسا كېرەك. شۇنداق ئەمەسمۇ، ئېرىم يېقىندىن بېرى ھەمىشە ئىشتىن چۈشكەندىن كېيىنمۇ ئۆيگە ۋاقتىدا كەلمەيدىغان بولۇپ قالدى....." بۇ يەردە كىشىلەرنى ئاخىرىدىن نىمە چىقاركىن دەپ قىزىقتۇرىدىغان پىكىر بار. ئاندىن كېيىن، خوتۇنىنىڭ زاۋۇتقا بېرىپ "رازۋېت قىلغان" لىغى، ئېرىنىڭ ئەسلىدە تۈيدۇرماي كەچ كۈرستا ئوقۇۋاتقانلىغىنى بايقىغانلىغى يېزىلغان. بۇنىڭ سەۋىۋى نىمە؟ ئېرى تېخنىك ئىمتىھانىدىن كېيىن خوتۇنىغا تۈيۇقسىز، ئويلىمىغان يەردىن خۇش خەۋەر يەتكۈزمەكچى بولغان. ماقالا ئاددى، راۋان...

ئافېڭ بىر ئىگىز بويلۇق ئىشچىنىڭ ئارقىسىدا ئولتۇرۇپ، ھەم مەمنۇن بولدى، ھەم كۈلۈپ تاشلىغىلى تاس قالدى. بۇ ئۇنىڭ ماقالىسى ئىدى. سىر ساقلاش ئۇچۇن، ماقالىنىڭ ئاخىرىغا لى فۇرېن (لىنىڭ رەپىقىسى، لى خانىم دېگەن مەنىدە) دېگەن ئىسمىنى يازغان ئىدى.

لاۋلى ماقالسنڭ ئاپتورى ئورنىدىن تۇرۇپ ماقالا يېزىشتىكى تەسراتىنى سۆزلەپ بەرسۇن دېگەندە، ئافېڭ ئاللىقاچان غېپىدە تىكرۇەتكەن ئىدى. دەرسخانىدىكىلەر گاگىراپ بىلەلمىسمۇ بىر گەپ، لاۋلىنىڭ دۆتلۈك قىلىپ بىلەلمگىنىنى. لى فۇرېن دېگەن لى خانىم ئەمەسمۇ؟

ئەر-خوتۇن دېگەن قەلبىداش بولۇشى كېرەكتە! ئۇ بىر قىزنىڭ "ئەر-خوتۇن دېگەن دەستىگادىكى ئۇرۇش بىلەن ئارقادەك گىرەلىشىپ ئايرىلالمايدىغان بولۇپ كېتىشى كېرەك" دېگەن سۆزنى ئەسكە ئالدى-دە، ھازىر ئويلىسام بۇ سۆز ئانچە توغرا ئەمەسكەن، بىر بولۇپ كەتمەي، نېمىشقا گىرەلىشىپ كېتىدىكەن؟ نېمە ئۈچۈن كەسپىي جەھەتتە ئۆزئارا ئىلھام بېرىدىغان، ئورتاق ئىزدىنىدىغان بولۇپ كەتمەيدىكەن؟ ھم! باغىرى قاتتىق لاۋلى، ئەينى چاغدا مېنى بىر تۇپ دەرەخقە ئوخشاتتىكا، ئۆزەڭ بولساڭ بۇگۈن دۆتلىشىپ، بىغەرەزلىشىپ كېتىپسەن، دەپ ئويلىدى!

قار لەپلەپ چۈشمەكتە. دەستىگادىكى ئۇرۇش بىلەن ئارقاق توختىماي گىرەلەشمەكتە. ئۇ بۇ دەستىگادىن راستلا ئايرىلىشنى خالمايتتى، ئۇ بۇنىڭغا كۆنۈپ كەتكەن ئىدى. ئۇ چەتئەللىدىمۇ يەنىلا دەستىگا ئالدىدا تۇرسىمۇ ئۇنىڭغا ئادەتلىنەلمەسلىگى مۇمكىن ئىدى. ھەر بىر دەستىگانىڭمۇ ئادەمگە ئوخشاشلا ئۆزىگە چۈشلۈق خاراكتېرى بار...

ئەمدىلىكتە ئارقاق ئىككى يىل سۈرۈڭ بىلەن كېتىدىغان بولدى، ئۇرۇش يالغۇز قالىدىغان بولدى، ئۇ تەنھا ياشىيالارمۇ؟ ئۇ بۇنىڭغا ھازىرچە جاۋاپ بېرەلمەيتتى.

لەنتى قار ئۇنىڭ يۈز-كۆزىنى ھۆل قىلىۋەتتى. بۇ جۇدالىشىش

بولمسا، مۇنچۇالا يەغان چېكىپ نىمە قىلدۇ. بىرەر مېھمان كەلگەن بولسا ئوبدان بولاتتى، ئۇنداقتا ئوزىنىڭ يېرىم بولغان كۆڭلىنى ئالاتتى، ئېرى بىلەن ئوغلىمۇ تاماقنى لەززەتلىنىپ يەۋالاتتى.

بۇ چاغدا كىمۇ كېلىدۇ؟ قاتتىق قار يېغىۋاتقان تۇرسا! ئۇ فابرىكىدىكى يېقىن ئاچا-سىڭىللاردىن بىرقانچىسىنى تەكلىپ قىلمىغىنىغا پۇشايمان قىلدى، تەھرىر بۆلۈمىدىكى ئاغىنىلىرىنىڭزنى باشلىغاچ كېلىدىغان دەپ لاۋلىغا تېلېفون بەرمىگىنىگىمۇ پۇشايمان قىلدى. بەختتىن يالغۇز بەھرىمەن بولماسلىق كېرەك. ئۇ راستلا مېھمانلارنىڭ ئالدىدا يېگى كىتاپ ئىشكاۋىغا يېپىلغان يوپۇقنى ئېچىۋېتىشنى ئۇمىت قىلاتتى. شياۋچېن كېلىدىغان بولسلا ئۇنىڭ قولىنى تۇتۇپ تۇرۇپ، ئۇنىڭدىن ئەپۇ سورايتتى. چۈنكى ئۇ شياۋچېنغا ئىلگىرى ئۆچلۈك ۋە كۈندەشلىك قىلغان ئىدى. ئەمىلىيەتتە بولسا ئۇنىڭغا رەھمەت ئېيتسا دۇرۇس بولاتتى. ئۇ لاۋلىغا مۇڭدىشىش شاتلىغىنى بەرگەن، ئوغلىنى قىزىق بالىلار چۆچىگى دۇنياسىغا ئېپكىرىپ ئايلاندۇرۇپ چىقىقان، ئۆزىگىمۇ ئۇگىنىش ئىرادىسى ۋە جاسارىتى بەرگەن ئىدى.

كوچا چىراقلىرىنىڭ يورۇغىدا يىراقتىن كېلىۋاتقان بىر كىشىنىڭ سايىسى كۆرۈندى. بۇ دەل لاۋلى ئىدى.

ــ چاققان بولۇڭ، مېھمان ساقلاپ قالدى!

ــ كىمۇ...، ــ سورىدى لاۋلى ھاسراپ تۇرۇپ.

ــ ئۇنتۇپ قالدىڭىزمۇ؟ لى خانىمچۇ!

ــ كىم؟ قايسى لى خانىم؟

ــ دۆت! ــ ئۇ ئادەم تىللىمىغىلى ئۇزاق ۋاقىت بولغان ئىدى، بۇ دورەم ھەقىقەتەن ئوزىنى تۇتۇۋالالماي، سۆيۈنۈپ كېتىپ يەنە تىللاپ

سالدى. ئافېـڭ ئۇنـڭ گـومۇشـتەك تۇرۇشـغا قاراپ كۆڭلى يايراپ كۇلۇپ كەتتى...

(«خەلق ئەدەبىياتى» ژورنىلىنىڭ 1983 ـ يىلـلىق 5 ـ سانىدىن تەرجىمە قىلىندى)

تەرجـمە قىلغۇچى: ئۇسـمان موللەك.
تەرجىمىنىڭ تەھرىرى: ئابدۇللا ئابلىز.

ئاچام

لیۇ ۋېنجۇڭ

يېقىندا مەن يېزا ئادىتى بويىچە مەھەللىمىزدىكى بىرقانچە يىگىت-
نىڭ تويىغا قاتناشقان ئىدىم، ھەر نۆۋەت تويدىن يېنىشىمدا،
پۇتلىرىمغا تاش ئېسىپ قويغاندەك، دەلدۇگسىنىپ ماڭالماي قالاتتىم،
كۆڭلۈم يېرىم بولاتتى. ھاراقنى كۆپ ئىچىپ قويدۇممىكىن دىسەم،
مەن چوڭ بولۇپ ھاراق دىگەن نەرسىگە يېقىن يولاپ باقىقان
ئەمەس؛ ھەممەيلەن ئۆيلىنىپ بولۇپ، ئۆزەمنىڭلا قالغانلىقى ئۈچۈن
كەيپىم ئۇچۇپ كەتتىمكىن دىسەم، ئۆزۈم ئاللىقاچان ئۆيلىنىپ
بولغان، جىڭ گەپنى قىلسام، مەھەللىمىزگە يېڭىدىن ياتلىق بولۇپ
كەلگەن كىلىنلەرنىڭ ھەرقانىدىغى مېنىڭ خوتۇنۇمىنىڭ قولىغا سۇمۇ
قۇيۇپ بېرەلمەيدۇ. مەن بولسام گەپنى ئوڭلاپ قىلالمايدىغان بىر
ئادەم، ئۇنىڭ چىرايلىقلىغىنى كۆڭلۈمدە سېزىپلا تۇرىمەنۇ، ئېغىزدا
تەسۋىرلەپ بېرەلمەيمەن. ئۇ ئۆزى تېتىك-جەبدەس، سېپى
ئۆزىدىن بولغان يېزا ئايىلى. ئىككىمىزنىڭ تويى بولغان كۈنى مەن
ھەسرەت چېكىپ يىغلىغان ئىدىم. كۆڭلۈم چۈشمىگەنلىكتىنمۇ؟ ياق،
ياق، پۈتۈنلەي ئۇنداق ئەمەس...

بۇ گەپنى يەنىلا باشتىن باشلاي.

مەن ئېسىمنى بىلگەن چاغلاردا ئانام يوق ئىكەن (ئۆلۈپ
كەتكەن ئىكەن)، ئۇ كەمىلەردە ئائىلىمىزدە مەندىن 5 ياش چوڭ

ئاچام ۋە دادامنىڭ بارلىغلا ئېسىمدە، ئاچام 13 ياشتا ئىدى. خاتىرەمدە قېلىشچە، دادام ھەددىدىن تاشقىرى يۇڭاش ئادەم ئىدى. ئۇنىڭ پىشانىسىنى قورۇق بېسىپ كەتكەن بولۇپ، بېشىنى كونىراپ قاريىپ كەتكەن لۆڭگە بىلەن ئورۇۋېلىپ، كۆن بويى ھىلىقى تۆكلىرى چۆشۈپ كەتكەن قوتۇر چوشقا كۆچۈگىنى ھەيدەپ يۈرگىنى يۇرگەن ئىدى، ھەركۈنى دېگۈدەك تاماقنى يەپ چقىپ كەتسە، چۈش ۋاقتىدا قايتىپ كېلەتتى، كەمدىن-كەم گەپ قىلاتتى. ئەگەر چۈشتە قايتىپ كەلگەندە تاماق تېخى پىشمغان بولسا، شىمال تەرەپتىكى ئۆينىڭ ئالدىدا ئاپتاپتا زوڭزىيىپ ئولتۇرۇۋېلىپ، كۆلۈمسىرىگەن پېتى چوشقا كۆچۈگىنىڭ دۈمبىسىنى قاشلايتتى، جاۋغىيىدا تېخى ئېتىزلىقتا تېرىپ يىگەن خاسىڭنىڭ يۇقلىرىمۇ بولاتتى. گويا ئۇنىڭ ئەزەلدىن ھېچكىمگە ھاجىتى چۈشۈپ باقمىغاندەك، ھىلىقى چوشقا كۆچۈگىنى بېقىشلا ئۇنىڭ ئۇچۇن خوشاللىقتەك ئىدى. گەرچە ئۇ چوپ-چوڭ ئادەم بولسىمۇ، ئائىلىمىزدە ئۇ بولسا-بولمىسا ئوخشاشلا ئىدى. مەن ئاچامدىنلا ئانا مېھرىنى ھىس قىلاتتىم. بىز ئىكىكىمىز بىر يوتقاندا ئۇخلايتتۇق. ئۇنىڭ بەدىنى بەكمۇ ئىسسىق ئىدى، ھەر نۆۋەت مەن ئۇنىڭ قوينىدا ياتقاندا شۇنداق راھەت ھىس قىلاتتىمكى، ئاسلانغا ئوخشاش تاتلىق ئۇيقۇغا كېتەتتىم. ئاچام 13 يېشىدىلا غەربىي قورادىكى كىچىك ئاپامدىن يىگىنە ئىشى قىلىشنى ئۇگىنىۋالغان بولغاچقا، قولى شۇنداق ئەپچىل ئىدى. مېنىڭ ۋە ئۆزىنىڭ كىيىملىرىنى، دادامنىڭ پايپاقلىرىنى ئاچام ئۆزى تىكەتتى. ئاچام ھەر نۆۋەت ماڭا يېڭى كىيىم تىكىپ بەرگەندە، مەيدىسىگە رەڭلىك يىپ بىلەن بىر تال گۈل ياكى يوغان قۇلاقلىق ئاق توشقان بالىسىنى كەشتىلەپ قويۇاتتى. مەن ئۇ قىپ-قىزىل كۆزلۈك، تىرىكتەكلا

كۆرۈندىغان، تېخى كۆكى بار يوغان بىر لوبۇنى قۇچاقلاپ تۇرغان ئاق توشقان بالىسىنى تولىمۇ ياخشى كۆرەتتىم. ئاچام ئۆزىنىڭ كىيىملىرىگە ھېچنىمە كەشتىلىمەيتتى، كىيىملىرىنىڭ رەڭگىمۇ سىدام ئىدى، ئۇ ئۆزىنى گويا چوڭ ئادەم ھىساپلايتتى. دىمىسىمۇ مېنىڭ نەزىرىمدە ئۇ چوڭ ئادەم ئىدى، چۈنكى تاماق ئېتىش بولامدۇ، كوزا بىلەن سۇ توشۇش بولامدۇ، ھەتتا باشقا ئائىلىلەردە چوڭلارلا قىلىدىغان ئۇن تارتىش، سودا-سېتىق ئىشلىرى بولامدۇ، ھەممىسىنى ئۆزى قىلاتتى. چوڭلار ئالدىدىمۇ ئۇ ماڭا ئوخشاش يېتىم-ئاقساقالىلىق قىلمايتتى، بەلكى ھەمىشە بىر چەتتە جىم تۇرۇپ، كۆلۈمسىرىگەن پېتى گەپكە قۇلاق سالاتتى. ئۇنىڭ سۈسۈ-بىر تۇرلۇك ئاددى ھەم نەپىس گۈل-دىگەن ئىسمى ھەقىقەتەنمۇ ئۆزىنىڭ جىسمىغا لايىق ئىدى.

ئاتا-ئانىدىن يېتىم قېلىش مېنىڭ پىشانەمگە پۈتۈلگەن ئىكەن، ئاردىدىن بىرقانچە يىل ئۆتە-ئۆتمەيلا دادامدىنمۇ ئايرىلدىم. مەن ئۇ جان ئۈزىدىغان چاغدىلا، ئانىدىن بىزنىڭمۇ ئۇنىڭ كۆڭلىدە بارلىغىمىزنى بىلدىم. ئۇ بىر دەم ماڭا، بىر دەم ئاچامغا قاراپ، كالپۇكلىرىنى ئۇزاق تىترەتكەن ھالدا: "سۈسۇ، ئۇكاڭ تېخى كىچىك، كېيىنكى ئىشلارنىڭ ھەممىسىنى ساڭا تاپشۇردۇم" دىگەن ئىدى. ئۇ جان ئۈزگەن بولسىمۇ، كۆزلىرى يەنىلا ئوچۇق تۇراتتى. مەن ئاۋازىمنى قويۇپ بېرىپ يىغلىغان ئىدىم، ئاچام مەندىنمۇ بەك ھەسرەت چېكىپ يىغلىغان ئىدى، مەن ئۇنىڭ سەۋىنى ئۇقمايتتىم.

ئاچام ماڭا بۇرۇندىنلا بەك ئوبدان قارايتتى، دادام ئۆلۈپ كەتكەندىن كېيىن تېخىمۇ ئوبدان قارايدىغان بولدى. قىشتا ماڭا پاختىلىق چاپان تىكىپ بېرىدىغان چاغدا، ئۇ ئۆزىنىڭ پاختىلىق

چاپىنىڭ پاختىسىدىن ئېلىپ، مېنىڭ چاپىنىمغا سېلىپ، خۇددى گۈمبەزدەك قېلىن قىلىپ تىكىپ بېرەتتى. مەن ئاچام تىكىپ بەرگەن پاختىلىق چاپاننى كىيگەندە، قەھرىتان سوغاقىنى ھېس قىلمىش ئۇ ياقتا تۇرسۇن، ئەكسىچە ئىللىق باھار كۈنلىرىدە ياشاۋاتقاندەك ھېس قىلاتتىم. تومۇز كۈنلىرى ئاخشامدا ئۆي ئىچى دىمىق بولۇپ، پاشىنىڭ دەستىدىن ئولتۇرغىلى بولمايتتى، ئۆيىمىزدە پاشىلىق بولمىغانلىقتىن، ئاچام ھويلىغا بورا سېلىپ مېنى ياتقۇزۇپ، يېنىمدا ئولتۇرۇپ مېنى يەلپۈگۈچ بىلەن يەلپۈپ قويۇاتتى. ئۇ، كوكتىكى يۇلتۇزلارغا كوز تىككەن ھالدا، ماڭا پادىچى يىگىت بىلەن توقۇمىچى قىزنىڭ ھىكايىسىنى ئېيتىپ بېرىپ، 7-ئاينىڭ 7-كۈنى سېغىزخانلارنىڭ ھەممىسى ئاسمانغا چىقىپ ئۇلارغا كۆۋرۈك سېلىپ بېرىدىكەن... دەيتتى. ئۇنىڭ ھىكايىسىنى مەن دائىم بېرىلىپ ئاڭلايتتىم؛ ئۆزەمنى بولسا خۇددى كۇز پەسلىدە تۇرغانىدەك ناھايىتى سالقىن ھېس قىلاتتىم. نىمىدىگەن راھەت-ھە!

باشلانغۇچ مەكتەپكە ئوقۇشقا كىرگەن ۋاقتىمدا، ئاچام ماڭا باشقا ئورۇن سېلىپ بېرىدىغان بولدى، ئۇ ماڭا مۇنداق دەيتتى:

—شەنزى، سەن ئەمدى مەكتەپكە كىردىڭ، چوپ-چوڭ بولۇپ قالدىڭ، ئاخشىمى ئۆزەڭنىڭ يوتقىنىغا كىرىپ، ئاچاڭنىڭ يېنىدا ئۇخلىغىن.

—ياق ئايرىم ياتمايمەن!

—شەنزى، سەن گەپ ئاڭلايدىغان ئوبدان بالا، ئۇنىڭ ئۇستىگە سەن چوپ-چوڭ بولۇپ قالدىڭ ئەمەسمۇ.

—ياق، سېنىڭ يوتقىنىڭ ئىسسىق! —دەيتتىم مەن جاھىللىق قىلىپ.

ئاخشىمى ئۆزەمنىڭ يوتقىنىغا كىرىپ، تېخى ئۇخلىماستىنلا يەنە ئاچامنىڭ يوتقىنىغا كىرىۋالاتتىم. دىمىسىمۇ، ئاچامنىڭ يوتقىنى ئادەتتىن تاشقىرى راھەت ۋە ئىسسىق ئىدى. تاكى كېينكى چاغلاردا، يېڭىدىن توي قىلىشقان بىر ئەر-خوتۇننىڭ ئوزۇنارا قىلىشقان گېپىنى چوڭ باللار بىلەن بىرگە دەرىزىسىدىن ئاڭلىۋېلىپ، پەقەت يېڭى ئەر-خوتۇنلارنىڭلا بىر يوتقاندا ياتىدىغانلىغىنى بىلگەن چېغىمدىلا ئاندىن سەل ئىزا تارتىپ، ئاچام بىلەن بىللە ياتمايدىغان بولغان ئىدىم.

مەكتەپتە چىۋىسى، خېيشىياۋ، ئېرخۇا ۋە دانيۇزى دەيدىغان بىر توپ ئاداشلىرىم بار ئىدى، بىز ناھايىتى قىزىق ئويىنايتتۇق، ئۇلار دائىم كەچتە بىزنىڭ ئۆيگە كېلىپ، ئاچام ئىش قىلىدىغان چىراقنىڭ ئەتراپىغا ئولىشىۋېلىپ رەسىملىك كىتاپچىلارنى كۆرەتتى. كۆندۈزى مەكتەپتىن يانغاندىن كېيىن، ھەر بىرىمىز بىردىن سېۋەتنى كۆتۈرۈپلىپ چوشقىغا ئوت ئالاتتۇق، ئەمىلىيەتتە بولسا چېپىپ يۈرۈپ ئويناپتۇق، ھېچقايسىمىز سېۋەتنى توشقۇزالمايتتۇق. بىر كۈنى بىز ئويناپ يۈرۈپ نەشاگاڭزىغا بېرىپ قالدۇق، بىر تۈپ دەرەخنىڭ كاۋىگىدىن بىر يېشىل جاڭگال دۈمباقچىسىنىڭ ئۈچۈپ چىققانلىغىنى كۆرۈپ قالدۇق-دە، ئوزئارا تالىشىپ، جاڭگال دۈمباقچىسىنىڭ بالىسىنى ئېلىش ئۈچۈن دەرەخكە يامىشىپا باشلىدۇق، ئاخىرىدا دەرەخكە مەن چىقىپ كەتتىم. جاڭگال دۈمباقچىسىنىڭ ئۈۋىسى بار ئاق تېرەك بەك يوغان ۋە سىلىق بولغانلىقتىن، ئۇۋا بار يەرگە چىقا-چىقمايلا، قولۇم چىقىپ كېتىپ يىقىلىپ چۈشتۈم، نەمە بولغانلىغىنى بىلەر-بىلمەيلا كۆزۈمگە قاراڭغۇلۇق قاپلاشتى.

مەن كۆزۈمنى ئاچقاندا، ئاچام مېنى كۆتەرگەن پېتى ئۆيگە

قاراپ كېتىۋاتقاتا ئىدى. ئۇ يىغلاۋاتاتتى، ئۇنىڭ كۆزلىرىدىن مۇنچاق-مۇنچاقلاپ ياش تۆكۈلمەكتە ئىدى. يىقىلىغاندا، بەختىمگە ياردىشا پۇت-قوللىرىم ھېچنىمە بولماپتۇ، پەقەتلا كاسام قاتتىق چۈشۈپ كەتكەن ئىكەن، ئۆيدە 5-6 كۈن يېتىپ ساقىيىپ كەتتىم. بۇ 5-6 كۈن ئىچىدە ئاچامنىڭ كۆزىدىن ياش قۇرىمىدى. مەن مەكتەپكە بارىدىغان كۈنى ئەتىگەندە، ئاچام ماڭا مۇنداق دېدى:

—بۇنىڭدىن كېيىن ئۇنداق خەتەرلىك ئىشنى قىلغۇچى بولما، مېنى قورقىتىپ جېنىمنى ئالاي دېدىڭ.

—سەن قورقتىڭمۇ؟

—نېمە دېگىنىڭ ئۇ، قورقۇپ جېنىم چىقىپ كېتەيلا دەپ قالدى!

—تازا توخۇ يۈرەك ئىكەنسەن.

—ھەي بەگزاش، ئۇنچۇالا نوچىلىق قىلىپ كەتمە، پۇت-قولۇڭ سۇنۇپ كېتىپ قالغۇدەك بولسا، كىم ساڭا قارىغۇدەك.

—كىم ماڭا قارىمىغۇدەك؟—دەپ سوردىم مەن ھاڭ-تاڭ بولۇپ.

—قىزلار،—دېدى ئۇ كۆزلىرىنى چاقناتقان ھالدا كۈلۈپ تۇرۇپ.

بۇ سۆزنىڭ مېنىڭ ئالدىمغا قويۇلۇشى بەك بالدۇر ئىدى. باشقىلارنىڭ يېڭى ئۆيلەنگىنىگە ئوخشاشمىدۇ؟ دېگەن خىيال شۇ زامات مېنىڭ كاللامغا كەچتى. مەن ھەقىقەتەنمۇ نادان ئىكەنمەن، شۇ چاغدا مەن ئاچامدىن:

—ئاچا، چوڭ بولغاندا، ئەرلەرنىڭ ھەممىسى خوتۇن ئالامدۇ؟—دەپ سوراپتىمەن.

—ھەممىسى خوتۇن ئالىدۇ، ئەگەر مەجبۇرلىسا،

ھەچكىم ئۇنىڭغا قارىمايدۇ، ــ دەپ جاۋاپ بەردى ئاچام.

بۇ گەپنى ئاڭلاپ، مەن تىلمنى بىر چىقاردىم-دە، شۇنىڭدىن ئېتىۋارەن ئۇنداق خەتەرلىك ئىشنى قىلمايدىغان بولدۇم.

تولۇق باشلانغۇچ مەكتەپ مەھەللىسىزنىڭ شىمالىدا تۆت يول يىراقلىقتىكى شىچياۋ بازىرىدا ئىدى، مەن ئوقۇشقا شۇ يەرگە باراتتىم، ئەتراپتىكى تۆت مەھەللىنىڭ بالىلىرىمۇ شۇ يەردە ئوقۇيتتى. مەن شىچياۋ بازىرىغا ئوقۇشقا بارىدىغان چاغدا، ئاچام راستلا پاي-پېتەك بولۇپ كەتكەن ئىدى. ئۇ بازارغا بېرىپ تەمىنات-سودا كوپېراتىۋىدىن كۆك رەخت سېتىۋېلىپ كېلىپ، بىرنەچچە ئاخشام ئولتۇرۇپ ماڭا يېڭى كىيىم تىكىپ بەرگەن ئىدى. بۇ چاغدا، قولى ئەپچىل ئاچام يېڭىنە ئىشى بىلەن مەھەللىسىزدە خېلىلا نام چىقىرىپ قالغان ئىدى. ئۇنىڭ ماڭا تىكىپ بەرگىنى كەمزۇل بولۇپ، گەرچە قول بىلەن تىكىلگەن بولسىمۇ، سىپتا ۋە سىلىق تىكىلىشى جەھەتتە ئەجىنەبى "ماشىنا" بىلەن تىكىكەن كىيىملەردىن قېلىشمايتتى. ئۇنداق كىيىمنى مېنىڭ تۇنجى قېتىم كىيىشىم ئىدى، شۇڭا مەن ئۇنى كىيگەندە، تەبىئى ھالدا بەك پۇزۇر ھىس قىلغان، ئىككى قولۇمنى ئىشتىنىمنىڭ يانچۇغىغا سالغانىدا ئاجايىپ پەخىرلىنىپ كەتكەن ئىدىم. ئۇ يەردە ئوقۇغانىدا، چۈشلۈك تاماقنى ئۆيىدىن ئېلىۋېلىپ مەكتەپتە ئىسسىتىپ يەيتتۇق. ئاچام ماڭا مەكتەپتە يېيىش ئۈچۈن ساپ قوناق ئۇنىدىن موما قىلىپ بېرەتتى. راستىنى ئېيتسام، ئۇنى كۆرگەن ساۋاقداشلىرىمنىڭ ئاغزىدىن شۆلگەيلىرى ئېقىپ كېتەتتى، چۈنكى باشقىلار كۆپىنچە سۈپۈرگە قوناقنىڭ ئۇنى ۋە تاتلىق ياكىيۇ ئارىلاشتۇرۇلغان موما يەيتتى، ماڭا ئوخشاش موما يەيدىغانلار ساناقلىقلا ئىدى.

ئاچامنىڭ ئايىغى بەك يېنىك ئىدى، ھەر كۈنى سەھەردە تاڭ يورىماستىنلا ئورنىدىن تۇرۇپ تاماق قىلاتتى-دە، ماڭا يىگۈزۈپ ئاندىن يولغا سېلىپ قويىاتتى. مەن قاراڭغۇ چۈشكەندە قايتىپ كەلسەم، ئۇ ئاۋال تامىغىنى يۇيۋېلىپ، ھويلا-ئارامىلارنى يىغىشتۇرۇۋاتقان بولاتتى، مېنىڭ تامىغىمنى بولسا ئېلىپ قويىاتتى. مەن مەكتەپتە ئوقۇغان جەريانىدا، ئاچام ئىزچىل ئاشۇنداق قىلغان ئىدى. بىر كۈنى ئوقۇتقۇچىمىزنىڭ ئىشى چىقىپ قېلىپ، بىزنى بالدۇر قويۇپ بەردى. مەن قاراڭغۇ چۈشمەستىنلا مەھەللىمىزگە قايتىپ كەلدىم، ئۆيگە كىرسەم، ئاچام تاماق يەۋاتقان ئىكەن. مەن ئىشىكتىن كىرىپلا تاشتەك قېتىپ تۇرۇپ قالدىم: ئاچام رەڭگى ئۆڭۈپ كەتكەن، ئاق گۈللۈك سېرىق چاپىنىنى كىيىپ ئولتۇرۇپ، قارا لايدەك تاتلىق ياڭيۇ مومىسىنى يىمەكتە ئىدى. قازاندا بولسا ماڭا ئېلىپ قويغان ساپ قوناق ئۈندىن قىلىنغان ساپ-سېرىق موما تۇراتتى.

مەن دەرھال ئاچامنىڭ قوينىغا ئۆزەمنى ئاتتىم-دە، كۆڭلۈم بۇزۇلۇپ يىغلاپ تاشلىدىم.

ــ ئاچا، سەن...

ــ شەنزى، سەن نېمە بولدۇڭ؟

ــ ئاچا، سەن شۇنچە ئۇزاق ۋاقىتتىن بۇيان ئۆزەڭنىڭ نېمە يەۋاتقانلىغىنى مەندىن يوشۇرۇپ كەپسەن، ھەمىشە تاماق يەپ بولدۇم دەيسەن، ئەمما سەن...

ئاچام كۈلدى. بىراق مەن ئۇنىڭ زورىغا كۈلۈۋاتقانلىغىنى بىلىپ قالدىم. ئۇ ئىلاجسىز بىز پەس جىم تۇردى-دە، ئاندىن كېسىن ئۇلۇغ-كىچىك تىنىپ: "ئائىلىمىز كەمبەغەل-دە" دىدى.

ــ ئائىلىمىز كەمبەغەل؟ــ مەن بۇ سۆزنى تۇنجى قېتىم ئاڭلاۋاتاتـ

تىم. مانا مۇشۇ تۇنجى قېتىملىق سۆز يۈرىگىمگە بىگىز بولۇپ سانچىلىدى! ئەسلىدە مەن ئۆزۈم ئاچام بىلەن ھەمنەپەس بولۇپ كېلىۋاتقانلىغىنى بولسا پەقەت بىلمەيتتىم، مەن ئاچامنىڭ جاپا چېكىشىگە قانداقمۇ چىداپ تۇرالايمەن. مەن يېشىمنى ئېرتىپ تۇرۇپ:

ــ ئاچا، مەن مەكتەپتە ئوقۇمايمەن، ــ دېدىم.

ئەخمەق، ــ دېدى ئاچام ئالدىراپ، ــ ئوقۇمىساڭ پەقەت بولمايدۇ، بىلىمىڭ بولمىسا، چوڭ بولغاندا ھېچ ئىشنى ئەپلەشتۈرەلمەيسەن، جۇمۇ.

مەن ئوقۇماسلىققا قەتئىي نىيەت باغلىغان ئىدىم.

ــ ياق، ئوقۇمساڭ بولمايدۇ، ــ دېدى ئاچام.

ئاچام بىرمۇنچە گەپ قىلىپ، بىر دەم ئالداپ بىر دەم نەسىھەت قىلىپ يۇرۇپ، ئاقىۋەت مېنى يەنە مەكتەپكە ئەۋەتتى. ئاچام ماڭا يەنىلا ساپ قوناق ئۇنىدىن موما قىلىپ بەردى، پەقەت ئەتىگىنى، ئاخشىمىلا ئىككىمىز ئوخشاش تاماق يېدۇق. ئاچام ماڭا، 15ـ16 ياشلارغا كىرىپ، چوڭ ئادەم بولاي دەپ قالدىڭ، مەكتەپكە ئېلىۋالغان تامغىڭ ئوبدانراق بولمىسا، باشقىلار سېنى كۆزگە ئىلمايدۇ، كەلگۈسىدە ساڭا لايىق تونۇشتۇرۇشقىمۇ ئادەم چىقماي قالىدۇ، دەيتتى. پاھ، دۇنياداتېخى مۇنداق ئىشلارمۇ بار ئىكەنغۇ! مەن بۇلارنى تۇنجى قېتىم ئاڭلاۋاتاتتىم.

بىراق، مېنىڭ كۆڭلۈم ھەمىشە بىئارام بولاتتى. مانا، ئاردىدىن بىرەر ئاي ئۆتە-ئۆتمەيلا، "مەدىنىيەت زور ئىنقىلاۋى"نىڭ دەھشەتلىك بورانلىرى كۆتىرىلىپ قالدى. مەكتەپتە جوزىلار چېقىپ تاشلاندى، ئوقۇتقۇچىلارنىڭ دۇمبىسىگە تاشپاقنىڭ سۇرىتى سىزىلىپ،

دەرس ئۆتەلمەيدىغان قىلىپ قويۇلدى، بۇ ھال مېنىڭ مەكتەپتىن چىقىۋېلىشىم ئۈچۈن بىر بانا بولدى. مەن ئوقۇمايدىغان بولۇپ ئۆيگە قايتىپ كەلدىم، بۇ دورەم ئاچام يېنىكىنە بىر ئۇھ تارتىپ قويدى ـ دە، ھېچنىمە دېمىدى.

دېخان بولغاندىن كېيىن، ئويۇن ـ تاماشىمۇ تۈگىدى، ھەر كۈنى دۈيدە ئەمگەككە قاتنىشىپ، ئائىلەمنى بېيىتىمەن دەيدىغان بىرلا مەقسەتتە بارلىق كۈچۈم بىلەن ئىشلەيدىغان بولدۇم.

كۈز پەسلى يېتىپ كەلدى. خامان ئېلىكتىر چىراقلىرى بىلەن كۈندۈزدەك يورۇتۇۋېتىلگەن ۋە ئادەملەر بىلەن لىق تولغان ئىدى. مەن خوشاللىغىم ئىچ ـ ئىچىمگە پاتمىغان ھالدا قولۇمغا خالتا ئېلىپ، ئاچام بىلەن تەقسىمات ئاشلىغىنى ئالغىلى كەلدىم. ئاشلىقنى ئېلىپ بولغاندىن كېيىن، بىزگە ئاران ئىككى خالتا ــ 242 يېرىم جىڭ ئاشلىق تەككەنلىگىنى كۆرۈپ، ھەيرانلىقتا قېتىپ قالغىلى تاس ـ تاماس قالدىم. مەن دەسلەپتە بوغالتىر خاتا ھېساپلاپ قويدۇمكىن دەپتىمەن، ئېنىقلاپ كۆرۈپ، بىرەر سەرمۇ كەم ئەمەسلىگىنى ئۇققاندىن كېيىن، كۆڭلۈم بەكمۇ يېرىم بولدى. ئاشلىقنى ئېلىپ ئۆيگە كەلگەندىن كېيىن، ئاچامدىن سورىدىم:

ــ ئاچا، بۇرۇنمۇ مۇشۇنداق ئاز تېگەمتى؟

ــ ئانچە پەرقلەنمەيتتى، ــ دېدى ئاچام كالپۇگىنى چىشلەپ قويۇپ. مەن ھەيران بولدۇم:

ــ ئۇنچىلىك ئاشلىق بىلەن قانداقمۇ ياشغىلى بولىدۇ.

ــ ئەپلەپ ـ سەپلەپ كۈن ئۆتكۈزىدىغان گەپ، بىرەر دۆۋە ئوت ـ چۆپ يېغىڭ ئاشلىققا تېگىشكىلى بولىدۇ.

مەن ئەمدى ھۇشۇمنى تاپتىم، ئاچامنىڭ ھەر يىلى يازدا چۇشلۈك

تاماقنى يەپ بولۇپلا، دەممۇ ئالماي تومۇزنىڭ پۈرگىرىن ئىسسىقلىرىدا، ئىشقا چىققىچە بولغان ئارىلىقتا لايغا مىلىنىپ بىرمۇنچە ئوت-چۆپ يىغىپ كېلىدىغانلىغى بىكار ئەمەس ئىكەن-دە. ھەر يىلى يوغان بىر دۆۋە ئوت-چۆپ قۇرۇتاتتى... بۇنىڭ ھەممىسى ئەمگەك كۆچى ئاز بولغاچقا گۈڭپۇڭنى كۆپ ئالالمىغانلىقىنىڭ كاساپىتى. بۇ يىل مەن مەكتەپتىن قايتىپ كەلگەن بولساممۇ، تېخى ئىككى ئايلا ئەمگەك قىلدىم. مەن ئاستا لېۋەمنى چىشلەپ: "ئىككىمىز ئىشلىسەك، كېلەركى كۈزدە ئەھۋالىمىز ياخشىلىنىپ كېتىشى مۇمكىن" دەپ ئويلىدىم.

كۈز پەسلىمۇ يەنە يېتىپ كەلدى، بىزگە بۇلتۇرقىغا قارىغاندا 15 جىڭ 8 سەر 3 مىسقال ئاشلىق كۆپ تېگىپتۇ. مەن داڭ قېتىپ تۇرۇپ قالدىم.

.....

ئاي ۋە كۈنلەرنىڭ ئۆتۈشى بىلەن، ئاچام ئاخشاملىرى بارغانسېرى ئاز ئۇخلايدىغان بولۇپ قالدى. ئۇ ھەركۈنى كەچتە پىللداپ يېنىپ تۇرغان چىراقنىڭ يورۇغىدا يېپ ئىگىرەتتى، ئادەتتە مەن بىر ئۇخلاپ ئويغانغان چاغدىمۇ ئاچام كاڭ ئۇستىدە ئولتۇرۇپ، چاقنى غۇيياڭشتىپ يېپ ئىگىرىۋاتقان، پاختىدىن چىققان توزۇندىلار خۇددى ئاپپاق قاردەك كاڭ ئۇستىنى قاپلاپ كەتكەن بولاتتى. ئاچام يېپنى دۈيجاڭنىڭ يەڭگىسى ئۈچۈن ئىگىرىپ بېرەتتى، ۋەدە بويىچە 5 جىڭ يېپ ئىگىرسە، ئۇنىڭ بىر جىڭى ئۈزىگە قالاتتى. ئاچام يەنە ماڭا ئۆزىنىڭ ئىشلەپچىقىرىش جەھەتتىكى پىلانىنى ئورۇنلاشتۇرۇپ: ــ كۆپرەك ئوت-چۆپ يىغىپ ئاشلىققا تېگىشىپ يىسەك، ئۇچ پۇڭلۇق قالدۇرۇق يەرگە قوناق تېرىماي، ئىقتىسادىي زىرائەت ــ خاسلىق

别多管闲事

تېرىساق، شۇنىڭ بىلەن بىرگە يەنە بىر چوشقا كۆچۈگى بېقىپ، يىل ئاخىرىدا سەمرىتىپ ساتساق، كېلەر يىلدىن باشلاپ ئۇدا ئۈچ-تۆت يىلغىچە ئاشۇنداق قىلساق...—دېدى. مەن ئاچامنىڭ بۇ پىلانىنى قۇرۇشتىكى مەقسىدىنى بىلىپ، قاتتىق تەسىرلەندىم.

ئاچام ئاتا-ئانامنىڭ بۇرچىنى ئادا قىلماقتا ئىدى!

12-ئاي، يەر تاشتەك توڭلاپ كەتكەن ئىدى، داجەيدىن ئۇگىنىش جەڭگىۋار دۇيمۇ ھەيۋىسىنى ئىشقا سالالماي قالغاچقا، دېخانلارنىڭ ھەممىسى ئەمگەكتىن ئازات بولۇپ، ئۆز ئۆيلىرىدە كاڭدا ئىسسىق ئولتۇرۇپ ئارام ئېلىشماقتا ئىدى. ئەلچىلەر ئۆيمۇزگە كېلىپ، ئاچامغا ياتلىق بولۇش توغرىلىق ئېغىز ئېچىشاتتى. ئاچام بولسا بېشىنىمۇ كۆتەرمەي، قولىنىمۇ چاق ئىگىرىشتىن توختاتماي تۇرۇپ: "يەڭگە، مەن ياتلىق بولمايمەن، مەن ياتلىق بولسام بولمايدۇ" دەپ جاۋاپ بېرەتتى. كەلگەن ئەلچىلەر ئەنە شۇنداق يولغا سېلىناتتى. دېمىسىمۇ، ئاچام 23 ياشقا كىرىپ قالغان ئىدى، گەرچە ئۇ ئۆزىنىڭ يېشىغا ماس كەلمەيدىغان ئاددى كىيىم كىيۋالغان بولسىمۇ، لېكىن ئۇنىڭ كېلىشكەن قەددى-قامىتى، تولغان كۆكسى، سوزۇنچاقراق كەلگەن يۈزى، بۇلاقتەك كۆزى ۋە قۇندۇزدەك چاچلىرىدىن ئاللىقاچان بويىغا يېتىپ قالغانلىغى كۆرۈنۈپ تۇراتتى، بۇ ئۇنىڭ گۈلگە ئوخشاش ئەڭ چىرايلىق چاغلىرى ئىدى، شۇڭا ئۇ ياتلىق بولۇشى كېرەك ئىدى. مەن بۇ ئىشقا ئارىلىششنى ئويلىغان ئىدىم، بىراق مەن ئۇكىلىق ئورنىدا تۇرسام، ئۇ ھەقىتە قانداقمۇ ئېغىز ئاچالايمەن. مەن ئاچامنىڭ كۆڭلىدىكىنى بىلەتتىم، بىراق ئۇنىڭغا دېسەممۇ كار قىلمايدۇ-دە. ھەي، ئاچا...

هەممە ئىش پىلان بويىچە تېز سۈرئەت بىلەن بارماقتا ئىدى. بۇ يىل ئاچام تازا غەيرەتكە كەلدى، ئۇ تەرەتخانىدىكى گەندىنىك ھەممىسىنى خاسكىلىقا ئىشلىتىپ، بىر تەرەپتىن سۇ توشۇپ سۇغىرىپ، بىر تەرەپتىن تۆجۈپىلەپ ئوتىنى ئوتاپ بېرىۋېدى، خاسلىق ئاجايىپ ئوخشىدى. 8-ئايلاردا يەغمۇرىدۇق، بىر تاغار قۇرۇتۇلغان خاسلىق چىقتى، بىر قىسمىنى ئۇرۇقلۇقتا ئېلىپ قېلىپ، قالغان سەكسەن جىڭچە خاسكىنى ساتساقمۇ ئەللىك يۈەنگە يارايتتى. ياپىرىم، بۇ دېگەن بەش-ئالتە يىللىق نەق پۇل دارامىتىگە تەڭ ئەمەسمۇ! خوشاللىقتىن ئاچامنىڭ ئاغزى قۇلىغىغا يەتتى، ئۇ بىر بازار كۈنى بىرسىنىڭ غالتىگىنى تېپىپ كېلىپ خاسكىنى بېسىپ، جىڭنىمۇ ئېلىپ، غالتەكنى غىچىرلىتىپ ھەيدىگەن ھالدا بازارغا كەتتى.

مەن خۇشخەۋەر كۈتمەكتە ئىدىم!

كۈن خېلى قايرىلغان بولسىمۇ، ئاچام قايتىپ كەلمىگەن ئىدى. قايتىپ كەلگەن بازارچىلاردىن بىرى ماڭا بازار باشقۇرغۇچىلارنىڭ بازاردا ئاچام ساتقىلى ئېلىپ بارغان خاسكىنى مايلىق زىرائەتنى بازارغا ئېلىپ كەلگەنلىك ھايانكەشلىك قىلغانلىق بولىدۇ دەپ، تاغار، جىڭ-پىكىلىرى بىلەن قوشۇپ مۇسادىرە قىلىۋالغانلىغىنى يەتكۈزدى. بۇ زادىلا كۈتۈلمىگەن بىر ئىش ئىدىغۇ! مېنى ئالاقزادىلىك باستى، غەزەپتىن يېرىلىپ كەتكىدەك بولدۇم، پۈقىراڭ ئۈزلىرىنىڭ قان-تېرى بەدىلىگە كەلگەن نەرسىسىنى بازارغا ئاپىرىپ ساتسا، ئۇنى ھايانكەشلىك دېگىنى نىمىسى؟ بىراق بۇ غەزەپ-نەپرىتىمنى ئىچىمدىن تېشىمغا چىقىرىشقا پەقەت جۈرئەت قىلالمىدىم. چۈنكى مەن شۇ چاغدىكى سىياسى كەيپىياتنى ئوبدان

بىلەتتىم، بۇ ئىشنىڭ كاساپىتىدىن تېخى بېشىمغا نىمە بالالار كېلىدۇ دەيسىز. دېگەندەك، ئاچام بىزنىڭ دادۇينىڭ بىر تەرەپ قىلىشىغا تاپشۇرۇپ بېرىلىپتۇ. دادۇي ئىنقىلاۋي كومىتېتىنىڭ "ئىسيانچى مۇدىرى"غا كوپ رەھمەت، ئۇ ئاچامنى، تېخى ياتلىق بولمىغان قىز، كوچا ئايلاندۇرۇپ سازايى قىلدۇرۇش بىلەپ دەپ، هويلىمىزدا دۆۋىلەپ قويۇلغان ئوت-چۆپنىڭ يېرىمىدىن كۆپرەكىنى جازا تەرىقىسىدە تارتىۋېلىپ، بۇ ئىشنى بولدى قىلدى. بۇنىڭ ئۈچۈن ئاچام كېچىچە يىغلاپ چىقتى.

ئارىدىن ئون نەچچە كۈن ئۆتكەندىن كېيىن، مەھەللىمىزدە "ئوزۇپ چىقىۋېلارنىڭ نوخلىسىنى ئېلىش"، "كاپىتالىزىمنىڭ قۇيرۇغىنى كېسىش" شاملى تازا چىقىشقا باشلىدى. بۇنى كۆرگەن ئاچام يەنە پىشكەللىككە ئۇچراپ قالماسلىق ئۈچۈن، مىڭبىر جاپا-مۇشەققەتتە بېقىپ يېرىم سەمرىتكەن چوشقىسىنى سېتىۋېلىش پونكىتىغا ئېلىپ بېرىپ قىرىق يۈەنگە سېتىۋەتتى. قۇرغان پىلانلىرى-مىزنىڭ هەممىسى كۆپۈكتەك توزۇپ كەتتى، بىراق ئاچامنىڭ كېچىنى كېچىگە ئۇلاپ يىپ ئىگىرىپ تاپقان نەرسىسىنى هېچكىمۇ تارتىۋالالمايتتى. بۇ يىلنىڭ ئاخىرىدا، يىپ پۇلى ۋە چوشقا پۇلىنى ئوت-چۆپتىن تارتقان زىيانىنىڭ ئورنىغا ئىشلەتىپ ئاشلىق سېتىۋېلىپ يىگەندىن باشقا، يەنە ئاز-تولا ئېشىنىپمۇ قالالىدۇق. ئاچام ئاشقان پۇلغا يوغان گۈللۈك چىتتىن ئىككى يوتقانلىق ۋە پاختا سېتىۋالدى-دە، يوتقانلارنى تىكىپ، مېنىڭ تويۇمدا ئىشلەتىش ئۈچۈن چىرايلىق قاتلاپ، كاڭنىڭ بېشىدىكى ساندۇق ئۈستىگە قويۇپ قويدى.

شۇنىڭدىن تارتىپ، ئاچامنىڭ ئاخشاملىرى كاڭدا ئولتۇرۇپ ئىش قىلىدىغان چاغلىرى ئازايىدى، تىكىۋاتقان خەينى ئېلىپ،

هه دىسلا ئۆي ئارىلايدىغان بولۇپ قالدى. ئۇنىڭ ماڭا لايىق ئىز-لەپ، باشقىلارنى ئەلچىلىككە ئەۋەتىش ئۇچۇن مېڭىۋاتقانلىغى ماڭا ئايان ئىدى. بىراق ئەلچىلەر ھېچقانداق ئۇچۇر ئېلىپ كەلمەيتتى، يىللار بىرىنىڭ كەينىدىن بىرى ئۆتۈپ كېتىۋاتماقتا ئىدى...

دىخانلارنىڭ كۇنى ياماڭ بولغاچ، مەھەللىمىزدىكى بويتاقلارمۇ كۆپەيگىلى تۇردى. بالىلىق چاغلىرىمدىكى چىۋىسى، خېيشىياۋ، ئېرخۇا ۋە دانىيۇزى قاتارلىق ئاداشلىرىم بىلەن، مەكتەپتىن يېڭىلا يېنىپ كەلگەن چاغلىرىمدا ئاخشاملىرى بىر يەرگە جەم بولۇپ، يېرىم كېچىلەرگىچە ئويناپ تۇراتتۇق، ئەمدىلىكتە بولسا، ئۇلار بەئەينى دەلدۇشكە ئوخشاش، ئاز گەپ قىلىدىغان، ئىش ئارىلىغىدا دەم ئالغانىدا، نەدە تۇرغان بولسا شۇ يەردىلا پۇت-قولىنى سوزۇپ چار پاقىدەك يېتىۋالىدىغان بولۇۋالدى. ھەممىمىزنىڭ ياش-قورامى ئانچە پەرق قىلىپ كەتمەيدۇ، دېمىسىمۇ، يەنە بىر-قانچە ئايدىن كېيىن مەن يىگىرمە بەشكە كىرىمەن. ساقال ئەرلۇباغا يەتكىچىمۇ ئۇيلىنىلمىسە كىشى، ئەلەم ئەمەسمۇ بۇ.

بىر كۇنى، ئاچام مېنىڭ يېنىمدا ئولتۇرغان ئىدى، مەن ئۇنىڭ چىرايلىرىنىڭ خۇددى كېسەل تارتقاندەك سارغىيىپ كەتكەنلىگىنى كۆرۈپ قالدىم.

ــ شەنزى، ساڭا قىز چىقىپ قالدى ــ دىدى ئاچام، ئۇزاقتىن بۇيان تۇنجى كۆزۈم بىلەن كۇتۇپ كەلگەن بۇ خەۋەرنى ماڭا ئاشكارا قىلىپ.

ــ راستمۇ؟... ــ دەپ سورىدىم مەن خۇددى زىمىستان قىشتا توساتتىن باھاردا ئېچىلىدىغان شاپتۇل چېچىگىنى كورگەندەك تەئەججۇپ ئارىلاش خوشاللىق ئىچىدە. بۇ چاغدا خوشاللىقتىن

ئاز-تولا خۇدىمنى يوقتىپ قويغانلىغىمنى بۇ يەردە دەپ ئولتۇرماسامۇ بولار. ھىلىمۇ ياخشى، ئالدىمدىكى ئاچام بولۇپ قاپتىكەن، باشقا ئادەم بولىدىغان بولسا، خوتۇن سارىڭى بولۇپ قاپتۇ دەپ مېنى شاكىخو قىلىشى تۇرغانلا گەپ ئىدى.

ــ نەلىك؟ــ دەپ سورىدىم مەن ئالدىرىغان ھالدا.

بەلكىم ئاچامنىڭ كېسىلى بەك ئېغىر بولسا كېرەك، ئۇ بۇ گەپنى دەۋاتقاندا، چىرايىدا كۆلكىدىن ئەسەرمۇ يوق ئىدى.

ــ شىمال تەرەپتىكى لىجۇاڭ مەھەللىسىدىن، ــ دەپ جاۋاپ بەردى ئۇ ئاستا ئاۋاز بىلەن.

ــ قاچانلىققا ئۇچرىشىمىز؟

ــ ئۇچرىشىشنىڭ ھاجىتى يوق. شەنزى، بىزنىڭ تاللىق باقىقا كىرگىدەك ھالىمىز يوق، شۇڭا بىز تەلەيىدە بوك-بوك دىيىشكە مەجبۇر...

ئىچىمدە، شۇنداق بولغان ھالەتتىمۇ قىزنىڭ زادى قانداق ئىكەنلىگىنى بىر كۆرۈپ بېقىش كېرەكقۇ! دەپ ئويلىدىم. مەن ئاچامنىڭ يېقىنىدىن بۇيان پات-پات غەرپ تەرەپتىكى خوشنىمىز ــ كىچىك ئاپاملارنىڭكىگە كىرىپ-چىقىپ يۈرگەنلىگىنى كۆرگەن ئىدىم، شۇڭا بۇ ئىشنى ھەقچان كىچىك ئاپاملار قىلغان دەپ ئويلىدىم-دە، ئۆيىدىن ئوقتەك ئېتىلىپ چىقىپ، كىچىك ئاپاملارنىڭكىگە قاراپ ماڭدىم.

كىرسەم، كىچىك ئاپام ئۆيدە ئىكەن، ئولتۇرۇشۇمغلا:

ــ شەنزى، ئاچاڭ ساڭا دىدىمۇ؟ــ دەپ سورىدى كىچىك ئاپام ئاۋال ئېغىز ئېچىپ.

ــ دىدى.

ـ ـسەن قوشۇلدۇڭمۇ؟

ـ ـراستىنلا ئۇچراشتۇرمايلا توي قىلىدىغان بولىدۇڭلار؟ ـ ـدەپ سوردىدىم مەن گەپ ئالماقچى بولۇپ يۈزۈمنى قېلىن قىلىپ.

ـ ـنىمە، سەن تېخى ئۇقمامسەن؟ ئاچاڭ ساڭا ئېيتمىدىمۇ؟... بۇ...قايچا قۇدا بولماقچى ـ دە!

مەن نوكچىدەك قېتىپ تۇرۇپ قالدىم، شۇ زامات ئەرۋايىم ئۇچۇپ، غەزەپتىن يېرىلغۇدەك بولۇپ كەتتىم.

ـ ـبۇ، سىز تاپقان ئىشقۇ دەيمەن؟

ـ ـشەنزى، ئالدىرىماي تۇر، مەن دەپ بېرەي، ـ ـدىدى كىچىك ئاپام، رەڭگى ـ رويى ئۆڭۈپ هولۇققان هالدا، ـ ـبۇ گەپنى ئاچاڭ چىقارغان، مەن ئۇنىڭ تەلۈى بويىچە ئوتتۇرىدا يول ماڭدىم. لېجۇاڭ كەنتىدىكى بىز بىلەن قۇدىلاشقۇچىلار ئاكا ـ سىڭىل بولۇپ، سىڭلىسى 17 ياشتا، ئاكىسى 34 ياشتا، ئازراق مېيىپ...ئىكەن. بۇ ئاي، بۇ كۇنىلەردە دېخانلار بەك نامراتلىشىپ كەتتى، لايىق تېپىش تەس، نىمە ئامال بار. هەي، ئوچۇغنى ئېيتسام، بۇ ئىشقا مېنىڭمۇ تازا...

مەن ئۇچقاندەك ئۆيگە قايتتىم ـ دە، ئىشكىتىن كىرىپلا قاتتىق ئاۋاز بىلەن: "ئاچا، سەن..." دەپ ۋاقىرىۋەتتىم، كۆزلىرىمگە ياش كەلگەن ئىدى. ئاچام مېنىڭ بۇ تۇرقۇمنى كۆرۈپلا سەل هودۇقۇپ قالدى:

ـ ـشەنزى، سەن كىچىك ئاپامنىڭكىگە بېرىپ كەلدىڭمۇ؟

ـ ـئاچا، بۇنداق تويىنى مەن ئولىسەمۇ قىلمايمەن! ـ ـدىدىم مەن ياشلىرىمنى ئىچىمگە يۇتۇۋېتىپ، ـ ـمەن ئۆمۈر بويى بويتاق ئۆتسەم ئۆتىمەنكى، بۇنداق تويىنى زادىلا قىلمايمەن! ئۇنداق

قىلسام مېنى قانداقمۇ ئادەم دېگىلى بولىدۇ! مەن قانداقمۇ باشقىلارنىڭ يۈزىگە قارايمەن!

ــ شەنزى،...

ــ بولدى، گەپ قىلمايلا قوي، مەن توي قىلمايمەن!

ــ سەن توي قىلمىساڭ، ــ دېدى ئاچام چىرايى تۇتۇلغان هالدا، ــ مەنمۇ ياشمايمەن.

ــ سەن ياشىماڭ ياشىماڭ، ــ دېدىم مەن زەردە بىلەن ئاچامغا ئارقامنى قىلىپ تۇرۇپ، ــ مېنىڭ توي قىلمىغىنىم قىلمىغان. ئاچامنىڭ ئىسسەدەپ يىغلاۋاتقانلىغىنى ئاڭلىدىم.

ئاچام بىزنىڭ ئۆينىڭ ئالدىدىكى قورادا تۇرىدىغان كىچىك دادامنى چاقىرىپ كېلىپ، ماڭا بىر هازاغىچە نەسىهەت قىلغۇزدى. ئاخىرى، مەن بىردىنلا بېشىمنى قۇچاقلىغان هالدا كاڭ ئۇستىگە ئۆزەمنى تاشلىدىم ــ دە، ئۇن سېلىپ يىغلۇەتتىم...

ئەتە توي بولىدۇ دېگەن كۈنى ئاخشىمى بىز ئاچا ــ ئۇكا ئىككىلەن بىر ئېغىزمۇ گەپ قىلىشماي، كىيىم بىلەنلا كاڭ ئۇستىدە ياتتۇق. پەقەت تاڭ يورۇي دېگەندىلا ئازراق كۆزۈم ئىلىنىشىپ قاپتۇ. ئويغانسام، ئاچام ئورنىدىن تۇرۇپ، كىچىككىنە بوخچىسىنى قولتۇغىغا قىستۇرۇپ، لېجۋاڭ تەرەپكە كەتكەن ئىكەن. مەن بىر نەچچە كۈندىن بۇيان ئاچام ئۇن ــ تىنسز هالدا پاك ــ پاكىز يىغىشتۇرۇپ قويغان ئۆيگە، قېنىق قىزىل قەغەز چاپلانغان دەرىزىگە، كاڭنىڭ قاپ ئوتتۇرىسىغا قاتار قىلىپ چىرايلىق قاتلاپ قويۇلغان يوغان گۈللۈك يېپ ــ يېڭى قىزىل يوتقانغا كۆزۈم چۈشكەندە، يەنە هۆكۈرەك ئېيتىپ يىغلۇەتتىم! ماڭا هەمرا بولۇپ كېلىن يۆتكەشكە بېرىش ئۈچۈن سەهەر تۇرۇۋاتقان غەربىي قورادىكى تاغام توي

كۆنى يەغلىسا يامان بولىدۇ دەپ مېنىڭ ئاغزىمنى ئېتىۋالدى. تېخى تاڭ يورۇمىغانلىغىدىن پايدىلىنىپ، بىز لىجۋاڭ مەھەللىسىگە بېرىپ يېڭى كېلىننى يۆتكەپ كەلدۇق. بۇ كۆنى، ئۇرۇق-تۇققان، دوست-ئاغىنىلەرگە خەۋەرمۇ قىلمىدۇق، ھەچقانداق زىياپەتمۇ تەييارلىمىدۇق، يەنىلا ئۇدۇلدىكى قورادا تۇرىدىغان كىچىك دادام ھويلىمىزنىڭ ئىشىگىگە قىزىل قەغەزگە دۆيلىيەن يېزىپ چاپلاپ قويىدى، بىراق ھويلا-ئارامىلاردا سوغاقچىلىق ھۆكۈم سۈرەتتى. ئىش ئۇقمايدىغان بىرقانچە بالا ھويلىغا كىرىۋالغان ئىدى، ئۇلارنىمۇ ئاتا-ئانىلىرى غەزەپ بىلەن ئالىيىپ ئۆيلىرىگە كىرگۈزۈۋەتتى. مەن بولسام غەرپ تەرەپتىكى كىچىك ئاپامىلارنىڭ ئىچكىرىكى ئۆيىگە كىرىۋېلىپ، يوتقانغا پۈركىنىپ بىر كۆن كەچكىچە ئۇخلاپتىمەن.

يېڭى كېلىننىڭ ئىسمى جۇەنبىر بولۇپ، ئوتتۇرا بويلۇق، ئۆزى زىلۋا ئىدى، يۈزلىرى سەل-پەل سوزۇنچاق، مەڭزىلىرى ئانارەك، قاشلىرى قەلەمدەك بۇ قىزنىڭ بۇلاقتەك ئويناپ تۇرغان كۆزلىرى بىلەن ئويماقتەك ئاغزىنىڭ ئىككى تەرىپىدىن ئورۇن ئالغان زىناق-لىرى چىرايىغا بىر تۇرلۇك تەبىئى كۆلكە بېغىشلاپ، كىشىنى ئۆزىگە جەلپ قىلىپ تۇراتتى. ئۇمۇ ئاچامغا ئوخشاش بىر بىتالەي بولسىمۇ، لېكىن ياتلىق بولغاندىن كېيىن ئۆز تەقدىرىدىن يەنىلا رازى ئىدى. بەلكىم مەندەك دېخان يىگىتنىڭ تەققى-تۇرقى ئۇنىڭ كۆڭلىگە ياققان بولسا كېرەك. ئۇنىڭ قولى بەك ئەپچىل ئىكەن، كىشىنىڭ ھالىغا يېتىشنىمۇ بىلىدىكەن، ئۇ ماڭا ھەچقاچان بەھىرلىنىپ باقمىغان بىر تۇرلۇك مېھىر-شەپقەت بېغىشلىدى. ئۇ ماڭا قانچە كويۇنسە، مەن ئاچامنى شۇنچە ئەسلەيدىغان بولدۇم. بولۇپمۇ

ئىسسىق يوتقاندا ياتقان چاغلىرىمدا، ئاچامنىڭ ھىلىقى مەجرۇھ ئەر بىلەن قانداق تۇرمۇش كەچۈرۈۋاتقانلىغىنى تەسەۋۋۇر قىلىشقا تېخمۇ پېتىنالمايتتىم.

توي ــ كىشىگە خوشاللىق بېغىشلايدىغان بىر ئىش، بىراق ئاچام ياتلىق بولغان كۈندىن تارتىپ، مەن ئۇنىڭ قېشىغا قەدەم بېسىپ باقمىدىم، ئاچامغۇ بىز تەرەپكە بىرەر قېتىم بولسىمۇ ئۆتمىدى. جۈملىنى بولسا لىجۋاڭغا يىلىغا نەچچە قېتىم بېرىپ تۇراتتى، ئۇ ھەر نۆۋەت بارغاندا ئاچامنىڭ خەۋرىنى ئېلىپ كېلەتتى. جۈملىنى ئاق كۆڭۈل قىز ئىدى، ئۇ ئاچامنى ئىشچان، ئاق نىيەت دەپ، ئۇنىڭ تەرىپىنى كۆپ قىلاتتى.

بۇ يىل مەھەللىمىزدە مەسئۇلىيەت تۈزۈمى يولغا قويۇلۇپ، جۈملىنى بىلەن ئىككىمىزگە تۆت مو كۆزەللىك تەقسىم قىلىپ بېرىلدى، بىز ئىككىمىز تازا غەيرەتكە كېلىپ ئىشلەپ، كۆزدە سەكسىز يۈز يۆمەن كىرىم قىلدۇق. يا خۇدا! پۇقرالارنىڭ يانچۇغىغا قايسى زامانلاردا بۇنچىلىك پۇل كىرىپ باققان بولغىيتى! ئاشۇنچىلىك پۇل تاپقان بولساقمۇ، بىز تېخى مەھەللىدە ئادەتتىكى ئائىلە ھىساپلىنىمىز. كۆزدىن كېيىن، مەھەللىمىزدە بىرمۇنچە كاھىشلىق ئۆيلەر سېلىنىپ، ئاز ـ تولا شەھەر تۇسىگە كىرىپ قالدى.

پۇقرالارنىڭ قەددى كۆتىرىلدى، مۇھەببەتنىڭ كۆزى چۈشمىگەن يېزىدىن ئىبارەت بۇ بۇرجەكمۇ قاينام ـ تاشقىنلىققا چۆمىدى. ئۇن سەككىز، ئۇن توققۇز ياشلىق كىچىك بويتاقلار لايىق تېپىۋالدى، مەن دېمەتلىك بولغان يىگىرمە يەتتە ـ يىگىرمە سەكسىز ياشلىق بويتاقلارمۇ تېزدىنلا تەرەپ ـ تەرەپكە باغاق ئەۋەتىشىپ، ئۆي ـ ئوچاق ـ لىق بولۇشۇۋالدى. مەن ھەر نۆۋەت تويدىن قايتىپ كەلگەندە

ئاچامنى ئەسكە ئالسمەن. ئاچام هازىرقسدەك مەۋرچىلىقسنى كۆر-
گەنسدە كۆڭسلى قانسداق بولۇپ كېتسدىغانسدۇ...ئاچامغا بولغان
بۇنداق چوڭقۇر كۆيۈنۈش تۈيغۇسى مېنى ئاچام بىلەن يۈز كۆرۈ-
شۈشكە تېخمۇ قىستسدى، ئاچام قانسداق بولۇپ قالغانسدۇ؟ ئۇنىڭ
تۇرمۇشى هازىر قانداقتۇ؟ ئالدىراشچىلىق تۈپەيلىدىن، جۈمۈنسىبر بۇ
يىل تېخى ئانسىنىڭكىگە ئازنا قىلىپ بارالمىغان ئىدى. شۇڭا بېرىپ
كەلسۈنمىكىن دەپ ئويلسدىم، بىراق يەنە ئېغىر-بېسىقلىق بىلەن
ئويلىنىپ، ئىككىلىنىپ قالدىم، ئۇ مەھەللىگە بېرىش ئۈيات ئەمەسمۇ؟

باش قىش پەيتى، ساڭچۈەندە چوڭ بازار بولسدىكەن دىسگەن
گەپنى ئاڭلاپ توساتتىنلا كالىلامغا مەنسمۇ بېرىسپ ئاچامنى ئىزدەپ
كۆرمەيمۇ، ئاچامسمۇ بازارغا بېرىسپ قالسا ئەجەپ ئەمەس دىسگەن
ئوي كەلدى. شۇنىڭ بىلەن، ناشتىنى بالدۇرراق قىلىپ، ساڭچۈەنگە
قاراپ يولغا چىقتىم. بازاردا ئادەمسلەر سەلسدەك ئاقاتستى، تۇرلۇك
سودا دۇكانلىرىنى ساناپ بولغسلى بولسمايتستى، بۇ ھەقسقەتەنسمۇ
پۇقرالارنىڭ ھېيتىغۇ. مەن ئادەملەر توپى ئىچسىدە يۇرۇپ ئاچامسنى
ئىزلەشكە باشلىغان ئىدىم، ئاخىر بىر رەخت دۇكىنىنىڭ يېنىدا ئۇنى
كۆرۈپ قالدىم. مېنىڭ كۆزۈم تۇنجى قېتىم ئاچامنىڭ ئۇسستسگە
چۈشكەنىدە، مەن تېخى ئۇنى ئەمەسمىكىن دەپتىمەن، كېيىن ئۇنىڭ
چىرايىنى ئوچۇق كورگەندىن كېيىنسلا ئانسدىن ئۆزەمسنىڭ كۆزىسگە
ئىشەنىدىم. ئاچام ياداپ كېتىپتۇ، كىچىكلەپ قاپتۇ، يۇزلسرىسگسمۇ
قورۇق چۈشۈپتۇ، بولۇپمۇ كىشىنىڭ ئىچىنى ئېچىشتۇرىدىغىنى شۇكى،
ئۇنىڭ چاچلىرى ئاقىرىپ كېتىپتۇ. ئۇ تېخى ئەمدى 32 ياشقا كىرىدىغۇ!

مەن ئاچامغا قاراپ ماڭدىم، ئىككىمىزنىڭ كۆزلىرى ئۇچراشقاندا،
ئۇقتەك ئېتىلىپ بېرىپ قۇچاقلاپ تازا بىر يىغلۇۋالاي دەپ ئويلى-

ۋىدىم، بىراق ئۇنىڭ مۇشۇنداق قىلمىسۇن دېگەنىدەك ئارقىغا داجمغانلىغىنى كۆرۈپ، داڭ قېتىپ تۇرۇپ قالدىم-دە، ئىختىيارسىز ھالدا بەدىنىم جۇغىدا قىلىپ قالدى. مەن ئۆزەمنىڭ ئاچامغا بولغان چوڭقۇر مۇھەببتىنى بىلدۈرۈشكە ئامالسىز ئىدىم، چۈشتە مەن ئۇنى ئاشپۇزۇلدا مېھمان قىلدىم. سۆز ئارىسىدا، ئۇ ماڭا يولدىشىنىڭ سالامەتلىگىنىڭ ھازىر بۇرۇنقىغا قارىغاندا كۆپ ياخشى بولۇپ كەتكەنلىگىنى، تۇرمۇشىنىڭمۇ ياخشىلىنىپ، 200 يۈەن ئامانەت قويالىغۇدەك دەرىجىگە يەتكەنلىگىنى، يولدىشىغا قىشلىق چاپان تىكىپ بېرىش ئۈچۈن بۇگۈن بازاردىن رەخت ۋە قوي تېرىسى ئالغانلىغىنى ئېيتىپ بەردى. بازاردىن يانىدىغان چاغدا يەنە يولدىشىغا ئالغاچ بېرىش ئۈچۈن ئىككى جىڭ قۇيماق ئېلىپ، قەغەزگە ئورىۋالدى.

قايتار چاغدا، ئىككىمىز يېرىم يولغىچە بىرگە مېڭىپ، ئايرىلىدىغان يەردە توختىدۇق.

ــ ئاچا، ــ دېدىم مەن، ــ سەن... بۇ ئۆمرۈڭدە راستلا بىزنىڭ مەھەللىگە بارمامسەن؟

ــ بارىمەن، بارىمەن، ــ دېدى ئاچام رەڭگى-رويى ئۆڭۈپ، ئالدىرىغان ھالدا، ــ ھە... بۇگۈن بارالمايمەن، بۇ يەرگە كەلگىنىمنى ئاكاڭ بىلمەيدۇ، ئۇ ئادەمدىنمۇ ئايرىلالمايدۇ. ھە... شەنزى، سەن قايتىپ كەتكىن، ئۆيىمىزدىكى چوڭ ئالا چوشقىغا چۈشتە تېخى بىر نەرسە بەرمىگەن ئىدىم.

ئۇ ئورۇقلاپ كەتكەن گەۋدىسىنى سۆرىگەن پېتى ئىگىز-پەس، قۇملۇق چېغىر يول بىلەن مېڭىپ، بارغانسېرى يىراقلىشىپ، ئاستا-ئاستا بىر قارا چېكىتكە ئايلىنىپ قالدى. مەن قىمىر قىلماي، تا

ئۇنىڭ قارىسى كۆزدىن يوتكىچە قاراپ تۇردۇم.

"ئاچا!ـــ" مەن توساتتىنلا ۋاقىراپ، ئالغا ئككى قەدەم يۈگۈر-دىم-دە، يەنە بايىقى يەردە توختاپ قالدىم. بىپايان دالا ئەكس سادا قايتۇرماقتا، شىمال شامىلى ھوۋلىماقتا ئىدى. بىردىنلا گېلىمغا بىرنىمە تۇرۇپ قالغاندەك بولدى-دە، كۆز ياشلىرىم تارامىلاپ ئېقىشقا باشلىدى...

ئۆيگە قايتىپ كەلگەندىن كېيىن، ئاچامنىڭ قىيابىتى كۆز ئالدىم-دىن كەتمىدى، بىرقانچە كۈن يېرىم كېچىگىچە ئۆيۈ ئىچىدە ئۇ ياندىن-بۇ يانغا مېڭىپلا يۈردۈم. بىردىنلا مەندە شۇنداق بىر ئوي تۇغۇلدى: پۈتۈنلەي ئەستىن چىقىپ كېتەي دەپ قالغان، ئەسلىدىلا پىششىق بىلىۋالالمىغان سۆزلەرنى تېرىشتۇرۇپ، بۇ ئىشلارنى يېزىپ چىقىپ، زامانىمىزغا تەقدىم قىلاي، كېيىنكىلەرگە قالدۇرۇپ كېتەي، بۇنىڭ بىلەن، كىشىلەر جۇڭگو يېزىلىرىنىڭ قايسى يولىدا ماڭسا بولىدىغانلىغىنى مەڭگۈ ئەسلىرىدە تۇتۇشىۋۇن...

(«ھازىرقى زامان» ژورنىلىنىڭ 1982 ـ يىللىق 3 ـ سانىدىن تەرجىمە قىلىندى.)

تەرجىمە قىلغۇچى: تۇرغۇنجان سۇلتان.
تەرجىمىنىڭ تەھرىرى: خوجائابدۇللا ئوسمان.

لیۇ شىنشیۇ

خەن يېڭشەن

لیۇ شىنشیۇ كېلىن بولۇپ كىرگەندىن كېيىن، جاۋ ئائىلىسىنىڭ تۇرمۇشىدا خېلى چوڭ ئۆزگىرىش بولدى.

ھازىر تۇرمۇشى بايلىشىپ بولۇپ كەتكەن جاۋ ئائىلىسى كۆزدە يەنە بىرنەچچە ئېغىز ئۆي سېلىشنى پىلانلىدى. ئۆيىنى قانداق پوسۇندا سېلىش كېرەك؟ بۇ ھەقتە ئوغلى جاۋ چۇنشۇي ئاپىسىغا مەسلىھەت سالدى.

ــ ئۆينى يېڭىچە قىلىپ سالمەن دېسەڭ، خوتۇنىڭدىن سورا، ئۇنىڭ ئىلمىي كاللىسى بار، ھۇنەر چىقىرالايدۇ؛ مېنىڭدىن سورىساڭ يەنىلا شۇ كونىچە: تۆز ئۆگزىلىك، تۆتاش ئۈچ ئېغىزلىق ئۆي، ئوتتۇرىدىكىسىدە بورا توقۇيمىز، ئىككى ئېغىز يان ئۆي ئوخلايدىغان كاڭلىق ئۆي بولىدۇ. قەدىمدىن تارتىپ مۇشۇنداق سېلىنىپ كەلگەن. ــ دېدى ئاپىسى.

ــ بۇنداق بولغاندا بىئىسپەرەك بولارمىكەن! ــ دېدى جاۋ چۇنشۇي، ــ ئوتتۇرىدىكى چوڭ ئۆيدە ھەم تاماق ئەتىسەك، ھەم بورا توقۇساق، قازان ـ قومۇچ، چىنە ـ قاچا، قىڭراق ـ پىكراق، كۆپ ـ كورا، ئوچاق ـ پوچاق ھەممىسى بىر ئۆيدە تۇرسا، بەك قالايمىقان كۆرۈنەرمىكەن.

ــ شۇڭا شىنشیۇ بىلەن مەسلىھەتلىشىپ باقمىدىڭمۇ! ــ دېدى ئاپىسى كۈلۈپ تۇرۇپ، ــ ئۇ ئەقىل كۆرسە-

تەلەيدۇ!

ئاپسىنىڭ قايتا-قايتا شىنشىيۇدىن پىكىر ئېلىپ باق دىگەن گېپىنى ئاڭلىغان جاۋ چۇنشۇي ئەلۋەتتە ئىچ-ئىچىدىن خوشال بولۇپ كەتتى، جاۋ چۇنشۇي قېينانا بىلەن كېلىن ئارىسىدا باشقا گەپ بولۇپ قالمىسۇن دەپ، ئاۋال ئاپىسىدىن پىكىر ئالغان ئىدى، ئاپىسىنىڭ شىنشىيۇ بىر نېمە دىسۇن دىگەن سەممى سۆزىنى ئاڭلاپ مۇنداق دىدى:

—سىز ئۇنىڭ ئىززىتىنى شۇنچە قىلىۋاتقان يەردە، ئۇنىڭدىن سوراپ باقسام باقاي، بىراق...

—نېمە بىراق؟—دىدى ئاپىسى ئوغلىنىڭ تەڭلىكتە قالغانلىغىنى كۆرۈپ يەنە كۈلۈپ،—ئاپامغا غەلىتە كۆرۈنەرمىكىن دەپ ئەندىشە قىلىۋاتامسەن؟

چۇنشۇي ھىجايدى.

— غەلىتە كۆرۈنسە، بارا-بارا غەلىتە كۆرۈنمەيدىغان بولىدۇ ... بىرمۇنچە ئىشنى ئۇنىڭ دىگىنى بويىچە قىلمىدۇقمۇ؟ كالۋا، چاپسان بارماي قاراپ تۇرغىنىنى!— دىدى ئاپىسى كۈلۈپ تۇرۇپ، چۇنشۇي بېشىنى تاتىلاپ، تۇمشۇغىنى ئۇچلاپ شەيتانلىق قىلىپ قويدى-دە، خوتۇنىنى ئىزدەپ كەتتى.

شىنشىيۇ كۆل بويىدىكى سۆگەت سايىسىدا بورا توقۇۋاتاتتى. قېينىسىگىلىسى چۇنيۆ يېنىدا ئولتۇرۇپ ئۇنىڭغا قومۇش يېرىپ بېرىۋاتاتتى. دەرەخنىڭ ئاچمىغىغا بىر"مۇدەن" ماركىلىق پىيرىم ئۆتۈكۈزگۈچلۈك رادىيو قويۇلغان ئىدى، ئۇلار ناخشا ئاڭلىغاچ ئىشلەۋاتاتتى، بۇنداقتا "ھەم كۆڭۈل ئاچقىلى، ھەم ھاردۇق چىقارغىلى بولىدۇ، يەنە تېخى سەنئەتتىن بەھرىمەن بولغىلى بولىدۇ" دىگەن ئىدى يەڭگىسى شىنشىيۇ ئۇنىڭغا. چۇنيۆ بۇ يەڭگىسىگە، ياق، شىنشىيۇ

ھەدىسىگە (شىنشيۇ ئۇنىڭغا مېنى ھەدە دەپ چاقىرىڭ دىگەن)بەك ئاپىرىن ئوقۇيتىتى، شىنشيۇ كېلىشكەن، ئوڭلۇق، مەدەنىيەتلىك، ئۇنىڭ ئۇستىگە ئىلمي، كاللىسى بار چوكان ئىدى، چۈنيۇ شىنشيۇ ھەدىسىنىڭ چاكىنا ئەمەسلىگىنى، ئۇگىنىشكە بېرىلىدىغانلىغىنى ۋە يېڭى شەيئىلەرنى ئاسان قوبۇل قىلىدىغانلىغىنى بولۇپمۇ ياخشى كۆرەتتى. شىنشيۇ بۇ ئائىلىدىكىلەرگە يېڭى ھايات ۋە ئەقىل-پاراسەت بېغىشلىدى.

بىراق، شىنشيۇ بۇ ئۆيگە يېڭى كەلگەندە، ئۇنىڭ قىلغان ئىشى قېينانىسىنىڭ كۆزىگە غەلىتە كۆرۈنگەن ئىدى! قېينانا ئۆتمۈشتە ئۇياتچان، گەپ قىلسا ئۇنى پاشا غىڭشىغاندەك بوش چىقىدىغان، يول ماڭسا ئاۋايلاپ ئۇششاق قەدەم تاشلايدىغان قىز ئىدى، بۇ لىيۇ شىنشيۇ بولسا ئۇنداق ئەمەس ئىدى؛ توي بولغان كۈنى ئاخشىمى شىنشيۇ چۈنشۈي بىلەن بىللە قولۇاقنى ھەيدەپ، پەنەرنى ئېلىپ، كۆلدىن قىسقۇچ پاقا تۇتقىلى كەتكەن ئىدى. بىر چىقىپ كەتكەنچە يېرىم كېچىگچە قايتىپ كەلمىدى، تويىنى يىگىتىنىڭ ئۆيىدە ئويناپمىز دېيىشكەن يىگىتلەرمۇ توي ئويىنىيالمىدى. ئەتىسى، ئەر-خوتۇن ئىككىلەن يەنە ئۆردەك باققىلى كۆلگە كەتتى، يەنە كېلىپ كېچىسى كېمە ئۇستىدە يېتىپ قالدى، بۇنىڭغا تېخى "قولۇاق ساياھىتى تويى" دەپ چىرايلىق نام قويۇۋالغان ئىدى. قېينانا بۇ كېلىن سارىڭ قېتىش كۆرۈنمەدۇ، كاللىسىنىڭ سۇيى بارمۇ نېمە؟ دەپ ئويلاپ قالدى. بىراق سىنچىلاپ كۆزىتىۋىدى، ئۇنداق بولماي چىقتى. ئۇ ئەقىللىق، ئەدەپلىك، ئىشتا چاققان، تۇرمۇشتا پىششىق، قېرىلارنى ئىززەتلەيدىغان، ئېرىگە كۆيۈنىدىغان، قېينىسىڭلىسىغا يول قويىدىغان كېلىن ئىدى. كۈنلەر ئۆتۈۋەردى، قېينانىسى بۇ كېلىننى زادى ياخشى

كۆرىدىغان ياكى ياخشى كۆرمەيدىغانلىغىنى ئۆزىمۇ ئېنىق دەپ بېرەلمەي قالدى، ياخشى كۆرمەمدىمەنكىن دىسە، ئۇنىڭ قىلغان-ئەتكەنلىرى ئۆزىگە غەلىتە كۆرۈنۈۋاتقان؛ ياخشى كۆرمەيمەنمىكىن دىسە، ئۇنىڭدىن بىرەرمۇ قۇسۇر تاپالمىغان، يەنە كېلىپ، ئۇنىڭ قىلغان-ئەتكەنلىرى توغرا، ياخشى ئىدى.

ئالايلۇق، ئۇ بورا توقۇغاندا، ئىككى سائەتچە توقۇپ ئورنىدىن تۇراتتى-دە، بېلىنى رۇسلاۋالاتتى، ئاندىن يېرىم ئۆتكۈزگۈچلۈك رادىيونى ئېچىپ قويۇپ گىمناستىكا ئويناپ كېتەتتى، ئويىنىغاندا بىر تۇرۇپ سەكرەپ، بىر تۇرۇپ تاقلاپ، بىر تۇرۇپ ساغرىسىنى تولغاپ، بىر تۇرۇپ پۇتلىرىنى كېرەتتى، بۇمۇ ئەمدىلا توي قىلغان كېلىنىڭ قىلىدىغان قىلىغىمۇ؟ يەنە كېلىپ، ئۇ بىرمۇنچە قىزنى باشلاپ كېلىپ، ئۇلار بىلەن بىللە ئويناياتتى. ئۇ "ئىش ئارىلىغىدىكى گىمناستىكا دېگەن مۇشۇ بولىدۇ، پۈت-قولىنى ھەركەتلەندۈرۈپ تۇرسا كېسەل يېقىن يولىمايدۇ، تېخى گىمناستىكا ئويناپ تۇرسا، تەن قۇرۇلۇشى چىرايلىق بولىدۇ، قەددى-قامەتلىك بولىدۇ" دەيتتى. قېينانىسى: "كۆرۈڭ ما ئىشنى، قىز بالا دېگەن بوينى كۆپرەك توقسىلا بولمىدىمۇ، بويىنىڭ چىرايلىق بولۇشىنى نىمە قويۇپتۇ؟" دەپ ئويلاپ، چۈنىۋگە يەڭگىسىنى دورىماسلىقنى تاپىلىدى.

—دورىسام نىمە بوپتۇ. كېچىگىمدىن تارتىپ بورا توقۇشنى ئۇگىنىمەن دەپ ئەتىدىن كەچكىچە زوڭ ئولتۇرۇپ، پۈتۈم مايماق بولۇپ قالغىلى تاس قالدى، مانا قارىڭا!—دىدى چۈنىۋ. ئاپىسى: "بۇنىسىمۇ راست، سۇلۇق كەنتلەردە ئۆسكەن بىرمۇنچە قىز بالىلار گۈلدەك چىرايلىق بولغىنى بىلەن، پۈتلىرى خامۇتتەك بولۇپ قالغان، ئۆزەممۇ شۇنداقتۇ" دەپ ئويلىدى-دە، ئۇنىڭ رايىغا

باقتى.

يەنە بىر مسال، تومۇز كۈنلىرى، گۈگۈم ۋاقتىلىرىدا، شىنشيۇ بىر توپ قىزنى باشلاپ، قولۇاقنى كۆلدىكى قومۇشلۇق ئارىسىغا ھەيدەپ بېرىپ خالىي يەردە يۇيۇناتتى. شارلدىغان سۇ ئاۋازى، پاراخلىغان كۆلكە سادالىرى ئۇزۇلمەيتتى. ئۇلار چاچلىرى چۈۋۈق، يەنە تېخى يۇپكا كىيىشۋالغان ھالەتتە قايتىپ كېلىشەتتى. بۇ ئىش قىنىنانسىغا بەك غەلىتە كۆرۈنەتتى، ئۇ: "چوڭ كۆلدە پولىتۈكلاپ چۆمۇلۇپ يۈرۈش تۈگۈل، شۇ كەمگىچە يۇيۇنۇپمۇ باققان ئەمەسمەن، يۇپكا كىيىپ قايتقىنى نېمىسى تېخى؛ تۈل بولۇپ ئۆيدە ئولتۇرۇپ قالغاندىن بېرى يۇپكا كىيىش ئۇ ياقتا تۇرسۇن، كالتە يەڭلىك كۆينەك كىيىشتىنمۇ ئۆزەمنى تارتىپ كېلىۋاتىمەنغۇ؟ شۇنچە ئوچۇق-چىلىقتا يالىڭاچلىنىپ سۇدا شۇڭغۇپ ئۇيناشمۇ ئىشمۇ؟" دەپ ئويلىدى. ئۇ چۈنيۆگە "بۇنىڭدىن كېيىن يەڭگەك بىلەن بىللە كۆلدە چۆمۇلمەن دەپ سارالىق قىلىپ يۈرسەك بولمايدۇ" دەپ ئاستىرتىن جىكىلەپ قويدى. چۈنيۆ ئاپىسىنىڭ گېپىگە كىرمەي، ئويماقتەك ئاغزىنى دومسايتىپ قويۇپ:

—بىركۈن ئىشلەپ، ئىسسىقتا بەدەن قىچىشىپ كېتىدىكەن، يۇيۇنمىسا، ئىسسىقلىق چىقىپ كېتىدىكەن، —دېدى.

—ئازراق سۇ راسلاپ ئۆيدە سۈرتۈۋەتسەك بولمامدىكەن؟ —دېدى ئاپىسى، —چوپ-چوڭ ئادەم بوپ قالدىڭ، خەق زالىق قىلمامدۇ؟

—يۇيۇنغانغىمۇ زالىق قىلامدىكەن؟ ئاپا، سىزمۇ بىر كۈنى بېرىپ يۇيۇنۇپ بېقىڭ، بەك ھوزۇرلىنىپ كېتىسىز. —دېدى قىزى، ئۇ تېخى ئاپىسىغا يۇپكا تىكىپ كىيىڭ، بەك سالقىن بولىدۇ، دېدى،

ـــ ئۆلۈپ كەتسەممۇ كىيمەسمەن ئۇنداق نىمىنى، ماڭا يۇپكا كىيىشنى بۇيرۇماپتىكەن! ـــ دېدى ئاپىسى ئاغزىنى دومايىتىپ قويۇپ.

بىر كۈنى كەچتە، چۈنيۆ بەتقىلىقلىق قىلىپ؛ ئاپىسىنى كۆلدىكى قومۇشلۇقنىڭ يېنىغا ئالداپ ئاپىرىپ، سۇ چېچىپ ئاپىسىنىڭ ئۈستىـ ۋېشىنى ھۆل قىلىۋەتتى ـ دە، ئاپىسىنى سۆرەپ سۇغا چۈشۈرۈپ يۈيۈندۇردى، قايتىشدا قۇرۇق كىيىمى بولمىغاچقا، ئاپىسى ئائىلاج سىدام يۇپكا كىيىۋالدى. بۇ ئىشنى دەپ ئاپىسى قىزىنى بىرنەچچە كۈن قاتتىق تىللاپ يۈردى. بىراق تىللاپ بولۇپ ئويلاپ بېقىۋىدى، يۈيۈنۈۋالسا راستلا ئادەم يېنىكلىشىپ قالىدىكەن، ئۇزۇن شىم كىيىـ گەنگە قارىغاندا يۇپكا راستلا سالقىن **بولىدىكەن**، دېگەن يەرگە كەلدى.

يەنە ئالايلۇق، بىر كۈنى، شىنشيۇ بىلەن چۈنيۆ شەھەرگە بورا تاپشۇرغىلى چىقىپ، قايتىشدا بىر توك يەلپۈگۈچ ئالغاچ كېلىپ، ئۇنى ئاپىسىنىڭ ئۆڭىگە ئورنىتىپ قويىدى. بۇنى كۆرگەن ئاپىسى چېچىلىپ كەتتى:

ـــ ۋاي ئانامەي! بۇ نىمىنى قانچە پۇلغا ئالىدىڭلار؟ قازانىنى تەتۈر ئاسماقچىمۇسىلەر!

ـــ قىممەت ئەمەس، بىر يۈز نەچچە كوي. ـــ دېدى چۈنشۇي كۈلۈمسىرەپ، ـــ ئاپا، سىز ئىسسىقتا چىدىمايسىز، سىزنى سالقىندۇالىـ سۇن دەپ ئاپتۇ!

ـــ بۇ دېگەن پۇلنى زايا قىلغانلىق! ـــ دېدى ئاپىسى كەيپىنى بۇزۇپ، ـــ دېخان خەقنىڭ توك يەلپۈگۈچ ئىشلەتكىنىنى قاچان كۆرگەن؟ ـــ ئاپىسى بۇنىڭدىن نەچچە ئون يىل ئىلگىرى، مۇشۇ

كەنتىلىك بىر چوڭ پومىشىك بېيجىڭدىن بىر توك يەلىپۇگۈچ ئالدۇرۇپ ئاچسا، ئۇنىڭدىن خوددى تۈگمەننىڭ ئاۋازىدەك گۈلدۈر-لىگەن ئاۋاز چىقىپتۇ؛ كېيىن بۇ قېرى پومىشىك توك شامىلى يىلىگىگە ئۆتۈپ كېتىپ پالەچ بولۇپ قېلىپ ئۆلۈپتۇ دېگەن گەپنى ئاڭلىغانلىغىنى ئېسىگە كەلتۈردى ۋە دەرھال مۇنداق دىدى:

ــ كىمنىڭ قىلغان ئىشى بۇ؟ دەرھال ئېلىپ چىقىپ كەت. ئىسسىپ كەتسەم، يىكەن يەلپۇگۈچىم تەييار.

شىنشيۇ مىيغىدا كۈلگەن پېتى ئۆيگە كىرىپ:

ــ بۇ مېنىڭ قىلغان ئىشىم، ئاپا، توك يەلىپۇگۈچ بەك سالقىن بولىدۇ، كۈنۈپكىنى بېسىپ قويسىلا، ئۆزى پىقىراڭبرىدۇ، قولدا تۇتۇپ تۇرمىسمۇ بولىدۇ. ــ دىدى-دە، كۈنۈپكىنى بېسىپ قويۇ-ۋىدى، توك يەلپۇگۈچ پىقىراپ ئېچىلغان گۈلدەك بولۇپ كەتتى، دۈگىلەك ئىچىدىن چىققان سالقىن شامال ھەقىقەتەن كىشىگە ھوزۇر بەخش ئېتەتتى.

بىراق، ئانا توك يەلپۇگۈچتىن دەرھال ئۆزىنى قاچۇرۇپ دىدى:

ــ ياق، ماڭا لازىمى يوق، دەرھال ئەپ كېتىڭلار، توك شامىلى تېگىپ، پالەچ بولۇپ قېلىشتىن قورقىمەن.

ــ ئاپا، ھېچگەپ يوق، ــ دىدى شىنشيۇ پەس ئاۋازدا، ــ ئۇ بېشىنى تولغاپ تۇرىدۇ، تېز، ئادەتتىكىچە، ئاستا بولۇپ 3 خىل پىقرايدۇ، شامالنى كۆپ چىقارغىلىمۇ، ئاز چىقارغىلىمۇ بولىدۇ.

ــ قويسىلا، مەن بۇنىڭدىن ھوزۇرلىنالمايدىكەنمەن. ــ دىدى قېينانا قولىنى چايقاپ تۇرۇپ، ــ قانداق تەڭشىگەن بىلەن، ئۇ نىمە قولۇمدىكى يىكەن يەلپۇگۈچكە يەتمەيدۇ.

چۈنشۈي بىلەن شىنشيۇ ھەرقانچە چۈشەندۈرۈپ كەتسىمۇ،

ئانا بۇنى كاللىسىدىن ئۆتكۈزەلمەي، ئاخىر توك يەلپۇگۈچنى ئەپ چىقتۇرۇۋەتتى.

ئەر-خوتۇن ئىككىيلەن ئاپىسىنىڭ توك يەلپۇگۈچنى ئىشلىتىشكە ئۇنىماي تۇرۇۋاتقانلىغىنى كۆرۈپ، ئۇنى ئۆزىنىڭ ئۆيىگە ئاپىرىۋېتىشقا ئوڭايسىزلاندى. چۈنشۈي شۇنىڭغا "يوقلاڭ يېڭىلىقلارنى چىقىرىپ يۈرىدىكەنسەن، ئاپام ئۇنى ئىشلەتمىسە، كېرەكسىز بىر نەرسە بولۇپ ياتمامدۇ؟" دەپ تاپا-تەنە قىلدى. كېيىنچە، يەنىلا چۈنيۆنىڭ كۆرسەتكەن ئەقلى بويىچە، ئۇلار توك يەلپۇگۈچنى ئوتتۇرىدىكى ئۆيگە قويۇپ قويدى، ئۇلار بورا توقۇغاندا، قومۇش يارغاندا، ئۇنى ئېچىپ قويۇپ سەگدەپ ئولتۇرۇپ ئىشلەيدىغان بولدى. ئۇلارنىڭ قولى يەلپۇگۈچتىن بوشاپ، قومۇشنى تېز يارىدىغان، بورىنى تېز ۋە كۆپ توقۇيدىغان بولدى. ئاپىسى ئۇلارنىڭ توك يەلپۇگۈچنى ئاچقانلىغىنى كۆرۈپ، ئېچەكركى ئۆيدە سېۋەت توقۇيتتى. بىراق، ئۇ ئىسسىقتا تەرلەپ چېپ-چېپ بولۇپ كېتەتتى، ئىختىيارسىز ھالدا يىكەن يەلپۇگۈچنى قولىغا ئېلىپ يەلپۇپ كېتەتتى، يەلپۇگۈچنى قولىغا ئالغان ھامان ئىش توختايتتى، شۇنداق قىلىپ بىر دەم يەلپۇپ، بىر دەم توختاپ، كۈنىگە ئاران بىرنەچچىلا سېۋەت توقۇيالايتتى. بۇ ئەھۋالنى كۆرگەن چۈنيۆ ئىختىيارسىز ھالدا ئېچىدە كۈلۈپ قويۇاتتى، ئۇ: "تەيىار تۇرغان توك يەلپۇگۈچنى ئىشلەتمەي، قېرىشقانىدەك يىكەن يەلپۇگۈچكە ئېسىلىۋالغىنىنى، كۆرمىز، مۇتەئەسسىپلىگى قاچانغىچە داۋاملىشارىكىن" دەپ ئويلىدى. ئۇ ئاپىسىنىڭ ئەدىۋىنى بېرىپ قويۇشنى ئويلىدىيۇ، بىراق ئۇنىڭغا يەنە ئېچى ئاغرىدى. بۇ چاغدا، شۇنشىيۇ چۈنيۆگە ئىشارەت قىلىپ قويۇۋىدى، ئۇ يەڭگىسىنىڭ مەقسىدىنى

چۈشەندى، يەكگىسى بىرەر بانا-سەۋەپ تېپىپ ئاپىمزنى باشلاپ چىققىن، ئۇ ئاتتىن چۈشسىمۇ ئۇزەكگىدىن چۈشمەيۋاتىدۇ، دىمەكچى ئىدى. شۇنداق قىلىپ، چۈنيۇ ھەش-پەش دىگىچە ئاپىسىنى ئۆيدىن ئېلىپ چىقىپ، يىكەن سېلىنچىغا ئولتۇرغۇزۇپ قويدى-دە:

—ئاپا، سېۋەتنى مۇشۇ يەردە توقۇك، سالقىندا ئىش ئاۋۇيدۇ، ئىشەنمىسىڭز سىناپ كۆرۈك، —دىدى.

ئاپىسى "ئاچچىغىدا" كۈلۈپ سالدى، ئۇ قىزىغا بىر ئالىيپ قويدى-دە، ئۇھ تارتىپ:

—بوپتىلا، سىلەرگە قايىل بولدۇم! —دىدى.

شۇنىڭدىن تارتىپ، قېينانا شىنشيۇغا راستلا قول قويدى، شىنشيۇ بىرەر يېڭىچە ئەقىل كۆرسەتسە، بىرەر يېڭى ھۈنەر چىقارسا، قېينانىسى زادىلا رەددىيە بەرمەيدىغان بولدى.

شۇڭا، بۇدا ئۆي سېلىش ھەققىدىمۇ، ئانا ئوغلىغا شىنشيۇنىڭ پىكرىنى ئېلىپ باق دىگەن ئىدى.

قېينانىسى بۇنداق قىلغانسېرى، شىنشيۇمۇ قېينانىسىغا شۇنچە ھۆرمەت قىلاتتى، ئۇ چۈنشۈيگە:

—يۇرۇك، ئاپىمز بىلەن مەسلىھەتلىشەيلى، —دىدى. ئۇ بورىنى يۆگەپ قويۇپ، چۈنيۆنمۇ چاقىرىۋالدى-دە، ئائىلە بويىچە ئۆي سېلىش ئىشى ھەققىدە مەسلىھەت قىلىشتى. شىنشيۇ باشقىلار ئاۋال گەپ قىلسۇن دىسە، باشقىلارنىڭ ئۇنىڭ پىكرىنى ئاڭلىغۇسى كېلەتتى. ئۇ نائىلاج كۆڭلىگە پۈكۈپ قويغان يېڭى ئۆيىنىڭ لايھەسىنى قەغەزگە سىزغاچ ئېيتىپ بەردى.

—بىز بۇدا ئۆي سېلىشتا ئىلگىرىكى كونا قېلىپىنى بۇزۇپ تاشلىشىمىز كېرەك. ئۆيىنى بۇرۇنقىدەك بىر ئېغىزى چوك، بىر

ئېغىزى كىچىك قىلىپ سالماي، باشقىچىرەك سالايلى. خىش-كېسەك، ياغاچلىرىمىزنىڭ، تام ئورنىنىڭ ئەھۋالىغا قاراپ، ھەم چىرايلىق، ھەم تېجەشلىك، ھەم ئەملىي بولۇش ئاڭىنى بويىچە، ئوتتۇرىسىغا چوڭ بىر ئېغىز ئۆي، ئىككى يېنىغا بىرقانچە ئېغىز كىچىك ئۆي سالساق، كۆنگەي تەرىپىدىكىسىنى ئولتۇرىدىغان ئۆي، تەسكەي تەرىپىدىكىسىنى ئاشخانا، ئامبار-قازناق قىلساق. ئۆيىنىڭ ئالدىغا بىر ئايۋان سالساق، ھول-يېغىن كۈنلىرى ئايۋان ئاستىدا بورا توقۇساق، ئايۋانغا تەشتەكلىك گۈل تىزساق، كۆمىمەقوناق ۋە قۇرۇق پۇرچاقلارنى ئېسىپ قويساق. ئۆيلەرگە توك ئۇلىغۇچىتىن كۆپرەك بېكىتىپ قويساق...

ــ ئۇنچە كۆپ توك ئۇلىغۇچ بېكىتىپ نىمە قىلىمىز؟ــ دەپ سوردى چۈنشۇي گومۇشلۇق قىلىپ. چۈنيۆ ئاكىسىغا كۆزىنىڭ قۇيرۇغىدا قاراپ قويۇپ:

ــ نىمە قىلاتتۇق، كەنتىمىزدە تۇرۇبا سۇيى بار، كىر ماشىنىسى ئالمامدۇق. ئۇنىڭ ئۈستىگە، توك ئۇلىغۇچىتىن كۆپرەك بېكىتىپ قويساق، ئەتە-ئۆگۈن تېلېۋىزور، ئېلېكتىرىك مۇزلاتقۇ دېگەن نەرسىلەرنى ئالىمىز-دە! ــ دېدى. قېينىسىڭلىسى يەڭگىسىنىڭ كۆڭلىدىكىنى ھەممىدىن بەك بىلەتتى.

چۈنشۇي پىخىلداپ كۈلۈپ كەتتى، ئۇ يەنە بىر نىمە دېمەكچى بولۇۋىدى، چۈنيۆ قوڭغۇراقتەك جاراڭلىق ئاۋازى بىلەن:

ــ جىم ئولتۇرۇپ ئاڭلىڭا، شىنشيۇ ھەدەم گېپىنى دەپ بولسۇن، ــ دېدى.

شىنشيۇ مىيغىدا كۈلۈپ قويۇپ سۆزىنى داۋاملاشتۇردى:

ــ ئەگەر ئېشىنغۇدەك يەر چىقسا، يەنە بىر ئېغىزلىق كۆتۈپخانا

سالساقمۇ بولدۇ، ئۇنىڭغا كىتاپ، گېزىتلەرنى تىزىپ قويايلى، خەقلەر كېلىپ ئوقۇسۇن...

ــ بىز مۇشتىرى بولغان ژورناللارنىمۇ تىزىپ قويايلى. ــ دېدى چۇنيۇ خوشاللىغدا.

ئانا ئۇلارنىڭ سۆزىنى ئاڭلاپ، ئىختىيارسىز ھالدا دېمىنى ئىچىگە تارتىپ قويدى، ئۇ مۇنۇلارنى ئويلىدى: ۋاي ئانام! بۇ چۇشىگەنلىك ئەمەسمۇ؟ مۇزلاتقۇ، كىچىك كۇتۇپخانا دەيدۇ، ئۆتۈمۇشتە قېرى پومىششكىمۇ بۇنچىۋالا ئەمەستى. يەرلىك بايلار ھېيت ـ بايراملاردا ئاق ئاشلىق يىگەندىن تاشقىرى، ئادەتتىكى كۇنلەردە ساپلا قارا ئاش يەيتىغۇ. ئانىنىڭ ئېسىدە قېينانىسىنىڭ ئۆمۈر بويى بىر ەر قېتىم ئاق ئاش يەپ باقمىغانلىغى، يىگەندىمۇ كىچىك ۋە كۆك ئارىلاشتۇرۇپ يەيدىغانلىغى، يەنە بەندىلەر ساپ ئاق ئاش يىسە ئۆمرى قىسقا بولدۇ دىگەنلىگى ئېنىقلا بار ئىدى. بۇگۇنكى كۇندىچۇ، ئۇ يىلدىن بۇ يىلغا ئاق ئاش يەپ تۇرۇپ تېخى قانائەت قىلمايۋاتىدىغۇ؟ تېخى بۇ ماشنا، ئۇ ماشنا، بۇ توك، ئۇ توك دەپ يۇرىدۇ يا! بۇ ياشلارنىزە! ھەممىسىگە قانات چىقىۋالىدەك، ھە دىسلا ئىگىزگە ئۇچۇشنى ئويلايدۇ، ئۇچۇپ زادى نەگە بېرىپ توختار؟ كاتتا يەردىكىلەردەك بولۇپ كېتەرمۇ؟ ھەي! بىز دىگەن سەھرالىق، قارا تۇرۇك تۇرساق! بۇنى ئۇنىتۇسا بولمايدۇ ـ دە... بىراق ئۇنىڭ خىيالىغا مۇنداقمۇ ئوي كەچتى: ئۇلارغۇ راھەت ـ پاراغەتكىلا، ھەشەمەتكىلا بېرىلىپ كەتكىنى يوق، پۇلنى ئۇلار ئۆزلىرىنىڭ ماڭلاي تەرلىرىنى ئاققۇزۇپ تاپتى؛ ئۇلار ئىشتا جاپادىن قاچمايدۇ، تۇرمۇشنىمۇ ئوبدان سەرەمجانلاشتۇرىدۇ، ئىدىيىدىمۇ ئىلغار، خالىس ئەمگەك دەمسز، يىتىم ـ يېسىر، قېرىلاردىن خەۋەر

ئېلىش دەمسىز، مەدەنىي كەنت قۇرۇش دەمسىز، پىلانلىق تۇغۇتنى يولغا قويۇش دەمسىز ــ بۇلارنىڭ ھەممىسىدە ئالدىنقى قاتاردا ماڭىدۇ. ئۇلارنىڭ بۇ ئىشلىرى زادى قانداق ئىش؟ ئانا ئويلىنىپ قالدى: ھىلىقى رادىيودا دائىم دەپ تۇرىدىغان "زامانىۋىلاشتۇرۇش" دىگىنى مۇشۇمۇدۇ يا؟

(«خەلق ئەدەبىياتى» ژورنىلىنىڭ 1983 ـ يىلىلىق 9 ـ سانىدىن تەرجىمە قىلىندى)

تەرجىمە قىلغۇچى: رېيىمجان.
تەرجىمىنىڭ تەھرىرى: ئابدۇللا ئابلىز.

ياشقا تولغان شەھلا كۆز

شۇ خۇەيجۇڭ

1

يۇ خەيىاڭ ھەربىي خىزمەت ئۆتەش مۇددىتىدىن بىر ھەسسە ئاشۇرۇپ ئالتە يىل ئەسكەر بولدى، ئۇنىڭ ئازاتلىق ئارمىيە جەڭچىلىرى ئىگە بولۇشقا تېگىشلىك قوش شان-شەرەپتىن بەھرىمەن بولۇشىغا گەپ سىغمايدۇ. بىراق ئۇنىڭ يېشىمۇ بىر يەرگە بېرىپ قالدى. يۇرتىغا قايتقاندىن كېيىن ئۇنىڭ زادىلا كېچىكتۇرگىلى بولمايدىغان بىرىنچى ئىشى ئۆيلۇك-ئوچاقلىق بولۇش ئىدى. ھەربىي خىزمەت ئۆتەۋاتقان چاغلاردا ئۇنىڭ ئاتا-ئانىسى ئارقا-ئارقىدىن قازا قىلىپ كەتتى، قايتىپ كەلگەندىن كېيىن ئۇ ئۆزى يالغۇز كۇن كەچۈرمەكتە. لايىق ئىزلەش نۇقتىسىدىن قارىغاندا، ئاتا-ئانىسىمۇ، ئاچا-سىڭىل، يەڭگىلىرىمۇ بولمىغان بۇنداق تەنھا يىگىتنى نەدىنمۇ تاپقۇلۇق؟ بۇنداق ئۆيگە كىرگەن كېلىن ئۆزى بەگ، ئۆزى خان بولۇپ خالىغىنىچە يايراپ يۇرەلەيدۇ. بىراق، قارىمامسىلەر، ئىككى يىلدىن كۆپرەك بولدى، تونۇشتۇرۇلغان لايىقلارمۇ ئونىدىن كەم ئەمەس، لېكىن ھېچقايسىسى ئەپلەشمىدى.

بۇرۇنلاردا، جۇڭخۇا خەلق جۇمھورىيىتى دۆلەت مۇداپىئە مىنىستىرلىگىنىڭ تامغىسى بېسىلغان ھەربى سەپتىن قايتىش گۇۋاناممىسىنى ئالغانلار داشۇ دىپلومىنى ئالغاندەك، ياكى ماگىستىر، دوكتور

ئۇنۇڭا نىسبەتەن ئىگە بولغاندەك، ھەچنىمىدىن غەم قىلماي، ئۆزى ئاساسەن رازى بولغۇدەك بىرەر خىزمەتنىڭ تەقسىم قىلىنىشىنى كۈتۈپ تۇراتتى. ھازىر ئەھۋال بۇرۇنقىغا ئوخشىمايدىغان بولۇپ قالدى، جايلاردا ئىش كۈتۈپ تۇرغانلارنىڭ سانى شۇنچە كۆپ تۇرسا، ھەر يىلى ھەربىدىن قايتقان ئەسكەرلەرنى قانداقمۇ ئۇستىلەپ ئۇلارنىڭ قاتارىغا قوشۇۋەرگىلى بولسۇن، شۇڭا ھازىر "نەدىن كەلگەن بولسا، شۇ يەرگە قايتىش" پىرىنسىپى ئىجرا قىلىنىدىغان بولدى. ھەربىي خىزمەت ئۆتەش گىراژدانلارنىڭ دۆلەت ئالدىدىكى ئۆتەشكە تېگىشلىك مەجبۇرىيىتى، بۇنىڭ ئۈچۈن ھېچقانداق ھەق تەلەپ قىلىنماسلىقى كېرەك، ئەسلىدە بۇ تولىمۇ ئايدىڭ ئىش ئىدى. ئەمدى بولسا، يېزىلىق جەڭچىلەر، ئات ئايلىنىپ ئوقۇرىنى تاپار دېگەندەك، بىرنەچچە يىل ئەسكەر بولىدۇ-دە، ئاخىرى يەنە يۇرتىغا قايتىپ گۈڭپۇڭغا ئىشلەيدۇ. قىز تەرەپ بۇ ئەھۋالنى ئۇقۇپلا، يالتىيىپ قالدۇ. ياقا بەلگىسى بىلەن كاكارى ئېلىۋېتىلگەن ھەربىچە كىيىم كىيگەنلەرنىڭ قىزىققۇدەك، ۋاي دېگۈدەك نىمىسى بار؟ ئۇلار بىلەن توي قىلىپ تاۋار ئاشلىق يېمىشىنى خىيال قىلمايلا قويغان ياخشى.

ئۇنىڭدىن قالسا، جەڭچىلەرنىڭ قايتىش پۇلى زادى قانچىلىك، بۇنىمۇ ئېنىقلاش ئاسان. كىشىلەر گەپ-سۆزلىرىدە قايتىش پۇلىنى ھەمىشە ئەسلىي ساندىن ئون ھەسسە، يىگىرمە ھەسسە ئاشۇرۇپ مۆلچەرلىشىدۇ. يىگىت تەرەپ 200 يۈەن قايتىش پۇلىنىڭ ھەممىسىنى سەرپ قىلىشقا رازى بولغاندىمۇ، تويىنى ئەل قاتارى ئۆتكۈزۈش ئۈچۈن، ئۇنچىلىك پۇل نىمىگىمۇ دال بولسۇن، بۇمۇ قىز تەرەپنىڭ رايىنى قايتۇرىدىغان بىر ئىش.

دۇرۇس، قېينىناتا-قېينانىسى بولمىسا، ئۆزى خالىغانچە ئەركىن يۈرگىلى بولىدۇ، بىراق بۇنىڭدىمۇ ئەھۋالنىڭ بەك ئوبدان بولۇپ كېتىشى ناتايىن. مۇبادا يىگىتنىڭ دادىسى ھايات بولسا، ئۇنىڭ ئۇستىگە ناھىينىك، رايوننىڭ، ھەجبولمىغاندا گۈڭشېنىڭ "مەسئۇلى"، ياكى بولمىسا بىرەر تارماق، بىرەر ئورۇنىنىڭ، ئېيتايلۇق، ماددى ئەشيالار ئىدارىسىنىڭ باشلىغى بولسا، ئۇ چاغدا ئىش باشقىچە بولىدۇ، ئەلۋەتتە.

ئۇرۇشتا نۇرغۇن ئاملىلار چىرمىشىپ كەتكەن بولىدۇ، شۇنداقلا بىر بىرىنى چەكلەپ تۇرىدۇ. قارىماققا يۇيي خەيياڭ ناھايىتى كۆچلۈك ئىستراتېگىيىلىك ئورۇندا تۇرغاندەك قىلىغان بىلەن، ئەمىلىيەتتە پۈتۈن لىنىيە بويىچە ناچار ئەھۋالغا چۈشۈپ قالغان ئىدى. ئەگەر ھاماچىسى ئېرنياڭ كۆيۈپ-پىشىپ ياردەم قىلمىغان بولسا، ئۇنىڭ ۋەزىيەتنى ئۆزگەرتەلىگۈدەك ھالىمۇ قالمىغان ئىدى.

ئېرنياڭ خېلى بۇرۇنلا نەچچە ئون چاقىرىم يىراقلىقتىكى گۈيخۇا گۈڭشېسغا قايتىدىن ياتلىق بولۇپ كەتكەن بولسىمۇ، ئاتا-ئانىسز قالغان جىيەنىنىڭ بېشىنى ئوڭلاپ قويۇشنى ھەرگىز ئېسىدىن چىقارمىدى. يۇ خەيياڭ قىسمىدىن قايتىپ كېلىشى بىلەنلا، ئۇ پائال "جەڭ" باشلۇەتتى، بىرنەچچە قېتىم ئوكۇشسىزلىقتا ئۇچرىغان بولسىمۇ، موماي قىلچە روھسىزلانمىدى. كېيىنكى بىر قېتىملىق "جەڭ" ئويلىمىغان يەردىن قالتىس مۇۋەپپەقىيەتلىك بولۇپ، جىيەنىگە شۇ گۈڭشېنىڭ باشلانغۇچ مەكتۇپىدە ئىشلەيدىغان بىر خەلق ئوقۇتقۇچىسىنى تەپىشتۇردى.

قىز ئوقۇتقۇچىنىڭ ئىسمى كۇڭ خۇي بولۇپ، كۇڭ خۇيىنىڭ خىزمەتدىشى لى مۇئەللىم يۇ خەيياڭنىڭ ھاماچىسىنىڭ ئېرى

بىلەن تۇقىتان كېلەتتى. بىر قېتىم ئۇشتۇمتۇتلا كۆك خۇي لى مۇئەللىم بىلەن بىللە ئېرنياڭنىڭ ئۆيىگە مېھمان بولۇپ كېلىپ قالدى، ئۇ مەقسەتسىزلا، ئەينەك رامكىدىكى بىر ئەسكەرنىڭ سۈرىتىنى كۆرىتىپ، ئۇنىڭ كىملىگىنى سوراپ قويۇۋىدى، مانا ئەمدى ئېرنياڭنىڭ ئاغزى ئېچىلدى، موماي جىمەنى يوقىياڭنىڭ كىچىك ۋاقتىدا نەقەدەر يۇۋاش ئىكەنلىگىنى، تەخسىدىكى گۆشنى ئاتا-ئانىسى قاچىسىغا سېلىپ قويمىغىچە، ئۆزى قول ئۇزىتىپ ئالمايدىغانلىغىنى؛ مەكتەپتە نەقەدەر تىرىشىپ ئوقۇغانلىغىنى، ھەتتا ئېتىزنىڭ قىرىدا كېتىۋېتىپمۇ دەرس يادلىغانلىغىنى، شاللىقتا يىقىلىپ چۈشۈپ ئۇستى-بېشى چىلىق-چىلىق ھول بولۇپ كەتسىمۇ، ئورنىدىن تۇرۇپلا يەنە يادلاۋەرگەنلىگىنى؛ قىسمىغا بارغاندىن كېيىن جاپا-مۇشەققەتتىن قورقماستىن، يېرىم يىل ئۆتە-ئۆتمەيلا مۇئاۋىن بەنجاك بولغانلىغىنى، پارتىيىگە كىرگەنلىگىنى ئاغزى-ئاغزىغا تەگمەي ھىكايە قىلىدى. يۇ ئېرنياڭنىڭ بۇ سۆزلەرنى قىلىشى تامامەن گەپتان خوتۇنلارنىڭ ئادىتى بويىچە بولغان بولۇپ، ئۇنىڭدا ياتلىق بولمىغان بۇ ئىككى قىز ئوقۇتقۇچىنىڭ ئالدىدا ئۆز جىيەننىي كۆز-كۆز قىلىش نىيىتى يوق ئىدى. بۇرۇن تونۇشتۇرۇلغان قىزلار رەڭگى-رويى ئوتتۇراھال، ئۆزى ساۋاتسىز تۇرۇپمۇ ئۇنىماي قويغان يەردە، بۇ ئىككى قىز توغرىلىق خىيال قىلىشمۇ مۇمكىن ئەمەس ئىدى، "خەلق ئوقۇتقۇچىسى" دىيىلسىمۇ، بۇلار دېگەن يەنىلا ئوقۇتقۇچى-دە. يېزا ئوقۇتقۇچىلىرى تۇرمۇش مەسىلىسىنى ئۆز دائىرىسىدىلا ھەل قىلىپ، جۇپ-جۇپ بولۇشۇۋالىدۇ، بۇ ئەزەلدىن داۋاملىشىپ كېلىۋاتقان ئادەت. بىرەر ئەر ئوقۇتقۇچى دېخان قىز بىلەن پۇتۇشسە غەلىتە تۇيۇلمايدۇ، قايسىبىر قىز ئوقۇتقۇچى-

نىڭ ئاددى بىر دېخان يىگىت بىلەن توي قىلىشى ئانچە ئوڭاي ئىش ئەمەس. يۇ خەيياڭ يېزا ئىگىلىك ئوتتۇرا مەكتۇبىنى پۈتتۈرگەن بولسىمۇ، بۇگۈنكىدەك ئەھۋالغا چۈشۈپ قالغانىدا، قىز ئوقۇتقۇچى ئۇستىدە چوت سوقۇشمۇ ئۇنىڭ ئۈچۈن بەھۈدە ئىش. بۇ ئەھۋاللارنى بەش قولدەك بىلىدىغان ئېرنياڭ بويى يەتمەيدىغان شاپتۇلغا قول ئۇزىتىدىغان ئەخمەقلەردىن ئەمەس ئىدى. بىراق ئېرنياڭ كۆڭ خۇينىڭ ئۆزىنىڭ ھىكايىسىنى پۈتۈن دېققىتى بىلەن ئاڭلاۋاتقانلىغىنى، لېكىن ئۆزىنى پەرۋاسىز كۆرسىتىپ، تۇرۇپ-تۇرۇپلا ئۇنى-بۇنى سوراۋاتقانلىغىنى سېزىپ قالدى. ئېرنياڭ سەزگۈ ئەزالىرى قېتىپ قالغان كارغا كەلمەس مومايلاردىن ئەمەس ئىدى، شۇ تاپتا ئۇنىڭ كۆڭلىدىن، شەيتان قىز، جىيەنىمگە مەيلىڭ بارمۇ، نىمە، دېگەن ئوي كەچتى.

2

ئېرنياڭ يۇ خەيياڭغا، گۈيخۇا باشلانغۇچ مەكتۇبىدىكى كۆڭ مۇئەللىم كۆرۈشۈشكە ماقۇل بولدى، پالانى كۈنى لى مۇئەللىم-تونۇشتۇرغۇچى بولۇشى مۇمكىن-ھەمرا بولۇپ بىزنىڭ ئۆيگە ئېلىپ كېلىدۇ، تېز كەلگىن، دەپ بىرسىدىن گەپ ئېيتىپ بەردى. بېرىش كېرەكمۇ، بارماسلىق كېرەكمۇ؟ بۇنداق كۆرۈشۈش بۇرۇنمۇ بىرنەچچە قېتىم بولغان، شۇڭا يۇ خەيياڭ بۇ قېتىمقى كۆرۈشۈشكىمۇ ئۇنچۇالا ئۇمىت باغلاپ كەتمىدى. ئۇ بېرىشقا ئېرىنىدىيۇ، بىراق يەنە كىيىملىرىنى يەڭگۈشلەپ، ساقال-بۇرۇتلىرىنى ئالدى، بېرىپ باقمايمەنمۇ، ھاماچامنمۇ يوقلىمغىلى خېلى بولۇپ قالدى، دەپ ئويلىدى.

ئىككى قىز ئوقۇتقۇچى خېلى ئۇزاق ساقلىغاندىن كېيىن، يۇ

خەيـياڭ يېتىپ كەلـدى. ئۇ بالـدۇر بېرىپ قالـسام، كۆرۈشـكۈسى كېلىپ ئالدىراپ كېتىپتۇ دېمىسۇن دەپ، يولـدا قەستەن قەدەمـنى ئاستىلىتىپ ماڭدى. ئېرنياڭ ئۇنى بىر پەس جىملىگەندىن كېيىن:

ــ كۆڭ مۇئەللىم بىلەن لى مۇئەللىمنى ساڭا تاپشۇردۇم، ئوبدان كۈت، مەن قازان بېشىدىن خەۋەر ئالاي، ــ دېدى ــ دە، ئاشخانـغا ماڭدى.

ئېرنياڭمۇ تازا بىپەرۋا مومايـدە، سەي ـ تاماق قىلىشقا ئالدىراپ كېتىپ، بۇ ئىككى قىزنى يـۇ خەيياڭـغا تونۇشتۇرۇپـمۇ قويمـدى، بۇلارنىڭ قايسىسى كۆڭ مۇئەللىم، قايسىسى لى مۇئەللىمدۇ؟ بۇلار ـ نىڭ بىرسى تونۇشتۇرۇلغۇچى، بىرسى ۋاستىچى، بۇ يەردە پىرىنسىپ ـ لىق چېگرا بار ـ دە. ئىككى قىز ئوقۇتقۇچىمۇ بېشىدىن ئىش ئۆتمـ ـ گەچكە، تەمتىرەپ قېلىشى تۇرغان گەپ. ئۇلار تەمكىنـلىك بىلەن قول ئېلىشىپ كۆرۈشۈپ، ئۆزلىرىنىڭ ئىسىم ـ پەمىلىسىنى ئېيتىۋەتكەن بولسـمۇ ئىش پۈتەتـتى. يـۇ خەيياڭـمۇ چارىـسىز، ئۇ خەقـتىن، ئىسمىگىز نىمە، دەپ سورىـسا قاملاشمايـدۇ ـ دە. ھىلىـمۇ ياخـشى، يـۇ خەيـياڭ بىر دەمـدىـلا ئۇلارنى ئايرىۋالـدى، قىزلارنىڭ بىرى ئۆزىنى سەل توختىتۇېلىپ، كۆلۈمسىرىگەن ھالدا ئۇنىڭـغا بېشىنى لىڭشىتتى ـ دە، توقۇلما ئورۇندۇقنى قويۇپ، ئۇنى ئولتۇرۇشقا تەكلىپ قىلدى، ئارقىدىن ئۇنىڭغا كەمپىت ۋە گازىر تۇتتى، ئۇنىڭ ھەركەتـ لىرىـدىن ۋاستچىـلارغا خاس، تارتىنمايدىـغان قىزغىنـلىق چىـقىپ تۇرغاچقا، يـۇ خەيـياڭ بۇ قىزنى لى مۇئەللىم دەپ جەزىم قىلدى. يەنە بىر قىز تامغا تاقاپ قويۇلغان ئۆزۈن بەندىكدە بېشىنى ئېگىپ سىڭايان ئولتۇرغان پېتى يـۇ خەيـياڭ تەرەپكە قاراپمۇ قويمىدى، ئۇ ئۆزىنىڭ خىجىللىغى ۋە تارتىنچاقلىغى بىلەن، بۇ قېتىمقى كۆرۈشۈشـ

تىكى قارشى تەرەپ ئىكەنلىگىنى ئاشكارىلاپ تۇراتتى.

يۇ خەيىاڭ تېزلىك بىلەن "قارشى تەرەپ"كە سەپ سالدى. ئىشقىلىپ قىز ئۇنىڭدا ياخشى تەسىر قالدۇردى، ئۇ "خېلى جايىدا ئىكەن" دىگەن ئوي بىلەنلا توختىدى، ئۇنىڭدىن ئېشىپ تەكشۈرۈش ئۇنىڭ ئۈچۈن بىئەپ ئىدى، ئۇ: ئەمدى قىلچە ئىككىلەنمەي "قارشى تەرەپ"نى قويۇپ تۇرۇپ، ۋاستىچى بىلەن ئەھۋاللىشىشىم كېرەك، ئۆزەمنىڭ ئالاھىدە ئورنىدىن ئېيتقاندا، مۇشۇنداق قىلىشلا سۈپىتىمگە لايىق ئىش بولىدۇ، دەپ ئويلىدى.

ھەركىمنىڭ ئورنى ئوخشاش بولمىغانلىقتىن بولسا كېرەك! تونۇشتۇرغۇچى يۈرەكلىك ھالدا، بۇ ھەرىكىتىدىن قايتىقان يىگىتكە ئۆزاققىچە سەپ سالدى. قىزنىڭ كۆزىدىن چىققان نۇر چۈش ۋاقتىدىكى كۈننىڭ ئېتىلىپ چىققان نۇرىدەك قادىلىپ، يۇ خەيىاڭنى چىدىغۇسىز ھالغا كەلتۈرۈپ قويىدى. يۇ خەيىاڭمۇ بوش كەلمەي، ئۆزىنىڭ ناھايىتى تەمكىن، چىچەن ئىكەنلىگىنى، ھەرقانداق ئەھۋالغا تاقابىل تۇرالايدىغانلىغىنى بىلدۈرۈپ قويماقچى بولغانىدەك، قارشى تەرەپكە قادىلىپ قارىدى. قارىسىمغۇ مەيلىتى، لېكىن ئۇ شۇ تاپىتا شۇنچىلىك كۈلكىلىك قىياپەتكە كىرىپ قالدىكى، تونۇشتۇرغۇچى ئۆزىنى تۇتۇۋالالماي ئاغزىنى يۇمۇپ كۈلۈۋەتتى-دە، بىر ھازاغىچە كۈلكىدىن ئۆزىنى توختىتىۋالالمىدى، تامغا يولنىپ ئولتۇرغان قىزمۇ ئىككى قولى بىلەن يۈزىنى توسىۋاپ كۈلگىلى تۇردى. مانا ئەمدى يۇ خەيىاڭ بوشىشىپ قالدى، ئۇ تەمتىرەشكە باشلىدى. ئەمدىلىكتە، بەئەينى ئايال مۇخبىر زىيارەت قىلىپ كەلگەنىدەك، قىز ئۇنىڭدىن ئارقا-ئارقىدىن سوئال سورايدىغان، ئۇ پاسسىپ ھالدا بىر-بىرلەپ جاۋاپ بېرىدىغان ئەھۋال شەكىللەنىدى. ئۇ سوئاللار دەسلەپتە،

قىلچە مەنسىزدەك، قىلغىلى گەپ تاپالمايى قىلىۋاتقان گەپتەك بىلىنگەن ئىدى، كېيىنچە، ئەھۋال مەلۇم بولۇپ قالدى، بايا ھەر بىر سوئالنىڭ تېگىدە گەپ بار ئىكەن.

ــ بىزنىڭ مەكتەپتە تەنھەركەت يېغىنى قەرەللىك ئېچىلىپ تۇرىدۇ، سىلەرنىڭ قىسمىدىمۇ ئېچىلامتى؟ــ دەپ سورىدى تونۇشتۇرغۇچى.

ــ ئېچىلاتتى، ــ دېدى يۇ خەيياڭ.

ــ يېنىك ئاتلىتكىنىڭ ھەممە تۈرلىرى بارمۇ؟ مەسىلەن، ئىگىزگە سەكرەش، يىراقتا سەكرەش دېگەندەك.

ــ ھەممىسى بار.

ــ سىزنىڭ ئىگىزگە سەكرەش نەتىجىڭىز قانچە؟ ئۆزىڭىزنىڭ بويى بىلەن تەڭ كېلىدىغان ئىگىزلىكتىن سەكرەپ ئۆتەلەمسىز؟

ــ نەدىكىنى، مېنىڭ بويۇم بىر مېتىر 76 سانتى تۇرسا، ئۇنىڭدىن ئۆتكىلى بولامدۇ؟

ــ سىزنىڭ بويىڭىز بىر مېتىر 76 سانتىمۇ؟ ئوخشىمايدىغۇ، ئورنىڭىزدىن تۇرۇپ بېقىڭا قېنى، مەن بىر قاراپلا بىلىمەن.

قارشى تەرەپ، ئوخشايدۇ دېدى، ئۇنىڭغا يەتمەيدۇ ياكى ئۇنىڭدىن ئېشىپ كېتىدۇ دېمىدى. يۇ خەيياڭ ئىتائەتمەنلىك بىلەن ئورنىدىن تۇردى، گەپ يوق بىر مېتىر 76 سانتى، ئارمىيىگە كىرىش ۋاقتىدا بەدەن تەكشۈرتكەندە رەسمى ئۆلچىگەن تۇرسا، خاتا بولۇپ قالاتتىمۇ؟! قارشى تەرەپ ئالدىغا ئىكىكى قەدەم مېڭىپ يۇ خەيياڭنىڭ يېنىغا كېلىپ، قەددىنى سەل رۇسلىدى، ئۇنىڭ ئۆز ئىگىزلىگى بىلەن بۇ يىگىتنىڭ ئىگىزلىگىنى ئۆلچەۋاتقانلىغى مانا مەن دەپ تۇراتتى. يۇ خەيياڭ مانا ئەمدى ئىشنىڭ تېگىگە

يەتتى، بايـزە ۋاستـچى بىراۋنىڭ تاپـشۇرۇغى بىلەن، يىگىتـنىڭ ئىگىزلىگىنى ئېـنىق بىلمەكـچى ئـىكەن. يـۇ خەيـياڭنىڭ شۇ زامان سەپرايى ئورلىدى، بۇ نىمە قـىلىق، ئۇلاق سېتىۋالغانـدا چىشـنى كۆرۈپ باقـقانـدەك ئىش ئەمەسـمۇ؟ ئۇ بۇ قېتىمـقى ئويۇننىڭـمۇ ئالدىنقىلىرىدىن پەرقلەنمەيدىغانلىغىنى، بۇنىڭدىن تۈزۈكرەك نەتىجە چىقمايدىغانلىغىنى جەزمىلەشـتۇردى. ئۇ ئىشـنى بولـدى قىلىشـقا ئالدىراپ، "ئايال مۇخبىر"نىڭ ئارقا-ئارقـىدىن قويۇۋاتـقان سوئال-لىرىغا جاۋاپ بەرگـىمۇ كەلمەي قالدى. ھەتتا بوينـىنى تولـغاپ، كۆزىنى تورۇسقا تىكىپ، قەستەن مەنىستىمگەنـدەك بولۇۋالدى.

خەقنىڭ كۆزىمۇ قارىغۇ ئەمەستە، ئوتتۇرىدا تۇرۇۋاتـقان تونۇش-تۇرغۇچى دىگەنـدىمۇ، ئۇنىڭ بۇ قىلىقلىرىغا خاپا بولـماي قالامـدۇ. كەيپىـيات شۇ زامات ئۆزگەردى. خۇددى سـىرىيىـدىن كەلـگەن سوغاق ئېقىم تۇيۇقسىز بەسـىپ كىرگەنـدەك، ئۇي ئىچـىنى جۇدۇن قاپلىدى. ھىلىمۇ ياخشى، ئېرنياڭ يـۇ خەيياڭنى ھاراق، سەيلەرنى تىزىشقا بۇيرىدى، ئىككى قىز ئوقۇتقۇچىمۇ دەرھال ھەـپە قىلىشپ، جوزا، ئورۇندۇقـلارنى قويۇشۇپ بەردى، ئۇنىڭ ئۇستـىگە ئېرنـياڭ ھە دەپ كۈلۈپ، پاراڭ قىلىپ سورۇننى قىزىتىپ بەرگەچكە، بايىقى كۆڭۈلسىزلىكلەر تارقاپ، كەيپىياتىمۇ نورماللاشتى.

مېھمانلارنى ئۆزىتىپ قويۇپلا، ئېرنياڭ توقۇلما ئورۇندۇققا ئۆزىنى تاشلىدى، بايىقى ئالدىراشچىلىقلار بىلەن موماي بىچارىنىڭ ھېـرىپ ئۇھ دىگۈچىلىـگىمۇ قالمىغان ئىـدى. بىراق ئۇنىڭ شاتـلىق يـىغىپ تۇرغان، شۇنداقلا ئۆز ئىشىنىڭ نەتىجىسىدىن قالتىس مەغرۇرلانغان چىرايىغا قاراپ، ھىلىلا قوشۇننى باشـلاپ، قاتـتىق مۇداپىئەلەنـگەن بىر شەھەرنى ئىشغال قىلغانمىكىن، دەپ قالىسىز تېخى. يـۇ خەيياڭ

بىر ئىستاكان چايىنى ئۇنىڭغا سۇنۇپ، سىناش ئاھاڭىدا:

ــ هاماماچا، بۇنچۇالا خوش بولۇپ كەتكىنىڭىزدىن قارىغانىدا، بۇ قېتىم ئۇمىت بار ئوخشىمامدۇ!ــ دەپ سورىدى.

ــ گېپىڭنى قارا، تاماقنىمۇ يىگەن تۇرسا، ئۇمىت بولماي نىمە بولاتتى. هاماماچاڭنىڭ كۆڭلۈڭنى ياساۋاتقىنى ئەمەس، بۇ قېتىم ئىش پۈتتى دەپ يۇرۇۋېرىڭ.

بۇنداق كۆرۈشۈشنى يەرلىك كىشىلەر "لايىق كۆرۈش" دەپ ئاتايدۇ، لايىق كۆڭلىگە ياقمىسا، تاماقنى ئولتۇرماي كېتىپ قالدۇ، تاماق يىمىدىمۇ، بۇ ھېچ بولمىغاندىمۇ، يەنە كۆرۈشۈشكە بولىدۇ دىگەن سۆز.

ــ بايا تاماق يەۋاتقاندا، قىلغان شەرتىمىنى كۆردۈڭمۇ، كۆرمىدىڭمۇ؟ــ دەپ سورىدى ئېرنىياڭ يۈ خەييالىدىن.

ــ كۆرمىدىم.

ــ بايا جاۋغىيىڭغا بىر تال گۈرۈچ چاپلىشىپ قاپتىكەن. ئاغزىڭنى سۈرتۈۋەتكىن دەپ شۇنچە شەرت قىلىپ كەتتىم، سەن ئۇقماي ئولتۇرىۋەردىڭ، شۇنداق ئاچچىغىم كەلدى!ــ ئېرنىياڭ خىر ــ خىر كۈلگىنىچە، جىيەنىگە نەسىھەت قىلغىلى تۇردى،ــ خەق سېنى تاماققا تەكلىپ قىلغانىدا، قائىدە ــ يوسۇنلۇقراق بولمىساڭ بولمايدۇ. ئاڭلىسام، قايسىبىرىنىڭ ئوغلى شاڭخەيلىك بىر زىيالى قىز بىلەن تېپىشىپتىكەن، ئىككىسى بىللە شاڭخەيگە ئوينىغىلى بېرىشىپتۇ. قىزنىڭ ئاتا ــ ئانىسى بولغۇسى كۈيوغلىنى كۆرۈپ، بولىدىكەن دەپتۇ، ئويلىمىغان يەردىن، تاماق ئۈستىدە ئىش بۇزۇلۇپتۇ. كۈيوغۇل تاماق يەۋاتقاندا ئېھتىياتسىزلىقتىن بىر تال گۈرۈچ كالپۇگىغا چاپلىشىپ قاپتۇ، شۇ چاپلاشقان پېتى تاماقنى يەپ بولغىچىمۇ چۈشۈپ كەتمەپتۇ.

قېيناتا-قېينانا بولغۇچىلار ئۇنىڭ مۇشۇ ئىشىغا ئۆچ بولۇپ، قىزىنى بەرمەيدىغان بوپتۇ، بىر ئوبدان ئىش كېچىككىنە بىپەرۋالىق سەۋەبدىن بۇزۇلۇپ كېتىپتۇ، ھىلىمۇ ياخشى، سېنىڭ جاۋغىيىڭدىكى گۈرۈچ ئۆزى چۈشۈپ كەتتى.

يۇ خەيياڭ ئىشنىڭ ئاقىۋىتىدىن قاتتىق چۆچۈگەندەك، ئاغزىنى سىلاپ قويدى.

ــ خەيياڭ، قىز قانداقراقكەن، يارىمغان يەرلىرى بولسا ھاما-چاڭغا ئېيتىۋەر، ــ دېدى موماي جىيەنىنىڭ ئالدىدا ئۆز غەلىبىسىدىن كۆرەڭلىگەندەك قىلىپ.

ــ كۆرۈشنىغۇ كۆردۇم، لېكىن ئاۋازىنى ئاڭلىمىدىم، ئۇ تامغا يۆلىنىپ ئولتۇرغان پېتى بىر ئېغىزمۇ گەپ قىلمىدى، ــ دېدى يۇ خەيياڭ ئەپسۇسلانغاندەك بولۇپ.

ــ ئەخمەقلىغىنى قارا! تامغا يۆلىنىپ ئولتۇرغىنى كۆڭ مۇئەللىم بىلەن بىللە كەلگەن لى مۇئەللىم ئۇ.

ــ گەپ قىلغىنى كىم! ــ يۇ خەيياڭ گاڭگىراپ سورىدى.

ــ گەپ قىلغىنى كىم، مەن ئىككىسىنى ئالماشتۇرۇپ قويارمەنمۇ. كۆڭ مۇئەللىم سەن بىلەن توختىماي پاراڭلاشتىغۇ، ئاشخانىدا تۇرۇپ قارىسام، ئۇ تېخى سېنى ئورنۇڭدىن تۇرغۇزۇپ، بويىنى سەن بىلەن تەڭلەشتۇرۇۋاتاتتىغۇ!

ــ ئاپلا! ــ دېدى يۇ خەيياڭ قاتتىق چۆچۈپ، ــ ھامىماچا، نىمىشقا بالدۇرراق دەپ قويمايسىز، ئۇلارنى ئالماشتۇرۇپ قويۇپتىمەنغۇ؟

موماي كۈلۈپ تېلىقىپ قالدى، كۈلۈپ بولغاندىن كېيىن:

ــ ئالماشتۇرۇپ قويساڭمۇ ھېچگەپ يوق، ھەر ئىككىلىسى ئوبدان

قىزلار، بىر بىرىدىن قالغۇچىلىكى يوق، ــ دىدى ئۇنىڭغا.

3

ھەر ئىككى تەرەپ بۇ ئىشنى ئالدىراپ ئاشكارىلاشنى خالىمىغاچقا، كېيىنكى بىرقانچە قېتىملىق سوھبەتلەر يەنىلا ئاردىلىق رايون-يۇ ئېرنياڭنىڭ ئۆيىدە ئېلىپ بېرىلدى. ئەمدى لى مۇئەللىم بىللە كەلمەيدىغان بولدى، ئېرنياڭمۇ چوشقىغا ئوت ئالمەن دىگەننى باھانە قىلىپ، ئىشكىنى تېشىدىن قۇلۇپلاپ قويۇپ چىقىپ كېتىدىغان بولدى. بۇ ئىشنىڭ تەرەققىياتىنى ھازىرچە پۈختا قەدەم بىلەن ئىلگىرىلەۋاتىدۇ دىيىشكىلا بولاتتى، ئۇلار بىر بىرى بىلەن ئىككى سۆزلۈق رەسمىلىرىنىلا ئالماشتۇرۇشتى خالاس. بەزىلەر تۇنجى قېتىم كۆرۈشكەندىلا، شەھەرگە كىرىپ ئالتە سۆزلۈق رەڭلىك رەسىمگە چۈشىدۇ، يىگىت سول تەرەپتە، قىز ئوڭ تەرەپتە ئولتۇرىدۇ، قىزنىڭ بېشى يىگىت تەرەپكە سەل ئېگىلگەن بولىدۇ، ھەر ئىككىسى ئوخشاش قىياپەتتە كۆلۈمسىرەيدۇ، بۇ كۆلۈمسىرەشنىڭ ھىلىقىدەك ئالاھىدە بىر خىل كۆلۈمسىرەش ئىكەنلىگىنى جەزملەشتۈرۈشمۇ قىيىن.

يۇ خەييالىڭ خەلق قۇرۇلتىيىغا قاتنىشىش ئۈچۈن ناھىيىگە كەتكەچكە، كېلىشىم قويغان كېيىنكى قېتىملىق ئۇچرىشىش ئۆز ۋاقتىدا بولماي قالدى. ئارقىدىنلا، يۇ خەييالىڭ ناھىيىگە مۇئاۋىن ھاكىم بوپتۇ، دىگەن خەۋەر كەلدى. بۇ گەپ بولغانىدا بىرمۇنچە كىشىلەر بار ئىدى، كۆڭ خۇي بۇ خەۋەرنىڭ ئۆزى بىلەن قىلچە ئالاقىسى يوقتەك، ئۆزىدە ھېچقانداق تەسىر قوزغىمىغاندەك، چىرايىنىمۇ ئۆزگەرتمەي پەرۋاسىز قىياپەتتە ئولتۇرىۋەردى. لى مۇئەللىم كۆڭ

خۇينىڭ بېقىنىغا ئاستا نوقۇپ قويۇپ، قۇلىغىغا پىچىرلىدى:

ــ مۇبارەك بولسۇن! سېنىڭزە كۆزۈڭ بار ـ دە!

يــۇ خەيىاڭ ناھىيىدە مەجلىسنى تۈگىتىپ، چۈشتىن كېيىنكى سودا ماشىنىسىغا ئولتۇرۇپ ئۆيىگە قايتتى، ماشىنا گۈيخۇا گۈڭشىپسغا كەلگەندە ئۇ ماشىنىدىن چۈشۈپ قېلىپ، ئۇدۇل ئېرنياڭنىڭ ئۆيىگە قاراپ ماڭدى. گۈڭشې ئامبىرىنىڭ يېنىدىن ئۆتۈپ كېتىۋېتىپ، يىراقتىنلا ئىگىز ئامبارنىڭ تۆت ئەتراپىغا تىكىلەنگەن جازىلار، ئامبارنىڭ ئۆگزىسىنى رېمونت قىلىۋاتقان قۇرۇلۇش ئىشچىلىرى كۆزىگە چېلىقتى. نەدىكى قۇرۇلۇش ئىشچىلىرى بولسۇن، بايا گۈڭشې باشلانغۇچ مەكتىۋىنىڭ ئەر ـ ئايال ئوقۇتقۇچىلىرى ئىشلەۋاتقان ئىكەن ـ دە، چاچلىرى ئاقىرىپ كەتكەن پىشقەدەم مۇدىرمۇ شۇ يەردە ئىكەن، يەنە يۇقۇرى يىللىق سىنىپنىڭ ئوقۇغۇچىلىرىمۇ ئىشلەۋېتىپتۇ. كۆڭ خۇيىنىڭ ئۆتكەندە، مەكتەپتىكى ئىككى رەت سىنىپتىن تامچە ئۆتۈپ كەتكەچكە، يامغۇر ياققان كۈنلىرى جوزىلار داس، گاگزىلار بىلەن توشۇپ كېتىدۇ؛ رايونلۇق، ناھىيىلىك مائارىپ ئىدارىلىرىگە ئازراق رېمونت پۇلى ئاجرىتىپ بېرىشنى ،تەلەپ قىلىپ قانچە قېتىم دوكلات يازساقمۇ، قۇلاق سالمىغان ئادەم چىقمىدى؛ ئوقۇغۇچىلارنىڭ ئاتا ـ ئانىلىرى بۇ ئىشقا بەك نارازى؛ مەن رېمونت پۇلىنى ئۆزىمىز راسلايلى دېگەن تەكلىپنى بېرىپ، ئۆزەم ئالاقىلىشىپ، گۈڭشېنىڭ ئامبىرىنى رېمونت قىلىشنى ھۆددىگە ئالدۇق، بۇنىڭ بىلەن بىرئاز پۇل تېپىپ مەكتەپنىڭ ئۆيلىرىنى تۈزەشتۇرۇۋالايلى دەۋاتىمىز، دەپ سۆزلەپ بەرگەنلىرى يۇ خەيىاڭنىڭ ئېسىگە كەلدى.

جازىلارنىڭ ئۇستىدە ئىشلەۋاتقانلارنىڭ ھەممىسى ياش ئوقۇتقۇچىلار ئىدى. يــۇ خەيــاڭ بىر قاراپلا، كۆڭ خــۇي بىلەن لى

مۇئەللىمنى تونۇۋالدى. ئۇلار خۇددى ئۇچۇپ كېلىۋاتقان قۇشلارنى كاپ ـ كاپ قىلىپ تۇتۇۋاتقاندەك، پەستىن يۇقۇرىغا ئېتىپ بېرىۋاتقان كاھىشلارنى چاقچاقلىق بىلەن تۇتۇۋېلىپ بىر چەتكە قويۇۋاتاتتى. ئۇلارنىڭ چەبدەس ۋە پۇختا ھەركەتلىرىگە قاراپ، ئىگىزلىكتە مەشـ ھۇلات قىلىشقا كۆنۈپ كەتكەن ئايال قۇرۇلۇش ئىشچىلىرىمكىن دەپ قالمسىز. ئۇلار دەسسەپ تۇرغان تاختاي ھەم تار ئىدى، ھەم لىڭىلداپ تۇراتتى، پۇتى غىرىتتىدا تېپىلىپ كەتسە قانداق قىلغۇلۇق! بىراق ئۇلار خۇددى تۇپ ـ تۇز يەردە كېتىۋاتقاندەك، قىلچە ھودۇقـ ماي ئۇ ياقتىن ـ بۇ ياقىقا ئۆتۈشۈپ يۈرەتتى. تۆۋەندە بىرنەچچە ئايال ئوقۇتقۇچى ئەمچەكتىكى بالىلىرىنى دۇمبىسىگە تېڭىۋېلىپ لاي ئېتىۋاتاتتى. بۇۋاقلارنىڭ يۆگەكتىن چىقىپ تۇرغان كىچىككىنە تاقىر باشلىرى بىر تەرەپكە قىڭغىيىپ قالغان ئىدى. ئۇلار ئانىلىرىـ نىڭ تەرلەپ ئىسسىپ كەتكەن دۇمبىلىرىدە راھەتلىنىپ ئۇخلاشماقتا ئىدى.

يۇ خەيىاڭ ئۇدۇل بېرىپلا كۇڭ مۇئەللىم بىلەن كۆرۈشسىمۇ بولۇۋېرەتتى، لېكىن ئادەت بويىچە، ئۇ ئاۋال ئېرنياڭنى لى مۇئەلـ لىمگە ئەۋەتتى، ئاندىن لى مۇئەللىم ئاستا كۇڭ خۇيغا خەۋەر قىلدى. كۇڭ خۇي ئىشتىن چۈشۈپلا يېتىپ كەلدى، ئۇ ئىشكىنىڭ ئالدىدا تۇرۇپ، يۈزىنى يۇيۇۋاتقان يۇ خەيىاڭغا بىر ھازاغىچە يان تەرەپتىن سەپ سالدى. يۇ خەيىاڭ ئۇنىڭ گەپ قىلماي قاراۋېرىـ شىدىن ئەجەپلىنىپ، ئىختىيارسىز ھالدا، تۇگمىلىرىم جايىدا ئېتىلمەي قالدىمۇ نېمە، دەپ كىيىملىرىگە قاراپ باقتى. كېيىن ئۇنىڭغا كۇڭ خۇينىڭ رەڭگى ـ روبى باشقىچە بولۇپ قالغاندەك بىلىندى، ئۇ نىماـ داق يات ئادەمگە قارىغاندەك قارايدىغاندۇ، ناھىيىگە بىرنەچچە

كۆنلۈك مەجلىسكە كەتكەنگە، پۈتۈنلەي ئۇنتۇپ قالغانمىدۇ، ئەمدى ئۇنىڭ ھەر بىر ھەركىتى ۋە تەقى-تۇرقىغا سەپ سېلىپ، ئۇنى تازا تونۇۋالاي دەۋاتامىدىغاندۇ. ئەلۋەتتە شۇنداقتە. ئەمدىلىكتە كۆڭ خۇينىڭ ئالدىدا ھىلىقى توي قىلىشقا ئالدىراپ كەتكەن يۈرتىغا قايتقان ساددا جەڭچى ئەمەس، بەلكى ناھىيە-تۇەن دەرد-جىلىك رەھبىرىي يولداش تۇراتتى. بۇ نەقەدەر چوڭ ئۆزگىرىش، بۇ ئۆزگىرىش نەقەدەر ئۇشتۇمتۇت يۈز بەرگەن-ھە!

يەنىلا كۆڭ خۇي ئاۋال ئېغىز ئاچتى:

ــ ھەرقانچە قارىسامۇ، سىز يەنىلا ئوخشىمايسىز.

ــ نېمىگە ئوخشىمايمەن؟ــ يۈ خەيياڭ گاڭگىرىغان ھالدا سورىدى.

كۆڭ خۇي كۈلۈپ قويدىيۇ، جاۋاپ بەرمىدى. يۈ خەيياڭ ئەمدى گەپنىڭ قانداقلا بولمىسۇن سەن بىلەن مۇئاۋىن ھاكىمنىڭ ئوتتۇرىسىغا تەڭلىك بەلگىسى قويۇشنى تەسەۋۋۇر قىلغىلى بولمايدۇ، دېگەن مەنىدە ئىكەنلىگىنى چۈشەندى.

ــ قاراڭ، ئۇستى-بېشىڭىز لاي بولۇپ كېتىپتۇ،ــ دېدى يۈ خەيياڭ گەپنىڭ تېمىسىنى بۇرىماقچى بولۇپ.

ــ ئۆزگىرىدىن چۈشۈپلا بۇ يەرگە كەلدىم،ــ دېدى كۆڭ خۇي كىيىملىرىنى قاققاچ،ــ ئامبارنى رېمونت قىلىۋاتىمىز، بۇگۈن ئىش باشلىدۇق.

ــ شۇنچىۋالا ئىگىز يەرگە چىقىۋاپسىز، پەستە ئىشلىسىڭىزمۇ بولاتتى!

ــ مەن ئاساسلىق ئەمگەك كۈچى، ئۇنىڭ ئۈستىگە سۈپەت تەكشۈرۈشكە مەسئۇل تۇرسام، مەن ئۇستىگە چىقمای كىم چىقىدۇ،

بالا يۇدۇۋالغانلارنى چىق دىگىلى بولمايدۇ ـ دە.

ئېرنياڭ ئاشخانىدا تۇرۇپ، يۇ خەيىاڭنى كۆڭ خۇيغا يۆز ـ كۆزىنى يۇيۇش ئۈچۈن بىر داس ئىسسىق سۇ ئەپچىقپ بېرىشكە بۇيرۇدى.

ـ ياق، ياق، مەن ئۆيۈمگە بېرىپ يۇيىمەن، ـ دىدى كۆڭ خۇي يۇ خەيىاڭنى توسۇپ، ـ يۇغان تەقدىردىمۇ، سىزگە سۇ توشۇتقىلى بولامدۇ! مۇئاۋىن ھاكىم دىگەنگىچۇ، ئەتىگىنى ئورنىدىن تۇرغىچە خىزمەتچى يۆز يۇيىدىغان سۇيىنى تەييار قىلىپ قويىدۇ، چىش چوتكىسىغا ياگاۋنى سقىپ چىقىرىپ، ئېغىز چايقايدىغان كۇرۇشكىسىنىڭ ئۈستىگە قويۇپ قويىدۇ ...

ـ گېپىڭىزچە بولغانىدا، مۇئاۋىن ھاكىملىق سالاپىتىمنى كۆرسەتسەم بولمىدىكەن ـ دە!

ـ كۆرسىتەمسىز، كۆرسەتمەمسىز، ئىشقىلىپ ئەھۋال بۇرۇنقىدەك ئەمەس. ئالدىنقى قېتىملاردا ئېرنياڭ لى مۇئەللىمگە مېنى چاقىرىپ قويۇشنى تاپىلىغاندا، كۆڭ مۇئەللىمنىڭ ۋاقتى بارمىكىن، ۋاقتى بولسا بىر كېلىپ كەتسە، دەيتتى. بايقاتىن گەپ باشقىچە بولدى. لى مۇئەللىم ماڭا، ئېرنياڭنىڭ گېپى بار ئىكەن، تېز كەلسۇن دەيدۇ، دىدى.

ـ سىز بىر تاغار گەپنى قىلىپ نىمانچە چىشىمغا تېگىسىز، كىمنىڭ مۇئاۋىن ھاكىم بولغۇسى كەلسە، شۇ بولۇۋالسۇن، مەن مۇئاۋىن ھاكىم بولۇشقا خۇشتار ئەمەس. مەن ناھىيىلىك پارتكومىغا، بۇ ئىشنى قىلالمايمەن، باشقا بىرسىنى تېپىۋېلىڭلار، دىدىم.

يۇ خەيىاڭنىڭ گەپ ـ سۆزلىرىدىن ئەلەم ۋە غەزەپ چىقىپ تۇراتتى، ئۇنىڭ قارىشىچە، ئۇنى مۇئاۋىن ھاكىم قىلىپ سايلىغانلىق

گویا ئۇنى مازاق قىلىغانلىق، خورلىغانلىق ۋە ھاقارەت قىلغانلىق ئىدى، ئۇ بۇنى ھەرگىز كۆتۈرەلمەيتتى.

4

سايلام راستىنلا يۇ خەيياڭغا بىرمۇنچە خاپىلىق ئېلىپ كەلدى. ناھىيىلىك خەلق قۇرۇلتىيىنىڭ 1-كۇنلۇك تەيياركىلىق سايلىمىدا ئۇ ھەممىدىن كۆپ ئاۋازغا ئىگە بولۇپ، يۇزدە-يۇز سايلىنىدىغانلار-نىڭ قاتارىغا ئۆتتى. ئويلىمىغان يەردىن دەل مۇشۇ پەيتتە، يۇ خەيياڭنىڭ نامزات قىلىپ كۆرسىتىلىشى يېقىندا ھەربى رايونىنىڭ ۋە ئۆلكىنىڭ گېزىتلىرىدە بىرلا ۋاقىتتا يۇ خەيياڭ ھەققىدە بىر پارچە خەۋەر بېسىلغانلىغدىن بولغان ئىكەن، بىراق بۇ خەۋەرنىڭ بىرمۇنچە جايلىرى يالغان، شۇنىڭدەك ئەمىلىيەتكە ئۇيغۇن ئەمەس ئىكەن، دىگەن گەپ-سۆزلەر تارقالدى. بۇ دىگەن كىچىك ئىش ئەمەستە، كىشىلەر بۇ ياق-بۇ ياقلاردا كۆسۈرلىشىپ، بۇ ئىشنى ئېنىقلىماي بولمايدۇ دېيىشتى.

بۇ خەۋەرنى ناھىيىلىك خەلق قوراللىق بولۇمىنىڭ تەشۋىقات گەنسىسى يازغان ئىدى، ئۇنىڭ مۇددىئاسى يامان بولمىسمۇ، لېكىن ئىش دەل ئۇنىڭ مۇشۇ ياخشى مۇددىئاسى بىلەن بۇزۇلدى. ئۇ ھەربىدىن قايتقان، كەسپ ئالماشتۇرغان ھەربىلەرگە ئۇلگە تىكلەپ بېرىمەن دەپ، يۇ خەيياڭنىڭ ئىش-ئىزلىرىنى ئەسلىدىكسىدىن خېلى بەك گەۋدىلىك، مۇكەممەل، شامال كىرمىگۈدەك قىلىپ يازغان، ئەمىلىيەتكە ئۇيغۇن ئەمەسلىگىنى بىلىپ تۇرسىمۇ، ئۇنچۇالا پەرۋا قىلىپ كەتمىگەن ئىدى.

يۇ خەيياڭ يېزا ئىگىلىك ئوتتۇرا مەكتىۋىدە ئوقۇغاچقا، تاماكا مايىسسىنى ئۆستۈرۈش، كۆچۈرۈپ تىكىش، تاماكىنى قۇرۇتۇش جەھەتلىرىدە خېلى ساۋاتقا ئىگە ئىدى. ئۇنىڭ ئۇستىگە سىرتىتىن سورتلۇق تاماكا "G28"نى كىرگۈزۈپ تېرىدى، ئۇنىڭ تاماكا تېرىشتا بىكىسى بارلىغىنى يىراق-يېقىنلاردا بىلمەيدىغانلار يوق ئىدى. خەۋەردە، يۇ خەيياڭ دائىم باشقا جايلارغا بېرىپ، يېڭىدىن تاماكا تېرىغانلارغا ئۇلۇغ كۆرسىتىدۇ، ئۇ يەنە ئۇچ يۈز پارچە تېخنىكىۋى يېتەكچىلىك ماتېرىيالى بېسىپ چىقىپ، لازىم دېگەنلەرگە ئۈزى ئاپىرىپ بەردى، دەپ تونۇشتۇرۇلغان. دېققەت، ئۇچ يۈز پارچە دېگىنى توغرا ئەمەس، ئەمىلىيەتتە بېسىلغىنى يۈز ئەللىك پارچە. تەشۋىقات گەنىسىنىڭ بۇ سانىنى بىر ھەسسە كۆپەيتىشىنىڭ نەمە ھاجىتى بارکىن تاڭ، يۈز ئەللىك پارچىمۇ ئاز ئەمەسقۇ، يەتمەي قالسا، يۇ خەيياڭ يەنە بېسىپ بەرسىمۇ كېچىكمەيتتى.

دادۇيدە مەھسۇلاتنى ئائىلىلەرگە كۆتىرە بېرىش يېڭىلا يولغا قويۇلغاندا، ھەر بىر ئائىلە دېخانچىلىق دوراملىرىنى ئۆز ئالدىغا چاچقان ئىدى، ھەرکەت بىرلىككە كەلمىگەچكە، شۇنداقلا ھەرکىم ئۆزى بىلگەنچە چاچقاچقا، زىيانلىق ھاشارەتلەر تۇغەش ئۇ ياقتا تۇرسۇن، ئەكسىچە دورا زىرائەتنى كۆيدۇرۇۋېتىدىغان، ياكى ئۇلاقلارنى زەھەرلەپ قويىدىغان ئىش پات-پات كۆرۈلۈپ تۇردى. يۇ خەيياڭنىڭ تەشەببۇسى بىلەن يەتتە ئائىلە دېخان بىرلىشىپ، ئۆسۈملۈك پەرۋىش قىلىش گۇرۇپپىسى قۇردى، ئۇلار پۇل يىغىش قىلىپ، "تەيشەن-18" ماركىلىق دورا چېچىش ماشىنىسىدىن ئىككىنى سېتىۋېلىپ، ئۆز دادۇيىدىكى ۋە خوشنا گۇڭشې-دۇيلەردىكى دېخانلارنىڭ زىرائەتلىرىگە ھەقسىز دورا چېچىپ بېرىپ، زىيانلىق

هاشارەتلەرنى ۋاقتىدا يوقىتىپ، مول هوسۇلىغا كاپالەتلىك قىلدى. دىققەت، بۇ يەردىمۇ يالغان ئارىلىشىپ قالغان، ئەسلىيەتتە، ئۇلار بىر پۈتۈنمۇ كەم قويماي، مو بويىچە هىساپلاپ پۇل ئالغان ئىدى. خەۋەرنىڭ ئاپتورى باشقىلارغا يارىدەم بېرىپ ھەق ئالمايدىغان كومۇنىستنىڭ خسلەتىنى تولۇپ تاشقان قىزغىنلىق بىلەن خەۋەر قىلىشقا ئادەتلەنگەن بولغاچقا، مۇشۇنداق يازغاندىلا تەسىرلەندۇرۇش كۇچىگە ئىگە بولىدۇ دەپ ئويلىغانۇ، يارىدەمگە ئېرىشكەن ئەزالار ئۇچۇن بەكمۇ قاملاشمىغان ئىش بولىدىغانلىغىنى خىيالغا كەلتۇرمىگەن. ھەممە ئادەم تاماق يەيدىغان تۇرسا، خەقنى ئۆزەڭ پۇل چىقىرىپ مەن ئۇچۇن بىكارغا ئىشلەپ بەر، دېيىشكە ئۇلارنىڭ كۆڭلى ئۇنامتى؟

بۇ خەۋەردىكى يەنە بىر ئاشكارا نامۇۋاپىق جاي شۇكى، يۇ خەيياڭ ناھىيە بويىچە، ھەتتا ئۆلكە بويىچە ھەممىدىن ئاۋال باشلامچىلىق بىلەن ئېتىزلارنى ئائىلىلەرگە ھۆددىگە بەرگەن ئىلغار تىپ دەپ ئاتالغان. بۇ ئىشنى سۇرۇشتۇرىدىغان بولساق، يۇ خەيياڭنىڭ ئەقىل كۆرسىتىشى بىلەن دەسلەپتە دادۇيدە، ئەزالارنىڭ كوللېكتىپنىڭ قوناقلىرىنىڭ ئارىلىغا تاتىلىق ياڭيۇ تېرىشىغا يول قويۇلغان ئىدى. كىم قايسى قوناقلىقىغا تېرىسا، شۇ قوناقلىق شۇ كىشىنىڭ باشقۇرۇشىغا ئۆتكۈزۈپ بېرىلىپ، يىل ئاخىردا گۈڭپۇڭ ھىساپلىنىدىغان، تېرىلغان تاتلىق ياڭيۇدىن قانچىلىك ھوسۇل چىقسا ھەممىسى تېرىغان كىشىگە قالىدىغان بولدى. تاتلىق ياڭيۇ ئوخشىسۇن دەپ، كىشىلەر بەس-بەستە ئوغۇت قۇيۇپ تۇجۇپىلەپ پەرۋىش قىلغاچقا، تاتلىق ياڭيۇ بىلەن قوناق خوجايىنىمنىڭ مەسلىگى كەلسۇن دېگەندەك، بىر بىرىدىن قىزغىنىشىپ تازا بەلەن ئۆسۇپ كەتتى. ھەتتا ئاتمىش-يەتمىش ياشلىق قېرى دېخانلارمۇ ئۆزلىرىنىڭ تاقىر،

ئۇنۇمسز يەرلىرىدە شۇنچىلىك قۇۋۇەتنىڭ بارلىغىغا، زىرائەتنىڭ شۇنچىلىك ئوبدان ئۆسەلەيدىغانلىغىغا ئىشەنگۈسى كەلمەي قالدى. لېكىن كىشىلەر شۇ ۋاقىتنىڭ ئۆزىدە، تۇيۇقسىزلا ھۆددىگە بېرىلگەن بولسا تازا كۆڭۈلدىكىدەك ئىش بولاتتى، دەپ ئەپسۇسلاندى، ۋاقىتنى كەلگەندە ئىشلار ئۆز ئۆزىدىن ھەل بولۇپ كېتىدۇ، يانىدۇرقى يىلى ئەتىياز ۋاقىتىدا، كۆپچىلىكنىڭ مەسلىھىتى بىلەن، يەرلەرنىڭ ھەممىسى ئائىلىلەرگە ھۆددىگە بېرىلدى. دەسلەپتە يۇ خەيىڭ بۇ ئىشتىن چاتاق چىقىپ قالسا بالاغا قېلىشتىن قورقۇپ، بىرمۇنچە ھارامزەدىلىكلەرنى ئويلاپ تېپىپ، بۇ ئىشنى يوشۇرۇشقا ھەركەت قىلغان ئىدى. ئاخىرى بېرىپ گېزىتلەردە ئىلغار تېپ قىلىنىپ ماختىلىش نەدىمۇ ئۇنىڭ خىيالىغا كەلسۇن؟! تەشۋىقات گەنىسىنىڭ بۇ كەشپىياتىنى يۇ خەيىڭغا زورمۇ-زور تاڭغانلىغى ھەقىقەتەن ئەپلەشمىگەن ئىش بولغان. بىر ناھىيە، بىر ئۆلكە دىگەن شۇنچە كەڭ تۇرسا، بۇ ئىشنى ھەممىنىڭ ئالدىدا كىمنىڭ باشلىغانلىغىنى جەزىم قىلىشمۇ قىيىن. ئۇنىڭ ئۈستىگە ئارقىدىكىلەر چوقۇم ئالدىدىكىلەردىن ئۈگەنگەن دېگىلىمۇ بولمايدۇ، كىشىلەر ھالاۋەت بىلەن مۇشەققەت گىرەلىشىپ كەتكەن 20—30 يىللىق تۇرمۇش سەرگۈزەشتىلىرىدىن، قوساقلار كوكىراپ كەتكەن ئاچلىق ئازاۋىدىن يېتەرلىك تەلىم ئالغان ئىدى، بۇ تەلىم شۇ قەدەر توغرا ۋە ئېنىقكى، ئۇ قەغەز يۈزىدىكى نۇر چاقناپ تۇرغان پەلسەپۋى قائىدىلەردىن كۆپ ئۈستۈن تۇرىدۇ. بۇ يەردىمۇ "ئەڭ" دىگەن سۆزنى ئىشلىتىپ، "ئەڭ ئالى" تەلىم دەپ ئاتساق يامان كەتمەس.

تېخىمۇ يالغان بولۇپ قالغىنى، كىشى تېخىمۇ چىداپ تۇرالمايدىغان

غنى شۇكى، هىلىقى خەۋەرنىڭ بىرنەچچە يېرىدە "دادۇي پارتىيە ياچېيكىسىنىڭ شۇجىسى يۇ خەيياڭ كەڭ ئەزالار ئامما‌سىنى يېتەكلەپ" دېگەن سۆز يېزىلغان. بىر دادۇيدە ھەتتا ئېيىغا توشمىغان بوۋاقلارنى قوشۇپ ھىساپلىغاندىمۇ ساناقلىقلا ئادەم بولىدۇ، "كەڭ" دېگىنى نىمىسى؟ بۇنىچىۋالا قۇرۇق داۋراڭ سېلىپ، "كەڭ ئاممىا" دەپ كەتكەنلىكىنى سۆزنىڭ جايىدا ئىشلىتىلمىگەنلىگى دەپمۇ تۇرايلى. ئۇنداق بولسا، يا يۇقۇرىدىن ئۇقتۇرۇش چۈشمەي، يا قايتا سايلام ئۆتكۈزۈلمەي تۇرۇپ، يۇ خەيياڭ قايسى زامانلاردا ياچېيكا شۇجىسى بولۇپ قالغان بولغىيتى؟ بەزى يېزا پارتىيە ياچېيكىلىرىنىڭ تەشكىلىي جەھەتتىكى چېچىلاڭغۇلۇغى، قالايمىقانچىلىغىنى تەسەۋۋۇر قىلغۇلىمۇ بولمايدۇ. گۇڭشې پارتكومى دادۇي پارتىيە ياچېيكىسى شۇجىلىرىنىڭ يېغىنىنى چاقىرسا، تۆۋەندىكىلەر ئۆزى خالىغانچە پارتىيىسىز ئاممىدىن بىرنى ئەۋەتىپ قويۇپ غەم تارتماي ئولتۇرىۋېرىدۇ. يۇ خەيياڭ بولسا جۇڭگو كومپارتىيىسىنىڭ رەسمى ئەزاسى. ئۇ ياشىنىپ قالغان ياچېيكا شۇجىسىغا ۋاكالىتەن گۇڭشېغا يېغىنغا بېرىپلا قالماستىن، ئەملىيەتتىمۇ دادۇي پارتىيە ياچېيكىسىنىڭ خىزمەتلىرىنى باشقۇرۇپ كېلىۋاتاتتى. ئەھۋال شۇنداق بولسىمۇ، خەۋەرنىڭ ئاپتورى ئۆزىچە ئاقلانغىلى قىلىپ ئۇنىڭغا ياچېيكا شۇجىسى دېگەن تاجنى كىيگۈزۈپ قويىدى، مانا ئەمدى بۇ ئىش پىرىنسىپ مەسىلىسى بولۇپ، بىردىنلا يۇ خەيياڭنى ئىنتايىن مۇشكۈل ئەھۋالغا چۈشۈرۈپ قويىدى. قېرىلار يۇ خەيياڭنى: "بىزنىڭ خەيياڭ يۇۋاش كالىغا ئوخشاش ئۇن-تىنسىز ئىشلەۋېرىدۇ" دەپ ماختىشاتتى. دېمىسىمۇ، يۇ خەيياڭ كۆپچىلىك ئۈچۈن شۇنچە كۆپ ياخشى ئىشلارنى قىلىپ بەرگەن بولسىمۇ، ئۆزىنى كۆرسىتىپ ماختىنىپ باقمىغان ئەمەس.

لېكىن كۆتۈلمىگەندە ئىش تەتۈرسىگە ئايلىنىپ، ئۇ كىشىلەرنىڭ نەزىرىدە ئۆزىنى ماختاشقا ئامراق، شان-شەرەپ قوغلىشىدىغان ھەتتا يالغاندىن بىر دەرىجىلىك پارتىيە تەشكىلاتىنىڭ مەسئۇلى بولۇۋالغان بىر شەخس بولۇپ قالدى، قاملاشمىغان ئىش-دە!

ھازىر، يۇ خەيياڭ بۇ ئەھۋالىلارنى كۆڭ خۇيغا ناھايىتى ئېنىق چۈشەندۈرۈپ قويدى، ئۇنىڭ ئۇستىگە ئاپتور خەۋەرنى گېزىتكە بېرىشتىن بۇرۇن يۇ خەيياڭغا كۆرسەتمىگەن، مەسئۇلىيەت يۇ خەيياڭدا ئەمەس. لېكىن ناھىيىلىك خەلق قۇرۇلتىيىدا يۇ خەيياڭ ئۆزىنى ئاقلاپ بېرەر ئېغىزمۇ سۆز قىلمىدى، باشقا يولداشلارنىڭ ئوتتۇرىغا چىقىپ چۈشەنچە بېرىشىگىمۇ ئۇنىماي قويدى.

—رەسمىي سايلامدا سايلانغان ئوخشايمەن،—ددى يۇ خەيياڭ ئاچچىق كۈلكە بىلەن،—لېكىن تەييارلىق سايلامدىكىدىن ساپمۇ-ساق قىرىق ئاۋاز ئازىيىپ كېتىپتۇ. بۇنىڭغۇ كارى چاغلىق، مەنمۇ بۇنداق ئىشلار بىلەن ھساپلىشىپ ئولتۇرمايمەن. بىراق مېنىڭ كاللامدىن ئۆتمەيدىغىنى، تەييارلىق سايلامدا بېرىلگەن ئاۋازلار نامزاتلارغا بىلدۇرۈلگەن ئىشەنچىنىڭ ئىپادىسى بولغىيتى، نىمە سەۋەپتىن بىر كېچىدىلا ئىشەنچ يوقاپ كېتىدۇ؟

—ئەتىگەنلىك بازار بىلەن كەچلىك بازارنىڭ باھاسى ئوخشىمايدۇ، دىگەن شۇ،—دەپ خۇلاسە چىقاردى. كۆڭ خۇي.

—بۇ ئادەتتىكى چاغلاردىكىگە ئوخشىمايدۇ، ئادەتتە ئارقامدىن ھەرقانچە تىللىسىمۇ، ئاڭلىماسقا سېلىپ يۈرۈۋېرىمەن. ناھىيىلىك خەلق ۋەكىللىرىنىڭ ئالدىدا بولسا، بۇنداق رەسۋاچىلىقنى كۆتۈرەلمەيمەن.

—سىز بەلكىم ھىلىقى خەۋەرنىڭ سايلام بېلىتى تالىشىدىغان

تارازا تېشى بولۇپ قالغانلىغىنى خىيالىڭىزغا كەلتۈرمىگەنسىز. سىزنىڭ تېشىڭىز يېنىكلەپ كەتسە، خەقنىڭ تېشى ئەلۋەتتە بېسىپ كېتىدۇ- دە، ــ كۆڭ خۇي گەپنىڭ پوسكاللىسىنى ئېيتىۋەتتى، ــ بەزى نامزاتلارنىڭ ئەھۋالىدىن خەۋىرىم بار، بىرسى ئۇ تەرەپنىڭ ئادىمى بولسا، بىرسى بۇ تەرەپنىڭ ئادىمى، يەنە بىرسى پالانى شۇجىنىڭ ئادىمى.

ــ مەن ھېچقايسى تەسىرىي كۆچىنىڭ دائىرىسىگە مەنسۇپ ئەمەس، ھېچكىمنىڭ ئادىمىمۇ ئەمەس، ــ دېدى يۇ خەييالڭ غەزەپ بىلەن.

ــ دەل شۇنداق بولغاچقا، خەق كۆزىنى سىزگە تىككەندە، سىزنى قالدۇرۇۋۈتىش ھەممىدىن ئوڭاي. يەنە كېلىپ سىز بىرەر كىشىنى ھاراق- شاراپقا تەكلىپ قىلىشنى ئويلاپمۇ باقمىغانسىز، شۇنداق تۇرسا، خەق سىزنىڭ ئىسمىڭىزنىڭ يېنىغا دۆگىلەك سىزامتى؟

يۇ خەييالڭ ئېچىدە ھەيران قالدى، بۇ ئەھۋاللار توغرىلىق ئۇنىڭ كۆڭلىدە سان بولسىمۇ، لېكىن كۆڭ خۇي بىلەن بۇ ئىشلار ھەققىدە سۆزلەشمەكچى ئەمەس ئىدى، كىمنىڭمۇ خىيالىغا كەلسۇن. بۇ يېزا ئوقۇتقۇچىسى ناھىيىدىكى ئەڭ يېڭى ئەھۋاللارنى بەش قولدەك بىلىدىكەن.

ــ ئەھۋال سىز دېگەندەكمۇ ئېغىر ئەمەستۇ، ــ دېدى يۇ خەييالڭ سەل دۈدۈقلاپ.

ــ يەنە قانچىلىك بولسا بولاتتى؟! سايىلامدا كۆپ ئاۋازغا ئىگە بولۇش ئۈچۈن ھە دەپ زىيانكەشلىك قىلىپ، ناھىيە بازىرىدىكى خەيشىن، بىلىق، كالىسنىڭ پاقالچاق سىكىرى، دۇفۇ قېقى دېگەنلەر پۇتۇنلەي تۇگەپ كېتىپتۇ، دورا- دەرمەكلەرنى تاپالمىغۇ تەس بولۇپ قاپتۇ.

ئېرنىياڭ جوزىغا سەي، تاماقلارنى تىزغىلى تۇردى، ئېرنىياڭ بولغاچقا گەپنىڭ مەزمۇنى پۈتۈنلەي ئۆزگىرىپ كەتتى، ئۇچەيلەن تاماق يىگەچ باشقا پائالارنى سېلىشتى. تاماقتىن كېيىن كۆڭ خوي ئورنىدىن تۇرۇپ ماڭاي دېيىشگە، ئېرنىياڭ دەرھال جىمجىتلىگە: ــ خەيىياڭ، قارا ئاغۇ چوشۇپ كەتتى، كۆڭ مۇئەللىمنى ئاپىرىپ قوي، ــ دەپ بۇيرۇق قىلدى.

كۆڭ خوي ھەربىدىن قايتقان ئەسكەر يىگىتنىڭ ئاپىرىپ قويۇشنى رەت قىلمىدى، ئۇنىڭ يولدا كېتىۋېتىپ، گۈگۈمدا يىگىتكە ئاستا ئېيتىپ بەرگەن بىرمۇنچە سۆزلىرى بار ئىدى.

5

سىزگە شۇنداق تۇيۇلمامدۇ؟ بۇ يەر نەمىدىگەن ياخشى، مەن بۇ يەرنى كېچىگىمدىن تارتىپلا ياخشى كۆرەمەن. بۇ يوغان كۆلچەكتە سايىۋەنلىك كېمىمۇ ئۇزۇمەيدۇ. بۇ تۈپ ـ تۈز ئۆسكەن پاۋتۇك دەرىخىنىڭ كۆچەتلىرى بىرنەچچە يىلدىلا چوڭ دەرەخلەرگە ئايلىنىدۇ. دەل ـ دەرەخ، ئوت ـ چۆپلەر كېچىدە كاربون گازى چىقىرىدۇ دەيدىكەن، لېكىن مەن خۇددى شاقىراتمىنىڭ ئاستىدا تۇرۇۋاتقانىدەك، ھاۋادا مەنپى ئىئون بارىدەك ھېس قىلىمەن، نەم، ساپ ھاۋانى تويغىچە سۈمۈرۈپ ئاجايىپ راھەتلىنىپ كېتىمەن. بىزنىڭ يېزىدا يېقىنقى يىللاردا زاۋۇتلار بارغانسېرى كۆپىيىۋاتقان بولسىمۇ، لېكىن ھاۋانىڭ بۇلغىنىشى شەھەرلەردىكىدەك ئېغىر ئەمەس. پەقەتلا كېسەل بولۇپ قالسا كۆرسەتكىلى داۋالىق دوختۇر يوق، ئېكسپورت قىلىنغان دورا يوق دېگەن ئەندىشە بولۇشى مۇمكىن، بىراق كۆنىدە بىرنەچچە قېتىم قاتنايىدىغان كىرا ماشىنىسى بار، يەنە سودا ماشىنىسىمۇ بار، ناھىيىلىك دوختۇرخانىغا بېرىشمۇ، ياكى ئولكە مەركىزىگە بېرىشمۇ خېلى قولاي.

نىمىلەرنى دەپ يۈرىسەن! بۇ گەپلەرنى قىلىشنىڭ نىمە ھاجىتى،

گەپنى ئەگىتمەي ئېنىق ئېيتقىنىم دۇرۇست.

ناھىيىلىك پارتكومغا، مۇئاۋىن ھاكىم بولمايمەن، دەپسىز، بۇ گەپىڭىز ئاقمايدىغان گەپ، مۇئاۋىن ھاكىم بولۇش ـ بولماسلىق بەلكىم سىزنىڭ ئىختىيارىڭىزدىكى ئىش بولسىمۇ كېرەك. ئۇلار سىزنىڭ ئانچە چوڭ رول ئوينىيالمايدىغانلىغىڭىزنى بىلىپ تۇرسىمۇ، يەنە سىزنى قويۇشقا مۇھتاج، ئۇنداق قىلمىسا، ياشانغانلار، ئوتتۇرا ياشلىقلار، ياشلارنىڭ نىسبىتى تەڭشەلمەي قالىدۇ. ئۇنىڭ ئۈستىگە، ھەر بىر كىشىنىڭ ئەھۋالى ئوخشاش ئەمەس، سىز سىياسى ھاياتقا ئىگە كىشى، ئاخىرى بىرىپ يەنىلا تەشكىلىنىڭ گېپىنى ئاڭلايسىز. ئەگەر سىز يېڭى خىزمەت ئورنىغا بېرىشقا ئالدىرىسىڭىز، ئەنە يول. مەن ئالدىنئالا ئېيتىپ قويايى، سىزمۇ كېتىسىز، چايىمۇ سوۋۇيدۇ، بىزنىڭ ئىشىمىزمۇ مۇشۇ پەردە تامام بولىدۇ. راست دەۋاتسەمەن! سىز مېنى قورقۇتماۋاتىدۇ دەپ قالماڭ.

سىزنىڭ ھازىر توي قىلمەن دەپ ئالدىراپ كېتىشىڭىزنىڭمۇ ھاجىتى يوق، قانداقلا بولسىمۇ تەشەببۇسكارلىق سىزنىڭ قولىڭىزدا. ئەتراپىڭىزدا چۆگىلەپ، ماڭا قاچان نەزىرى چۈشەركىن دەپ تەلمۈرۈپ تۇرغان قىزلار ئازمۇ، ئۇلار يىگىرمە ئالتە ـ يىگىرمە يەتتە ياشلاردىكى "ناھىيە ـ تۇمەن دەرىجىلىك كادىر"نىڭ ئۆزلىرىگە نىسپ بولۇپ قالىدىغانلىغىنى ئويلاپمۇ باقمىغان بولغىيتى. ئېيتايلۇق، كۆلچەك قۇرۇپ كېتىپ، بىر دانە چوڭ بېلىق ئوچۇقچە لىققا چىقىپ قېلىپ ھە دەپ پالاقشۇاتسا، ئۇنى كورگەن ئادەم ئۆزىنى ئاتماي، قولۇمدىن چىقىپ كەتمىسۇن دەپ چىڭ تۇتۇۋالماي قالامدۇ؟ مەن مۇشۇنداق گالۋاڭراق چوڭ بولۇپ قاپتىكەنمەن، بۇنداق نەرسىلەرگە كۆزۈم قىزارمايدۇ.

بۇنداق بولۇشنى بىلگەن بولسام، ناھىيىلىك خەلق قۇرۇلتىيى ئېچىلىشىنىڭ ئالدىدىلا بۇ ئىشنى ئاشكارىلىۋەتكەن بولاتتىم، ئۇ چاغدا كىشىلەر بۇنىڭ خىلى بۇرۇنلا بېكىتىلگەن ئىش ئىكەنلىگىنى بىلەتتى ـ دە، مېنى سىزنىڭ مۇئاۋىن ھاكىم بولىدىغانلىغىڭىزنى ئالدىن پەملەپ، مەقسەتلىك ھالدا قوغلىشىپتىكەن دېمەيتتى. ئەمدى بولسا خەقلەر، ئۇ تەرەپتىن سايىلام نەتىجىسىنى ئېلان قىلىپ بولغىچە بۇ تەرەپتىن ئۆزى ئىزدەپ بېرىپتۇ، دېمەي قالامدۇ؟ بۇنى

خەقنە نىمەدەپ چۈشەندۈرىمەن؟ بوپتۇ، خەق نىمە دىسە دەۋەرسۈن، ئاڭلىماسا- قا ئىلاج يوق. بۇنىڭدىن كېيىن خەقلەر مېنى تىلغا ئالغاندا، مېنىڭ ئىسىم- پەملەمنى پۇتۇنلەي ئېسىدىن چىقىرىپ، پالانى مۇئاۋىن ھاكىمنىڭ خانىمى دېيىشەر. ھىم! خانىمىش! ئۇ "خانىم"لارنىڭغۇ بىرىنىمۇ تونۇمايمەن، بىراق ئۇلار توغرىلىق پاراڭ بولسا، كىشىلەرنىڭ قانداق سەت گەپلەرنى قىلىدىغان- لىغىدىن ئوبدانلا خەۋىرىم بار.

بۇلتۇرقى سىناقتا، دۆلەتنىڭ لايىقەتلىك ئوقۇتقۇچى دېگەن گۇۋاناممىسىنى ئالالمىدىم، يەنىلا سىناپ ئىشلىتىش گۇۋاناممىسىنى تۇتۇپ قېلىۋەردىم. بۇنىڭدا ئوبېكتىپ سەۋەپلەرمۇ بار، بىزنىڭ مەكتەپ "خەلق باشقۇرغان مەكتەپ" بولغاچقا، ئادەتتە ھۆددىدىگە ئالغان يېرىمىز بولىدۇ، ئالدىراش چاغلاردا ئېتىزغا بېرىپ ئىشلەيمەن؟ ئوقۇتۇش ۋەزىپەم ئەسلىدىمۇ بەك ئېغىر ئىدى، يەنە ئايالار ساۋات چىقىرىش سىنىپىنىڭ دەرسىمۇ مېنىڭ ئۈستۈمدە بولغاچقا، سىناققا تەييارلىق قىلىدىغانغا ۋاقىت چىقمىدى. مەن ھېچكىمدىن ئاغرىنمايمەن، يەنىلا ئۆزەمنىڭ يېتەرلىك تىرىشمىغانلىغىمدىن كۆرىمەن. بۇ يىل مەن چىشىمنى چىشلەپ، چوقۇم ئىمتىھانىدىن ئۆتۈشكە بەل باغلىدىم. كېچىسى سائەت ئون ئىككىدە توك توختاپ قالسا، جىن چىراقنى يېقىپ قويۇپ دەرس تەكرارلايمەن، جىن چىراقىنىڭ ئىسى دىماقلىرىمغا توشۇپ كېتىدۇ. لېكىن بۇنىڭدىن نىمە نەتىجە چىقاتتى؟ ھەر يىلى چۈشۈرۈپ بېرىدىغان كۆرسەتكۈچ چەكلىك، ئىمتىھاندا لايىقەتلىك بولغانلار ئازىسىدىنمۇ تەلىيى ئوڭدىن كەلگەن بىرەر - ئىككىسلا رەسىملىشەلەيدۇ. مېنىڭ نومۇرۇم توشۇپ رەسىملىشىدىغان بولغان تەقدىردىمۇ، كۆپچىلىك چوقۇم بۇنى ئېتىۋار بەرگەنلىك، ناھىيە رەھبەرلىرىگە ياخشى كۆرۈنۈش ئۈچۈن قىلىنغان ئىش، دەپ قارايدۇ. بۇنداق گەپلەرنى ئاڭلىغىچە، رەسىملەشمىگىنىم، ھەتتا خىزمەتتىن چېكىنىپ دۈبگە قايتىپ كەتكىنىم ياخشى.

نىمىلەرنى ئويلاۋاتىسىز؟ نىمىشقا گەپ قىلمايسىز؟

بۇ ئىش مۇشۇ يەردىلا توختاپ قالسىمۇ مەيلى، مېنىڭمۇ دائىم ئەقلىم ھەيران بولاتتى، بىز ئىككىمىز يا كېچىگىمىزدىن تارتىپ بىللە ئويناپ چوڭ

بولمىغان، يا بىر بىرىمىزگە كۆيۈشۈپ قالمىغان، يا بولمىسا كىنولاردىكى ئەر ـ ئايال باش قەھرىمانلارغا ئوخشاش، سىنىپىي ئۆچمەنلىك، مىللى نەپرەتنىڭ تۈرتكىسى بىلەن ھەمرا بولۇشۇپ قالمىغان، بىزنىڭ بۇ ئىشىمىزنى "مۇھەببەت باغلاش" دېگىلى بولامدۇ؟ بۇ پەقەت بىر بىرىمىزنىڭ ھاجىتىدىن چىقىپ، ئورتاق چىقىش يولى تېپىشتىن باشقا نەرسە ئەمەس. سىزنى قويۇپ تۇرۇپ، ئۆزەمنىلا ئالىدىغان بولسام، مېنىڭ ماكانىم ئۆزۈم تۇغۇلۇپ ئۆسكەن گۈيخۇا گۈكشىسى. بۇ ماكاندا قانداقراق بىر يېگىت تېپىشنى ئۈمىت قىلىشىم مۇمكىن؟ ئەمىلىيەتكە گەپ قىلسام، مەكتەپتىكى ئەر ئوقۇتقۇچىلارنىڭ ئىچىدىن بىرەرسىنى تاللايمەن، خالاس. ھازىر سىزگە ئېيتسامۇ ھېچۇەقەسى يوق، ئۆزۈم مۇنداق تۇرغىنىم بىلەن، مېنىڭمۇ ئارقامدىن يۈگرەيدىغانلاردىن ئىككى ـ ئۈچى بار تېخى! بىرسى ئۇچىغا چىقىقان بۇزۇق نەرسە، دەرس تولۇقلاپ بېرىمەن دەپ دائىم قىز ئوقۇغۇچىلارنى ئېلىپ قالىدۇ، دەرسكە يېتىشەلمەيدىغانلارنىغۇ ئېپقېلىپ تولۇقلاپ بەرسۇن، ئىمتىھان نەتىجىسى ياخشى ئوقۇغۇچىلارنمۇ ماڭغىلى قويمايدۇ. يەنە بىرسىنى مەن ياراتمايمەن، سېلىپ قويغان ئۇششاق كىيىم ـ كېچەكىلىرىم بارمۇ، پايپاقلىرىم بارمۇ، ئاختۇرۇپ تېپىپ يۇيۇپ، خەقلەرنىڭ كوزىچە يېپىپ قويمىدۇ، شۇنداق بىزگە بىر نەرسە! يەنە بىرسى خېلى يامان ئەمەس، قايسىلا جەھەتتىن بولمىسۇن ۋاي دېگۈچىلىگى بار، لېكىن نىمىشقىدۇ، ئۇنىڭ بىلەن بىللە بولغۇم كەلمەيدۇ، بۇ مۇمكىن ئەمەس. ئەمدى سىز بىلەن تونۇشقانلىغىمنى ئېيتسام، بۇمۇ تازا ئەجەپلىنەرلىك بىر ئىش بولىدى. تۇنجى قېتىم كۆرۈشكەندە، قاراپ تۇرۇپ لى مۇئەللىم بىلەن مېنى پەرق ئېتەلمەيدىغان ئالماشتۇرۇپ قويدىڭىز، بۇنىڭغىمۇ بوپتۇلا دەپ، ئېرنىياڭغا دەرھال رازىلىق بەردىم. مەن يېزىغا بېرىپ ئوبدان چىنقىپ، تونۇشنى ئۆستۈرۈپ ئاددى دېخان بىلەن توي قىلىشنى قارار قىلدى، دەپ گېزىتتە‌ردە تەشۋىق قىلىنىدىغان ھىلىقى شەھەرلىك زىيالى قىزلارغا ئوخشىمايمەن. مەن دىگەن سېپى ئۈزىدىن دېخان، بىز ئىككىمىز باپ ـ باراۋەر، ھېچكىم ھېچكىمگە غادايماسلىغى، ھېچكىم ھېچكىمگە ئېگىلمەسلىگى كېرەك. خەقلەر، باشقىلارنىڭ ۋاستىسى بىلەن باغلانغان مۇناسىۋەتنىڭ قىلچە مەزىسى

بولمايدۇ، بۇنداق مۇناسىۋەت ئارقىلىق ھېچقانداق نەرسە ئورنىنى ئالالمايدىغان ھىلىقىدەك ھىسسىيات پەيدا بولمايدۇ، دېيىشىدىكەن. بۇمۇ ناتايىن، بىزنىڭ ئاتا ـ بوۋىلىرىمىز، ھەتتا نۇرغۇن دەۋرلەرنىڭ ئالدىدىكى كىشىلەرمۇ خەقنىڭ ۋاستىسى بىلەن توي قىلىپ كەلگەنغۇ، ئۇنىڭ ئۇستىگە ئۇلاردا تونۇشتۇرغۇچى بولغاندىن تاشقىرى، باھاسى ئېنىق بولغان ئېلىم ـ سېتىم مۇناسىۋىتىمۇ بار ئىدى. ئەھۋالدىن قارىغاندا، مۇشۇ كونا يول بىلەن مېڭىش بىزنىڭ پىشانىمىزگە پۈتۈلگەن ئوخشايدۇ. بىرنەچچە يىل مابەينىدە بۇ جەھەتتىمۇ يېڭى تەرەققىياتلار بولۇپ، چوڭ شەھەرلەردە لايىق تونۇشتۇرۇش ئورۇنلىرى قۇرۇلدى، بىر ئادەم بىرقانچە ئورۇندا تىزىملىتىپ قويۇپ، بىرلا ۋاقىتتا تاللىسىمۇ بولىدىكەن. مەن ھەممە ئىشتا ئېرنياڭنىڭ ئورۇنلاشتۇرۇشىغا قوشۇلۇپ، ئاۋال ئائىلە قۇرۇش، ھىسسىيات جەھەتتىكى تەلەپنى بولسا كېيىنگىرەك قالدۇرۇشنى ماقۇل كورگەن ئىدىم. خۇددى ھەسەل ھەرىسىمۇ ئاۋال كۆنەك ياساپ، ئاندىن تەرەپ ـ تەرەپكە ئۇچۇپ شىرنە يېغىپ ھەسەل ياسىغاندەك، بۇمۇ بولىدىغان ئىش.

لېكىن سىز مېنى مۇشكۇل ئەھۋالدا قويۇۋاتىسىز، مەن قانداق قىلىشىم كېرەك؟ ئادەت بويىچە، يىگىت تاپقاندا ئۆزىدىن قابىلراقنى تېپىش كېرەك ئىدى، يىگىت قابىل بولسا ھەممە جەھەتتە ئۇنىڭغا تايىنىشقا بولىدۇ، بىرەر ئىش-تىن كۆڭۈل ئازار يىسە، ئۇنىڭ مەيدىسىگە باشىنى قويۇپ يىغلاپ دەردىنى چىقىرىۋېلىشقا بولىدۇ. ئەمدىلىكتە بولسا، سىز مەندىن كۆپ ئۇستۇن بولۇپ كەتتىڭىز، بۇنىڭغا مەن ئەسلى تازا خوشال بولسام بولاتتى، لېكىن مەن ئۆزەمنىڭ بىچارە ھالەتكە چۈشۈپ قېلىشىمنى خالىمايمەن. ئەيكەشنى كۆتىرىپ مېڭىش ئۇچۇن، ھەر ئىككى تەرىپى ئوخشاش ئېغىرلىقتا بولۇشى كېرەك، بىر تەرىپى كۆتىرىلىپ كېتىپ، بىر تەرىپى يەردە سۆرۈلۈپ قالسا كۆتەرگىلى بولمايدۇ.

سىز دىمىسىڭىزمۇ بىلىۋاتىمەن، ئاۋال ئىككى ئايرىلىشتا بىرنەچچە يىلنى ئۆتكۈزۈپ، ئاندىن بىر ئامال قىلىپ مېنى قىشقىزغا ئەيكەتمەكچى بولۇۋاتىسىز. ياق! رەھمەت سىزگە! مەن ئاتا ـ ئانامدىن ئايرىلالمايمەن، ئۆزەمنىڭ

يۇرتىغا ئۇگىنىپ قالغان، كۆنلەرنى قانداق ئۆتكۈزگەنلىگىم ئۆزەمگە بەش قولدەك ئايان، بۇ يەردە خاتىرجەملىك، ئازادلىك ھىس قىلمەن. كىچىك جايلار بىرئاز زېرىكىشلىك بولىدۇ، بۇنىسى راست، لېكىن سىرتلارغا چىقىپ ئويناپ كەلگۈم كەلسە، ناھىيە، ئۆلكە شەھەرلىرىگە بېرىۋېرىمەن، بېيجىڭغىمۇ بېرىۋېرىمەن، ھەتتا بېيجىڭغا بېرىپ خەلقئارانىڭ بالىسىنى باققاچ ئۆ ياق ـ بۇ ياقلارنى كۆرۈپ قانغانىدىن كېيىن، ئىشلەپ تاپقان پۇلۇمنى يول كىراسى قىلىپ خالىغان ۋاقتىمدا قايتىپ كەلسەمۇ بولىۋېرىدۇ.

ئەسلىدە، رەسىملەشكەنىدىن كېيىن سىلەرنىڭ گۈزىلىشىڭلارنى ھەكتۇبقا يۆتكىلىپ بارارمەن دەپ ئويلىغان ئىدىم. يا بولمىسا، سىز بىزنىڭ گۈيخۇاغا كەلسىڭىزمۇ بولاتتى. سىزلىم ياتلىق بولۇپ چىقىپ كەتتى، ئۆيدە دادام بىلەن ئانامىلا قالدى، ئىككىمىز كەڭ ـ كۇشادە تۇرالايمىز. ئۆيىمىزنىڭ ئالدىدىلا يوغان كول بار، سىزگە ھەر كۈنى دېمىگەندىمۇ، بازار كۈنلىرى جەزمەن بېلىق ئەپكېلىپ پىشۇرۇپ بېرىمەن. ئاخشاملىرى ھەكتەپتە مەجلىس بولۇپ كەچ قالسام، سىز قولچىراقنى يورۇتۇپ مېنى ئالغىلى بارىسىز. ھىلىقى زەراتكارلىقىتىن ئۆتكىچە دائىم تېنىم جۇغۇلدايدۇ. كىچىك چاغلىرىمدا ئۇ يەردىن ئۆتكەندە، قولۇمغا بىر تال تاياقنى ئېلىۋېلىپ، قەدەمدە بىر قېتىم كەينىمگە ئۇرۇپ قويۇپ ماڭاتتىم. بولىدىلا، بۇ گەپلەرنى قىلغانلىقىڭ نېمە ئەھمىيىتى بار، ھەجەپ بىمەنلىك قىلىپلا كەتتىمغۇ!

سىز نېمە ئويلاۋاتىسىز؟ ئۆتۈنەي، گەپ قىلسىڭىزچۇ!

6

سايلام ئاياقلاشقاندىن كېيىن، يۇ خەيياڭ دەرھال جېڭ شۇجى ـ يېڭىدىن تەيىنلەنگەن ناھىيىلىك پارتكومنىڭ بىرىنچى شۇجىسىنىڭ يېنىغا كىرىپ، ئۆزىنىڭ بۇ ئىشنىڭ ھۆددىسىدىن چىقالمايدىغانلىغىنى، مۇئاۋىن ھاكىملىق ۋەزىپىسىنى ئۆتكۈزۈۋېلىشقا جۇرئەت قىلالمايدىغان ـ

لىغىنى ئېيتتى. جېك شۇجى ئۇنىڭ گېپىگە قۇلاق سېلىپمۇ قويمىدى، ئەكسىچە، ئۆيىگزگە بېرىپ ئىشلىرىگزنى ئورۇنلاشتۇرۇپ قويۇپ، دادۇينىڭ ئىشلىرىنى باشقىلارغا تاپشۇرۇپ بېرىپ، تېزراق ناھىيىگە يېتىپ كېلىڭ، دىدى. يۇ خەيىڭ ئەسلىدىلا مۇئاۋىن ھاكىم بولمايمەن دەپ دەۋا قىلىپ تۇرغانلىغى، ئۇنىڭ ئۇستىگە كۆڭ مۇئەللىم بۇ ئىشتىن غەم-قايغۇغا چۆمگەنلىكىتىن، قايسى يولنى تاللاش ئۇنىڭ ئۈچۈن ئانچە قىيىن ئەمەس ئىدى. ئۇ كۆڭ مۇئەللىم-نىڭ ئېيتقىنىدەك، مۇئاۋىن ھاكىم بولۇش-بولماسلىق ئۆزىنىڭ ئىختىيارىدىكى ئىش ئەمەسلىگىنى ئېنىق بىلىپ تۇرسىمۇ، كەينىگە سۆرەپ قاراپ بېقىش قارارىغا كەلدى. ئۇ، ئۇزاقىچە بارماي تۇرۇۋالسام، پارتكوم رەھبەرلىرىنىڭ سەۋرى-تاقىتى تۈگەپ، باشقىچىرەك ئويلىشارمىكىن، دەپ ئۈمىت قىلدى.

بىراق بۇنداق ئارقىغا سۆرەش تاكتىكىسى ئۇزاققا بارماي قالدى، ئاردىدىن ئىككى كۈن ئۆتكەندىن كېيىن يۇ خەيياڭ تۆيۈقسىز پىكىرىنى ئۆزگەرتىپ، ئالدىنقىسىغا پۈتۈنلەي قارىمۇ-قارشى بولغان قارارغا كەلدى-دە، كۆڭ مۇئەللىمنى ماقۇل كەلتۈرۈش ئۈمىدىدە، ماشىنىغا ئولتۇرۇپ گۇيخۇا گۈڭشېسىغا يول ئالدى.

بۇ دەل يەكشەنبە كۈنى بولۇپ، ئايالارنىڭ ساۋات چىقىرىش سىنىپى چۈشتىن كېيىن دەرس ئۆتەتتى، يۇ خەيياڭ كۆڭ مۇئەللىمنىڭ دەرستىن چۈشۈشىنى كۈتۈپ، ئېرنياڭنىڭ ئۆيىدە ساقلاپ تۇرۇشقا مەجبۇر بولدى. دەرسمۇ تۈگىدى، يۇ خەيياڭ ئىشىكنىڭ ئالدىدا تۇرۇپ يىراقتىنلا كۆڭ خۇينىڭ بىر توپ چوكانلارنىڭ ئارىسىدا كۈلكە-پاراڭلار بىلەن كۆل ياقلاپ كېلىۋاتقانلىغىنى كۆردى. بىر چوكان ئۇنىڭ قولىنى تۇتۇۋالغان، يەنە بىرسى ئۇنىڭ بوينىغا

گەرە سېلىۋالغان ئىدى، ئۇلارنىڭ يېقىنلىشىنى ئېيتمايلا قويۇڭ، ئۇلار ئوقۇتقۇچى بىلەن ئوقۇغۇچى ئوتتۇرىسىدا مەلۇم ئارىلىق بولۇشى كېرەكلىگىنى، ئوقۇتقۇچىنى ئۆزلىرىنىڭ ئاچا-سىڭىل، يەڭگە-پەڭگىلىرى بىلەن ئارىلاشتۇرۇپ قويۇشقا بولمايدىغانلىقىنى پۈتۈنلەي ئېسىدىن چىقارغان، ئىلگىرى ئۇلار ئەتىگەندىن كەچكىچە گۈڭپۇڭ تېپىش بىلەنلا بولۇپ كېتىپ، مەكتەپكە بېرىپ ساۋادىنى چىقىرىدىغان ئوبدان ۋاقىتلارنى قولدىن كەتكۈزۈپ قويغان ئىدى. ئەمدىلىكتە ئەمگەك قىلىپ قوللىرى قېتىپ قالغانىدا، قەلەمنى تۇتۇپ خەت يازماق ئاسان دەمسىز. بىراق ئۇلار ئۇمىتسىزلەنمىدى، كۆڭ خۇيدەك ئوبدان مۇئەللىم تۇرغان يەردە، ئۇگىنەلمەي قالارمەنمەن دەپ غەم قىلىشنىڭ ھاجىتى يوق. ئوخشاشلا بىر خەتنى باشقىلار سۆزلەپ بەرسە ئەستە تۇتۇۋېلىش تەس بولسا، كۆڭ مۇئەللىم خەتنىڭ شەكلى، مەنىسىگە ئاساسەن، چۈشىنىشلىك، جانلىق ئوخشىتىشلار بىلەن بىرلا قېتىم سۆزلەپ بەرسۇنچۇ، ئۇنىتۇپ قالاي دېسىگىزمۇ ئۇنتالمايسىز. ھەر قېتىملىق دەرسته ئەللىك خام خەت ئۇگىنىشتەك سۇرئەت بىلەن كېتىۋەرسە، ئۇزاقىغا بارمايلا، كەم دېگەندىمۇ يېزا ئىگىلىك پەن-تېخنىكا گېزىتلىرىنى، كىنىم كېسىش چۈشەندۈرۈشلىرىنى ئوقۇيالىغۇدەك بولىدۇ، خېلى قېلىن رومانلارنى ئوقۇشمۇ ئانچە قىينىغا چۈشمەيدۇ.

توپىنىڭ ئارقىسىدا كېتىۋاتقان ياشانغان ئاياللار كۆڭ مۇئەللىم ئوبدان ئوقۇتىدىكەن، مومايلارغا بەكمۇ سەۋرىچانلىق بىلەن ئۇگىتىدىكەن، دېگەن گەپلەرنى ئاڭلىغانىدىن كېيىن ئىسمىنى يازدۇرۇپ قويغان. ئۇلارنىڭ كۆپىنچىسى ئۆزلىرىنىڭ قىزلىرى ياكى كېلىنلىرى بىلەن بىر پارتىدا ئولتۇرۇپ ئوگىنىدۇ، ھەرقانداق چاغدا

قىزلىرى ۋە كېلىنلىرىنىڭ ياردىمىگە ئىگە بولىدۇ. بىراق مومايلار يەنىلا دائىم، ئۆزى كېلىپ ئۇگىتىپ قويسۇن دەپ، كۇڭ مۇئەللىمنى ئۆيلىرىگە تەكلىپ قىلىدۇ. ئۇلار بۇ مۇئەللىم قىزنى قەۋەتلا ياخشى كۆرىدۇ، يېپىشقاق گۇرۇچ تاتامى، گۈرۈچ ئېچىتمىسى ياسىغاندا، كۇڭ خۇينى يىسۇن دەپ ئالايىتەن ئەپ قويىدۇ.

كۇڭ خۇي كۆلىنىڭ بويىغا سەكرەپ چۈشۈپ، بىر ھازاغىچە قولىنى يۇيۇپ ئولتۇردى-دە، شۇنىڭ بىلەن كېلىۋاتقان ئايالارنىڭ ھەممىسىنى ئۆتكۈزۈۋەتتى، ئاخىرى ئۆزىلا قالغاندا ئېرنياڭنىڭ ئۆيىگە يول ئالدى.

ــمەن ئويلاپ كۆردۇم، يەنىلا ۋاقتىدا ناھىيىگە بېرىپ مەلۇم قىلغىنىم تۈزۈكتەك تۇرىدۇ،ــيۇ خەييالىڭ ئۆزىنىڭ قارارىنى ئىزھار قىلدى.

كۇڭ خۇي ئۇزاققىچە ئۇنچىقمىدى، قەلبىدىن ئېتىلىپ چىقۋاتقان غەزىۋىنى تەسلىكتە بېسىۋېلىپ، كېيىن ئېغىز ئاچتى:

ــسىزنىڭ گېپىڭىزدىن يېنىۋالدىغانلىقىڭىزنى بىلەتتىم، لېكىن بۇنچىلىك تېز، بۇنچىلىك قەتئى يېنىۋالار دەپ ئويلىماپتىكەنمەن.

ــئىككى-ئۈچ كۈننىڭ بۇيىغا ئۆيۈمگە يوقلاپ كېلىدىغانلارنىڭ ئايىغى ئۈزۈلمىدى، بىر يۇرتلۇق ئادەملەردىن يوشۇرغىلى بولامدۇ، ئۇلارغا ناھىيىگە خىزمەتكە بېرىشنى خالىمايدىغانلىقىمنى ئېيتسام، ئۇلار بۇ قېيداىدىغان ئىش ئەمەس، بارغىنىڭىز ياخشى، دېيىشۋاتىدۇ.

ــھە، ئەۋەتە شۇنداقتە، ئۆزىڭىزنىڭ گۆشىسى، دادۇيى سىزنىڭ سايلام رايونىڭىز، ئۇ يەردىكىلەر بولسا سايلىغۇچىلىرىڭىز، تايىنىدىغان كۈچىڭىز، ئۇلار سىزنى نېمە قىل دېسە، يۈۋاشلىق بىلەن

ئاڭلىمسىڭىز بولامدۇ، ــ دېدى قىز مۇئەللىم مەسخىرە قىلىپ.

يۇ خەيياڭ كۆڭ خۇيىنى قايىل قىلىشنىڭ ئاسانغا چۈشمەيدىغانلىغىنى پەملەپ، ئاللىبۇرۇنلا ئىددىيىدە تەييارلىق كۆرۈپ قويغان ئىدى، ئويلىمىغان يەردىن، كۆڭ خۇي ئۇنىڭ چۈشەندۈرۈشلىرىگە قۇلاقمۇ سالماي ئارقىسىغا بۇرۇلۇپلا كېتىپ قالدى.

ئانچە ئۆتمەيلا لى مۇئەللىم يېتىپ كەلدى، ئۇ ئەھۋالدىن تامامەن خەۋەر تاپقان ئىدى، ئۇ ئۆزىنىڭ ۋاستىچى ئىكەنلىگىنىمۇ، خەقلەرنىڭ ئالدىدا بېشىنى كۆتۈرۈپ قارىيالمايدىغان تارتىنچاق قىز ئىكەنلىگىنىمۇ بىر چەتكە قايرىپ قويۇپ، ئىشكتىن كىرىپ ـ كىرمەيلا يۇ خەيياڭغا ئېتىراز بىلدۈردى:

ــ سىز كۆڭ مۇئەللىمگە، ئارقىغا سۈرەپ قاراپ باقاي، دەپتىكەنـسىزغۇ؟ ئەمدى نىمشقا گېپىڭىزدىن يېنىۋالىسىز؟ سىزنىڭ ناھىيىگە بېرىشىنى خالىمايمەن دېگىنىڭىز ئۈزۈكزنى كۆرسىتىش ئىكەن ـ دە.

يۇ خەيياڭ لى مۇئەللىمنى ئولتۇرۇشقا تەكلىپ قىلىپ، ئۇنىڭغا بىر ئىستاكان چاي تۇتتى، ئاندىن سەمىمىلىك بىلەن ئۇنىڭغا چۈشەندۈردى.

7

ئۆزەمنى كۆرسەتكەنلىگىم ئەمەس، ئەسلى راستىنلا ناھىيىدىكى سايلامغا ئاچچىغىم بار ئىدى، يېڭى بەنزىگىمۇ پىكرىم بار ئىدى. نەچچە كۈنلۈك بۇ ـ ياغى كۆچىلىكنىڭ مۇشۇ ھەقتىكى گەپ ـ سۆزلىرىنى ئاڭلاپ ئويلىنىپ قالدىم، ئويلاپ باقسام، ئۇلارنىڭ ئېيتقانلىرىمۇ دۇرۇست، رەسمىي سايلامدا ماڭا بېرىلگەن ئاۋازدىن قىرىق ئاۋاز كەمىيىپ كەتتى، لېكىن نىمىلا بولمىسۇن

قانۇندا بەلگىلەنگەن سانغا توشتى، ماڭغۇ بۇنىڭ كارايىتى چاغلىق. بەزىلەر مېنى قالدۇرۇپ قويۇش غەرىزىدە بەزىبىر ھىلە ـ نەيرەڭلەرنى ئىشلەتتى، بىر ھىساپتا ئۇلارنىڭ مۇشۇنداق قىلغىنىمۇ ياخشى بولدى. بۇ قېتىمقى سايلامدا ئاۋازدا ئىگىز ـ پەسلىك بولدى، ئۇنىڭ ئۈستىگە مۇشۇنداق نورمالسىز ھەر ـ كەتلەرمۇ كۆرۈلدى، شۇنداق بولسىمۇ مەن يەنىلا سايلاندىم. ئەكسىچە قارىغاندا، بۇ قېتىمقى سايلامنى ھەقىقى، ئىشەندۈرەرلىك سايلام دېيىشكە بولىدۇ. "ياشلاشتۇرۇش" دېگەن ماددىنى گەۋدىلەندۈرۈش ئۈچۈن ماڭا ئېتىۋار بېرىپ، مېنى تەشكىلىي ۋاستە بىلەن سايلاپ قويغان بولسا، تازا بىئارام بولاتتىم. كۆڭ خۇيى مېنىڭ زېتىمغا تېگىپ، سايلام رايونىگىز ئۇنداغەي، سايلىغۇچىلىرىگىز بۇنداغەي دەپلا كەتتى. ئۇغۇ چېقىشپ شۇنداق دېگەندۇ، ھەقىقەتەن بۇ ناھا ـ يىتى يېڭى، ناھايىتى جىددى سۆز. بىز سايلام رايونى، سايلىغۇچى دېگەن ئاتالغۇلارغا ئادەتلەنمىگەن، بۇ ئاتالغۇلاردا كاپىتالىزىم دۇنياسىنىڭ پۇرىقى بارىدەك ھىس قىلىمىز. لېكىن ئوبدان ئويلاپ باقىدىغان بولساق، بۇنىڭدىكى مەزمۇن ھەممىدىن ھەقىقى، ھەممىدىن ئاشكارا ئەمەسمۇ! بۇ قېتىم ناھىيىدىكى سايلامنى ناھايىتى جىددى، مۇقەددەس سايلام دەپ كەتكىلى بولمىسمۇ، ھەر ـ ھالدا پۈتۈن ناھىيىدىكى كۆپ سانلىق سايلىغۇچىلارنىڭ ئىرادىسىنى ئىپادىلىدى. لى مۇئەللىم ئويلاپ بېقىڭ، مەن قېيىداپ خىزمەت ئورنۇمغا بارمىسام بولامدۇ!

كۆڭ مۇئەللىم مېنى، ھوقۇقتا ھىرىسمەن ئادەم ئىكەن، يەنە كېلىپ نەچچە پەلەمپەينى بىرلا ئاتلاپ يۇقۇرىغا چىقىۋالدى، دەپ ئويلىشى مۇمكىن. ئاڭلىسام، بەزىلەر مېنىڭ بۇنداق ئورۇنغا ئىگە بولغىنىمغا بەك ھەۋەس قىلىدىكەن، راستىنى ئېيتسام، ئۆزۈم بىلىمەن، مەن مەھرۇم بولغان ئورۇنلا ھەۋەس قىلىشقا ئەرزىيدۇ. مەن بۇ كۆڭلۈمدىكىنى باشقىلارغا چۈشەندۈرۈپ بېرەلىشىم ناھايىتى قىيىن. لى مۇئەللىم، سىز بەلكىم چۈشىنەرسىز! دۈيدىكى بىرنەچچە بوۋاي مېنى كىچىك بالىنى داڭلىغاندەك داڭلاپ كەتتى، ئارقىدىنلا جىددى ھالدا: "خەيياڭ! بىر ناھىيىنىڭ ئامبىلى بولدۇم، ئابرويۇم ئۆستى، دەپ خوش بولۇپ كەتمە. سەن كۆزگە كۆرۈنمەيدىغان بىر ئاغامچا بىلەن باغلىنىپ قالدىڭ،

ئەمدى بۇرۇنقىدەك خالىغانچە يۈرەلمەيسەن، ناھىيدە قانچىلىغان كۆزلەرنىڭ ئۆزەڭگە تىكىلىۋاتقانلىغىنى بىلەمسەن!" دېيىشتى. دىمىسمۇ شۇنداق، مەن خالىسامدۇ، خالىمسامدۇ، ئىشقىلىپ ئاغامچا بوينۇمغا چۈشتى. ئەسلى مەن ناھىيىنىڭ يېڭى بەنزىسى رەتلىك بەنزە ئەمەس، بۇرۇنقىسىدىن ياخشىراق دېگەندەمدۇ، قانچىلىك ياخشى بولۇپ كېتەر دەپ ئويلىغان ئىدىم. كېيىن ئويلاپ بېقىپ ئۆزەمگە، توختا، بۇ قىلغىنىڭ توغرا ئەمەس، سەنمۇ شۇ بەنزىنىڭ بىر ئەزاسى ئەمەسمۇ؟ چەتكە چىقىۋېلىپ ھە دەپ سوغاق شامال چىقىرىدىغانغا ھەققىڭ يوق، دېدىم. بازار كۈنلىرى بازارغا بارغاندا، چايخانىدا ئولتۇرۇپ بىرەر پىيالە چاي ئىچكەچ كىشىلەرنىڭ پاراڭلىرىنى ئاڭلاشنى ياخشى كۆرىمەن. بۇرۇن بىراۋ، ناھىيدىكى پالانى شۇجىنى مۇنداق، پوكۇنى ھاكىم ئۇنداق، دەپ قىلچە ئاياپ قويماي نەشتىرىنى سانچسا، پەرۋاسىز ئاڭلاپ ئولتۇرىۋېرەتتىم، خوشۇم تۇتسا تېخى سۆز قىستۇرۇپمۇ قويۇاتتىم. ئەمدىچۇ، چايخانىدا ئولتۇرغاندا خەقلەر ناھىيە رەھبەرلىرىنىڭ گېپىنى قىلسا، گەپنىڭ تېگىدە گەپ بارلىغىنى بايقاپلا قالسام، ئۆزەمگە بۇاستە مۇناسىۋەتلىك بولمىغان تەقدىر-دىمۇ، قۇلاقلىرىم قىزىپ ئولتۇرالماي قالارمەن.

بەزىلەر قوللىرىنى جۇپتەكلەپ، ئەمىلىگىز ئۆسۈپ باي بولغانلىغىڭىزغا مۇبارەك بولسۇن، دەپ چاقچاق قىلىشتى. خۇدا بىلىدۇ، مۇئاۋىن ھاكىم بولغان كىشى بىرەر ھۇنەر ئىشلىتىپ خىيانەتچىلىك ياكى بۇلاڭچىلىق قىلمىسا، ئۆنىڭدىن باشقا باي بولۇشنىڭ يەنە قانداق يولى باركىن ـ تاڭ. مەن يېڭىلا خىزمەتكە قاتناشتىم، ھېنىڭ ماڭاش دەرىجەمىنى قانداق بېكىتىدىغانلىغىنىمۇ ئېنىق بىلمەيمەن. ئەگەر مەمۇرى 23 ـ دەرىجە قىلىپ بېكىتسە، ئاساسىي ماڭاشىم 47 يۈەن بولىدۇ، يەنە قوشۇمچە يىمەكلىكلەرگە قوشۇپ بېرىلىدىغان 5 يۈەن، ئاشلىق باھاسىدىكى پەرقگە قوشۇپ بېرىلىدىغان 2 يۈەن بار. رايون، گۈڭشې كادىرلىرىغا يەنە يېزىلارغا بېرىش ياردەم پۇلى دەپ 5 يۈەن قوشۇپ بېرىلىدۇ، مەن ناھىيدە ئىشلىگەچكە بۇ 5 يۈەن ماڭا بېرىلمەيدۇ. مەن ئاشۇ 54 يۈەن 4 موغا شۇنچە كۆز تىكىپ كېتىپتىمەنما؟ ھېنىڭ تاماكا تېرىپ تاپىدىغان پۇلۇمنىڭ ئالدىدا ئۇنچىلىك پۇل دېگەن نىمىستى، ئانچە ـ مۇنچە ئىش-

لەپ قويسامىلا، بىر يىلدا ئاز دىگەندىمۇ ئىككى - ئۈچ مىڭ يۈەن قولۇمغا كىرەتتى. كۆڭ خۇي بىلەن ئىككىنچىلارمۇ شۇنداقتۇ. پۇل تاپىمىز دەيدىغان بولساڭلار، كاللاڭلارنى قاتۇرۇپ بىر توپ بالىلارنى ئوقۇتمەن دىگىچە، بىرەر يۇز ئۆدەك باقساڭلار، كۇنىگە ئاتمىش - يەتمىش تۇخۇم يىغۇالىسىلەر، بىر تۇخۇمنى بىر موچەن دەپ ھىساپلىغاندىمۇ، بىر ئايدا قانچە پۇل بولىدۇ، ھېنى، ھىساپلاپ بېقىڭا. شۇنداق تۇرسىمۇ سىلەر يەنە خەلق باشقۇرغان مەكتەپنىڭ ئوقۇتقۇچىسى بولۇپ ئىشلەۋاتىسىلەر، ماۋاشىڭلار 30 يۈەندىن سەل ئاشىدۇ، ھازىرغۇ ياخشى بولۇپ قالدى، ماۋاشىڭلارنى ئايىنىڭ بېشىدىلا ئالالايسىلەر. ئالدىنقى يىللاردا قولۇڭلارغا تېگىدىغىنى دۆلەت بېرىدىغان ئون نەچچە يۈەن ئىدى، ئىشلەپچىقىرىش دۇيلىرى پىرسەنت ئاجرىتىپ بېرەلمەگەچكە، ئامالسىز خامان ئالغىچە كۆتۈپ تۇرۇپ، خامان ئالغاندا ئۆزەڭلار خالتاڭلارنى كۆتىرىپ بېرىپ، تىلەمچىگە ئوخشاش، دۇيمۇ - دۇي دوقۇرۇپ يۈرەتتىڭلار، شۇ چاغلاردىمۇ ئىشلىگەنتىڭلارغۇ.

كۆڭ خۇي ھېنى، يېڭى بەنزىدە ھېچقانچە رول ئوينىيالمايسىز، ياكى بولۇپ تۇرىسىز خالاس، دەيدۇ، مەنمۇ ئۆزەمنى ناھايىتى يۇقۇرى مۆلچەرلەپ، تاغنى تالقان، چۆلنى بوستان قىلىۋېتىمەن دەپ كەتكىنىم يوق. ئەگەردە ھېنى قارىغا ئېتىش مەيدانىغا بېرىپ قارىغا ئېتىپ باق دىسە، نىشانغا تەككۈزەلمەي، ياكى ھالقىغا تەككۈزەلمەي قالسام، ئورنۇمغا باشقىسى كەلسۇن دەپ، گەپ قىلمايلا قۇيرۇغۇمنى تىكىۋېتىمەن. بەزىلەر ماڭا: "سەن ناھىيىنىڭ كاتىتىۋېشى بولۇپ قالدىڭ، مەجلىسلەردە باشقىلارنىڭ دوكلادىنى ئاڭلاشىنى، تېلېفوندا ئاۋازىڭنى سوزۇپ باشلىقلارچە نۇتۇق سۆزلەشنى ئوگىنىۋالمىسىڭ پۈت دەسسەپ تۇرالماسلىغىڭ مۇمكىن. مەجلىس ئاچقان ۋە نۇتۇق سۆزلەپ يولىورۇق بەرگەندىن باشقا، قالغان ۋاقىتلاردا ئامما ئۈچۈن مەنپەئەتلىك بولغان بىرنەچچە ئىشنى قىلىپ بېرىش ئېسىڭدە بولسۇن. بىر چاغلار كېلىپ ۋەزىپەڭدىن چۈشۈپ كەتسەڭمۇ، خەقلەر سېنى بىزگە ياخشى ئىش قىلىپ بەرگەن ئىدى دەپ ئەسكە ئېلىشىدۇ" دېيىشتى. بۇ - كىشىنى ئويلاندۇرىدىغان گەپ. كادىر بولغانلار ھوقۇق تۇتقان چاغلىرىدا ئەتىدىن كەچكىچە پالاقلاپ يۈرۈپ

بۇيرۇق چۈشۈرۈپ، باشلىقلىق سالاھىتىنى كۆرسەتمىدۇ، بۇنداق قىلىش نەس ئەمەس. لېكىن ۋەزىپىسىدىن چۈشۈپ كەتكەندىن كېيىنمۇ، كىشىلەرنىڭ كۆڭلىدە داۋاملىق يادلىنىپ تۇرۇش، مانا بۇ تەس ئىش. بۇ ناھايىتى يۇقۇرى ئۆلچەم، مېنىڭ بۇ ئۆلچەمگە يېتەلىشىم ناتايىن. بىراق ئۆزەمنى بەك تاشلىۋەتمەمۇ بولمايدۇ، مېنى سايلىغان كىشىلەرگە، پۈتۈن ناھىيىدىكى ئاممىغا يۈز كېلەلمەيدىغان ئىشنى قىلسام بولمايدۇ.

مەن ھەرقانچە بولسۇمۇ ناھىيىمىزنىڭ 1959 ـ يىلدىكى ھىلىقى ھاكىمىدەك بولۇپ قالماسمەن. ھازىر كىشىلەر ئۇ ھوقۇق تۈتقان يىللار توغرىلىق پاراڭ قىلىشسىلا كۆڭلى غەلىتە بولۇپ كېتىدۇ. ئۇ دەسلەپتە مەھسۇلاتىنى يالغان مەلۇم قىلىپ، تاماقتا پۇل ئالماسلىق دېگەن نىمىنى كۆتۈرۈپ چىقتى، ئارقىدىنلا ئىستىل تۈزىتىش، گۈڭشېنى تەرتىپكە سېلىش ھەركىتىنى ئېلىپ بېرىپ، جىن ـ شەيتانلارنى تۈتۈپ ئاشلىقىنى يىغىۋېلىش دېگەن ئىشلارنى قىلدى. نەتىجىدە ناھىيە بويىچە ئومۇمىي يۈزلۈك ئاچارچىلىق يۈز بېرىپ، نەچچە مىڭلىغان ئادەم بىكاردىن ـ بىكارلا ئۆلۈپ كەتتى، شۇ سەۋەپتىن ئۇنىڭغا ئۆلۈم جازاسى بېرىلدى. بىزنىڭ گۈڭشې ھەممىدىن بەكرەك زىيانغا ئۇچرىغاچقا، ھۆكۈم ئېلان قىلىش يىغىنى بىزنىڭ گۈڭشېدا ئۆتكۈزۈلگەن. كۆك خۇي بىلەن ئىككىنچىلار ئۇ چاغدا تېخى كىچىك، مەن شۇ يىلى ئالتە ياشتا ئىدىم، بولغان ئىشلار ئېنىق يادىمدا تۇرۇپتۇ. ھۆكۈم ئېلان قىلىنىپ بولغاندىن كېيىن شوئار توۋلاندى، شوئار تۇغمەيلا ملىتىق ئاسقان بىرنەچچە ساقچى ئۇنى قولتۇغدىن تۇتۇپ سۆرىگەن پېتى ئېلىپ ماڭدى. ئۇ دەسلەپتە تىكىرقاپ قالدى، لېكىن بىردىنلا ئەھۋالنى چۈشىنىپ: "مېنى قاراپ تۇرۇپ ئۆلتۈرمەكچىمۇ سىلەر؟ ئۆلتۈرمەكچىمۇ سىلەر؟" دەپ ۋاقىراپ كەتتى. ئۇ بەلكىم، ھەرقانچە بولسىمۇ بىرئاز ئىمكانىيەت قالدۇرارمىكىن دەپ، ئۆزىگە بۇنچىۋالا ئېغىر جازا بېرىلىدىغانلىقىنى ئويلاپ باقمىغان بولسا كېرەك. دەمسىمۇ، ئۇنىڭغا ھىسداشلىق قىلىپ، بەك ئۆۋال بولۇپ كەتتى دېگۈچىلەرمۇ ئاز بولمىدى. ئۇ چاغلاردا مەملىكەتنىڭ ھەممە يېرىدە ئىشلار ئاشۇ تەرىقىدە كېتىۋاتسا، ئۇنىڭ ئۇستىگە ۋەزىيەت ھە دەپ قىستاۋاتسا، كىچىككىنە بىر ھاكىم

ئۇنىڭغا تاقابىل تۇرالايتتىمۇ، ئۇنىڭ ئامىغا يانتاياق بولۇشىدىن ئۇمىت كۈتۈ-كىلى بولاتتىمۇ. يۇقۇرىدىن ئۇنى مۇشۇنداق بىر تەرەپ قىلغانلىغى بەلكىم ئانچە ئادىل بولمىغاندۇ، كۆپرەك ئويلىنىپ باققان بولسا، تېخىمۇ مۇڭاپىراق قانۇن ماددىلىرى تېپىلىپ قالار ئىدى. بىراق مېنىڭچە، ئۇنىڭ ئۆزىدىن ئېيتقاندا، ئۇڭال بولۇپ كەتتى دەيدىغانغا ھېچقانداق پۈت تىرەپ تۇرالمىغۇدەك سەۋەپ يوق ئىدى. ناھىيە بويىچە سۇنئى ھالدا ئاچارچىلىق پەيدا قىلىغان تۇرسا، يېزا ئىگىلىگىگە ئاساسلىق مەسئۇل بولغان رەھبەر ھەرنېمە دېسىمۇ جاۋاپكار-لىقتىن باش تارتالمايدۇ. يەنە كېلىپ ئامما ئازاپ چېكىۋاتسا، ئۇ پەرۋاسۇ قىلماي يەپ ـ ئىچىپ يۇرىۋەرگەن. شۇنچىۋالا كىشىلەر غەلىلە ـ پاراقنى تولۇق تاپشۇرۇپ، ئاشلىق سېتىپ بېرىش ۋەزىپىسىنى نورمىدىن ئاشۇرۇپ ئورۇنلاپ ئۆزلىرى ئاچ قوساق كېتىشىدۇ يۇ، ئۇ نېمىشقا ئۇچ ئاخ تاماقنى ۋاقتىدا يەپ قوسىغىنى دومبايتىپ يۇرىۋېرىدۇ؟ شۇ چاغدىكى ۋەزىيەت ئالدىدا شەخس ئامالسز ئىدى دېگەن تەقدىردىمۇ، ئۇ ھېچبولمىغاندا كۆپچىلىككە ئوخشاش، قازىنىنى ئۆينىڭ بۇلۇڭىغا دۇم كۆمتۇرۇپ قويسا بولاتتىغۇ. بۇنىڭدىن كېيىن بۇنداق ئەھۋالغۇ يۈز بەرمەس. ئەگەر مەن ناھىيىدە ئىشلەۋاتقان مەزگىلدە يەنە مۇشۇنداق ئەھۋال يۈز بېرىپ قالىدىغان بولسا، ئەگەر مەنمۇ تاقابىل تۇرۇشقا ئامالسز قالسام، ھېچبولمىغاندا جەزمەن ئاچارچىلىق دەردىنى ئامما بىلەن تەڭ تارتىمەن، تەڭ ياۋا ئوت ـ چۆپ كولايمەن، ئامما نېمە كۈنىنى كۆرسە مەنمۇ شۇ كۈنىنى كۆرىمەن، ئاخىرى بېرىپ كۆپچىلىك بىلەن بىللە "ئەجىلىم توشماي" ئۇ دۇنياغا سەپەر قىلىمەن.

كۆڭ خۇيى يەنە كىم كىمدىن ئۈستۈن تۇرىدۇ، ئەپكەشىنىڭ بىر تەرىپى كۆتىرىلىپ كېتىپ، بىر تەرىپى يەردە سۆرۈلۈپ قالسا كۆتەرگىلى بول-مايدۇ، دېگەندەك گەپلەرنى قىلىۋاتىدۇ، مەن ناھىيىدە بىر مۇنەۋۋەن ئەمەل تۇتۇپلا ئۆزەمنى چاغلىمايدىغان، ئۇنى كۆزگە ئىلمايدىغان ھەممە ئىشتا ئۇنىڭدىن ئۈستۈن تۇرىمەن دەيدىغان شۇنداق نادان، ئەخمەق ئادەممۇ. ئۇ، ئۆيۈمدىن ئايرىلالمايمەن، سىز بىلەن ناھىيىگە بېرىشنى خالمايمەن، دەيدۇ. بۇ تازا ئوبدان گەپ، مەن تېخى ئۇنى ناھىيىگە قانداقمۇ يۆتكەپ كېتەرمەن دەپ

غەم قىلىپ تۇرغان ئىدىم. ھازىرقى گەپ، مەن كۆك مۇئەللىمنى تۆپ جەھەتـ تىن رازى قىلالمايمەن. ئۇمۇ ئوبدان بىلىدۇ، مەن مۇئاۋىن ھاكىم بولىمەن دەپمۇ بولالمايمەن، مۇئاۋىن ھاكىم بولىسەن دىگەنىدە، بولمايمەن دەپمۇ قۇتۇلالمايمەن. مەن بىزنىڭ ئىشمىزنى ئاخىرى بۇنداق تاماملىنار دەپ ئويـ لىمىغان ئىدىم، ھەي، تازىمۇ بىتالەي ئادەم ئىكەنمەن. بىرسى مېنىڭ قولۇمغا قاراپ پال ئېچىپ، توي ئىشىدا جەزمەن چوڭ ئوڭۇشسىزلىقىقا ئۇچرايدىكەنـ سەن دىگەن ئىدى، بۇرۇن بۇنىڭغا ئىشەنمەي يۈرگەن ئىدىم، ئەمدى بېشىمغا كېلىۋاتىدۇ.

8

جېڭ شۇجى تېلېفون بېرىپ ئالدىراتىمغان بولسا، يۇ خەيياڭ ئۆيىدە يەنە بىرەر مەزگىل تۇرۇپ باقماقچى ئىدى. جېڭ شۇجى ئۇنىڭغا، ناھىيىلىك پارتكومنىڭ ئۇنى ئۆلكىلىك يېزا ئىگىلىك شۆـ يۈەنىسىنىڭ كادىرلار بىلىم ئاشۇرۇش سىنىپىغا ئوقۇشقا ئەۋەتىشنى قارار قىلغانلىغىنى، ئۇنىڭ ئاي ئاخىرىدىن بۇرۇن يېزا ئىگىلىك شۆيۈەنىگە بېرىپ تىزىملىتىشى كېرەكلىگىنى ئۇقتۇردى. بۇرۇنلارـ دىمۇ ناھىيىدىن كادىرلارنى ئالى مەكتەپلەرگە ياكى ئۆلكىلىك پارتىيە مەكتىۋىگە ئوقۇشقا ئەۋەتەتتى، ئەمىلىيەتتە بۇ بىر ئوتكۇنچى شەكىل ئىدى، خالاس. كادىرلار ئوقۇپ قايتىپ كەلگەندىن كېيىن، ئورۇنـ لاشتۇرۇش جەھەتتىكى يەڭگىلى بولمايدىغان قىينىچىلىقلار تۇپەيلىـ دىن ئاۋال بىر چەتكە قويۇپ قويۇلاتتى، چەتكە قويۇپ تۇرۇلغان كادىرلار ئەسلىدىمۇ بىر تالاي ئىدى، بۇلارغا يېڭىلىرى قوشۇلـ مىغىچە ئورۇنلاشتۇرۇش تېخىمۇ قىينىلىشاتتى، كەلگەنلەرمۇ ئوقۇـ غان نەرسىلىرىنى پاك-پاكىز ئۇنتۇپ كېتەتتى، ياش جەھەتتە بۇرۇنـ

قىدىنمۇ پايدىسىز ئەھۋالغا چۈشۈپ قېلىپ، ئاخىرى ئىلاجسىز قوساق كۆپسىگى بىلەن تۆۋەنگە چۈشەتتى. بۇ قېتىم يۇ خەيياڭ مۇئاۋىن ھاكىمنى ئوقۇشقا ئەۋەتىش بۇرۇنقىغا تامامەن ئوخشىمىدى. جېڭ شۇجى ئۇنىڭغا، ئەسلىدە دائىمى كومىتېت مۇزاكىرە قىلىپ ئۇنى دىخانچىلىق، ئورمانچىلىققا مەسئۇل قىلىپ تەيىنلىگەنلىگىنى، كېيىن قايتا-قايتا ئويلىشىپ، ئۇنى ئاۋال ئوقۇتۇپ كېلىشىنى قارار قىلغانلىغىنى ئېيتتى.

يۇ خەيياڭ قايتا ئىككىلىنىپ تۇرمىدى، ئۇ قىسمەنكى ئادەتتى بويىچە، شىڭلىسنى ناھايىتى ئەپلىك تېڭىپ تۇدىگەن پېتى روھلۇق ھالدا يولغا چىقتى. ئۇ ئاۋال ئەتىگەنلىك سودا ماشىنىسىدا گۇيخۇا گۇڭشېسغا بېرىپ كۆڭ خۇي بىلەن كۆرۈشۈپ، ئاخىرقى پەيتته ئۇنىڭ بىلەن مۇرەسسەلىشىشنى قولغا كەلتۈرۈشنى، ئاندىن چۈشتىن كېيىنكى ئاخىرقى قېتىملىق يولۇچى ئاپتوبوسىدا ناھىيىگە كېرىپ تونۇشتۇرۇش ئېلىپ، ئەتىسى ئۆلكىلىك يېزا ئىگىلىك شۆيۈەنىگە يېتىپ بېرىشنى پىلانلىدى. راستىنى ئېيتقاندا، ئۇ قارشى تەرەپنىڭ ئۆزى بىلەن مۇرەسسەلەشمەسلىك ئېھتىمالى 99 پىرسەنتتىن يۇقۇرى بولىدىغانلىغىنى مۆلچەرلىسىمۇ، لېكىن ئۇنىڭ بىر پىرسەنتتىن تۆۋەن ئۇمتىنىمۇ قولدىن چىقارغۇسى كەلمىدى.

ئېرنياڭ لى مۇئەللىمنى ئىزلەپ تېپىپ، يۇ خەيياڭنىڭ بۇ يەر-دىن ئۆتۈپ كېتىۋېتىپ كىرگەنلىگىنى، ئالدىراپ تۇرۇۋاتقانلىغىنى، كۆڭ خۇي بىلەن دەرھال كۆرۈشمەكچى ئىكەنلىگىنى ئېيتتى. لى مۇئەللىم، كۆڭ خۇي "پىلانلىق تۇغۇت" تەشۋىقات گۇرۇپپىسىدا ئويۇن تەييارلاۋېتىپتۇ، چۈشتىن كېيىن دەرستىن چۈشكەندە ئاندىن ۋاقتى يېتىدىكەن، دەپ ئۇچۇر بەردى. چۈشلۈك

تاماقنىڭ ئالدى-كەينى دەل بوش ۋاقىت ئىدى، مۇشۇنداق چاغدىمۇ ئويۇن تەييارلاۋېتىپتۇ، بۇ يوق باتانى تېپىپ، سەن بىلەن كۆرۈش-كۈم يوق، دېگىنى ئەمەسمۇ. يۈ خەيىڭ گەپ-سۆزىمۇ قىلماي، شۆلىسىنى يۇدۇپ ماڭاي دېۋىدى، ئېرنىياڭ، شۇنچە ۋاقىت ساقلىدىڭ، ئەمدى تاقەت قىلىپ چۈشتىن كېيىنكى دەرس تۈگىگىچە ساقلاپ تۇرغىن، ماشىنىغا ئولگۈرەلمەيلا بولدىغۇ، دەپ ماڭغىلى قويمىدى.

ئېرنىياڭ جىيەنى بىلەن كۆڭ خۇيىنىڭ ئوتتۇرىسىغا چۈشكەن سوغاقچىلىقنى ئېنىق بىلىپ كەتمىگەن بولسىمۇ، لېكىن ئىككى كىمە بىر ئوبدان يېقىنلىشىپ كېلىۋاتقاندا، قىز تەرەپ بىرلا پالاق ئۈرۈپ ئۆز كېمىسىنى يىراقلاشتۇرۇپ كەتكەنلىگىنى پەملىگەن ئىدى. جىيەنى ئۇنىڭغا، كۆڭ خۇيىنىڭ ئۇنىڭ ناھىيىگە بېرىپ مۇئاۋىن ھاكىم بولۇشىغا قوشۇلمىغانلىقى سەۋىۋىدىن ئوتتۇرىغا سوغاقچىلىق چۈشكەنلىگىنى ئېيتىپ بەرگەن بولسىمۇ، مومای بۇ گەپكە زادى ئىشەنمىدى، دۇنياداMۇشۇنداقمۇ ئىش بولامدۇ؟ ئېرنىياڭ دەرگۇمان بولۇپ يۈ خەيياڭدىن سورىدى:

ــ كۆڭلىگە ياقمايدىغان گەپلەرنى قىلىپ كۆڭ مۇئەللىمنى رەنجىتىپ قويدۇڭمۇ يە؟ يا بولمىسا بىرەر قاملاشمىغان ئىشلارنى قىلىپ قويغانسەن، كۆڭ مۇئەللىم دېگەن قوسغىدا ئىلىم بار ئەدەپلىك قىز، بەتقىلىق، ھايا‌سىز ئادەملەرگە قارايمۇ قويمايدۇ.

يۈ خەيياڭ ھامماچىسىنىڭ قاراپ تۇرۇپ ئۆزىدىن ئەخلاق تەرەپتىن گۇمانلىنىۋاتقانلىغىغا نارازى بولۇپ، ئۇنىڭغا كۆزىنى تازا بىر ئالايتىپ قويدى. لېكىن مومای ئۇنىڭغا پەرۋاMۇ قىلماي سۆزلەۋەردى:

ـــبۇ كۆنلەردە بىر نەرسە دېيىشمۇ تەس بولۇپ قالدى، بىر-ئىككى قېتىم كۆرۈشە-كۆرۈشمەيلا بەتقەلبقەلبق قىلىشدۇ، ئاۋال تەمىنى تېتىپ بېقىپ ئاندىن توي قىلىدىغانلىرىمۇ بار تېخى، بىز ئۇلارنى دورىساق بولمايدۇ، جۇمۇ!

ـــقويۇڭا هامماچا، نىملەرنى دەپ يۈرىسىز!ـــيۇ خەيىياڭ ئىزا تارتقىنىدىن پوكاندەك قىزىرىپ كەتتى.

دەرستىن چۈشىدىغان ۋاقتىمۇ بولدى، لېكىن كۆڭ مۇئەللىمنىڭ قارىسىمۇ كۆرۈنمىدى. يەنە ساقلاۋېرىدىغان بولسا، ئۇ ماشىنىغا ئولگۈرەلمەيتتى، شۇڭا يۇ خەيىياڭ نائىلاج هامماچىسى بىلەن خوشلىشىپ ماشىنا بېكىتىگە قاراپ ماڭدى. ئۇ ئاچا يولغا كېلىشىگىلا يىراقتىن كۆڭ خۇي بىلەن لى مۇئەللىم كۆرۈندى. ئىككى قىز مۇئەللىم ئۇنى كۆرۈش بىلەنلا قەدىمىنى توختاتتى، ئۇلارنىڭ تۇرقىدىن بارايلمۇ، بارمايلمۇ دەپ ئىككىلىنىۋاتقانلىغى كۆرۈنۈپ تۇراتتى. يۇ خەيىياڭ شىڭلىسىنى يەرگە قويۇپ پەرۋاسىز قىياپەتتە ئاسمانغا قارىغان بولۇپ، كۆڭلىدە، ئۇلار كېلەرمۇ، ياكى ئارقىسىغا بۇرۇلۇپلا كېتىپ قالارمۇ، دەپ ئويلىدى. ئۇ يۈرەكلىرى دۈپۈلدىگەن هالدا ئۇلارنى كۆتمەكتە ئىدى. ئارقىسىدا ئاياق تاۋۇشى ئاڭلىنىپ بارغانسېرى يېقىنلىشىشقا باشلىدى، ئۇ ئارقىسىغا ئۆرۈلۈپ، لى مۇئەللىمنىڭ ئاۋال تۇرغان يېرىدە تۇرغانلىغىنى، كۆڭ خۇينىڭ بولسا ئاستا ۋە بىر خىل رىتمدا چامداپ ئۆزى تەرەپكە كېلىۋاتقانلىغىنى كۆردى. قىز مۇئەللىمنىڭ يات ئادەملەرنىڭكىدەك سوغاق نەزەر تاشلىغانلىغىنى كۆرۈپلا، يۇ خەيىياڭ، گۈيخۇادا ماشىنىدىن چۈشمىسەم بوپتىكەن، دەپ ئويلاپ قالدى.

ـــمۇئاۋىن هاكىم! ئۇنداق بولسا خەير-خوش!ـــدىدى كۆڭ

خۇي ئاھايىتى خوشال قىياپەتتە ئۇزاتقىلى كەلگەندەك.

يۇ خەييالىڭ قىز مۇئەللىمنىڭ گەپ-سۆزىدىن چىقىپ تۇرغان مەسخىرە ۋە تەنىلەرنى ئانچە كۆڭلىگە ئېلىپمۇ كەتمىدى، ئۇمۇ ئادا-جۇدا بولىدىغانغا ئوخشاپراق كېتىدىغان ئاھاڭ بىلەن:

ــ خوش! ــ دېدى جاۋابەن.

ــ ھىلىمۇ ياخشى سىزنىڭ ھېچقانداق نەرسىگىزنى ئالماپتىكەنمەن، مەندە بىر پارچە رەسىمگىزلا بار ئىكەن، قايتۇرۇپ بېرەيمۇ؟ ــ كۆڭ خۇي شۇنداق دەپ سورىغان بولسىمۇ، رەسىمنى سومكىسىدىن چىقارمىدى.

ــ ھە راست، ــ يۇ خەييالىڭنىڭ ئېتىنكلا يادىغا كەلدى، ئۇ يا-چۇغىدىن بىر سولياۋ قاپچۇقنى چىقىرىپ، ئۇنىڭدىن ئىككى سۆگلۈق بىر پارچە رەسىمنى ئېلىپ: ــ مانا مەڭ، ــ دەپ كۆڭ خۇيغا ئۇزاتتى.

كۆڭ خۇي تەمتىرەپ قالغان بولسىمۇ، دەرھاللا سومكىسىدىن كىچىككىنە بىر رەسىمنى چىقاردى. بۇ بىر جۇپ ئاشىق-مەشۇق بىرلا ۋاقىتتا قوللىرىنى ئۇزىتىپ، باشتا بىر بىرىگە تەقدىم قىلىشقان بىردىن-بىر سوغىسىنى قايتۇرۇپ ئېلىشتى. يۇ خەيالىڭ ئۆزىنىڭ رەسىمنى ئېلىپ، قارىپمۇ قويماي شارت-شۇرت يىرتىپ يولغا تاشلىۋەتتى. كۆڭ خۇينىڭ بىردىنلا ئاچچىغى كېلىپ، يۈزلىرى پوكاندەك ئېسىلىپ بەدەنلىرى تىترەپ كەتتى؛ بۇنداق كەسكىن ھەركەتنى ئۆزى ئاۋال قوللانماي تۇرۇپ، قارشى تەرەپنىڭ قوللا-نغانلىغى قىز مۇئەللىمنى بەكمۇ خاپا قىلدى. ئىش مۇشۇ دەرىجىگە بېرىپ يەتتى، ئەمدى نىمە دېگىلى بولىدۇ، ئۇمۇ ئۆزىنىڭ رەسىمنى يىرتىپ كۆلگە چېچىۋەتتى.

ئاخرقى يولۇچىلار ئاپتوۋۇزنى كېلىپ قالدى، شوپۇر توختىماي سىگنال بېرىپ، ماشىنىغا چىقىشقا يولۇچىلارنى ئالدىراتقىلى تۇردى. يۇ خەيرياڭ مۇئاۋىن ھاكىم ئىتتىك ماشىنا تەرەپكە يۈگۈرىدى، ئۆزىنى ئۇزاتقىلى كەلگەن كۆپ مۇئەللىمنى پۈتۈنلەي ئۇنتۇپ قالغاندەك ئارقىسىغا قاراپمۇ قويمىدى. ئالدى تەرەپ قۇرۇلۇش مەيدانى بولۇپ، ئۆيىنىڭ ئۇلىنى قۇرۇش ئۈچۈن ھەممە يەرگە ئازگال كولاپ قويۇلغان ئىدى. يۇ خەيرياڭ ئېغىر شىكىلى، نەرسە-كېرەكلىرىنى يۈدۈپ، قاتار-قاتار ئازگاللاردىن غەيرەت بىلەن سەكرەپ ئۆتۈپ كەتتى.

شۇ ۋاقىتتىنىڭ ئۆزىدىلا كۆڭ خۇيمۇ ئارقىسىغا ئۆرۈلۈپ مېڭىپ كەتتى. ئۇ ئۇستىدىن ئېغىر يۈك ئېلىپ تاشلىنىپ يېنىكلەپ، راھەت-لىنىپ قالغاندەك، ئالدىغا كېلىۋاتقان لى مۇئەللىمگە:

—ئوبدان بولدى! بۇ ئىشمۇ ئاخىر تۈگىدى، —دېدى.

لى مۇئەللىم بۇ گەپنىڭ راست-يالغانلىغىنى بىلمۇالماقچى بولغان-دەك، دوستىنىڭ كۆزىگە سىنچىلاپ قارىدى. دوستىنىڭ شەھلا كۆزى ياشقا تولغان ئىدى، بۇ ئىش مۇشۇ يەردە تۈگىدىمۇ، ياكى ئۇنىڭ ئاخىرى بارمۇ، كىم بىلىدۇ دەيسىز؟

(«خەلق ئەدەبىياتى» ژورنىلىنىڭ 1983-يىللىق 7-سانىدىن تەرجىمە قىلىندى)

تەرجىمە قىلغۇچى: دىلىبەر ياقۇپ ھاجى.
تەرجىمىنىڭ مۇھەررىرى: خوجائابدۇللا ئوسمان.

سېرىنگۈل

سېمسىخىن

بەزى شەھەرلەر ھەقىقەتەن چەكسىز گۈزەل بولىدۇ، مەيلى قانچە قېتىم بارغان بولماڭ، سىزنى ھامىنى ئۆزىگە تارتىپ تۇرىدۇ. تاشكەنت ئەنە شۇنداق شەھەر. يەرگە قونماقچى بولغان يولۇچىلار ئايرۇپلانى تۆۋەنلەپ، كەڭ ئايرۇدۇرۇمىنىڭ ھاۋا بوشلۇغىدا ئايلانماقتا. دەرىزىدىن باش ئەتىياز — 4 - ئايدىكى ياپ - يېشىللىق بىلەن ئورالغان تۈپ - تۈز يوللار ۋە رەڭگا - رەڭ، چىرايلىق، ھەيۋەت يېڭى پوسۇنىدىكى بىنالاردىن تەشكىل تاپقان ياتاق رايونى ئېنىق كۆرۈنمەكتە. ھەر - قانداق بىر يولۇچى، مەيلى ئۇنىڭ يېشى، رەڭگى، خاراكتېرى ۋە مىجەزى قانداق بولسا بولسۇن، مۇشۇ ۋاقىتتا ئىختىيارسىز ھالدا: "سالام، تاشكەنت!" دەۋېتەتتى.

يولۇچىلار ۋاقىتلىق ياكى ئۇزاق مۇددەت تۇرۇپ، پۈتۈن شەھەرنى خوشال - خورام ساياھەت قىلغان، ئېلىمىزدىكى ئەڭ ياش يەر ئاستى پويىزىغا چۈشۈپ تاماشا قىلغاندىن كېيىن، كۆزى قېيمىغان ھالدا بۇ شەھەر بىلەن خوشلىشىپ:

— خەير - خوش، تاشكەنت، كېيىن يەنە كۆرۈشىمىز، دوستۇم، مەن يەنە كېلىمەن! — دېمەي قالمايتتى.

موسكۇا ئايرۇپلان زاۋۇدىنىڭ ئىنژېنېرى پاۋېل گىرىگورىيېۋىچ ستولىياروۋقا بۇ تەنتەنىلىك ئايرىلىش ۋاقتى يېقىنلىشىپ قالغان ئىدى. ئۇ ھىلىراقتىلا چوڭ سايامەت چامادىنىنى شكلىخانىغا ئۆتكۈزۈۋېتىپ ئاخىرى "13" دىگەن رەقەم بىلەن تۈگەيدىغان سېرىق رەڭلىك تالۇنىنى ئالدى، ستولىياروۋ دائىم، ئەگەر مەن ئالدىغان تالۇن ياكى ھۆججەتتە "13" دىگەن رەقەم بولسا، چوقۇم ياخشىلىق بولىدۇ، دەپ قارايتتى. ئۇ تالۇننى ئالغاندىن كېيىن، ئۆزىنىڭ بالىلىق دەۋرىلىرىدىكىدەك يوقىلاڭ خىيالىنى قىلىۋاتقانلىغىنى مازاق قىلىپ مۇلايىمغىنا كۈلدى ھەمدە: "ئىككى چىكەمگە ئاق سانچىلغان چاغدىمۇ 3 - سىنىپتىكى ئوقۇغۇچىنىڭ خىيالىنى قىلىۋاتقىنىمنى!" دەپ ئىچىدە ئۆزىگە كايىدى.

ئۇ بارغانسېرى يورۇپ كېلىۋاتقان ئەتىگەنلىك قۇياشقا قاراپ ئايرۇدۇرۇم بىناسىنى ياقلاپ كېتىپ باراتتى. خوشال - خورام كىشىلەرنىڭ ۋاراڭ - چۇرۇڭلىرى ئايرۇپلانىنىڭ كۆتىرىلىش يولىغا بارىدىغان ئاسپالت يولدا دولقۇنلىنىپ تۇراتتى؛ قىزىل ۋە ھاۋارەڭ ئاپتوماتىك كىچىك يۈك ماشىنىلىرى يولۇچىلارنى توشۇماقتا؛ بەزىدە بۇ يەردىكى ۋاڑ - ۋۇڑلار قونغىلۇاتقان، ياكى ئۇچقىلۇاتقان ئايرۇپلانىنىڭ ئاۋازىنى بېسىپ كېتەتتى. يولۇچىلارنىڭ ئايرۇپلانغا چىقىشغا يەنە ئوتتۇز مىنۇت قالدى. ئايرۇدۇرۇم بىناسىنىڭ يېنىدا ئەتىگەندە نەمخۇش بولۇپ قالغان تۇخۇمەك دەرىخىنىڭ سايىسىدا بىرنەچچە ئايال سېرىنگۇل سېتىپ ئولتۇراتتى. ئۇلارنىڭ قولىدىكى ۋە يېنىغا قويۇپ قويغان سېۋەتلەردىكى چىرايلىق گۈللەر راستلا بۇ يەرگە بايرام تۈسىنى بېرەتتى. ئاق سېرىنگۇل بىلەن پېرسىيە سېرىنگۇلى كۈلرەڭ ئاسپالت يولىنىڭ ئارقا كۆرۈنۈشىنى ھاسىل قىلغاندەك

تۇراتتى. ئىگىز ھەم جۇدەڭگۈ بىر مومايى بازاردا مال ساتقۇچىغا خاس ئاۋازى بىلەن كۆچەپ توۋلاپ گۈلىنى ماختايتتى، ئۇنىڭ ئاۋازى باشقا گۈلچى ئاياللارنىڭ ئاۋازىنى بېسىپ چۈشەتتى.

ــ ھەي، پۇقرا، ھەي پۇقرا، ــ ئۇ چاقناپ تۇرغان بىر دەستە گۈلنى ستولىياروۋقا سۇندى، ــ قىممەت ئەمەس، ئاران ئۈچ رۇبلى. موسكۋاغا ئېلىپ كېتىپ، خوتۇنىڭىزغا سوغا قىلىسىڭىز، چوقۇم سىزنى سۆيۈپ كېتىدۇ.

ــ سىزنىڭ گۈلىڭىز قانچە پۇل؟ ــ پاۋىل گىرىگورىيېۋىچ مومانىڭ يېنىدا گۈل سېتىپ ئولتۇرغان ئايالنىڭ سېرىنىگۈلىنى تېخىمۇ چىرايلىقتەك بىلىپ ئۇنىڭدىن سورىدى. بۇ چېچىغا ئاق سانچىغان ئوتتۇرا ياشلىق ئايال بولۇپ، چىڭ باغلانغان چوڭ بىر دەستە گۈلنى كونىراپ ئۆڭۈپ كەتكەن پلاشنىڭ ئۈستىگە چىڭ تېڭىپ تۇراتتى، ئۇ ھارغىن ئاۋاز بىلەن ئاستا جاۋاپ بەردى:

ــ ئۈچ رۇبلى بەرسىڭىز ئىككىلا دەستە گۈلنى بېرىمەن.

ئىنژېنېر تەئەججۇپلەنگەن ھالدا مۇرىسىنى قىسىپ قويدى، ھىلىقى ئىگىز ھەم جۇدەڭگۈ مومايى بولسا يېنىدا ئولتۇرغان ھىلىقى ئايالنى بىردىنلا ئاغزىنى بۇزۇپ تىللاپ كەتتى:

ــ نىمە قىلغىنىڭ بۇ، پەس، مېنىڭ بازىرىمنى كاسات قىلماقچىمۇ سەن! سودىگەرچىلىك قىلىشنى بىلمەسەڭ بۇ يەرگە كەلمە، شۇنداق ياخشى نەرسىنى كىمۇ ئۈچ رۇبلىغا بېرىدۇ؟ ھەي! سېنى يېنىمدا تۇرغۇزمسام بوپتىكەن!

كونا پلاش كىيگەن، كۆك كۆز، چىرايىنى غەم باسقان بۇ ئايال ئۇنىڭ سۆزىگە پىسەنتمۇ قىلىپ قويماي، ئاستا بىراق قەتئى قىلىپ تەكرارلىدى:

ـــ ئىككى دەستىسى ئۇچ رۇبلى، ئېلىكى. قىممەت ئەمەس. مەن بۇ سېرىنكۈللەرنى بەكمۇ ئاسراپ ئۆستۈرگەن ئىدىم!...

ستولىياروۋ تەئەججۇپلەنگەن ھالدا مۇرىسىنى قىسىپ قويۇپ ئۇچ رۇبلىنى چىقاردى. ئۇ گۈلنى ئىلىپ بىرنەچچە قەدەم ماڭغاندىن كېيىن گۈلچى ئايال يېرىم سېۋەت گۈلنى كۆتىرىپ ئۇنىڭ ئارقىسىدىن يۈگۈرۈپ كەلدى:

ـــ ماۋۇلارنىمۇ ئېلىڭا، ـــ دېدى ئۇ سەمىمى ھالدا، ـــ ھەممىسىنى ئېلىڭا... پۈل ئالمايمەن، بىر تىيىنمۇ ئالمايمەن. ئېلىڭ، ئېلىڭ، يىگىت.

ستولىياروۋ خەقنىڭ يىگىت دېگىنىگە ھەيران قالمايتتى. چۈنكى ئۇنىڭ چاچلىرى پەيدىن-پەي شالاڭلاپ، ئىككى چىكىسىگە ئاق سانچىغان، يېشى ئەللىككە بېرىپ قالغان بولسىمۇ كىشىلەر ئۇنى بەزىدە يىگىت دەپ قويياتتى. قانداق دېگەن بىلەنمۇ ھەربى سەپتە خىلى يىللار خىزمەت ئۆتىگەن بولغاچقا، ئۇ ھازىرغىچە قەھرىمانلار-دەك سالاپىتىنى يوقاتمىغان ئىدى. بىراق ئۇنى تەئەججۇپ-لەندۇرگىنى بۇ ئايالنىڭ ئاۋازىدىن ئاڭلىنىپ تۇرغان بىر خىل ئۇنتۇلغان ئاھاڭ، ئۇنىڭ بىر ئاز ھەسرەتلىك بىراق خىيالچان كۆڭۈل كۆزى ھەم ھازىر ئاقىرىپ كەتكەن ئاستىنقى كالپۇگىنى ئاستا چىشلەپ قويۇش ئادىتى ئىدى. ئىنژېنېر خىيال دېڭىزىدا ئۇزۇپ ئويلا-ئويلا بىردىنلا ئۇنلۇك توۋلۇۋەتتى:

ـــ لېنا... ستوروژېۋا!

ھىلىقى ئايالنىڭ يۈزى ئېچىنىشلىق تۇرده تارتىشىپ كەتتى، يىغلىغۇدەك بولۇپ ۋاقىراپ كەتتى!

ـــ پاۋلىك... پاۋلىك! جېنىم!

ئۇلار بىر تەرەپكە ئۆتۈپ ئۇزاقىقىچە، خوشال ھالدا كۈلۈشتى، بىر بىرىگە تىكىلىپ قاراشتى. ستولىياروۋنىڭ ئۇنى قۇچاقلىغۇسى كەلدى، بىراق يەنە قويۇۋەتتى، سۆيۈپمۇ قويمىدى.

— لېنكا! قانچە يىللار بولۇپ كەتتى، ھە! ئۇرۇش باشلانغاندا بىز مۇشۇ يەردىكى قەشقەر دەريالىسىنىڭ بويىدا ئايرىلغان ئىدۇق. ئۇ چاغدا مەن ھاۋا قاتناش مەكتىۋىگە كېتىپ ئوقۇشۇمنى تۈگەتتىم. كېيىن، ئالدىنقى سەپكە كەتتىم. سەن خېتىڭدە ھەمشىرە بولۇپ جەڭگە قاتنىشىمەن دەپتىكەنسەن... ھەي! نىمىدىگەن خوشاللىق، يەنە ئۇچرىشىپ قالغىنىمىزنى قارا!...

ئۇ بەدىنىنى ئىتتىك بۇرىغاندا كۆك پىلاش ئېچىلىپ كەتتى — دە، ياقىسىدىكى بەشىيۇلىتۇزلۇق ئوردېنىغا سابىق سىنىپدىشىنىڭ كۆزى چۈشۈپ قالدى.

— ئوھۇ! سەن تېخى قەھرىمان ئىكەنسەنغۇ؟ — لېنا پەخرلەنگەن ھالدا تەئەججۈپ بىلەن سورىدى.

— ھەئە، قەھرىمان بولغانىمەن، — دىدى ئۇ ئېرەكسىزلىك بىلەن، — مەن قانداقلا بولمىسۇن گىتلېرنىڭ ئون توققۇز ئايرۇپلانىنى ئېتىپ چۈشۈردۇم — دە. بىراق بۇنىڭ ھەممىسى كىچىك ئىش. سەن سۆزلىگىنە، سەن قانداق ئۆتۈاتىسەن، ھازىر نەدىسەن؟

لېنانىڭ كۆك كۆزى خىرەلىشىپ ۋە نۇرسىزلىنىپ، كالپۇكلىرى بىچارىلەرچە تىترەپ كەتتى.

— سۆزلەيمەن، — دىدى ئۇ قەتئى ھالدا، — مەن چوقۇم سۆزلەيمەن پاۋلىك، بولمىسا سەن مېنى سېپى ئۆزىدىن سودىگەر بولۇپ كېتىپتۇ دەپ قالىسەن.

— ياقەي، — ستولىياروۋ سەل كۈلۈمسىرەپ قويدى، —

كۆردۇمغۇ، سودىگەرچىلىكتە سەن ھەقىقەتەن بولمايدىكەنسەن، بولمىسا سەن ماڭا شۇنچە كۆپ سېرىننى بىكارغا بېرىۋېتەمتىڭ.

ــ ئۇرۇشتىن كېيىن مەن ئوقۇتقۇچىلىق قىلدىم، پاۋلىك، ئوتتۇرا مەكتەپنىڭ يۇقۇرى سىنىپلىرىغا تىل دەرسى ئۆتتۈم. ھازىر پېنسىيگە چىقتىم. ئېرىمۇ پېنسىيگە چىقتى.

بىزنىڭ سىنىپىتىكى باللارنىڭ بىرسىگە تەكىكەنسەن؟ ــ ئىنۇ بىنەر جانلىنىپ كەتتى، لېكىن، لېنا ياق دېگەن مەنىنى بىلدۇرۇپ بېشىنى چايقىدى.

ــ ياق. مېنىڭ ئېرىم پەرغانىلىق. ئۇرۇش ۋاقتىدا ئۇ تانكا زەمبىرەكچىسى بولغان. 1944 ــ يىلى ئۇ كېسەل بولۇپ قېلىپ، ھاياتتىن ئۈمىت قالمىغان ئەھۋال ئاستىدا، مەن ئۇنى بېقىپ ساقايتىۋالدىم. شۇنىڭدىن باشلاپ تا ھازىرغىچە بىللە تۇرمۇش كەچۈرۈۋاتىمىز. مەن سېرىنگۈل ساتقۇچى ئەمەس، ئادەتتە بىز گۈلنى دوستلىرىمىزغا سوغا قىلىمىز. بۇگۈن... ــ ئۇ ئوڭايسىزلىنىۋاتقاندەك كۆرۈنەتتى. ــ بۇگۈن، بۇ ئالاھىدە ئەھۋال.

ــ لېنا، قانداق ئالاھىدە ئەھۋال؟

ــ پاۋلىك، بىز بەختسىزلىكىكە ئۇچرىدۇق. ئېرىم رۇستەمنىڭ بەدىنىدىكى ئوق پارچىلىرى يۈتكىلىپ ئۇنىڭ نېرۋىسىنى بۇزۇۋەتتى، ئۇ ئورۇن تۇتۇپ يېتىپ قالغىلى بىر يېرىم يىل بولدى. ئۇ بەك ياخشى ئادەم، مۇلايىم، كىشىنىڭ كۆڭلىنى چۈشىنىدۇ، كۆڭلى بەك ياخشى. مەن ھەقىقەتەن ياخشى كۆرىمەن، بۇنداق ئادەم ھەرگىزمۇ تېپىلمايدۇ.

ھاۋا ئىنتايىن ئوچۇق ئىدى، قۇياشنىڭ نۇرىدا ئايرۇدۇرۇم بىناسىنىڭ كەڭ دەرىزىلىرى ۋالىلدىيتتى، كۆپ ــ كۆك ئاسمان كۆزنى

چېقىپ ئاچقۇزمايتتى، ئەتىسرگۈل رەڭگىدە سەپكۈن چۈشكەنىدەك پارچە-پارچە كۆركەم بۇلۇتلار ئاسمان بوشلۇغىدا ئاستا لەيلەيتتى. باھار شۇنچە يېقىملىق تۇس ئالغان، بىراق مۇشۇنداق ئەلۋەتكە قۇياش نۇرى ئاستىدىمۇ كۆزى ياشتىن قۇرۇمايدىغان، قاتتىق ئازاپ چېكىۋاتقان كىشىلەرنىڭ بارلىغى كىشىنى ھەيران قالدۇراتتى. سابىق قىز ساۋاقدىشى كۆڭلى يېرىم بولۇپ قولياغلىغى بىلەن كۆز ياشلىرىنى سۈرتۈپ تۇرۇپ دېدى:

بىز ئۆي سالمىز دەپ بىرئاز پۇل خەجلىگەن ئىدۇق. بۇگۈن رۇستەمنىڭ تۇغۇلغان كۈنى. مەن ئۇچ رۇبلىغا بولسىمۇ سېرىنگۈل سېپتىپ ئۇنىڭ تۇغۇلغان كۈنى ئۈچۈن تورت سېتىۋالماقچى ئىدىم. شۇڭا ھىلىراقتا سەن كۆرگەنىدەك سودىگەرچىلىك قىلىپ قالدىم.

ــ لېنا، قارا، ــ ستولىياروۋ قىزغىنلىق بىلەن ئۇنىڭ سۆزىنى بۆلدى، ــ بۇنىڭغا ھەرقانداق قىلىپ بولسىمۇ بىر ئامال قىلغىلى بولىدۇ! بىزنىڭ كوللېكتىۋىمىز تېخى يېقىندىلا ئەقلىگە مۇۋاپىق تەكلىپ مۇكاپاتى ئالدى، مەن...

لېنا ئىتتىك قولىنى سىلكىدى:

ــ ئۇنداق قىلساڭ قانداق بولىدۇ، پاۋلىك، ھەرگىز ئۇنداق قىلما! ماۋۇ ئۇچ رۇبلى پۇلۇڭنىمۇ ئال، مەن بۇنداق سەت ئىشنى قىلمايمەن، بىر دەستە سېرىنگۈل ئۈچۈن سەندىن قانداقمۇ پۇل ئالىمەن! بىز كونا ساۋاقداش تۇرۇپ ئەمدىلىكتە سېنىڭدىن...

ــ لېنكا، ماڭە نېرى، ــ ئىنژېنېر بىردىنلا خاپا بولدى، ــ بەشىنچى سىنىپتىكى ۋاقتىمىزدا سېنىڭ ئاشۇنداق جاھىللىغىڭغا قاراپ سېنى "تەخەي" دەپ ئاتىغانتۇق. ئەمدى، قېرىپ قالدۇق، سېنى ئۆزگەر-

تىشكە ۋاقىتىمىۋ يوق. ئەكەل ئۇچ رۇبىلى پۇلۇمىنى! سەن مۇشۇ يەردە تۇرۇپ تۇر، كېتىپ قالما!

ــ نىمە قىلماقچىسەن؟ــ سوردى ئايال ئالدىراپ.

ستولىياروۋ گەپىمۇ قىلماي بىر دەمدىلا كىشىلەر ئارىسىدا غايىپ بولدى. بىرنەچچە مىنۇتتىن كېيىن، ئۇ خوشال هالدا، هاسىراپ پۇشۇلدىغىنىچە قولىغا بىر چوڭ تورت، بىر شىشە شامپان هارىغى ۋە بىر قۇتا شاكالات كۆتىرىپ قايتىپ كەلدى.

ــ بەشىۋلتۇزلۇق قەهرىمانلىق ئوردىنى بەزىدە ئەسقېتىپ قالدۇ! ــ دەپ ماختىنىپ قويدى ئۇ.ــ ئاشپۇزۇلدا ئادەملەر ئۇزۇن ئۆچ-رەت بولۇپ كەتكەن ئىكەن، لېكىن مەن كۆزنى يۇمۇپ ئاچقىچە بولغان ئارىلىقتا هەممىنى سېتىۋالالىدىم. ئالە، بۇ رۇستەمنىڭ تۇغۇلغان كۈنىگە قىلغان سوغام. تورتنىڭ قېپىدا مېنىڭ موسكۋادىكى ئادرېسىم ۋە تېلېفون نومۇرۇم بار، ئەمدى مەن ماڭاي، ئايرۇپىلانغا چىققىلى باشلىدى.

"ئېل ــ 62" بەلگىلىك چوڭ ئايرۇپىلان ئۇچۇش يولىدا غۇيۇلداپ كېتىۋاتقاندا، ستولىياروۋ خۇش پۇراقلىق چوڭ بىر تۇتام سۆسۈن سېرىنگۇلىنى تىزىغا قويۇپ (پەقەت تاشكەنتنىڭ سۆسۈن سېرىنگۇللا كىشىنى مۇشۇنداق هوزۇرلاندۇرىدىغان خۇش پۇراقلىق بولىدۇ)، يۇمۇلاق دېرىزىدىن ئەڭ ئاخىرقى قېتىم كىچىك توسما تامنى كۆردى، سابىق قىز ساۋاقدىشى لېنانىڭ باشقا نۇرغۇن ئۇزاتقۇچىلار ئارىسىدا، توسما تامنىڭ ئارقىسىدا تۇرغانلىغىنى كۆردى. ئۆتكەنكى ئىشلار ئۇنىڭ كاللىسىدىن غىل-پال قىلىپ ئۆتكەندەك بولدى...ئۇ مەيۇسلىنىپ قالدى، ئۇنىڭغا قۇياشمۇ نۇرىنى بايىقىدەك چاچمايۋاتقاندەك تۇيۇلدى. ئۇنىڭ خىيالى پەرۋاز قىلماقتا: ئۇ، ئىلگىرى لېنانى

ئاجايىپ ياخشى كۆرەتتى. ئۇ چاغدا ئۇ ئوروق-ئاجىز، دوقا ماڭلاي قىز ئىدى، بىر جۇپ كۆك كۆزى چاقناپ تۇراتتى. ئۇ، ئۇ چاغدا لېناغا ئۆزىنىڭ مۇھەببىتىنى ئىزھار قىلىشنى شۇنچە ئويلىغان بولسىمۇ، لېكىن، ھاۋا قاتناش مەكتىۋىگە مېڭىشتىن ئاۋالقى ئاخىرقى مىنۇتتا ئۇ قورققان، شۇنىڭ بىلەن بۇ سىرمۇ ئۇنىڭ كۆڭلىدە مەڭگۇ ساقلىنىپ قالغان ئىدى. ئۇنىڭ خىيالىي يەنە پەرۋاز ئېيلەپ كەتتى: ھەر قېتىم ئۇروش مەيدانى ئايرودورومىدىن كۆتىرىلىپ ھاۋا ئۇرۇشىغا قاتنىشىشتىن ئاۋال شۇنىڭدەك شىددەتلىك ئېتىلغان زېنىت توپ ئوت تورىدىن قۇتۇلۇپ چىققاندىن كېيىن ئۇنى نەقەدەر سېغىناتتى-ھە. ستولىيارووۋ جاپالىق ئۇروش يىللىرىنىڭ ئۇلارنىڭ تۇرمۇش يولىنى قانداق بۇزۇۋەتكەنلىگىنى ھەمدە ئۇلارنى مەڭگۇ باشقا-باشقا يولغا سېلىۋەتكەنلىگىنى ئويلىدى. ئېھتىمال لېنا ئۇنىڭ ئۆزىنى نەقەدەر ياخشى كۆرىدىغانلىغىنى زادىلا بىلمىگەندۇ. كېيىنچە بولسا، ھەر ئىككۆيلەن بىر بىرىنىڭكىگە ئوخشاش بولمىغان ئۇسۇل بىلەن ئۆز تەقدىرىنى شەكىللەندۈردى. "ئۇ ئېغىر ياردار بىر كىشىگە تەككەن، ئۇنى بەك ياخشى كۆرگەن ئىكەن، ھازىرمۇ يەنە ئۇنى پۈتۈن جېنى بىلەن ئاسراۋاتقان ئىكەن، دېمەك، ئۇ راستلا ياخشى ئىكەن" دەپ ئويلىدى ستولىيارووۋ. ئىنژېنىر كەيپىي ئاستا-ئاستا ياخشى، تېچ ھالغا قايتتى. ئۇ ئۆز ئائىلىسىنى ئويلىدى، تېخى قېرىمغان، قارامۇتۇق، ئاقكۆڭۈل خوتۇنى ماشىنكىنى شۇنىڭدەك بۇ يىل داشۆگە ئىمتىھان بېرىش ئىقتىدىغان يۈزلىنىدىغان ئوغلى كولىكانى ئويلىدى. بۇ ئويلىرى ئايرودورومىدىكى ئۈچرىشىشنى ۋاقتىنچە ئۇنتۇلدۇردى. لېكىن بىر مىنۇتتىن كېيىنلا، ئۇ ئايرو-پىلانىنىڭ دەرىزىسىدىن تۆۋەنگە قارىدى.

يەر-جاھان ئىزناسى غۇۋالىشىپ كەتتى، 5-ئاينىڭ ياپ-يېشىل دەرەخلىرى ئارىسىدىن كۆرۈنۈپ تۇرغان بۇ چوڭ شەھەرنىڭ خىلمۇ-خىل كوچا ۋە يوللىرى پەيدىن-پەي يىراقلىشىپ، ئاخىرى كۆرۈنمەي قالدى. شۇنىڭ بىلەن ستولىياروۋ بوشقىنا:

خەير-خوش، تاشكەنت! مەن چوقۇم يەنە كېلىمەن!—دېدى.

كىچىككىنە ئىلتىماس

سېمىنخەن

قايرىما ياقىسىغا ھەربىي سەپتىن قايتىقان پىشقەدەم جەڭچى دىگەن خاتىرە ئىزناك تاقالغان سۇر پالشوپكىلىق بوۋاي ئەينىگى چېقىلىپ كەتكەن تېلېفون بوتكىسىنىڭ يېنىدىكى ئۇزۇن بەندىكدە ئولتۇرغاچقا، ئۇچىسىغا ئوچۇق رەڭلىك تار چاپان كىيگەن، پاخپىيپ تۇرغان ئۇزۇن ئۆسكىلەڭ چېچى كۆزىگە چۈشۈپ تۇرغان ئىگىز بوي بىر يىگىتنىڭ تېلېفون تۇرۇپكىسىغا ۋاقىراپ تۇرۇپ دوستى بىلەن سۆزلىشۋاتقان سۆزىنى ئاڭلاپ قالدى:

ــ ھەي تۆمۈر، بىزنىڭكىلەر بۈگۈن كەچ سائەت سەككىزدە يىغىلماقچى. يېنىگدا پۇل بولسا، بىر شىشە ۋىسكى ئالغاچ كەل. ئەڭ ياخشىسى مىللەتلەر مېھمانخانىسىدىن ئال. تۇنۇگۈن كەچتۇرۇن ئۇ يەردە "بوز ئات" ماركىلىغىدىن سېتىۋاتاتتى. زاكۇسكا بىلەن ۋوتكىنى تەييارلاپ قويىدۇق. كارگانىمۇ ئالغاچ كەل. ئۇنالغۇ لېنتىسىنى، ئۆزەڭ قاراپ باقمامسەن، ياخشىسى بولسا كۆپچىلىك ئەلۋەتتە قارشى ئالىدۇ. بىلەمسەن، تۇنۇگۈن روزكا بېكوۋ غەرق مەس بولۇپ كەتتى! لېشى ئۇنى ئۆزىنىڭ "رىگۇلى"①سى بىلەن ئۆيىگە ئاپىرىپ قويدى دىگىنە، لېكىن ئۇ تېخى رەقەم خاتىرىلىگۈچىكە تىكىلىپ قارىغىنىچە: "سىلەر نېمىشقا رەقەم خاتىرىلىگۈچىنى

---

① رىگۇلى ــ شۇ ماركىلىق پىكاپ. ــ تەرجىماندىن.

ئاچمايسىلەر!" دەپ ۋاقىراپ كەتتى، قارىغىنا ئۇنى، قىزىقتە! ماقۇل، ئەمسە ئىككىڭلارنى كۆتمەن. ژىنكىنى تېلېفونغا چاقىرىپ قويغىنا، ئۇنىڭ بىلەن بىر دەم پاراڭلىشاي.

بۇ چاغدا ئۇچىسىغا سۇس رەڭلىك كونىچە تار پەلتو كىيگەن، جۇدەڭگۇ، ئۇنىڭ ئوستىگە ساماندەك سارغايغان يۇزلىرىنى چوڭقۇر قورۇق باسقان بىر موماي ھاسىراپ-ھوممەدەپ تېلېفون بوتكىسىنىڭ يېنىغا يېتىپ كەلدى:

—يېگىت، ھەي يېگىت، قىزىمىنىڭ يۈرەك كېسىلى قوزغىلىپ قالغانتى،—ددى ئۇ ئالدىراپ سۆزىنى ئۈزۈپ-ئۈزۈپ داۋاملاشتۇرۇپ،—قۇتقۇزۇش ماشىنىسى چاقىرماقچى ئىدىم، ئاۋال تېلېفون بېرىڭالاي، يېگىت...

ھىلىقى يېگىت موماينىڭ ئالىيىپ قاراپ قويۇپ تۇرۇپكىغا قاراپ گېپىنى داۋاملاشتۇرۇۋەردى:

—ھىم، مەيدە بىر موماي كاشىلا قىلىۋاتىدۇ. قارىغىنا ئۇنى، مۇھەببىتمىنى ئىزھار قىلغۇزمايۋاتىدۇ. ھوي، سائا نىمە كېرەك، موما؟

—يېگىت،—موماي يىغلىغۇدەك بولۇپ دېمىنى ئىچىگە يۇتتى،—قىزىم قاتتىق ئاغرىپ قالدى، قۇتقۇزۇش ماشىنىسى چاقىرمىسام بولمايدۇ!

—ھە، سەل تۇرۇپ تۇرغىن، ئىككى-ئۈچ مىنۇتتىلا گېپىم تۈگەيدۇ،—يېگىت موماينىڭ سەل تۇرۇپ تۇرغىن دەپ قويۇپ، يەنىلا بايىقىدەك ئىزمىلىك قىلغىلى تۇردى. ئۇنىڭ قوپال يۇزىدە تېخى كۆرەڭلىك كۆلكىسىمۇ غىل-پال كۆرۈنۈپ ئۆتتى. ئۇزۇن بەندىكىدە بۇ ھالەتنى كۆزىتىپ ئولتۇرغان بوۋاي خاپىلىقتا تامدەك

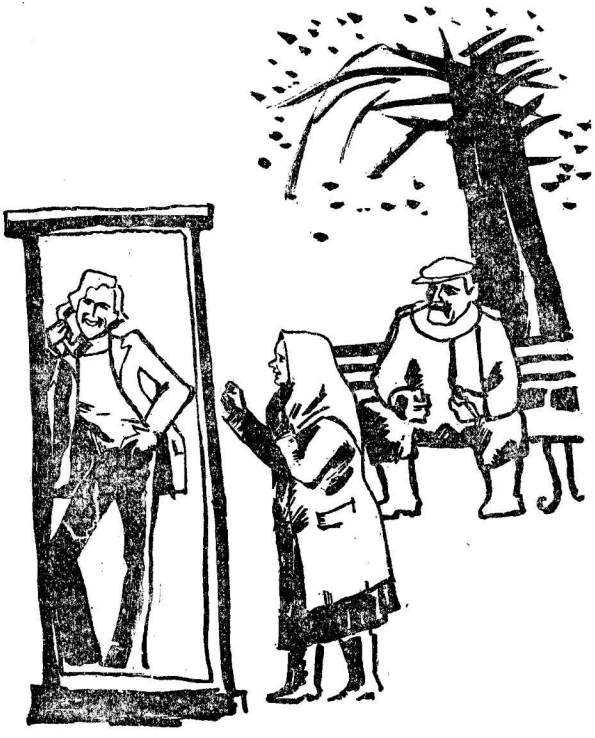

سارغىيىپ بارماقتا ئىدى، ئوڭ كۆزىنىڭ تۆۋىنىدىكى مۇسكۇلىمۇ تارتىشقىلى باشلىدى. ئۇ ئىچىدە ساناشقا باشلىدى: "بىر، ئىككى، ئۈچ، تۆت، بەش. بەس ئەمدى!" بوۋاي بىردىنلا ئورنىدىن دەس تۇردى-دە، خۇددى ئىلگىرى ئالدىنقى سەپتە ھەربى كىيىمىنى تۇزەشتۇرگەندەك، پەلتوسىنى تۇزەپ قويدى.

— نىمىدىگەن تاش يۈرەك ئادەم سىز، ئېھە، ئازراق ئىنساپ قىلىڭچۇ! — چېچى كۆمۈشتەك ئاقارغان موماي گويا يىغلىغاندەك سۆزلەيتتى. — بىلىپ قويۇڭ، مەن قۇتقۇزۇش ماشىنىسى چاقىرماقچىمەن... بەك جىددى.

سۇر پالشوپكىلىق بوۋاي ھىلىقى مومايىنى نېرى قىلىپ قويۇپ تېلېفون بوتكىسىنىڭ ئىشىگىنى قاتتىق تارتىپ ئاچتى. روشەنكى، ئۇنىڭ كۆزلىرىدىن غەزەپ ئۇچقۇنلىرى چاقناپ تۇراتتى، بۇنى كۆرگەن ھىلىقى دورداي كالپۇك يىگىت قىز دوستىغا:

— توختاپ تۇرە، — دەپ قولىدىكى تۇرۇپكىنى قويدى:

— بوۋا، نىمە قىلماقچىسىز؟

— چىق! دەرھال چىق بۇ يەردىن! — تەكرارلىدى سۇر پالشوپكىلىق بوۋاي ئېنىق قىلىپ ئايرىم-ئايرىم ھالدا، — ھوي بەچچىغەر! ماۋۇ ئايال كۆڭۈلسىزلىكتە پاي-پىتەك بولۇۋاتسا، سەن بۇ يەردە....

— بوۋا، نىمانچە بۇنداق قوپالىق قىلىسەن؟ جېنىڭدىن تويدۇڭمۇ، نىمە؟ بىلىپ قوي جۇمۇ، مەن دىگەن دەرىجىلىك تەنھەركەتچى! — يىگىت يولسىزلىق بىلەن جاۋاپ بەرگەن بولسىمۇ، لېكىن ئۆزىگە بولغان ئىشەنچى ئاۋالقىدەك ئەمەس ئىدى. بىردىنلا بايا تىنىۋالغان ئۇزۇن بەندىكىدە مۇلايىم ھالدا ئولتۇرغان بوۋاي ھاڭ-تاڭ بولۇپ تۇرغان مومانىڭ كۆز ئالدىدىلا ھىلىقى يىگىتنىڭ ياقىسىدىن تۇتۇپ

بوتكىدىن سۆرەپ چقىپ ئىتتىرىۋەتتى. ئىمپورت قىلىنغان قىمىمەت باھالىق تار چاپىنىنىڭ ياقىسى پىرىس قىلىپ يىرتىلىپ كەتتى- دە، يىگىت مۇدۇرۇپ- سەنتۈرۈلۈپ ھېرىپ ئاسپالىت يولغا يىقىلىپ چۈشتى. ئۇ ئورنىدىن چاچراپ تۇرۇپ، ئېتىلىپ كېلىپ بوۋايىنى ئۇرماقچى بولۇۋىدى، بوۋاي بايقۇئالغىلى بولمىغۇدەك چاققانلىق بىلەن ئۇنىڭ بۇغدىيىگە تەتۈر شاپلاقتىن بىرنى سېلىپ، ئۇنى يەنە يىقىتىۋەتتى.

ــ سەن ئادەمنىڭ جېنىنى قەستلىگۈچى، ــ دىدى يىگىت ئىگىراپ ئاستا ئورنىدىن تۇرۇپ، ــ جىنايى ئىشلار قانۇنى بويىچە...

ــ مەن جىنايى ئىشلار قانۇنىنى تەتقىق قىلىپ باقمىدىم، ــ دىدى بوۋاي ئۇنىڭ گېپىنى ئۈزۈپ تاشلاپ، ــ لېكىن، ئۇرۇش ۋاقتىدا ئون سەككىز "تىل" تۇتقانىمەن. يىگىت، ئاچچىغىمىنى كەلتۈرمە! ــ ئۇ بۇرۇلۇپ مومايغا دىدى، ــ سىزچۇ، تېز قۇتقۇزۇش ماشىنىسىنى چاقىرىڭ!

موماي تېلېفون بېرىپ بولۇپ بوتكىدىن چىقىپ، ھىلىقى ناتونۇش بوۋاينىڭ يەنىلا ئۈزۈن بەندىكده ئولتۇرغانلىغىنى كۆردى- دە، ئۇنىڭ يېنىغا كەلدى. ئۇنىڭ بىر مىنۇت ئىلگىرى خاپىچىلىقتىن سارغىيىپ كەتكەن چىرايى ھازىر تېخىمۇ سارغىيىپ كەتكەن ئىدى، ئۇ كەچلىك سالقىن ھاۋانى ئاغزىنى يوغان ئېچىپ سۈمۈرمەكتە، پىشانىسىنى بولسا مۇنچاق- مۇنچاق تەر بېسىپ كەتكەن ئىدى.

ــ كەچۈرۈڭ، سىزگە نىمە دەپ رەھمەت ئېيتىشىمىنى بىلمەيۋاتىمەن ــ، دىدى موماي.

ھەربى سەپتىن قايتقان پىشقەدەم جەڭچى دىگەن خاتىرە ئىزناك تاقىۋالغان پالىشوپكىلىق بوۋاي ھاسىرىغان ئاۋاز بىلەن جاۋاپ

بەردى:

ــ رەھمەت، سىزگە ئازراق يارىدەمدە بولالىغانلىغىم ئۈچۈن ناھايىتى خوشالمەن. بىراق، ئەگەر سىز ماڭا رەھمەت ئېيتماقچى بولسىڭىز، مېنىڭ راستلا سىزگە كىچىككىنە بىر ئىلتماسىم بار. ماۋۇ پۇلنى ئېلىڭ. ئەنە ئاۋۇ يەردە، دوقمۇشتا دورىخانا بار. ئېغىر كۆرمىسىڭىز شۇ جايدىن ماڭا ئازراق پېنىتانو يالپۇز يېغى دېگەن دورىنى ئەكىلىپ بەرسىڭىز. مەندە يۈرەك مۇسكۈلى تىقىلمىسى كېسىلى بار ئىدى، دوختۇردىن چىققىنىمغا ئەمدىلا ئىككى ھەپتە بولغان.

ئەلۋىدا، بوكسىر مەيدانى

سېمىنخىن

ــ تىش...ش، يولداشلار! ــ دېدى سۇس سۆز چاقماقلىق ئەترەكنى شېرىس كاستۇم-بۇرۇلكا كىيگەن، قەۋەتلا ياخشى كۈتۈلگەن، ساغلام، ئىككى مەڭزى قىپ-قىزىل، بۇدرە چاچلىق بىر كىشى كۆپۈك ئۆرلەپ تۇرغان پولروم مىنېرال سۇ بوتۇلكىسىغا قەلەمى بىلەن ئۇرغاچ تېرېنىرلار ھەيئىتىسىنىڭ تېرېنىرلىرىغا ۋە بىر قولىغا بېنت باغلىغان، ياقىسىغا ئاق زىغزىق تۇتۇلغان كۆك تەنھەركەت كىيىمى كىيگەن تاتىراڭغۇ بىر ياشقا كۆز تاشلاپ قويۇپ، ــ زادى قانداق قارارغا كېلىمىز؟ ئەھۋال ئىنتايىن جىددى. بىز ئاخىرقى بىر مەيدان مۇسابىقىدە چوقۇم ئۇتۇپ چىقىشىمىز كېرەك، بۇ بىزگە ھاۋا قانداق كېرەك بولسا شۇنداق كېرەك. ئۇتساق، لوكتىنى ۋەتىنىمىزگە ئېپكېتىمىز. ــ ئۇ كەمتەرلىك بىلەن ئېڭىشىپ تۇرغان ياش يىگىتكە ئۇمىتۋارلىق بىلەن نەزەر تاشلىدى، ئاندىن كېيىن ئاۋازىنى سەل پەسلىتىپ، ئېچىنغاندەك ھالەتتە سۆزىنى داۋاملاشتۇردى. ــ بىز ئادەمنىڭ كۆڭلى بۇزۇلغۇدەك ئوڭۇشسىزلىقىغا ئۇچرىدۇق. سېريوشا گورشكوۋغۇ ئۇتۇپ چىقتى، لېكىن قولى يارىلاندى. يەنە كېلىپ ھەل قىلغۇچ مۇسابىقىدە ئۇتۇش-ئۇتۇلۇشنى بەلگىلەيدىغان ئاخىرقى زەربىگە سالىدىغان ئاشۇ قولىنى دىسەڭلەرچۇ. دوختۇرلار قولىدىن

كېلىدىغىنىڭ ھەممىسىنى قىلدى. مەن ئوچۇغىنى ئېيتاي. بىز ھەرگىز سۇئالبستىن يېڭىلىپ قالماسلىغىمىز كېرەك. ئاخىرقى ھەل قىلغۇچ مۇسابىقە ئەتە بولىدۇ. قانداق قىلىش كېرەك؟

ھەر خىل تىلدا سۆزلىشىدىغان تەنھەركەتچىلەر ۋە تاماشابىنلار دەم ئېلىش ۋاقتىدا زالدىن چىقىشتى، ئۇلارنىڭ ئۇنى ئوچۇق تۇرغان دەرىزىدىن ئاڭلىنىپ تۇراتتى. ئالقانچىلىكمۇ بۇلۇت بولمىغان كۆپ-كۆك ۋە تىنىق ئاسماندا چىدىغۇسىز ئىسسىق ئۇزىتتى. بۇنداق ئىسسىق ئۆيگىمۇ بېسىپ كىرگەن بولۇپ، پاكا تورۇستا توختىماي ئايلىنىۋاتقان ئىككى ئېلېكتىرىك يەلپۈگۈچىنىڭمۇ ئۇنىڭغا كۇچى يەتمەيۋاتاتتى. تېرىنىرلار ھەيئىتىنىڭ سەككىز نەپەر ئەزاسى دۇنيانىڭ تەقدىرىنى بەلگىلەيدىغان سەككىز ئەۋلىيادەك تۇراتتى. چىدىغۇسىز جىمجىتلىق ھۆكۈم سۈرمەكتە.

ــ زادى قانداق قىلىش كېرەك؟ ــ ئەتىرەك كاستۇم-بۇرۇلكا كىيگەن كىشى كۈلۈمسىرەپ تۇرۇپ سورىدى، شۇنىڭدەك كۆپچىلىكنىڭ چىرايىغا جىددى، مۇزدەك سوغاق نەزەر تاشلىدى.

ــ دوختۇرنىڭ مۆلچىرى قانداق؟ ــ جۇدەڭگۈ يۈزى ئاپپاق ۋە يۇزىگە جىددى، چوڭقۇر قورۇق چۈشكەن بىر تېرىنىر بېشىنىمۇ كۆتىرىپ قويماستىن سورىدى. ــ ئولىڭ ۋىكتوروۋىچ، يەنە بىر سوتكا دەم ئېلىش ۋاقتى بار، جاراھەتنىڭ ئوڭلىنىپ قېلىشىدىن ئۈمىت بارمۇ؟

مەجلىس رەئىسى كالېۋگىنى پۈرۈشتۇرۇپ قويۇپ سۆزلەپ كەتتى:

ــ قەدىرلىك مىخائىل، ــ ئۇ ئىككى بىسلىق قىلىپ ئىككى قولىنى يايدى، ــ دوختۇر دېگەن سەھرىگەر ئەمەستە. لېكىن بىز ۋاقىتنىڭ ئەكسىچە ياخشى دوختۇر ئىكەنلىگىنى ئېتىراپ قىلىشىمىز

كېرەك. ئېنى سىنا دەۋرىدىن بۇيان بۇنسى ئېتىراپ قىلىنىپ كەلمەكتە.

لېكىن چاۋاش، ئىگىز تېرىنىپ شاققىدە ئورنىدىن تۇرۇپ غەزەپلىنىپ قارشى چىقتى:

ــ بۇنىڭ ئېنى سىنا بىلەن نىمە مۇناسىۋىتى بار! بىز تۇرلۇك ھىكمەتلىك سۆزلەر بىلەن ماھىيەتنى يوشۇرۇپ ئۇگىنىپ قالغانمىز، ھازىر بولسا بىر ئادەمنىڭ تەقدىرىنى ھەل قىلىۋاتىمىز! ھەئە، لوگىنىڭ تەقدىرىنى ئەمەس، بەلكى ئادەمنىڭ تەقدىرىنى ھەل قىلىۋاتىمىز! سېرگىينىڭ زور ئىستىقبالى بار، ياۋروپا بويىچە بىرىنچى سۈپىدا تۇرۇشى مۇمكىنلىگىنىمۇ چەتكە قاققىلى بولمايدۇ، كەلگۈسىدە ئۇ ھەرقانداق چىمپىيونىنى يېڭىدۇ! لېكىن مۇبادا ئەتە ئۇنى مۇسابىقىگە سالمىغان بولساق، ئۇ ھالدا يەنە بىر قېتىم يارىدار بولىدۇ ــ دە، پۈتكۈل تەقدىرى تامامەن باشقىچە بولۇپ قالىدۇ. مەن زادى چۈشىنەلمەي قالدىم! ــ چاۋاش تېرىنىپ بىردىنلا ئاچچىغلىنىپ كەتتى، ــ بۇنىڭ نىمە ئىش ئىكەنلىگىنى زادى چۈشىنەلمىدىم! شۇنى بىلىش كېرەككى، ئادەمنىڭ بەدىنى ھەممىگە قادىر ئەمەس، ئۇنىڭ چېكى بار. بىزنىڭ زادى ئۇنىڭدىن سىقىپ چىقىرىۋالغىلى بولمايدىغان نەرسىنى سىقىپ چىقىرىۋالماقچى بولۇۋاتقىنىمىز خۇددى ئۇنى ئالەم كېمىسى ھىساپلاپ، ئۇربىتىدا چەكسىز ئايلىنىشقا سېلىپ قويغاندەكلا ئىش.

مەجلىس رەئىسىنىڭ قىزارغان مەڭزى تاتىرىپ كەتتى، ئارقىدىنلا ئۇنىڭ چىرايى قوڭۇر بولۇپ كەتتى.

ــ سۆزلەپ بولدىڭىزمۇ؟ مىخال مىخالىچ، دەيدىغان گېپىڭىزنىڭ ھەممىسىنى دەپ بولدىڭىزمۇ؟ ــ دەپ سوردى ۋە سۆزلەۋېتىپ

ئۇستەلنىڭ ئارقىسىدىن ئاستا تۇردى، — ئەمسە قايتسىڭىز بولىدۇ. بىز ئۆزىمىز داۋاملىق مۇزاكىرە قىلىمىز.

— مەرھەمەت! — تېرىشىپ ئاچچىغلىنىپ توۋلاپ ئورنىدىن تۇردى-دە، ئىشىك تەرەپكە قاراپ مېڭىۋېتىپ، پۈتلىشىپ كېتىپ ئورۇندۇقنى ئۆرۈۋەتتى.

مەجلىس رەئىسىنىڭ يۈزى لىپىلداپ قالدى، لېكىن ئۇ ئۆزىنى تىرىشىپ بېسىپ، يۇمشاق تەلەپپۇزدا سۆزلىدى:

— مىخالى مىخالىچ قېرىپتۇ، راست قېرىپتۇ. لېكىن ئۇ شۇ زامانلاردا قالتىس بوكسىرچى ئىدى-دە! ئۇنىڭ بوكسىر مەيدانىدىكى ئۇتۇغىنى ئۇنتۇپ قېلىشىمىز مۇمكىنمۇ؟ لېكىن، بەرىبىر ياش دىگەن ئادەمگە باقمايدۇ-دە. ئەمدىلىكتە بوكسىرچىلارنى تەربىيىلەش خىزمىتىگە بۇنداق نۇقتىنەزەر بىلەن يېتەكچىلىك قىلغىلى بولمايدۇ. ئۇ پېنسىيىگە چىقىشى كېرەك. بىراق، مەن بەك ئالدىراقسانلىق قىلىپ قويغاندەمەن، ئۇنى قايتۇرۇپ كېلىش كېرەكمۇ يە؟

تېرىشىرلار ھەيئىتىنىڭ ئەزالىرى ئۇنىڭغا ئەيىپلەش نەزىرىدە قاراپ جىم تۇرۇشاتتى. ئولىگ ۋىكتوروۋىچ مىنېرال سۇدىن بىر ستاكان قۇيدىيۇ ئىچمىدى، يەنە قەتئىيەتلىك بىلەن ئۇنى بىر چەتكە ئىتتىرىپ قويدى. ئۇنىڭ كۆزى ياش بوكسىرچىنىڭ بېنت ئورالغان قولىغا چۈشتى. بوكسىرچى بولسا كىيىۋالغان رەڭلىك تەنھەركەتچىلەر پايپىغى تەقدىرىنى بەلگىلەشتىنمۇ بەكرەك قىزىقتۇرۇۋاتقاندەك يەنىلا بايىقى قېلىپتا بېشىنى تۆۋەن سېلىپ خۇددى يات كىشىلەردەك جىمجىت دىگۈدەك ئولتۇراتتى.

— قارائىلار، ھەممە مۇسابىقە تۇرلىرىگە قاتناشقان بۇ قەھرىمانىمىز، — مەجلىس رەئىسى كۈلۈمسىرەشكە تىرىشتى، — ئۆز بېشىغا كەلگەن

بۇ سىناقنىڭ نەقەدەر مۇھىملىغىنى بىزدىن ياخشىراق چۈشىنىدۇ. دۇرۇس، ئۇنىڭ قولى يارىلاندى. ھەئە، بۇنىڭدا مۇئەييەن تەۋەككۇلچىلىك بار، ــ ئولىگ ۋېكتوروۋىچ ئاۋازىنى كۆتەردى. ــ لېكىن بۇ تەۋەككۇلچىلىك ۋەتەن ئۈچۈن، دۆلىتىمىز ئۈچۈن! سېريوشا گورشكوۋ ئۈتىدۇ، بۇنىڭدىن قىلچە شۈبھىلەنمەيمەن، ئۇنىڭ غەلىبىسى سوۋېت تەنتەربىيە ھەركىتى تارىخى سەھىپىسىدىن ئورۇن ئالىدۇ. بۇ يەردە، چەتئەل زىمىنىدا، ئۇنى بىزنىڭ ھەۋىجىلىرىمىزلا قوللاپ قالماستىن، تېلېۋىزور ئالدىدا ئولتۇرغان مىليونلىغان قېرىنداشلىرىمىزمۇ قوللاپ تۇرىدۇ. شۇنداق ئەمەسمۇ؟ ــ ئۇ سەل توختىۋالدى، ئاندىن كېيىن ياش بوكسرچىغا بۇرۇلۇپ، تولۇپ تاشقان قايناق ھېسسىيات بىلەن ئۇنلۇك سۆزلەپ كەتتى، ــ بۇلا ئەمەس، يولداشلار، سېريوشا تېخى يېقىندىلا ھەربى سەپتىن قايتقان، ھەربىي سەپتىكى بارلىق ھەركەت "جەڭچى، ئۆز قەسىمىڭنى ئىجرا قىلىڭ!" دىگەن شوئار ئاستىدا ئېلىپ بېرىلىدۇ. خاتا گەپ قىلمۇاتمايدىغاندىمەن ھە، سېريوشا؟

ــ توغرا، ــ گورشكوۋ قىياپىتىنى يەنىلا ئۆزگەرتمەي، تەمكىن جاۋاپ بەردى.

ــ دۇرۇس، دۇرۇس، ــ مەجلىس رەئىسىنىڭ چىرايى نۇرلىنىپ كەتتى، ــ ئەمىسە، ئاسانراق بىر قارارغا كېلىشىمىز ئۈچۈن، مۇشۇ ئەڭ ئاخىرقى ھەل قىلغۇچ مۇسابىقىغە قاندىق قارايدىغانلىغىڭىزنى ئېيتىپ بەرسىڭىز قانداق؟

ياش بوكسرچى ئورنىدىن تۇردى، كۆپچىلىك ئۈنىڭ سەمىمىي ۋە ئاق كۆڭۈل چىرايىغا، پەۋقۇلئاددە ئىستىق ۋە يېقىملىق كۆزىگە، شۇنداقلا قىسقا ھەم تەكشى ياستىلغان، پىشانىسىگە چۈشۈپ تۇرغان

قاپقارا چېچىغا قاردى. ئۇ ئىككى قولىنى تەكشى ساڭگىلىتىپ تۇرالماي دىغان بولۇپ قالغان ئىدى، بېنت ئۇرالغان قولى ئۇنىڭ گېپىگە كىرمەي تۇرغاندەك قىلاتتى. ئۇنىڭ نېپىز لېۋى سەل تىترىگەنىدەك بولدى. خۇشپېچىم، ئوزايىدىن ھەتتا سەل زىلۋا كۆرۈنگەن بۇ يىگىتنىڭ بوكسىر مەيدانىدا رەقىپلىرىنى شۇنچىۋالا قورقۇتۇۋەتكەنلىگىگە ئىشىنىش قىيىن ئىدى.

ــ مەشق نىزامى، مەجبۇرىيەت، قەسەم، ــ ئۇ مۇرىسىنى كۆتۈرۈپ قويدى، ــ سىز نېمىشقا بۇنچىۋالا دەبدەبە بىلەن بۇ گەپلەرنى قىلىپ ئولتۇرىسىز؟ بىلىپ قويۇڭ، بۇرۇن ھەربىي سەپتە مەن جۇڭشى ئىدىم. مەن ھەربىي سەپتە ئىككى يىل خىزمەت ئۆتەپلا قالمىدىم. مېنىڭ دادام چېگىردا قۇربان بولغان... ئەگەر تېرىنىرلار ھەيئىتى قارار قىلمىدىغان بولسا، مەن كۆرەشكە ئاتلىنىپ، غەلبىنى قولغا كەلتۈرۈشكە پۈتۈن كۈچۈم بىلەن تىرىشىمەن.

ــ ھە باركاللا، ئاڭلىدىڭلارمۇ! ــ ئولىڭ ۋىكتوروۋىچ ئىنتايىن خوشال بولۇپ توۋلاپ كەتتى. ــ قاراڭلار، بىزنىڭ ئىزباسارلىرىمىز نىمىدىگەن ياخشى بىر ئەۋلات باتۇرلار ــ ھە. لېكىن مىخالى مىخالىچ ئۇزۇن ۋە ئۇمىتسىزلىك بىلەن تولغان قاراشلىرى بىلەن بىزنى غەمگە سالماقچى. بىز ئۇنىڭ ئاشۇنداق قاراشلىرىغا بوي سۇنۇشىمىز كېرەكمۇ؟ دىمەك، بىز مەسلىنى قانداق ھەل قىلىشىمىز كېرەك؟ كىم سېرىيوشا گورشكوۋنىڭ سۆزىلىس بىلەن ئەڭ ئاخىرقى ھەل قىلغۇچ مۇسابىقىگە چۇشۇشىگە قوشۇلدۇ؟

كۆپچىلىك بىردەك قول كۆتۈرۈپ ماقۇللىدى.

بىر سوتكىدىن كېيىن لىق ئادەم ئولتۇرغان زالدا، گورشكوۋ ئاغامچا بىلەن دائىرىلەنگەن بوكسىر مەيدانىغا كىرىپ كېلىشتىن

ئىلگىرىلا، تاماشىبىنلارنىڭ كەيپىياتى يۇقۇرى، زال ئىچى تىنىجىق ۋە قىستاق-قىستاق ئىدى. تاماشىبىنلارنىڭ ھەممىسى تىزىغا ئاق شەپكىسىنى ۋە مېكسىكىلىقلارنىڭكىدەك شىلەپىسىنى قويۇۋالغان ئىدى، بەزىلەر ھايجانلانغان ھالدا قارا كۆزەينەكىنى ئوڭلايتتى، بەزىلەر دۇربۇنىنى تەڭشەيتتى. مۇسابىقىنىڭ باشلانغىنىغا خېلى بولغان ئىدى، تاماشىبىنلار بىر دەم ئاۋۇ بىر جۈپ بوكسرچىغا، بىر دەم ماۋۇ بىر جۈپ بوكسرچىغا قارايتتى، لېكىن كىشىلەرنىڭ ھەممىسى ئەڭ ئاساسلىق مۇسابىقىنى كۈتمەكتە ئىدى: روسىيىلىك-لەردىن مەشھۇر سۈئالبىسقا قارشى چوڭشىدىغانلار چىقارمۇ؟ ياكى ئوتتۇرا دەرىجىلىك ئېغىرلىقتىكىلەر چىمپىيونلۇغىنى ئۆتۈنۈپ بېرەرمۇ؟

ئاخىر زالدا توۋلىغان ئاۋاز ياڭرىدى:

ــ ھازىر ئوتتۇرا دەرىجىلىك ئېغىرلىقتىكى بوكسرچى رودرىگېس سۈئالبىس بىلەن سېرگى گورشكوۋ مەيدانغا چىقىدۇ!

سۈئالبىس قاش-كۆزىنى ئوينىتىپ كۈلۈمسىرىگەچ تەرەپ-تەرەپكە باش لىڭشىتىپ ھۆرمەت بىلدۈرەتتى، پۈتۈن بەدىنى قارىماي بىلەن مايلاپ قويغاندەك ئاللىقانداق قاپقارا بولۇپ پاقىراپ تۇراتتى، ئۇ بىرىنچى بولۇپ، دائىرە ئاغامچىسىدىن ئەپچىللىك بىلەن ئېڭىشىپ ئۆتۈپ كىرىپ كەلدى. ئۇنىڭ كۆچلۈك ۋە قامەتلىك بەدىنىدىكى ھەر بىر موسكۇل خۇددى ھەيكەلتاراشلار ياساپ قويغاندەك كۆرۈ-نەتتى. بوكسىر مەيدانىنىڭ ئىككىنچى بىر تەرىپىدىن سوۋېت بوك-سىرچىسى سالماق قەدەم تاشلاپ، تاماشىبىنلارغا ئېھتىرام بىلدۈرۈپ كىرىپ كەلگىنىدە، زالدا يەنە گۈلدۈراس ئالقىش ساداسى ياڭرىدى. قاتمال ئىنگلىز رېپرى ئىككى بوكسرچىنى چاقىرىپ سەپكە تۈر-

غۇزدى. سۇئالىس جەڭ باشلىنىشتىن ئىلگىرى داۋاملىق تۇردە قاش-كۆزىنى ئويىنىتىپ كۈلۈمسىرەپ، ئۆز رەقىبىگە ھۆرمەت بىلدۈرگىنىمۇ ياكى تەھدىت سالغىنىمۇ، ئېگىلىپ تۇرغان سول بىلىگىنى كۆتىرىپ تۇراتتى.

مۇسابىقە باشلاندى، زالدا گۈگۈلدىغان ئاۋاز كۆتىرىلدى. سېرگى مەيدانغا چۈشۈشتىن ئىلگىرى پىشقەدەم تېرېنىر مىخالىچ ۋاقتىدا ئۇنىڭغا مەسلىھەت بەردى:

ــ سېريوشا، پەخەس بول، ھە دېگەندىلا ھەممە كۈچۈڭنى چىقارما. ئەڭ ياخشىسى ئۇنى ھارغۇزۇش كېرەك. يارىلانغان قولۇڭ زەربە يېمىسۇن. ئۇ قولۇڭنى ياخشى ئاسرا. ئاۋالقىدەك، ئۇ قولۇڭنى بىر ئۇرۇپلا ئۇنى ئايلاندۇرۇۋېتىشكە ئېلىپ قوي، سېنىڭ ئاشۇ ئۇسۇلىڭ خېلى ياخشى. بۇ قولۇڭنى تولۇق ئىشەنچ بولغان ئەھۋال ئاستىدىلا ئىشقا سالغىن.

گورشكوۋ ئەڭ زور تىرىشچانلىق كۆرسەتكەن بولسىمۇ، بىرىنچى قېتىملىق ئېلىشىشتا ئۇنىڭ يارىلانغان ئاشۇ قولىغا يەنىلا سۇئالبسنىڭ ئىككى مۇشتى تەگدى. ئاغرىققا چىداپ بولمايتتى. ۋاراڭ-چۇرۇڭغا تولغان زالدا ئادەملەرنىڭ بېشى ۋە چرايى دولقۇنلاپ تۇرغان دېگىزدەك ئۇنىڭ كۆز ئالدىدا لەيلەۋاتقاندەك بولۇپ كەتتى. سېرگى بېشى قاتقان ھالدا: "ھازىر مەن بۇنچىلىك ئاغرىققا ئارانلا چىداپ تۇرۇۋاتىمەن، ئۇنىڭغا قانداقمۇ بۇ قولۇم بىلەن زەربە بېرەرمەن؟" دەپ ئويلايتتى. ئۇ رەقىبىنىڭ غەلىبىنى قولغا كەلتۈرۈش كۈرىشىدە مۇمكىن قەدەر ئاشۇ يارىدار بولغان قولىغا زەربە بېرىدىغانلىغىنى بىلەتتى. ئەھۋال دېگەندەك شۇنداق بولدى. ئىككىنچى قېتىملىق ئېلىشىش ئاخىرلىشىدىغان چاغدا ئۇ رەقىبىنىڭ ھوجۇمىدىن ئۆزىنى

چەتكە ئالالماي يىقىلدى. قاتمال ئىنگىلىز رىپرى ئۇنىڭ كۆزىگە قاراپ قويۇپ، ئۆزۈن بارمىغىنى شىلتىپ بوغۇزىدا توۋلىدى:

ـــ توختا!

دەم ئېلىش ۋاقتىدا گورشكوۋ ھالسىرىغان ھالدا ئۆز بۆلۈگىدا ئولتۇرۇپ، ئېغىرلاشقان قاپىغىنى كۆتىرەلمەي، تېرىنىرنىڭ پىكرىنى روھى چۈشكەن ھالدا ئاڭلىدى. ئۇ يەنە مەيدانغا چۈشكەن چاغدا، ئىككى پۇتىنى قوغۇشۇندەك ئېغىر، پۈتۈن بەدىنىنى چىدىغۇسىز ئاغرىق سەزدى. ئۇ مەيداننى ئايلىنىپ ماڭدى، ئۇنىڭ يارىلانغان قولى تەييارلىق ھالىتىدە ئىدى، ئەينى زامانىدا يېڭى زەربىدىن چەتكە ئېلىپ تۇراتتى. لېكىن، يەنە بىر مۇشت يەپ، سەنتۇرۇلۇپ بېرىپ تىزلىنىپ قالدى. ئورنىدىن تۇرغانىدىن كېيىن ئۇ غەم ئىچىدە ئويلانىدى: "مۇشۇ ھالىمدا ئۇنىڭغا قانداق زەربە بېرەرمەن؟ بۇ قولۇم بۇنىڭدىن كېيىن قانداق بولار؟ ـــ لېكىن ئۇ دەرھال يەنە ئۆزىگە رەددىيە بەردى، ـــ دادامچۇ؟ ئۇ ئەجەللىك يېرىدىن يارىدار بولغاندىن كېيىن ئەڭ ئاخىرقى بىر تال گىراناتىنى شۇنچە ئاسان ئاتالىغانمۇ؟" ـــ ئاغامچا بىلەن دائىرىلەنگەن مەيدان، سۇپا، ئاۋاز بىلەن تولغان زال ـــ مانا بۇلارنىڭ ھەممىسى ئۇنىڭ كۆز ئالدىدا تەۋرىنىشكە باشلىدى.

سۇئالبىس رەقىبىنى دەرھال يېڭەلمىگەنلىگىدىن غەزەپكە كېلىپ، توختىماي زەربە بېرىش كويىدا ئىدى. ئۇشتۇمتۇت سېرگى شۇنداق بىر ھالەتكە كەلدىكى، ئۇ مۇشۇنداق ھالەتتە رەقىبتىن ئون ئىككىنى يىقىتىقان ئىدى. گەرچە كۆزىنى يۇمۇپ ئاچقىچىلىك ۋاقىت بولسىمۇ، لېكىن سېرگى ئۇچۇن بۇ ۋاقىت يېتىپ ئاشاتتى. گورشكوۋ چىشىنى چىشلەپ تۇرۇپ پۈتۈن كۈچى بىلەن شۇنداق بىر مۇشت سالدىكى،

ئۆ ئادەتتىكى بىر مۇشت ئەمەس، بەئەينى مىلتىقنى نىشانغا چىنەپ تۇرۇپ ئاتقاندەك بولدى. تەرلەپ پۈتۈن بەدىنى پاقىراپ كەتكەن كۆچلۈك سۈئالىس گۈپ قىلىپ سۈپىغا يىقىلدى. گورشكوۋ سەنتۇرۇلۇپ كەتتىيۇ، يەنىلا مەزمۇت تۇرۇۋېلىپ، چىدىغۇسىز ئاغرىقتا بەرداشلىق بېرىپ چىداپ تۇردى. ئۇنىڭ بېشى ئايلىناتتى، ئاغزى قۇرۇپ ئاچچىق بولۇپ كەتكەن ئىدى، چىكسى زىڭىلداپ ئاغرىيتتى، ئۇنىڭ كۆڭلى ئېلىشقاندەك بولدى. پۈتۈن زال دولقۇنلاپ تۇرغان دېڭىزغا ئايلىنىپ، رىتىملىك هالدا: "گورشكوۋ! گورشكوۋ! ئوغۇل بالا!" دېگەن ئاۋاز كۆتۈرىلگەن چاغدا، ئۇ ئاران-ئاران ئۆرە تۇرالىدى. ئاخىرقى زەربىگە سېلىنغان ئاشۇ بىلىگى يۇمشاق پاختىدەك ساڭگىلاپ تۇراتتى، ئۇ چۇشەندى، بۇنىڭدىن كېيىن ئەمدى بۇ قول بىلەن هېچقانداق ئادەمنى ئۇرۇپ يىقىتالمايتتى، ئۆزىنىڭمۇ مەڭگۈ بوكسىر مەيدانىغا چۇشەلمەيدىغانلىغى ئېنىق ئىدى.

دەل مۇشۇ چاغدا، ئىككى مەڭزى ئاناردەك قىزارغان ئولىگ ۋېكتوروۋىچ ئاغزى قۇلىغىغا يەتكۈدەك بولۇپ كۈلۈپ، ئۇنىڭغا چاۋاك چالماقتا، ئىچىدە دۆلەتكە قايتقاندىن كېيىن بۇ قېتىمقى مۇسابىقە ئەھۋالىنى قانداق مەلۇم قىلىدىغانلىغىنى، ئاندىن كېيىن قانداق قىلىپ ئالتۇنىدەك پاقىراپ تۇرغان لوگقىنى بوكسىرچىلار جەمئىيتى رىياستىنىڭ ئىشخانىسىغا يەتكۈزىدىغانلىغىنى، رەھبەرلىكتىن ئېلىمىز كامانىدىسىنىڭ چەتئەلدىكى كارامەت مۇسابىقىسى تۇپەيلىدىن قانداق تەقدىرلىنىدىغانلىغىنى تاتلىققىنا خىيال قىلماقتا. بىراق، بىردىنلا بۇنداق خوشاللىق ئۇنىڭ كۆزىدىن غايىپ بولدى، ئۇ زالدا پىشقەدەم تېرېنىر مىخالچىنىڭ ئىگىز بەستىنى كۆرۈپ قالدى. ئولىگ ۋېكتوروۋىچ قاپىغىنى سەل تۇرۇپ مىخالچىنىڭ

يېنىغا كېلىپ، تەنىبە تەلەپپۇزىدا گەپ قىلدى:

ــ قاراڭچۇ مىخال مىخالىچ، مېنىڭ قەدىردان ئارىسالدا تېرىنىرىم! كامانىدىمز شانلىق غەلىبىگە ئېرىشتى، ئەمدى پۈتۈن دۇنيا بۇ ھەقتە گەپ قىلىشىدۇ.

پىشقەدەم تېرىنىر غەمكىن كۆزى بىلەن ئۇنىڭغا قارىدى:

ــ ھەئە، ئولىگ ۋىكتوروۋىچ. بىراق سوۋېت ئىتتىپاقى تەنھەر-كەتچىلىرى ئۆزىنىڭ بىر چەمپىيونىدىن مەڭگۈ ئايرىلىپ قالدى. ھىلى مەن دوختۇر بىلەن كۆرۈشتۇم. بىچارە سېرىوشا گورشكوۋ: "ئەلۋىدا، بوكسىر مەيدانى!" دىگەن گەپنىلا دىيەلەيدىكەن. ئۇ مەڭگۈ مۇسابىقىگە قاتنىشالمايدىغان بولۇپ قاپتۇ!

ئاپتور ھەققىدە

گېنىنادى سېمىنىخىن (1919ــ)، ۋەتەن ئۇرۇشىغا قاتناشقان، ئۇرۇشتىن كېيىن ھەربىي مۇخبىر بولغان، سوۋېت ھاۋا ئارمىيىسىدە 20 نەچچە يىل خىزمەت قىلغان. ئاساسلىق ئەسەرلىرىدىن: «ئۇچقۇچى» (رومان، 1956)، «موسكۋانىڭ پايانسىز تىنىق ئاسمىنىدا!» (رومان، 1961)، «ئالەم كېمىسى ئۇچقۇچىلىرىنىڭ يەر يۈزىدىكى ھاياتى» (رومان، 1965)، «نوۋوچېركاسك» (رومان، 1977)، «شامالغا قارشى ئۇچۇش» (رومان، 1974) قاتارلىقلار بار. مەجمۇئەمزنىڭ بۇ سانىغا ئاپتورنىڭ 3 ھىكايىسىنى بەردۇق.

(«سوۋېت ئەدىبىياتى» ژورنىلىنىڭ 1981 ـ يىلىق 4 ـ سانىدىن تەرجىمە قىلىندى.)

تەرجىمە قىلغۇچى: نۇرمۇھەممەت دۆلەتى.

تەرجىمىنىڭ تەھرىرى: ئابدۇللا ئابلىز.

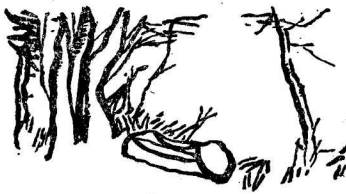

كونا پەلتو كىيگەن بوۋاي

باتۇستوۋسكى

بىزنىڭ كەڭ كەتكەن رۇس زېمىنىدا ئېتىز-دالىلار ۋە دەرەخ-ئورمانلار ئارىسىغا جايلاشقان مىڭلىغان كەنت-مەھەللىلەر بار. بۇ كەنت-مەھەللىلەر گويا كۆلرەڭ ئاسمان، سۇر چاچلىق دىخان باللىرىدەك، كىشىلەرنى ئۆزىگە ئانچىلا جەلپ قىلىپ كەتمەيتتى، بۇ دىخان باللىرى يات ئادەمنى كۆرسىلا يەرگە قاراپ تۇرۇۋالاتتى، مۇبادا بېشىنى كۆتەرسە، كۆزلىرىدىن چىققان ساددىلىق ئالامەتلىرى ئېختىيارسىز ھالدا كىشىنىڭ ئېچىنى سېرىلدۇرەتتى.

"سوسنوۋكا"، "نىكولسكى" ۋە "گىلىلى دېۋولىك" دەپ ئاتىلىدىغان كەنتلەر سان-ساناقسىز ئىدى، تامپوۋ ئۆلكىسىدىكى "ئۇمىت تۇمشۇغى كەنتى"، ئوستروگوژسك شەھىرى ئەتراپىدىكى "بۆشۈك كەنتى" دېگەنگە ئوخشاش نامى ئالاھىدە، ھەتتا ئۆزگىچە بولغان كەنتلەر بولسا بەك ئاز ئۇچرايتتى.

كىشىلەر ھامان غەلىتە ئىسىملىك بۇ كەنتلەر جەزمەن بەزى قىزىقارلىق ھېكايىلەر بىلەن مۇناسىۋەتلىك بولغانلىقتىن شۇنداق ئاتىلىپ قالغان بولسا كېرەك دەپ ئويلايتتى.

رۇس كەنتلىرى بىلەن تازا تونۇشۇپ كەتمىگەن چاغلىرىمدا،

مەنمۇ شۇنداق ئويلايتتىم. لېكىن كېينچە، يىللارنىڭ ئۆتۈشى بىلەن، پۈتۈن مەملىكەتكە بولغان چۈشەنچەمنىڭ تېخىمۇ ئېشىپ بېرىشى ئارقىسىدا، شۇنداق قەتئى ئىشەنچكە كەلدىمكى، ھەممە كەتتىنىڭ ــ ھەتتا ئەڭ قالاق كەنتلەرنىڭمۇ ــ ئۆزىگە خاس گۈزەل ھكايىلىرى ۋە مەشھۇر ئەرباپلىرى بار ئىكەن.

ھازىرقى تۇلا ئۆلكىسىدىكى يېغىلىمۇۋ ناھىيىسىنىڭ شەھەر ئەتراپى رايونىنى ئېيلىپ ئېيتساق، بۇ دەل چېخوۋ ئۆز ئەسىرىدە تەسۋىرلەپ ئۆتكەن ھەممە ناھىيە شەھىرى ئىچىدىكى ئەڭ چەت ناھىيە شەھىرى ئىدى. ناھىيە شەھىرى ئەتراپىدىكى كەنتلەرنى ئۆتۈپ كەتكەن چەت ياقىدىكى كەنتلەر دېيىشكە بولاتتى!

مۇنداقلا قارىغانىدا، ھەقىقەتەن شۇنداق ئىدى. بىراق بۇ "مۇنداقلا قارىغان" چاغدىكى ھىسسىياتلا، خالاس.

مەن 1924 ـ يىلى يېغىلىمۇۋ شەھەر ئەتراپىدىكى بوگوۋو دېگەن بىر كىچىك كەنتتە توپ ـ توغرا بىر ياز تۇرغان ئىدىم، ئۇ چاغ ئىنقىلاپ غەلبە قازانغاندىن كېيىنكى يەتتىنچى يىل ئىدى، بۇ كەنتتە سىرتتىن قارىغاندا ئانچە چوڭ ئۆزگىرىش يوق ئىدى.

كەنت ئەتراپىدىكى ئېتىزلاردا، ئىلگىرىكىدەكلا، شالاڭ ئۆسكەن سۇلۇ شامالدا شىلدىر ـ شىلدىر قىلىپ، چايقىلىپ تۇراتتى. ئىلگىرىكىدەكلا، مەينەت، ئۆڭۈپ كەتكەن باش كېيىمى كىيگەن بوۋاقلار چۈشىن قاپلاپ كەتكەن بۆشۈكلەردە ياتاتتى. بازار كۈنلىرى يوللاردا غىچىرلاپ مېڭىۋاتقان ھارۋىلاردا پۈتلىرىغا ئورىۋالغان سەھرا ئايالىرى چايقىلىپ ئولتۇرۇپ، خوشال بولۇپ كەتكەندەك، قەستەن ئاۋازىنى قويۇپ بېرىپ بىمەنە ناخشىلارغا توۋلايتتى. ۋەيران بولۇپ كەتكەن قاشنى بويلاپ ئانچە چوڭ بولمىغان گۈزەل مېچا دەريا سى

(يەرلىك خەقلەر ئۇنى "گۈزەل مېچى دەرياسى" دەپ ئاتايتتى) ئاستا شلدىرلاپ ئاقاتتى.

مەن بوگوۋو كەنتىدە بىر مەزگىل تۇرغاندىن كېيىن، يېغىلىموۋ شەھىرىگە يېقىن يەردە لېرمونتوۋنىڭ دادىسىنىڭ جاڭزىسى، قۇرۇپ تاملىرى يېرىلىپ كەتكەن ئۆيدە شائىرنىڭ چاڭ-توزاڭ بېسىپ كەتكەن ھەربى كىيىملىرى ھىلىغچە تامغا ئېسىقلىق تۇرماقتا دېگەن گەپلەرنى ئاڭلىدىم. ئېيتىشلارغا قارىغاندا، لېرمونتوۋ كاۋكازغا سۈرگۈن قىلىنغاندا، بۇ يەردىن ئۆتەشىدە دادىسىنىڭ قېشىدا بىرنەچچە كۈن تۇرغانمىش. ئۇ‌ئان كېيىكېچىدە تۇرگېنېۋ گۈزەل مېچا دەرياسى ۋادىلىرىدا ئوۋ ئوۋلىغان، چېخوۋ بىلەن پۇنىن بولسا يېغىلىموۋقا پات-پات كېلىپ تۇرغان دېگەن گەپلەرنىمۇ ئاڭلىدىم.

ھالبۇكى، بۇلار ئۆتكەن ئىشلار ئىدى. مېنىڭ ئىزلىمەكچى بولغىنىم ھازىرقى زامان ئالامەتلىرى، يېڭى دەۋرگە ئالاقىدار كىشىلەر ئىدى.

بىراق، قېرىشقاندەك، بوگوۋو كەنتىدىن ئۆتەن ئۇرۇشقا قاتناشقان بىرمۇ ئادەم تېپىلمىدى، يېقىندا يۇز بەرگەن ۋەقەلەرنى ئۆز كۆزى بىلەن كۆرگەن بىرمۇ ئادەم يوق ئىكەن. كەنتتە، كۆتۈلمىگەندە، ھەربى سەپتىن چېكىنگەن بىر شاڭشياڭ تۇرىدىكەن، كىشىلەرنىڭ ئېيتىشىچە، بۇ شاڭشياڭ يەكەيگانە، كەم سۆز ئادەم ئىكەن. ئۇنىڭ نېمە ئۈچۈن بوگوۋو كەنتىگە كېلىپ ماكانلىشىپ قالغانلىغى توغرىسىدا ھېچكىم ماڭا ئېنىق بىرنېمە دەپ بېرەلمەيتتى.

—ئۇ بۇ يەردە تۇرۇپ، ھازىرغىچە تېخى بىرەر يامان ئىشقۇقىلىپ باققىنى يوق، —دەيتتى دېخانلار، —ئۇ كىچىك بىر ئېغىز ئۆيىنى ئىجارىگە ئېلىپ ئولتۇرىدۇ، ئۆزى تاماق ئېتىپ يەيدۇ، كۈن بويى

دەريا بويىدا ئولتۇرۇپ قارماق بىلەن بېلىق تۇتىدۇ. ئۇنىڭغا يەنە نەمە دېگۈلۈك ــ يەتمىش ـ سەكسەنىگە كېلىپ قالغان ئادەم تۇرسا.

ــ ئۇ نەمشقا بۇ يەردە تۇرىدۇ؟

ــ ئۇنى كىم بىلسۇن! سوراپ باقايلى دېسەك، ئاغزىمىز بارمايدۇ. ئۇ بۇلتۇر كېلىپلا بۇ يەرگە ماكانلىشىۋالدى. بىزنىڭ بۇ يېرىمىز بەك چەت جاي. بىر كونا ھەربى ئەمەلدار بۇ يەردە تۇرسا، ئۇنىڭ باش ئاغرىتىدىغان نۇرغۇن ئىشلاردىن قۇتۇلۇشى تۇرغان گەپ. ئۆزلىرىگە مەلۇم، بۇگۈنكى كۈندە ھەربى ئەمەلدارنى كۆرگەن ئادەم خۇددى ۋابادىن قاچقاندەك يىراق قاچىدۇ.

مەن ھەرىدىن قايتقان بۇ شاكىشياۋ بىلەن گۈزەل مېچا دەريا سىدىكى تۇگمەننىڭ توسمىسى يېنىدا ئۇچرىشىپ قالدىم.

شۇ كۈنى ھاۋا تۇتۇق بولۇپ، خېلى سوغۇن ئىدى، ياز كۈنلىرى گايى ـ گايىدا ھاۋا مۇشۇنداق بولۇپ تۇراتتى. پاخىتمەك يۇمشاق بۇلۇتلار ئاسماندا ئاستا ئۈزۈپ يۈرەتتى، يامغۇر ياغايمۇ ـ ياغمايمۇ دەپ ئاندا ـ مۇندا تېمىپ قويدى ـ دە، توختاپ قالدى.

مەن تۇگمەن يېنىدىكى قاينامغا كېلىپ قارماق سالدىم. توسما يېنىدىكى بىر تال ياغاچتا ئاپپاق ئۈزۈن ساقالىلىق، ئۇچمىسىغا كونا ئەپتىسەر پەلتوسى، بېشىغا كۇلرەڭ كەتمەن شەپكە كىيگەن ئاۋاق بىر بوۋاي ئولتۇراتتى. پەلتونىڭ تۇگمىلىرى ھەل بېرىلگەن رەسمىي كىيىملەرگە قادىلىدىغان تۇگمە بولماستىن، بەلكى ئايالچە پەلتونىڭ ئادەتتىكى قارا تۇگمىسى ئىدى.

بوۋاي ئاغزىغا قىسقىغىنا بىر غاڭزا چىشلىۋالغان ئىدى، كۆمۈر گېزى تۈرۈبىسىنىڭ ئەگمىچىدىن ياسالغان بۇ غاڭزا يېنىك

بولمسا كېرەك. بوۋاي غاڭزىسىنى ياغاچقا ئۇرۇپ قاقىقاندا، ئۇنىڭدىن چىققان ئاۋاز مق قاققاندەك ئاڭلىناتتى.

بوۋاي بىر قارماقتا بېلىق تۇتاتتى، ئۇ باشتا ماڭا ئىرەن قىلمىدى.

مەن بولسام قارماقتىن ئۇچنى سالدىم، شۇڭا بېلىق قارماقىقا چىقمايلا قويىدى. خۇددى مېنىڭ بىلەن قېرىشقاندەك، مەن ماۋۇ قارماقنا سازاڭ ئىلىۋاتقان چاغدا، يەنە بىر قارماققا بېلىق ئىلىناتتى. مەن ئىشمىنى تۇڭىتىپ بولۇپ قارماقنى تارتىپ ئالغىنىمدا، قارماقتا بېلىق يەپ ئېشىپ قالغان سازاڭدىن باشقا نەرسە بولمايتتى. بوۋاي بولسا ئالدىرىماي ئولتۇرۇپ، بىر دەم-بىر دەمدە قوغۇشۇن رەڭلىك يوغان بىر كۆمۈرچەك بېلىق ياكى سېمىز قىيىپاش چىشلىق بېلىقنى تۇتۇۋالاتتى.

ئۇ مېنىڭ ئۇچ قارماق ئارىلىغدا پايپىتەك بولۇپ يۇرگەنلىگىنى كۆرۈپ، قىلغان ئىشىمىنى توغرا تاپمىغانىدەك، تۇرۇپ-تۇرۇپ يۆتىلىپ قويىاتتى. دېمەك، مېنىڭ پايپاسلاپ يۇرگەنلىگىمدىن ئۇنىڭ سەپرايى ئۆرلەپ قالغانىدەك ئىدى. ئۇ ئاخىر چىداپ تۇرالماي دېدى:

ــ يىگىت، بېلىقنى بىر قارماقتا تۇتۇش كېرەك، بىر قارماق سالسىڭىز ئالدىراپ قالمايسىز. سىزنىڭ قىلغىنىڭىز ئۆزىڭىزگە ئۆزىڭىز ئىش تاپقانلىق بولىدۇ.

مەن ئۇنىڭ گېپىگە كىرىپ، قارماقنىڭ ئىككىسىنى يىغىشتۇرۇپ قويۇپ، بىرىنى ئىشلىتىۋىدىم، ئۇزاق ئۆتمەيلا يوغان بىر قارا بېلىق تۇتۇۋالدىم. بوۋاي كۆرۈپ كۈلۈپ قويىدى.

ــ كۆردىڭىزمۇ! ــ دېدى ئۇ، ــ بىرلا ۋاقىتتا ئۇچ ملىتق بىلەن

ئۇچ قارىغا ئاتىدىغان ئىش بولمايدۇ، ئۇنداق بولسا كۆپ ھاللاردا تەگمەيدۇ. سىز ھىلىقىدەك قىلىۋەرسىڭىز، بىر بەلىقەمۇ قارماقىغا ئىلىنمايتتى، بۇنى كۆرۈپ مېنىڭ ئىچىم پۇشۇپ كەتتى.

بىز دەريا بويىدىن بوگوۋۇ كەنتىگە قايتقاندا خېلى كەچ كىرىپ قالغان ئىدى. بوۋاي بېشىنى زادىلا كۆتەرمەي، پۈتىغا قارىغان پېتى بىر دەسسەپ-ئىككى دەسسەپ ئاستا ماڭاتتى. شۇڭا بىز كەنتكە يېقىنلاشقاندا، قاراڭغۇ چۈشۈپ كەتكەن ئىدى، ھاۋامۇ نەملىشىپ قالغان بولۇپ، بىر قىسمىلا تۇيۇلاتتى.

بوۋاي يول بويى ماڭا نوقۇتىنى قانداق پىشۇرۇپ كۈمۈرچەك بىلىقنا يەمچۈك قىلىدىغانلىغى ھەققىدە سۆزلەپلا كەلدى. ئۇنىڭ زادى قانداق ئادەم ئىكەنلىگى، نىمە ئۈچۈن بوگوۋو كەنتىگە كېلىپ ماكانلىشىپ قالغانلىغى توغرىسىدا بولسا مەن زادىلا سوراشقا ئەپ پۇرسەت تاپالمىدىم. ئۇقۇشۇمچە، ئۇنىڭ بۇ كەنتته بىرمۇ تۇققىنى يوق ئىكەن.

كۈن پېتىش تەرەپتىكى قىزىل شەپەققە بويالغان رەڭدار بۇلۇتلار بارا-بارا قارىيىشقا باشلىدى. ھۇقۇش سەت ئاۋازدا ۋاقىرايتتى. سوغاق يامغۇر تامچىسى يەنە قېرىقىزنىڭ يوپۇرماقلىرىغا قاتتىق چۈشۈپ ئۇنى شالدىرلىتىشقا باشلىدى. بۇ تۇتۇق-دىمىق كېچىدە، نىمە ئۈچۈندۇ بۇچىنىشلىق قېرىلىق ھاياتنى ۋە يېنىمدا كېتىۋاتقان كونا پەلتو كىيگەن، قەدىمنى ئاران بېسىپ كېلىۋاتقان بۇ كىشىنى ئىختىيارسىز ھالدا ئېسىمگە ئالدىم.

پارىڭمىز ئارىلىغدا، بوۋاي بىرلا قېتىم ئۆزىنى تىلغا ئېلىپ، ئۆزىنىڭ بىرىنچى دۇنيا ئۇرۇشىدىن ئىلگىرى پولشىدىكى ئوسوۋېتىس دېگەن يەردە قورول قوماندانى بولغانلىغىنى؛ شۇ يەردىكى بۇبۇل

دەريا سىدا تۇتقان كۆمۈرچەك بېلىقنىڭ بۇ يەردىكىدەك چوڭ ئەمەس-لىگىنى ئېيتتى.

ياز ئاستا-ئاستا ئۆتمەكتە. بۇ ۋاي ئۆز كەچۈرمىشلىرى ھەققىدە زادىلا ئېغىز ئاچمايتتى. سوراي دىسەم، ھەقسىزلىكىن ئېغىز ئاچماق تەس ئىدى. بىر كۈنى بۇ ۋايىنىڭ تومۇرىنى تۇتۇپ باقاي دىگەن ئوي بىلەن، يارىدەم قىلىشقا تېگىشلىك ئىشلىرىڭىز بارمۇ دەپ سورىسام، بۇ ۋاي ھېچقانداق جاۋاپ بەرمەي، مېيىغىدا كۈلۈپلا قويدى.

ۋاقىت ئۇزارغانسېرى بۇ بۇ ۋاينىڭ كەچۈرمىشلىرى سىرلىق بولۇپ سېزىلەتتى. بولۇپمۇ ئۇنىڭ ھەر ئايدا يېغلىمۇۋ ناھىيىسىدىن كەلگەن ئۇقتۇرۇشنى ئالغان ھامان شەھەرگە كىرىدىغانلىغىنى، قايتىپ كەلگەندە ھېرىپ-ئېچىپ ھالى قالمىسىمۇ، لېكىن رازى بولۇپ قانائەت ھاسىل قىلىدىغانلىغىنىمۇ ئاڭلىدىم. ئۇ ھەر نۆۋەت شەھەردىن قايتاشىدا، كەنتتىكى بالىلارغا ۋە ئايال خوشنىسى ناسۇغا ئازراق سوغا-سالام ئالغاچ كېلەتتى، ناسۇا ئېرى تاشلىۋەتكەن ئايال بولۇپ، يېشى ئانچە چوڭ بولمىسىمۇ، بىرمۇنچە بالىسى بار ئىدى. بۇ ۋاي بالىلارغا ئېرىپ يۈمشاپ قالغان كەمپىت، ناسۇغا بولسا بەزىدە بىر بولاق چاي، بەزىدە بىر غالتەك يىپ ئالغاچ كېلەتتى.

ناسۇادەك يۇ ۋاش-مۇلايىم ئايالنى مەن زادىلا ئۇچرىتىپ باقمىغان ئىدىم. ئۇنىڭ ھەر بىر ئېغىز سۆزىدىن ۋە ھەر بىر ھەرىكىتىدىن ھېچقانداق يۆلەنچۈكى يوقلۇغى ۋە ئاق كۆڭۈللۈگى چېقىپ تۇراتتى. ئۇ ھەمىشە ئىزا تارتقان ھالدا كۈلۈمسىرەپ تۇراتتى، ياغلىغىدىن چىقىپ قالغان چاچلىرىنى ئالمان-تالمان تۇزەشتۇرگەندە، قوللىرى تىترەپ كېتەتتى. ئۇ كىشىگە قارىغاندا ھودۇقۇپ نىمە قىلارىنى بىلەلمەي قالاتتى، ئۇنىڭ ئۆيىگە كىرىشكە راستلا ئۇڭايسىزلىناتتىم:

ئۆيگە كىرسەملا، ئۇ ھاپلا-شاپىلا بېرىپ بەندىكى ۋە جوزىنى يوپكىسىنىك ئىتىگى بىلەن ئەرتىپ، قېرى مىكىيان بىلەن بىر توپ چۆجىنى دالانغا قوغلاپ چىقىرۋېتەتتى، پوكاندەك قىزىرىپ، يىغلۇۋېتەي دەپ قالاتتى، تېخى ماكچىيىپ، داتلىشىپ كەتكەن ساماۋارغا ئوت يېقىپ، چاي راسلايمەن دەپ تۇرۇۋالاتتى.

كۆز كۈنلىرى ئاخىر يېتىپ كەلدى، مەن يۇك-تاقلىرىمنى راسلاپ قويۇپ، بىرنەچچە كۈندىن كېيىن موسكىۋاغا قايتماقچى بولدۇم.

بىز بەزى يەردىن ئايرىلغان چاغدا، ھامان كۈنلەرنىك بىرىدە يەنە قايتىپ كېلىمىزغۇ دەپ ئويلايمىز، بۇنداق بولغاندا بىرەر يەردىن ئايرىلغان چاغدا شۇ يەرگە ئىككىنچى قايتىپ كېلەلمەيدىغانلىغىنى ئېنىق بىلگەنگە قارىغاندا كىشىنىك كۆڭلى بىرئاز ئارام تاپىدۇ. لېكىن كېيىنكىدەك ئەھۋالدا، كۆڭلىنىك يېرىمى شۇ يەردە قالغاندەك، كىشىلەر چوقۇم ئازاپلىنىدۇ.

جۇدالاشقان يەر مەيلى قانچىلىك چۆلدەرەپ كەتكەن ۋە مەيلى قانچىلىك زېرىكەرلىك بولسۇن، كۆڭۈلدە ھامان بىر خىل ئېچىنىش ھىسسىياتىنى ھەتتا ئايرىلغۇسى كەلمەسلىك ھىسسىياتىنى پەيدا قىلىپ قويۇشى مۇمكىن.

ئانا، بەلكىم، ئۆزىنىك كۈن بويى قولىغا پور ياغاچ سۇنۇقلىرىنى ئېلىپ ئويناپدىغان جۈدەڭگۈ بالىسىنى ئاشۇنداق ئارزۇلىسا كېرەك. ئانا بالىسىنى ئارزۇلايدۇ، ھەتتا ئۇنى دەپ كۆزىگە ياش ئالىدۇ ۋە ناله قىلىدۇ—بۇ ئاجىز-ماغدۇرسىز بالا تىمەن-ساغلام، خۇشخۇي-تېتىك بالىلار ئارىسىدا جەزمەن غېرىپسىنىدۇ.

مېنىك بالىنى ئېسىمگە ئېلىشىمدىكى سەۋەپ شۇكى، ناسۇزانىك

بېژا دېگەن شۇنداق ئۇن-تىنسىز يۇرىدىغان كېسەلچان بىر بالىنى بار ئىدى.

بۇ بالا ئالتە ياشقا كىرگەن بولسىمۇ، تىلى تېخىچە تولۇق چىقماپتۇ. ئۇ كۆن بويى لام-جىم دېمەستىن ھارۋا يولىدا ئولتۇرۇپ، ئىككى قولى بىلەن توپا چېچىپ ئويناپتتى.

بىر كۈنى مەن ئۇنىڭ ئالدىغا كېلىپ زوڭ ئولتۇرۇپ، ئۇنىڭغا گەپ قىلدىم. ئۇ قورققان ھالدا ماڭا بىر قاراپ قويدى-دە، قوشۇمىسىنى تۇرۇپ، ئۇندىمەستىن لاغىلداپ تىترەشكە باشلىدى، ئارقىدىنلا يېڭى بىلەن يۈزىنى توسۇۋېلىپ يىغلاپ كەتتى.

—نېمىشقا يىغلايسەن؟—مەن نېمە قىلارىمنى بىلمەي قالدىم-دە، قولۇمنى ئۇنىڭ ئورۇقلاپ قورايدەك بولۇپ قالغان مۇرىسىگە قويدۇم، ئۇنىڭ يۇيۇپ يىرتىلىپ كەتكەن كۆينىگى ئىچىدىكى مۇرىسى تىترەپ تۇراتتى.

بۇ بالىغا نېمە بولغانلىغىنى زادى بىلەلمىدىم. كۆز ئالدىمغا كەلگىنى پەقەت مۇشۇ ئۆكسۈپ يىغلاۋاتقان بالىنىڭ گەپ بىلەن چۈشەندۈرۈپ بەرگىلى بولمايدىغان چوڭقۇر، تىلسىز ئازاۋىلا ئىدى.

—نېمىشقا يىغلايسەن؟—مەن ياندۇرمىلاپ سورىدىم، توساتتىنلا: "ئېھتىمال، ئۇ ئۆزىگە نېمە بولغانلىغىنى ئىچىدە بىلىپ تۇرغان بولسىچۇ؟" دېگەن ئوي يۈرىگىمنى مۇجىدى.

ناسۇا ئۆيىدىن يۇگۈرەپ چىقىپ، بالىسىنى كۆتۈرىۋالدى-دە، ئادەتتىكىدەكلا ئىزا تارتقان ھالدا كۈلۈمسىرەپ دېدى:

—بۇ مېنىڭ كېسەل بالام، ھېچنېمىنى ئۇقمايدۇ، خاپا بولمىسىلا. كىم ئۇنىڭغا سەل مېھرىۋانلىق كۆرسەتسىلا، ئۇ يىغلاپ كېتىدۇ.

ناسۇانىڭ كۆزى بىردىنلا خۇنۇكلەشتى، ئۇ زەردە بىلەن دېدى:

ـــ مېنىڭزە ھەممە ئەر خەقلەرنى چاپـناپ پۈركۈۋەتـكەم بار، بۇ ئۆلگۈر ئەرلەر. ياۋايـلار! كۈن بويـى تۈكـلاپ ـ تۈكـلاپ ھاراق ئىچىشىلا، يا بولمسا، ئاغزىنى بۇزۇپ تىللاشىلا بىلدۇ، مۇشۇنداق بالدىن بىرمۇنچىنى تېپىپ قويـدى، ئانا تۇرۇپ قانـداقـمۇ ئۇلارغا ئىچ ئاغرىتمىسۇن كىشى! بۇ مېنىڭ جان ـ جىگىرىم، بۇ دىگەن تىرىك بىر جان ـ دە! بىراق كىم ئۇنىڭغا باشپانا بولىدۇ؟

مەن يېڭـلا كېتـىش قارارىـغا كېلىپ بولۇپ، شۇ زامات يەنە بۇ يەردە قېلىش ئويىغا كەلدىم. بۇ يەردىـكى كىشىلەر، ئوتـلاقلار، كۈزنىڭ قاپ ـ قارا توپـلىرى ـــ بۇلارنىڭ ھەمـمىـسى بىردىنلا يەنە يېڭى بىر قىياپەتتە كۆز ئالدىمدا گەۋدىـلەنىدى.

قاپ ـ قارا بۇلۇت ئاسمانىنى قاپلاپ، يامـغۇر توختـىماي ياغماقتا، كىپ ـ كۈندۈز تۇرۇپ ھاۋا گويا ئەمـدىلا تاڭ سۈزۈلۈپ كېلىۋاتقان چاغدىكىدەك قاراڭغۇ ئىدى، ئۆينىڭ ئىچى زەي ھەم سوغاق ئىدى. پەقەت دۆڭە ـ دۆڭە بولۇپ كەتكەن سېرىق غازاڭـلار سەل پاقـىراپ يەردە ياتاتتى.

مەن كېتىش ئالدىدا بوۋاي ـــ ئۇنىڭ ئىسمى پېتىر سچېپاننوۋىچ ـــ بىلەن بىللە ئاخـىر بىر قېتىم بېـلىق تۇتـماقـچى بولغان ئىدىم، بۇ چاغدا ئۇزۇلمەي ياققان كۈز يامغۇرى ئاللىقاچان توختىغان بولسىمۇ، لېكىن قويۇق تۇمان تاكى چۈشكىچىمۇ تارقاپ كەتمىگەن ئىدى.

مەن بوۋايدىن موسكۋادا ئىش ـ كۈشلىرىڭىز بارمۇ دەپ سورىدىم.

ـــ رەھمەت، ئىشىم يوق، ـــ دىـدى ئۇ جاۋابەن، ـــ مەن ئەمـدى موسكۋاغا بارالمايدىغان بولدۇم. ئۆمرۈمنىڭ ئاخىرىنى مۇشەدە ئۆتكۈز ـ سەم بولدى. مېنىڭ بارار جايىم يوق ھەم باشقا يەرلەرگە بېرىشىمنىڭ

زۆرۈرىيىتىمۇ يوق. مەن بالا-ۋاقىسىز يالغۇز بىر قېرى. دوست-بۇرادەرلەردىن تېخىمۇ سۆز ئاچقىلى بولمايدۇ. ئۇلاردىن بەزىلىرى دۇنيادىن كېتىپ قالدى، قالغانلىرىمۇ ئاللىبۇرۇنلا ئۆياقلارغا كېتىشتى. ئەمەلىدىغۇ مېنىڭ كونا قىسمىدا ئەسلىدىلا دوست-بۇرادىرىم يوق ئىدى. بولسىمۇ بىرەر-ئىككىسى باردۇ.

—نىمە ئۈچۈن؟—دەپ سورىدىم مەن.

—مەن ھەربى ئائىلىسىدە دۇنياغا كەلگەن، دادام ئاتالىق ئەسكەرلەر قىسمىدا زاپخوز ئىدى، كونا زامانىنىڭ گېپى بىلەن ئېيتقاندا، مەن ئاددى خەلقتىن كېلىپ چىقىقان ھىساپلىنىمەن، ئىسلىزادىلەردىن ئەمەس، قارا تۈرۈك بولىمەن. مۇشۇنداق بولمىغان بولسام، كونا قىسىم مەندەك شاكىشياۋ ئۇنۇۋانىلىق ئادەمنى ھەربى سەپتىن چېكىندۈرۈۋېتەتتىمۇ؟ ئەينى چاغلاردا، قائىدە بويىچە، ئولۇۋەتىسىتەك قورولىنىڭ قوماندانى گېنېرال ئۇنۇۋانىلىق بولۇشى كېرەك ئىدى. گەپنىڭ راستىنى ئېيتسام، مەن ئىشتا ئەستايىدىل، توپچىلىق كەسپىگە پىشىق بولغانلىغىم ئۈچۈنلا ئۇلار نائىلاج مېنى بۇ قوماندانلىق ۋەزىپىسىگە قويغان ئىدى. مەن يامان ئەمەس توپچىلىق كەسپى مۇتەخەسسىس بولىمەن.

—نىمىشقا ئۆيلەنمىدىڭىز؟

—ئەمدى بۇنىڭغا ئۆكۇنۇۋاتىمەن، ئەلۋەتتە،—بوۋاي جاۋاپ بېرىۋېتىپ، توختاپ قالتىق بىر تىنىۋالدى. ئۇ ئىگىز بويلۇق ھەم ئاۋاق بولۇپ، ئۆزى سەل دۇمچەك ئىدى، بۇنى كۆرۈپ ئىختىيارسىز ھالدا دون كىخوتنىڭ ئېچىنىشلىق ئوبرازى كۆز ئالدىمدا گەۋدىلەندى. بوۋاينىڭ كۆزىدىن ياش ئەگىپ تۇراتتى. ئۇ يانچۇغىدىن قىزىل چاقماق ياغلىغىنى ئېلىپ يېشىنى سۈرتتى.

ـــ خوتۇنسىز ئۆتكەنلىگىمگىغۇ ئانچە پۇشايمان قىلمايمەن، ـــ دىدى بوۋاي ئۆھ تارتىپ قويۇپ، ـــ خوتۇن بولمىسا مەيلى، ئاشۇ ھەربى ئەمەلدارلارنىڭ خانىملىرىنى كۆرۈپ، ئۇلاردىن جېنىم جاق تويىدى؛ بىرەر پەرزەنت يۈزى كۆرمىگەنلىگىمگە ھەممىدىن بەك پۇشايمان قىلىمەن، سەن غېمىنى قىلغۇدەك ئادەمنىڭ بولمىغاندىكىن، تىرىكلىكىنىڭمۇ ئەھمىيىتى قالمايدىكەن، كۈنۈڭ مازاردا ئۆتكەنىدەك ئۆتىدىكەن. ئامال قانچە، ئائىلاج باشقىلارنىڭ بالىلىرىنىڭ كاكۇنچە-لىغىدا يۈرىمەن، مۇشۇ شا كىچىكلەر ئۈچۈن قايغۇرىدىغان بولدۇم.

ـــ قانداق قىلىپ بوگۈۋۇغا كېلىپ قالدىڭىز؟ ـــ دەپ سورىدىم ئاخىر غەيرەتكە كېلىپ.

ـــ قەدىردانىم، دەپ كەلسەم گەپ جىق. دىسەممۇ ئىشەنمەسلە-گىڭىز مۇمكىن. ئۆمرۇمنىڭ ئاخىرىغا كەلگەندە ئاجايىپ بىر ئىشقا ئۇچراپ قالدىم. گەپنىڭ راستىنى دىسەم، بۇ يەرگە كېلىشىمدىكى سەۋەپ بەك ئاددى. مەن بۇ يەردە گۈزەل مېچا دەريا‌سى بارلىغىنى، بۇ يەرنىڭ بەك چىرايلىق يەر ئىكەنلىگىنى خېلى بۇرۇنلا ئاڭلاپ، بۇ يەرگە كېلىپ ئاخىرقى ئۆمرۇمنى ئۆتكۈزۈش قارارىغا كەلگەن ئىدىم. لېكىن، بۇ قارارغا كېلىشتىن ئىلگىرى ئاجايىپ بىر ۋەقە يۈز بەرگەن ئىدى. بۇ ئىش تا ھازىرغىچە ماڭا ئاجايىپ تۇيۇلۇۋاتىدۇ.

ـــ قانداق ئاجايىپ ئىش ئۇ؟

ـــ ئۆپكىڭىزنى باسالماي قالدىڭىزغۇ! ـــ دىدى بوۋاي ئەيىپلەش تەلەپپۈزىدا، ـــ مەن گەپنى بىر باشتىن سۆزلەشنى ياخشى كۆرىمەن. لوقما سېلىۋېرىپ، بىزەمۇ جىم ئولتۇرۇپ ئاڭلىمايدىكەنسىز.

ـــ خوپ، پېتىر سچىپانىنوۋىچ، ـــ دىدىم خجىل بولۇپ، ـــ ئەمدى

گەپكىزنى بۆلمەيمەن.

ــ ئۇنداق بولسا بەك ياخشى! ئىنقىلاپ پارتلىغان چاغدا، مەن ھەربى سەپتىن چېكىنىپ چىقىپ كالىيانزىندا تۇرۇۋاتقان ئىدىم. ئەلۋەتتە، پېنسىيە پۇلى ئەمەلدىن قالدۇرۇلغان ئىدى، مەن پاگوننى ۋە بەلگىسى بار تۈگمىلەرنى ئېلىپ تاشلىدىم، پۇقراچە پەلتو تاپالمىدىم. ئۇنى سېتىۋېلىشقا قۇدرىتىم يەتمىدى. ناھايىتى ئىنىقكى، كالىيانزىندىن كېتىپ، مېنى ھېچكىم تونۇمايدىغان بىر يەرگە بېرىشىم كېرەك ئىدى. كالىيانزىندا تۇرسام كىشىنىڭ دىققىتىنى قوزغاپ قويياتتىم. كىشىلەرنىڭ ئارىسىغا كىرىۋالسامىلا ئۇن-تىنسىز ئۆتەلەيدىغانلىغىمنى بىلەتتىم. بىراق ئادەم ھېچىيەردە موسكۋادىكىدەك جىق ئەمەس ئىدى. شۇنداق قىلىپ، موسكۋاغا كېلىپ، پېتروۋسكى باغچىسىدىكى بىر قېرى تۈل خوتۇندىن يېرىم ئېغىز ئۆيىنى ئىجارىگە ئېلىپ ئولتۇردۇم. قولۇمدىكى پېنسىيە پۇلىمۇ تۇگەي دەپ قالغان ئىدى. پۇلنى تېجەپ خەجلەپ، مۇشۇ ئازغىنا پۇل بىلەن ئەپلەپ-سەپلەپ كۈن كەچۈرۈشكە مەجبۇر بولدۇم. ئۆي ئىگىسى پور سېمىز بولغىنى بىلەن، ئۆزى ئاجىز، كۆڭلى خېلى تۆزۈك موماي ئىدى، ئۇ يۇرەك كېسىلى بولغانلىغى ئۈچۈن شۇنداق بولسا كېرەك. ئۇ قىزى بىلەن بىللە ئۆتەتتى، ئۇ قىز كوممۇنستىك ياشلار ئىتتىپاقىنىڭ ئەزاسى ئىدى. بۇ قىز گويا مېنى كۆرۈپ تۇرۇپ كۆرمەسكە سېلىۋاتقانىدەك قىلاتتى. مەن ئۇنىڭ مېنى راست كۆرمەيۋاتقانلىغىنى ياكى كۆرمىگەن قىياپەتكە كىرىۋېلىۋاتقانلىغىنى ھەقىقەتەن چۈشىنىپ يېتەلمىدىم. راست گەپنى دېسەم، مەن ئەزەلدىنلا رايىش ئادەم ئىدىم، يەنە كېلىپ شۇ چاغدا ئۆزەمنىڭ ئەھۋالىمۇ بەك ناچار ئىدى. مەندەك ئادەم ئۈچۈن ئېيتقاندا، بىرلا ئەقىدە بار ئىدى، ئۇ بولسىمۇ يۇۋاش-

لىق بىلەن ئۆتۈش، ئوتتۇرىغا چىقماي بولمايدىغان ئەھۋال يۈز بېرىپ قالمىسلا، ھەرگىز ئوتتۇرىغا چىقماسلىق ئىدى. چار پادىشا ئارمىيىسى خەلقنىڭ شىللىسىغا مىنۈبلىپ، خەلقنى زار قاخشاتقانلىغى ماڭا ئايان ئىدى. تۇرمۇشتىكى ئىشلار دېگەن شۇنداق: ياخشىلىققا ياخشىلىق، يامانلىققا يامانلىق. مەن تۇرمۇشتا ئۆزەمنى شۇ قەدەر قىسىپ، پۇلىنى تېجەپ خەجلىسەمۇ، ئاخىر پۇل تۇگەپ، بىر تىينمۇ قالمىدى. ئۆلۈم يولغا ماڭايمىكىن دېسەم، جان دېگەن تاتلىقكەن، ئۇنداق قىلسام، ئۆي ئىگىسى موماينىڭ ئالدىدىمۇ ئەيىپكار بولىمەن-دە! ئۇدا ئىككى كېچە كۆزۈم ئۇيقۇغا بارمىدى، ئۇ يان ئويلاپ-بۇ يان ئويلاپ، ئائىلاج خەقلەردىن سەددىقە تىلەش، پۇتۇنلەي تىلەمچىلىك قىلىش يولغا مېڭىش ئويىغا كەلدىم.

بوۋاي گېپىنى توختىتىپ، ماڭا ھەيران بولغانىدەك بولۇپ قاراپ قويىدى.

—ئويلاپ بېقىڭا، ئىسمى جىسمىغا لايىق بولۇپ كۈن ئۆتكۈزۈش ئۆزىنى ئازاپلىغانلىق-دە! بۇ يولغا مېڭىپ قالغانلىغىمغا ئۆكۈنەتتىم، ئۆزەمدىن ئۆزەم يىرگىنەتتىم. شۇ چاغدا: خۇدايىم مېنى بالدۇرراق ئۆز پانايىغا ئالسىكەن، قانداق ئۆلسەمۇ مەيلى ئىدى، ئۆلۈمۇم قانچە ئەرزىمەس بولسىمۇ، مۇشۇنداق يەتتە ئېگىلىپ، توققۇز پۇكۇ-لۇپ جان باققاندىن ئەلا دەپ ئويلايتتىم. بۇنداق تۇرمۇشقا بەزىلەر ئادەتلىنىپ كېتەلەيدىكەن، مەن ئادەتلىنەلمىدىم. تىلەمچىلىك قىلىشقىمۇ ھۈنەر، تەجرىبە، نەيرەڭۋازلىق كېرەك ئىكەن. مەن بولسام ھېچنىمىنى بىلمەيدىكەنمەن.

—مەن يىراقتا بېرىشقا پېتىنالماي، پېتروۋسكى باغچىسىدىلا، ئۆيگە يېقىن يەردىلا تىلەمچىلىك قىلاتتىم. كۆزۈمنى يەردىن ئالماي،

بۇلۇڭ ـ پۇشقاقلاردا تۇراتتىم، خىجىل بولۇپ، ئۆتكەن ـ كەچكەنلەرنىڭ يۈزىگە قارىيالمايتتىم. قولۇمدا ھاسا تاياق بار ئىدى، ئاغزىمدا توختىماي دۇئا ئوقۇيتتىم، دۇئا ـ تەلەپ قىلىپ دىگەن گەپلىرىمنى ھازىر ئويلىسام، كۆڭلۈم ئېلىشىدۇ. "ئامىن، ياخشىلار، ئۆي ـ ماكانى يوق قېرىغا ئازراق بولسىكا سەدىقە بەرسەڭلار" دەيتتىم. راستىنى ئېيتسام، خەقلەر ناھايىتى ئاز بىرنىمە بېرەتتى. يەنە كېلىپ مېنىڭ كىيگىنىم ھەربىچە پەلتو بولغاچقا، خەقلەر ئەيمىنىپ قالاتتى. بەزىدە تېخى سېنى بوزەك ئەتكەندە، ئاچچىقىڭ كېلىپ قارىنىڭنى يېرىۋەتكۈدەك بولۇپ كېتەتتىڭ. بىراق، بۇنىڭغا سەۋرى ـ تاقەت قىلماقتىن باشقا نىمە ئامالىڭ بار.

ـــ مەن ئاخشىمى ھوجرامغا قايتىپ كېلىپ، چۈشكەن ئۇششاق پۇللارنى، ياماقلارنى بىر ـ بىرلەپ سانايتتىم، ساناپ ـ ساناپ كۆزۈمنى بىر نەرسە تۇراۋالغاندەك، ھەچنىمىنى كۆرەلمەي قالاتتىم. بىر ـ نەچچە قېتىم ئۆلۈۋېلىش ئويىغا كەلگەنلىگىمگە ئىشەنمەسلىگىڭىز مۇمكىن. ئەگەر ئاشۇ ۋەقە يۈز بەرمىگەن بولسا، ئاللىبۇرۇن تۇغىشىپ كەتكەن ۋە بۇگۈنگىچە يۇرمىگەن بولاتتىم.

مەن بۇۋاي بىلەن بىللە تۇغمەن يېنىدىكى چوڭقۇر قايىنام قېشىدىكى نەم ياغاچقا كېلىپ ئولتۇردۇم، بۇ بۇۋاي پېتىر سچېپاند نوۋىچ دائىم ئولتۇرىدىغان يەر ئىدى.

ـــ بىرئاز سوغاق بولۇۋاتىدىغۇ، ـــ بۇۋاي گەپ قىلغاچ پەلتوسىنىڭ ياقىسىنى چىقىرىۋالدى. پەلتونىڭ ياقىسىنىڭ تەتۇر تەرىپى تېخى كۆمۈش رەڭ پېتى تۇرغىنى بىلەن، ئوڭ تەرىپى ئاللىقاچان ئۆڭۈپ ساغرىپ كەتكەن ئىدى.

شامال چىقمىغان بولسىمۇ، ھاۋا راستلا خېلى سوغاق ئىدى. ھاۋا

ئادەتتىكىگە ئوخشاش ئىدى، بۇلۇتلار سۈس، قىش كۈنلىرىدىكىدەك ئاقۇچ تۈس ئالغان ئىدى.

—راست،—بۇۋاي گەپ قىلغاچ غاگزىسىنى تۇتاشتۇردى،—ياز كۈنلىرى ئىدى، بىر كۈنى مەن ئۆيگە ئادەتتىكى چاغلاردىن بالدۇر-راق قايتتىم، بۇ كۈنى قانچىلىك پۇل تاپقانلىغىمنى ئېيتىپ بەرسەم، ئېھتىمال، ئىشەنمەسلىگىڭز مۇمكىن. بىر ئوغۇل بالا بەش تىيىنلىق بىر مېتال پۇل بەردى. پۇتۇن بىر كۈندە تاپقىنىم مۇشۇلا بولدى! بۇ پۇل ئېھتىمال بۇ بالىنىڭ تېپىشماق ئويىنايدىغان① پۇلى بولسا كېرەك، كونىراپ سۈرمەل بولۇپ كەتكەن ئىدى. بۇ پۇلغا يىنۇارىت بازىرىدىن نەرسە-كېرەك سېتىۋالغىلىغۇ بولمايتتى، تىرامۋاي بېلىتى ئالاي دىسىمۇ بېلەتچى ئۇنى ئالمايتتى.

—بۇ چاغدا پۇتلىرىم ئىششىپ كەتكەن ئىدى. ماڭا ئەمدى جان تالىشىپ ئولتۇرۇشنىڭ يولى قالمىدى، كېچىدە بۇ بىمەنە تۇرمۇشتىن جۇدالىشاي دىگەن قارارغا كەلدىم. ئۇنىڭ ئۈستىگە ماڭا جان تالىشىپ جاپا تارتىپ نىمە كېپتۇ؟ مەندەك ھېچقانداق ئىجتىمائى ئورنى يوق كارغا يارىماس بوۋاي كىمگىمۇ ئەسقاتار؟ كېيىن كاللامغا: ۋەتىنىمنىڭ كەڭ زىمىنى، ئوچۇق ئاسمىنى، قۇياشى (بۇ چاغدا كۈن قىيامىدىن ئاشقان ئىدى)، ئۇچار قاناتلىرى ۋە دەل-دەرەخلىرى بىلەن خوشلىشۇبلىشىم كېرەك، دىگەن ئاجايىپ بىر خىيال كەلدى. مەن ھوجرامدىن چىقىپ، ئىشىك ئالدىدىكى بەندىكدە ئولتۇردۇم.

---

① بۇ كونا زاماندىكى بىر خىل باللار ئويۇنى بولۇپ، بۇنىڭدا پۇلنى ئالقانغا قويۇپ يۇمىدۇ، قارشى تەرەپ پۇلنىڭ خەت بار تەرىپى ئۈستىدىمۇ ياكى رەسىم بار تەرىپى ئۈستىدىمۇ، بۇنى تاپىدۇ.

ئۇ چاغلاردا پېتروۋسكى باغچىسىدىكى يوللار يېزىنىڭ ھاۋا يولىغا ئوخشاپراق كېتەتتى، يوللارنى ئوت-چۆپلەر بېسىپ كەتكەن ئىدى، موسكۋانىڭ قېرى لېپا دەرەخلىرى شامالدا شىلدىر-شىلدىر ئاۋاز چىقىرىپ تۇراتتى.

مەن ئولتۇردۇم، كاللامغا ھېچقانداق ئوي-خىيال كەچمىدى. بىزنىڭ ئۆينىڭ ئۇدۇلىدا ئاۋئاتسىيە مەكتەپخانىسىنىڭ ئوقۇغۇچىلار ياتىغى بار ئىدى. ئوقۇغۇچىلار ھەپتىدىن ئەيمىنمەيتتى، ئۇلار بەتقىلىق-لىق قىلىشقىلا ئامراق ئىدى. كۆرگەنلىكى ئادەمگە ئېسىلىۋالاتتى، ماڭا تېخىمۇ شۇنداق قىلاتتى. مېنى يىراقتىن كۆرۈپ قالسىلا دەرد-زىدىن باشلىرىنى سوزۇپ چىقىرىپ: "ۋوي قاقۋاش! سكوبېلېۋ①! ھەزىلكەش!" دەپ توۋلايتتى. مەن ھېچنىمىنى ئاڭلىماسقا سېلىپ ئۆتۈپ كېتەتتىم.

—مەن بەندىكدە ئولتۇراتتىم، كوچىنىڭ ئۇ قېتىدىن قارا كاستۇم، كەتمەن شەپكە كىيگەن، ئوتتۇرا بويلۇق بىر ئەپەندىم ئۆتۈپ كېلىۋاتقىنىنى كۆردۈم. ئۇ ئىككى قولىنى ئارقىسىغا قىلىۋېلىپ، قانداقتۇ بىر مەسىلىنى ئويلاۋاتقاندەك، ئالدىرىماي ماڭاتتى. گويا بىرنىمىنى ئىزدەۋاتقاندەك، بىر دەم-بىر دەم توختاپ لېپا دەرەخلىرىگە قاراپ قويۇپ، يەنە ئالغا قاراپ چامدايتتى. ئۇ ئالدىمغا كېلىپ توختىدى-دە، چاقچاق قىلغاندەك، تېزلا دىدى:

---

① سكوبېلېۋ (1843 — 1882)—روسىيە گېنېرالى، ھەربى ئەربابى، ئۇرۇش-لاردا كارامەت خىزمەتلەرنى كۆرسەتكەن، ئۇ قول ئاستىدىكىلەرگە غەمخورلۇق قىلاتتى، روسىيىدە ئۇنى بىلمەيدىغان ئادەم يوق ئىدى. بۇ يەردە باللار ئۇنىڭ نامىدىن پايدىلىنىپ بوۋاينى ماۋاق قىلاتتى.

"قېشىڭىزدا بىر دەم ئولتۇرۇشقا رۇخسەتمۇ؟"

مەرھەمەت، ئولتۇرۇڭ، ــ دېدىم مەن، ــ كىم ئولتۇرسا مەيلى، بىراق مېنىڭدىن سەل يىراقراق ئولتۇرۇڭ."

ئۇ كۆزىنى سەل قىسىپ، كۆلكىسىنى توختىتىپ، ماڭا سىنچىلاپ قاراپ قويۇپ:

"نىمە ئۈچۈن؟" ــ دەپ سورىدى.

مەن لام-جىم دېمىدىم، ئۇ يەنە ياندۇرمىلاپ سورىدى:

"نىمە ئۈچۈن؟"

"نىمە بولدى سىزگە، كۆرمەيۋاتامسىز، ــ دەپ سەل خاپا بولغاندەك بولۇپ جاۋاپ بەردىم، ــ مەن دېگەن تىلەمچى تۇرسام." ئۇ ماڭا يەنە بىر قارىدى-دە، ئۆزىگە ئۆزى گەپ قىلغاندەك دېدى:

"ھە، كۆرۈنۈپ تۇرۇپتۇ. ھال-ئەھۋالىڭىز ياخشى ئەمەسكەن."

"ھال-ئەھۋالىمنىڭ ياخشى ئەمەسلىگىغۇ تۇرۇپ تۇرسۇن، خەق-لەرنىڭ سەدىقىسىگە تاينىپ ئاران جان بېقىۋاتىمەن. تىلەمچىلىك قىلىۋاتىمەن."

"كونا ھەربى ئەمەلدار ئوخشىمامسىز؟"

"شۇنداق، ھەربى ئەمەلدار، ــ دەپ جاۋاپ بەردىم مەن، ــ مەن بىر لالما ئىدىم! يۈزۈمگە تامغا بېسىلغان گۇناھكار! ھەممە نىمىنى دەي." ئۇ توساتتىن مېيىغىدا كۈلۈپ قويدى، ئۇ شۇ قەدەر كۆڭۈل-لۈك كۈلدىكى، مەن ھەتتا نىمە قىلارىمنى بىلەلمەي قالدىم.

"تالدىرماي تۇرۇڭ، ــ دېدى ئۇ، ــ ئۆپكىڭىزنى بېسىۋېلىڭ، ھەربى ئەمەلدارلارمۇ ئوخشاش بولۇۋرمەيدۇ."

"ئۇغۇ شۇنداق، ئوخشاش بولمايدۇ. بىراق مۇئامىلە جەھەتتە پەرقى يوق. مەنغۇ ئىلگىرى ئولوۋتىتىس قورولىغا قوماندان بولغان،

مەن ئەسكەرلەرنى خورلىماقچى بولغان مۇتەھەملەرنى چىڭ باشقۇرۇپ، چامانلىق يېتىشچە ئۇلارنىڭ ئەدىۋىنى بەرگەن ئىدىم. رۇس ئەسكەرلىرى دەخىل-تەرۇزسىز مۇقەددەس ئەسكەرلەر. شۇنى ئېسىڭىزدە تۇتۇشىڭىز كېرەككى، مەملىكىتىمىزنىڭ پۈتكۈل تارىخىنى رۇس ئەسكەرلىرى ئۆز قوللىرى بىلەن يارىتقان، سىلەرمۇ ئىنقىلاپنى شۇلارغا تاپاندىڭلار."

بۇ چاغدا، ئۇ سەل ئارقىسىغا داجىدى-دە، قاقاقىلاپ كۈلۈپ كەتتى، مەنمۇ ئىختىيارسىز ھالدا ئۇنىڭغا قاراپ كۈلۈپ سالدىم. ئۇ مېنىڭدىن كونا قەسىم، ئولوۋنتسقا ۋە يېقىندا بولۇپ ئۆتكەن دۇنيا ئۇرۇشىغا دائىر تەپسىلى ئەھۋاللارنى سورىدى. مەن بۇلارنى يېپىدىن يېڭىسىغچە سۆزلەپ بەردىم. مۆرىتى كەلگەندە، بىز ھەربىلەرنىڭ ئۇرۇش بولىدىغانلىغىنى بەزى مەخپى بۇيرۇقلاردىن ئاللىقاچان خەۋەر تاپقانلىغىمىزنىمۇ دەدىم. نەمە ئۈچۈندۇر ئۇ مېنىڭ بۇ گەپلىرىمگە بەك قىزىقىپ قالدى، توختىماي: "شۇنداق! يەنچۇ؟" دەپلا تۇردى، ئاندىن كېيىن مەندىن توغرىدىن-توغرا:

"بولشېۋىكلارغا قانداق قارايسىز؟ ئۇلارنىڭ ئىشى ۋۇجۇتقا چىقارمۇ؟"ـــدەپ سورىدى.

"نەمشقا ۋۇجۇتقا چىقمىسۇن!ـــدەدىم مەن،ـــنەمە بولدىڭىز، قەدىردان ئەپەندىم! ئۆزىڭىز تېخىچە بايقىيالمىدىڭىزمۇ! ھەممە ئىشنىڭ ياخشى بولۇۋاتقانلىغىدىنمۇ گەپ يوق، بىراق شۇنىڭغا دىققەت قىلىش كېرەككى، خەلقىمىزنىڭ پەزىلىتى يوقاپ كەتمىسۇن!" ئۇ يەنە ماڭا قاراپ قويىدى-دە، ئەھۋالنى تېگى-تەكتىگىچە بىلمەكچى بولغاندەك بىر ئاھاڭدا دېدى:

"قاراشلىرىڭىزغا تامامەن قوشۇلىمەن. بىراق سىزنىڭ مۇشۇ

هالەتتە ئۆتۈشكىزگە بولمايدۇ، زادىلا بولمايدۇ! مەن كېچىكىنە خەت قىلىپ بېرەي، خەتنى ئېلىپ بىر يەرگە بارسىڭىز، ئۇلار جەز-مەن سىزگە يارىدىم قىلىدۇ." ئۇ قويۇن دەپتىرىنى ئېلىپ چىقتى-دە، تېزلىكتە بىرنېمىلەرنى يېزىپ، ماڭا بەردى. مەن خەتنى ئالدىم-دە، ئوبدان قاتلاپ، يانچۇغۇمغا سالدىم. بۇ خەت ماڭا نېمىگە ئەسقاتسۇن! بىر كونا ھەربىي ئەمەلدارغا كىمۇ يارىدىم قىلىدۇ؟ دەپ ئويلىدىم. ئەلۋەتتە، ئۇنىڭ ماڭا قىلغان سەمىمى مۇئا-مىلىسىگە مەن كۆپ رەھمەت ئېيتتىم، ئۇ كەتتى. مەن ئۇنىڭغا قاراپ:

"سىز مۇشۇ ئەتراپتا ئايلىنىپ يۈرەمسىز؟"—دەپ سورىدىم.

"ھەئە،—دېدى ئۇ،—كېسەلدىن ئەمدىلا ساقايغان ئىدىم، دوختۇر ماڭا ھەر كۈنى ئۇ ياق-بۇ ياقنى ئايلىنىشنى بۇيرۇغان."

ئۇ شۇ گەپنى قىلىپ بولۇپلا ئۆز يولىغا راۋان بولدى. بۇ قېتىمقى كۆرۈشۈشتىن كېيىن، كۆڭلۈم خېلى كۆتۈرۈلۈپ قالدى. "دۇنيادا مۇشۇنداق ئالىجاناپ، قىزغىن كۆڭۈللۈك ئادەملەرمۇ بولىدىكەن. بۇ ئەپەندىنىڭ مەندەك بىر تىلەمچى، كونا ھەربى ئەمەلدارىدىن قاچ-ماي پاراڭلاشقىنىنى دېمەمدىغان" دەپ ئويلىدىم.

مەن ئولتۇرغان يېرىمدە مۇشۇنداق خىيال سۈرۈپ كېتىپتىمەن. قارىسام، ئاۋىئاتسىيە مەكتىۋىنىڭ ئوقۇغۇچىلىرى ماڭا قاراپ يۈگۈرەپ كېلىۋېتىپتۇ. مەن نېمە ۋەقە بولغانلىغىنى چۈشەنمەي قالدىم، ئۇلار-نىڭ چاچلىرى پاخپىيىپ كەتكەن، ھەتتا رەڭگى-روبى ئۆچۈپ كەت-كەن ئىدى. ئۇلار ئالدىمغا كېلىپ: "سىز بىلەن پاراڭلاشقان ئادەم-نىڭ كىم ئىكەنلىگىنى بىلەمسىز؟" دەپ سورىشىپ كەتتى. ئۇنىڭ كىم ئىكەنلىگىنى نەدىن بىلەي. بىراق، بۇ ئوقۇغۇچىلارنى ئۆچ كۆرەتتىم، "قاقۋاش"، "سكوبىلىۋ" دىگەن گەپلىرىنى ئېسلىسەملا،

ئەرۋايىم قىرىق گەز ئۇچۇپ، ئۆزەمنى باسالماي كېتەتتىم. شۇڭا ئۇلارغا: "ئەلۋەتتە، بىلمەن-دە. تېز يوقال كۆزۈمدىن! سەنلەر مەن قېرىنى ئەخمەق ئېتىشنلا بىلىشسەن" دىدىم.

ئۇلار دېمى ئىچىگە چۈشكەن هالدا كېتىپ قالدى. كەچ كىرگەندە، ئۇلار بىر ئوغۇل ئوقۇغۇچى ئارقىلىق ماڭا بىر بولاق چاي، بىر جىڭدىن ئارتۇق شېكەر ئەۋەتىپتۇ. "بۇ نىمە قىلغىنى؟ــ دەپ ئويلىدىم،ــ "بەلكىم، مېنىڭ قوغلۇۋېتىشىم بىلەن ئۇلار ئىناسىپقا كېلىپ قالغان بولسا كېرەك."

مەن ياشلارنى بەك ياخشى كۆرەتتىم. ياشلار بولمىغان بولسا، بىزنىڭ هايات تۇرۇشىمىزنىڭ نىمە ئەهمىيتى بار؟ ئادەم زېرىكىپ تۇغىشمەمدۇ! بۇ ئاۋىئاتسىيە مەكتىۋىنىڭ ئوقۇغۇچىلىرى بۇنىڭدىن مۇستەسنا، ئەلۋەتتە.

راست، مەن تىلەمچىلىكنى داۋاملاشتۇرۇۋەردىم. بۇنداق قىلمايلى نىمە ئامالىم بار! هىلىقى خەت ئاللىقاچان ئېسىمدىن كۆتۈرىلىپ كېتىپتۇ. مەن ئۇنى بىر كونا كىتابنىڭ ئىچىگە سېلىپ قويۇپ ئۆنتۈپ قاپتىمەن، بۇ كىتاپ دانىيۇشكىنىڭ «موسكۋانىڭ هالاك قىلىنىشى»① دېگەن كىتابى بولۇپ، بۇ مېنىڭ بىردىن-بىر مۇلكۈم ئىدى. قىش كۈنلىرى تۈيۈقى يولغا كىرىپ قالغاندەك بولۇپ قالدىم. تالادا يۇرۇپ قار ئۈستىدە يىقىلىپ چۈشسەملا جېنىمدىن جۇدا بولىدىغانلىغىمنى ئۆزەممۇ سېزەتتىم. بۇ چاغدا هىلىقى خەت يادىمغا چۈشتى. مەن

---

① گ.پ. دانىيۇشكى (1829 ــ 1890) ــ روسىيە ئۇكرائىنا يازغۇچىسى. «موسكۋانىڭ هالاك قىلىنىشى» («Соэкжёиная Москва») ئۇنىڭ مەشھۇر تارىخىي رومانى.

ئۇنى تېپىپ چىقتىم، بىراق ئۇ مىجىقلىنىپ بىر بولۇپ كېتىپتۇ.

خەتتىكى ئادرىسقا بىرنىمە ئىدارە دەپ يېزىلغان ئىكەن، ــ مەن ئۇنى ئېنىق كۆرەلمىدىم. خەت كۆركەمسىز يېزىلغاچقا، مەن ئۇنى ئاشۇ ئىدارىگە ئاپىرىشقا ئىزا تارتتىم. ئۇنىڭ ئۇستىگە يەنە خېلى ئۇزاق يول مېڭىپ شەھەرنىڭ مەركىزىگە بېرىشقا توغرا كېلىدىكەن. مەن تىلەمچىلىك ھاياتىمدا ئۇ يەرگە بىرەر قېتىممۇ بېرىپ باقماپتىمەن. بىراق، مەن يەنىلا غەيرەتىكە كېلىپ، باردىم. ئايال ئۆيى ئىگىسى مېنى زورلاپ بارغۇزدى. ئۇ مۇنداق دېدى: "پېتىرسچېپاندۇچ، كىچىك بالدەك ئىش قىلمىدىكەنسىز، ھېچ يېرىڭىز ھەرىبى سەپتىن بوشانغان شاكىشياۋغا ئوخشىمايدۇ. ھەمىشە ئاشۇنداق يۈرەكزادىلىك قىلىپ يۈرىدىكەنسىز، سىزنى قانداقسىگە قورول قوماندانى قىلىپ قويغىنىغا ھەيرانمەن، ئۆز ۋاقتىدا توپچىلار قىسمىغا كىرمەي، مەكتەپلەردە ئىجتىمائى پەن ئوقۇتقۇچىسى بولغان بولسىڭىزمۇ بولغان ئىكەن."

ــ مەن يولدا كۆزۈمنى يەردىن ئالماي ماڭاتتىم. مەن تىلەمچى بولغاندىن تارتىپ كىشىلەرگە ئۈدۈل قارىماسلىقنى ئادەت قىلىۋالغان ئىدىم. مۇشۇنداق قىلسام كۆڭلۈم بىرئاز ئارام تاپاتتى. بۇ ئىللەتنى تاھازىرغىچە ئۆزگەرتىپ كېتەلمىدىم. ئېھتىمال سىزمۇ بۇنى سەزگەنسىز. ياشانغان ئادەمنىڭ ئادىتىنى ئۆزگەرتمىگى بەك تەس ئىكەن، ئادەت دېگەن بەك جاھىل نەرسىكەن.

ــ ئاخىر ئاشۇ ئىدارىگە باردىم. ئىدارە بەك چوڭ بولسىمۇ، لېكىن بەك تېچ ئىكەن. كارىدورلارغىمۇ گىلەم سېلىنغان ئىكەن. پوست، ياكى ئىشىك باقار ــ مەن ئۇلارنىڭ نىمە دەپ ئاتىلىدىغانلىغىنى بىلمەيتتىم ــ ماڭا كەسكىن ھالدا: "گىراژدان، پەلتونى

سېلىۋەتسىڭىز" دېدى. پەلتونى قاناقاقمۇ سېلىۋېتەلەيتتىم: پەلتونىڭ ئىچىدە ھېچقانداق كىيىم بولمىسا، "مەن قېرىغا ھۆرمەت قىلمايدىغان ــ دېدىم ئىشىك باقارغا، ــ مېنى سەتچىلىكتە قالدۇرماڭ، مەن مۇشۇ خەتنى دەپ كەلدىم." مەن خەتنى ئۇنىڭغا سۇندۇم. ئۇ خەتنى كۆزۈپ پاپپاسلاپ كەتتى، ئۇ ماڭا ئورۇندۇق ئەكىلىپ بېرىپ: "بوۋا، بىر دەم ئولتۇرۇپ تۇرۇڭ، مەن دەرھال كىرىپ خەۋەر قىلاي" دېدى. ئۇ كىرىپ كېتىپ، ھايال قالماي يېنىپ چىقتى. ئۇنىڭ ئارقىسىدىن كۆزەينەك تاقىغان ئوتتۇرا ياشلىق بىر گىراژدان چىقتى، ئۇنىڭ سۆزلۈك چىرايىدىن مۇلايىم-يېقىملىق كۆلكە يېغىپ تۇراتتى. ئۇ مېنى قولتۇغۇمدىن يۆلەپ ئېلىپ كىرىپ كەتتى. مەن كېتىۋاتاتتىم، ئايىغىمدىكى قار ئېرىپ يەرگە چۈشۈپ تۇراتتى. ئۆمرۈمدە ھەممە رەسۋاچىلىق ماڭا كەلگەندەك ئىدى.

ــ بۇ ئادەم مېنى بىر ئىشخانىغا باشلاپ كىرىپ، خىرومدىن قاپلانغان ساپاغا ئولتۇرغۇزۇپ قويىدە، مەندىن گۇۋاڭنامە بارمۇ دەپ سورىدى. مەن ھەممە گۇۋاڭنامەمنى ئۇنىڭغا بەردىم. نەمە بولسا بولمىسۇنمۇ! ئۇ چىقىپ كەتتى، ۋاقىت مىنۇتلاپ ئۆتمەكتە ئىدى. يېرىم سائەت ئۆتۈپ كەتتى، يالغۇز ئولتۇرۇپ، يۈرىكىم پوكۇلداپ كەتتى: قانداق قىلىپ بۇ يەرگە كىرىپ قالغاندىمەن؟ دەپ ئويلىدىم، ھەتتا تىكۈرتىش خىيالىغىمۇ كەلدىم، بىراق گۇۋاڭنامنى تاشلاپ كېتەلمەيمەن-دە. بۇ چاغدا ھىلىقى كىشى يېنىپ كىردى ــ ئەھۋالىدىن قارىغاندا، خېلى چوڭ ئەمەلدار ئوخشايدۇ ــ ئۇ پېنسىيگە چىقىش گۇۋاڭنامىسى ۋە يىمەكلىك، كىيىم-كېچەك ئالىدىغان بېلەتلەرنى، بۇلارنى باشقا يەنە ئوتۇن ئالىدىغان، كېسەل كۆرسىتىدىغان ئىسپات قەغىزىدىن بىرنەچچىنى ھەم بىرمۇنچە پۇلنى

قولۇمغا تۇتقۇزۇپ قويۇپ، قول قويۇڭ دەپ تۇرۇۋالدى. "بۇ پۇل سىزنىڭ بىرىنچى قېتىملىق پېنسىيە پۇلىڭىز بولىدۇ. ئېھتىمال، بىر-نەچچە كۈندىن بېرى تېخى تويغۇدەك بىر ۋاخ تاماق يىمىگەن ئوخشايسىز" دىدى ئۇ.

—مەن زادىلا كۆزۈمگە ئىشەنمەي قالدىم. ئۇ ماڭا تەسەللى بېرىپ: "هايا جانلىنىپ كەتمەڭ پېتىرسچېپانىنوۋىچ، بىز كىشىلەرنىڭ ئەمگىگىگە، خۇسۇسەن سىزدەك كەسپ ئەھلى بولغان مۇتەخەسسىسكە، سىزدەك توغرا ئادەمگە بەك هۆرمەت قىلىمىز. سىز خىزمەت كۆرسەتكەن ئادەم. سىز هۆرمەتكە سازاۋەر بولۇشقا مۇناسىپ" دىدى. "مېنىڭ خىزمەت كۆرسەتكەنلىگىمنى قانداق بىلدىڭلار" دەپ سورىدىم. ئۇ كۈلۈپ تۇرۇپ: "تەرجىمھالىڭىزدىن ئۇقتۇق" دىدى. خۇدا، بىر ھەربىي ئەمەلدارنىڭ تەرجىمھالىدىن! ھىم، قارىڭ بۇ ئىشنى!

—بىز ئىككى دوستىتەك خوشلاشتۇق. مەن ئىدارىدىن چىقىپ، بىر قەدەم-بىر قەدەمدىن چامداپ پېتىروۋسكى باغچىسىغا قاراپ يول ئالدىم، مەن يەنىلا بېشىمنى تۆۋەن سېلىۋالدىم: چۈنكى، بىرىنچى-دىن، كۆزۈمگە لىق ياش ئالغان ئىدىم، ئىككىنچىدىن، بۇ ئادەتنى ئۆزگەرتەلمەيتتىم.

—تېۋىل كوچىسىغا كەلگەندە قاراڭغۇ چۈشۈپ، كوچىدىكى چىراقلار يورۇپ كەتكەن ئىدى. ماگازىنلارنىڭ مال ئەۋرىشكىلىرى قويۇلغان دەرىزىلىرىمۇ يوپ-يورۇق بولۇپ كەتكەن ئىدى. "ئازراق بولكا ۋە ئەرزانىراق كالباسا ئېلىپ، ئايال ئۈيگە ئىگىسىنى مېھمان قىلىپ قويايي" دەپ ئويلىدىم.

—يول بويى كېلىۋېتىپ، بىرىنچى قېتىم بېشىمنى كۆتەردىم،

توساتتىن، بېشىمغا چاقماق چۈشكەندەك قىلىپ قالدى ـ دە، ئەزايى ـ بەدىنىم غۇژۇيدا قىلىپ قالدى. مال ئەۋرىشكىلىرى تىزىلغان ئەينەك ئىچىگە بىر رەسىم قويۇلغان ئىكەن. شۇنداق قارىسام ـ ھىلىقى كىشى ئىكەن ـ دە! ماڭا خەت قىلىپ بەرگەن ھىلىقى ئوتتۇرا بويلۇق ئەپەندىم ئىكەن! رەسىمنىڭ تۆۋەن تەرىپىگە: ۋ. ئى. لېنىن (ئۇلىيانوۋ) دېگەن پۈچۈركىسى بېسىلغان ئىكەن. قارىسام يان تەرەپتىكى ئەينەك ئىچىدىمۇ ئۇنىڭ رەسىمى تۇرۇپتۇ. ۋاي خۇدايىمەي!

ـ ھەجەپرسە ئالماي، ئالدىراپ ئۆيگە قاراپ چاپتىم. يۈرىگىم تىترەپ تۇراتتى: دەرھەقىقەت، ئاخىرقى بىر تامچە قېنىمنى ئۇنىڭغا ئاتاش ئويىغا كەلگەن ئىدىم. ئۇ مېنى روھىي بويۇنتۇرۇقتىن ئازات قىلدى، ئۇنىڭ قىلغان ياخشىلىغىنى ئاقلىشىم كېرەكتە، ئەمدىلىكتە بىردىن ـ بىر ئەپسۇسلىنىدىغان يېرىم شۇكى، ماغدۇردىن كەتتىم، سالامەتلىگىم ياخشى ئەمەس، ساناقسىزلا كۈنۈم قالدى، قانداقمۇ ئاقلارمەن!

ـ ئۆيگە گويا يۇگۇرۇپ دېگۈدەكلا قايتىپ كەلدىم، ئۆيگە تېز ـ تېز چامداپ كىرىپ ئۇدۇل ئۆي ئىگىسى مومايىنىڭ ئىتتىپاق ئەزاسى قىزىنىڭ ئالدىغا كېلىپ: "قىزىم، لېنىننىڭ رەسىمىنى ئەپچىقە، مەن كۆرۈپ ئېنىقلاپ باقاي" دېدىم. قىز ئۆز ھوجرىسىغا كىرىپ بىر پارچە «كەمبەغەل دېخانلار» گېزىتىنى ئېلىپ چىقتى. گېزىتتە لېنىننىڭ رەسىمى بار ئىدى، مانا بۇ رەسىم ھىلىغىچە يېنىمدا، سىز كۆرۈپ بېقىڭ.

بۇڭاي قاخشالدەك قېتىپ كەتكەن قولىي بىلەن پەلتوسىنىڭ تۈگمىسىنى يېشىپ، قوينىدىن لېنىتىغا ئورالغان بىر كونا قاپچۇقنى

ئالدى، لېنتىنى يېشپ، قاپچۇقتىن گېزىتتىن كېسۋالغان، بەك كونىراپ كەتكەن لېنىنىڭ رەسىمنى چىقاردى.

ــ شۇ چاغدىن تارتىپ بۇ رەسىمنى باغرىمغا بېسىپ ساقلاپ كەلدىم، ــ دېدى بوۋاي بوغۇق ئاۋاز بىلەن ئۆزۈپ ـ ئۆزۈپ، ــ ھەقىقەتەن ئۇلۇغ ئادەم ـ دە!

بوۋاينىڭ بېشى لىڭشىغلى تۇردى. ياش ئۇنىڭ قورۇق بېسىپ، مومىدەك ساغرىپ كەتكەن مەڭزىدىن ئېقىپ چۈشمەكتە، لېكىن ئۇ يېشىنى ئەرتمىدى.

بىز ئۇزاققىچە سۆكۈت ئىچىدە ئولتۇردۇق.

تۈمان قويۇقلىشىپ كەتتى، قۇرۇپ قالغان سۆگەت شاخلىرىدىن تۇماندىن ھاسىل بولغان سۇ تامچىلىرى تېمىپ تۇراتتى. يىراق بىر يەرلەردىن پويىزنىڭ گۈدۈك ئاۋازى دەم ـ دەم ئاڭلىنىپ تۇراتتى. پوگوۋو كەنتى تەرەپتىن كۆكۈش ئىس ۋە قارا بۇغداي بولكىسىنىڭ پۇرىغى كېلىپ تۇراتتى. گۈزەل مېچا دەريياسىنىڭ ئۇ قېتىمدىكى يولدا ھارۋىنىڭ غىچىرلىغان ئاۋازى ۋە بىر قىزنىڭ ئۇنلۇك ئېيتقان ناخشىسى ئاڭلىنىپ تۇراتتى:

ئىگىز ئۆسكەن قوناقلىقلار ئىچىگە،
يوشۇرۇنغان بىزنىڭ نامرات يېزىمىز...

ــ كۆردىڭىزمۇ، بىزنىڭ روسىيە نېمە دېگەن گۈزەل ـ ھە! ــ دېدى بوۋاي بىر پەس جىم تۇرغاندىن كېيىن ــ قەدىرلىگىم، سەل ھېرىپ قالدىم. قېرىلىق ئادەمنى ئايىمايدۇ ـ دە! قايتىپ كېتەيلى!

ئارىدىن ئون يىل ئۆتكەندىن كېيىن، مەن يەنە بىر قېتىم پويىزدا تۇلادىن پېلېتسقا بارغىنىمدا يېغلىموۋاتقان ئۆتۈشكە توغرا كەلدى.

يەنە كۆز كۆنلىرى ئىدى. قاتتىق كارۋاتلىق ۋاگون گويا قاڭالتىر باكىتەك تاراق-تۇرۇق قىلىپ تۇراتتى. چىراق خىرە يورۇپ تۇراتتى. ھېرىپ-ئېچىپ كەتكەن يولۇچىلار خورەك تارتىپ ئۇخلا-ۋاتاتتى. ئۇدۇلۇمدىكى ئۇستۇنكى كارۋاتتا ساقال-بۇرۇتىنى پاك-پاكىز قىرغان، پۇتنغا شكار ئۆتۈگى كىيگەن بىر بوۋاي يانپاشلاپ ياتاتتى. بىز پاراڭلىشىپ قالدۇق. بوۋاي يېغلىموۋقا بارماقچى ئىكەن. ئۇ ماڭا سىنچلاپ قاراپ كېتىپ دىدى:

—چىرايىڭىز بەك تونۇشلا تۇرىدۇ، سىزنى بىر يەردە كۆرگەندەك قىلىمەنۇ، قەيەردە كۆرگەنلىگىمنى ئەسكە ئالالمايۋاتىمەن. بوگوۋودا كۆرگەن بولسام كېرەك.

بايا ئۇ بوگوۋودىكى تۆمۈرچى ئىكەن. ئۇ مېنى ئۇنتۇپ قالماپتۇ، مەن ئۇنى زادىلا تونۇيالمىدىم. تۆمۈرچى ماڭا ھەربى سەپتىن چېكىنگەن ھىلىقى شاڭشياۋنىڭ بۇنىڭدىن ئالتە يىل بۇرۇن ئالەمدىن ئۆتكەنلىگىنى ئېيتتى.

—ئۇ رەھمتى مۇلايىم-يۇۋاش ئادەم ئىدى، —دىدى تۆمۈرچى، —ئۇنىڭ پېنسىيە پۇلىنى ھەر ئايدا ھۆكۈمەت بېرىپ تۇراتتى. ئۇنىڭ نىمىگە ئاساسەن پېنسىيە پۇلى ئېلىپ تۇرىدىغانلىغىنى ھېچكىم ئۇقمايتتى. ئۇ بۇنى زادى تىلغا ئېلىپ باقمىغان. ئۇ تۇرمۇشتا بەك ساددا بولۇپ، پۇلىنى توپلاپ قويۇۋاتقاندەك ئىدى. كەنتتىكىلەر ئۇ پۇلنى جاندىنمۇ ئەزىز كۆرىدۇ دەيتتى. بۇ گەپنىڭمۇ يولى بار ئىدى: ئادەم قەبرىغاندا، كۆپ ھاللاردا، پىخسىق بولۇپ قالىدۇ. ئەمىلىيەتتە ئىش ئانداق بولۇپ چىقمىدى. كېيىن بوۋاي ئۆز ئۆمرىنىڭ ئاخىرلىشىپ قالغانلىغىنى سەزگەنىدە، پۇلىنىڭ ھەممىسىنى دىگۈدەك بىزنىڭ مەكتەپكە ئىئانە قىلدى. ئۇ بۇ پۇلنى خەلقىمىزنىڭ پەزىلىتى يوقاپ

كەتمىسۇن دەپ ئىتائە قىلدىم، دىدى. ناسۇا ئېسىگىزدە باردۇر، بوۋاي ئۇنىڭغىمۇ خېلى پۇلنى قالدۇرۇپ كەتتى. بوۋاي بۇ ئايالنىڭ ھىلىقى بېۋا دىگەن بالىسىغا بەك كۆيەتتى. بېۋا ئوزاقى يىلى ئۆلۈپ كەتتى. ئۇ بالا ئەسلىدىلا ئۇزۇن ياشىيالمايتتى! ئۇزۇن ئۆمۈر كۆرەلمەيتتى! مېنىڭچە، ئۇلگىنىمۇ ياخشى بوپتۇ.

تۆمۈرچى يېغلىمۇۋقا كەلگەندە پويىزدىن چۈشتى. ۋاگونىڭ ئىچى تونۇردەك ئىسسىپ كەتكەچكە، پويىزدىن چۈشۈپ بىر دەم ھاۋا يىدىم. پويىز قاتتىق ئۇخلاپ قالغانىدەك سوزۇلۇپ ياتاتتى، ئۇنىڭدىن ئىسسىق ئاپتول پۇرىغى چىقىپ تۇراتتى.

ئۆزەمنىڭ پەرىزىچە، بوگوۋۇ كەنتى جايلاشقان تەرەپكە كۆز تىكتىم، بۇ يەر ئەسلى قاپ-قاراڭغۇ بولۇشى كېرەك ئىدى، بىراق ئۇ يەردىن كۆكۈش نۇر چاقناپ تۇراتتى.

بۇ چاغدا، بوگوۋۇ كەنتىدە زادى قانداق نۇر چاقناۋاتقاندۇ؟ بىر ھازاغىچە ئويلاپ، زادىلا تاپالمىدىم. سوراشقا ئادەمۇ چىقمىدى.

يۇقۇرىدىكى ھىكايە ئەمەلدە بولۇپ ئۆتكەن ۋەقە ئىدى. ھەربى سەپتىن چېكىنىگەن شاڭشىياۋ ھەققىدىكى بايانىنى ئېسىمدە قالغىنى بويىچە يازدىم. بىراق بوۋاينىڭ پەمىلىسى ئېسىمدە قالماپتۇ. ئۇنىڭ پەمىلىسى كالىغلوۋ بولسا كېرەك، ئەما مېنىڭ ئۇنى دەللەپ ئولتۇرغۇم كەلمىدى.

1956 - يىل.

(«سوۋېت ئەدەبىياتى» ژورنىلىنىڭ 1980 - يىلىق 3 - سانىدىن تەرجىمە قىلىندى)

تەرجىمە قىلغۇچى: رېيىمجان.

تەرجىمىنىڭ تەھرىرى: خوجائابدۇللا ئوسمان.

ياقۇت كۆزلۈك ئالتۇن ئۈزۈك

م. ۋودونوسوۋ

كۈن قاتتىق ئىسسىپ كەتكەن چۈش ۋاقتى ئىدى، ئاچ يېشىل رەڭلىك ئىككى پىكاپ زالىچىيە كەنتىنىڭ چوڭ كوچىسىنى بويلاپ، قاتتىق توپا توزۇتۈپ، بىر بىرىنى ئەگەشكەن هالدا كىرىپ كەلدى.

كەنت ئىچىدە هايىت ـ هۈيت دېگىچە كىشىنى چۆچۈتىدىغان خەۋەر تارقالدى: "ۋەقە تۈگىلۈپتۇ! ئاندرېي لودى هىللا بالىخانىدا ئېسىلىپ ئۆلۈۋاپتۇ!" لودىنىڭ خوشنىسى ئاگافيە موماي (ئۇ كەنتكە كىرىدىغان دوختۇرخانىلارنىڭ بىرىدە ئۆيىدە ئولتۇراتتى) ئۇچرىغانلا ئادەمگە شۇنداق دەيتتى.

شۇ كۈنى يەكشەنبە بولغاچقا، ئايالارنىڭ هەممىسى ئۆيىدە ئىدى، بېشىغا ئاق ياغلىق چىككەن خولۇم ـ خوشنىلار ئىشكىتىن بېشىنى چىقىرىپ سورىشاتتى:

ـــنېمە؟ ئېسىلىپ ئۆلۈۋاپتۇ؟

ـــنېمىشقا ئۆلۈۋالغاندۇ؟

ـــۋاي تاڭەي... بەلكىم ئۆلگۈدەك ئىچىپ، خۇدىنى يوقتىپ قويۇپ قىلغان ئىشتۇ! يائاللا، بۇ گۈنا ئەمەسمۇ! ئۆلۈڭ يەكشەنبىدە بۇنىڭ قىلغان ئىشىنى! ـــكۆزلىرى ئالاق ـ جالاق بولۇپ كەتكەن ئاگافيە كىرىست ئىشارىتى قىلىپ چوقۇنۇپ قويدى، ـــچوقۇم ئېغىزدىن چىقارغۇسىز بىرەر ئىش بولغانىدۇ، ئىشەنمەسكىلار، قاراپ تۇرۇڭلار، بولمىسا بىر ئادەم بىكاردىن ـ بىكار ئۆلۈۋالمايدۇ!...

ـــ ئاندرېي لـودى ئېسىلىپ ئۆلۈۋاپتۇ! ـــ ئوغۇل بالىلار چىتلاقنى ئايلىنىپ يۈگەرگەن پېتى ۋاقىرىشاتتى.

ئېسىلىپ ئۆلۈۋېلىش يېزىلاردا دەرۋەقە ئادەتتىن تاشقىرى چوڭ ئىش ئىدى. ئۇ ئىش بىر دەمدىلا پۈتۈن كەنتنى تەۋرىتىۋەتتى. زالىچىيە ئاران 40 تۆتۈن ئاھالىسى بار، ئورمانلىقنىڭ يېنىغا، سۇ بويىغا جايلاشقان تېپ ـ تېچ كىچىك كەنت ئىدى، ئۇنىڭ بىر بېشىدا ئورمانلىق، يەنە بىر بېشىدا ئورمانلىقنى ئايلىنىپ ئۆتۈپ بېرىزا دەريانىڭ قۇيۇلىدىغان كىچىك ئۆستەڭ بار ئىدى. ئالاقزادە بولۇشقان كىشىلەر ئۇ يەردە ـ بۇ يەردە ئىشىك ئالدىلىرىغا يىغىلىشىپ ئېچىناتتى، ھەسرەتلىنەتتى، ئۇنىڭ ئۆز جېنىدىن تويغانلىغىنىڭ سەۋىۋى ئۈستىدە پەرەز قىلىشاتتى.

بۇ پاجىئەنىڭ سىرىنى كەنت بويىچە بىرلا كىشى بىلەتتى. ئۇ شۇ ئەسنادا ئۆز ئۆيىنىڭ ئالدىدىكى كىچىك بەندىكىدە، مۇفتىنىڭ① بېشىنىڭ سۈرتى چۈشۈرۈلگەن قارا غاڭزىسىنى شوراپ، چىرايلىق ياسالغان، تاماكىنىڭ ئىسىدا ساغىرىپ قالغان ساقال ـ بۇرۇتلىرى ئارىسىدىكى لەۋلىرىدە چوڭقۇر مەنىلىك كۈلۈمسىرىگەن ھالدا ئولتۇراتتى. ئۇنىڭ ئاپىپاق تاتارغان، قان دىدارى قالمىغان يۈزى سەل پاقىرىغانىدەك كۆرۈنەتتى، پۈرۈلۈپ قالغان كۆك كۆزلىرى ھىلىقى ئايالالار ۋە بالىلاردىن ئۆتۈپ، كەنتنىڭ سرتىدىكى يىراق ـ يىراقلارغا تىكىلگەن ئىدى. ئۇنىڭ ئۆز غېمىنى يەپ خىيال سۈرۈۋاتقانلىغى كۆرۈنۈپ تۇراتتى...

ـــ ستېپان، پاك بولۇپ قالدىڭمۇ، نىمە؟ ـــ ئۇ بىرسىنىڭ ئاۋازىنى

---

① ياۋروپانىڭ فائۇستى توغرىسىدىكى ئەپسانىلىرىدىكى ئالۋاستى.

ئاڭلاپ، ئۇيقۇدىن ئويغانغاندەك دىككىدە چۆچۈپ كەتتى.

ئۇنىڭ يېنىدا كولىخوزنىڭ ئات باققۇچىسى مىكولا تۇراتتى. ئۇ بويتاق، ئاق كۆڭۈل ئادەم بولۇپ، ستېپان بىلەن قۇرداش ئىدى.

ــ مىكولا، ھېلى نېمە دېدىڭ؟

ــ بىزنىڭ ئاندرېي تۆگەپ كېتىپتۇ، دەۋاتىمەن!

ــ ھە، ئاڭلىدىم...

ــ ئىسسىت... قانداقلا بولمىسۇن، ئۇ بىزنىڭ زاۋېچىلىك ئىدى-دە! بىز بىللە پارتىزانلىق قىلغان، بىر قازانىنىڭ تامىغىنى يىگەن، بىر قاچىنىڭ سۈيىنى ئىچكەن ئىدۇق، ئۇ بەكلا تىمەن ئادەم ئىدى، نېمە ئىش ئۈنىڭ كاللىسىدىن ئۆتمەي قالمىكىن تاڭ.

ــ شۇنداق، كاللىسىدىن ئۆتكۈزەلمىگەندۇ...ــ پىكرى چېچىلغان ھالدا جاۋاپ بەردى ستېپان. ئۇ يەنە ئۆزىنىڭ ئاۋالقى خىيالىغا كەتكەن ئىدى.

مىكولا كلاۋىس قولىنى سىلكىپ قويۇپ، بىر يانغا ئۆتتى-دە، ئادەم بارمۇ، يوقمۇ دېگەندەك، كەينىگە بۇرۇلۇپ ئەتراپقا سەپسالدى. ئاندىن لودىنىڭ ئۆيىگە قاراپ يوغان قەدەم بىلەن ئىلدام مېڭىپ كەتتى، ئۇ يەرگە بىرمۇنچە ئادەم توپلاشقان ئىدى.

ستېپان مىكولانىڭ سوئالىغا نېمە دەپ جاۋاپ بېرىشى كېرەك؟ ئۇ ئىشنىڭ ئاقىۋىتى بىلەن ھىساپلاشماي، ھەممە ئىچكى ئەھۋالنى ئېيتىپ بېرىشى كېرەكمۇ؟ ئۇ بۇنىڭ زاۋېچىيە كەنتىدىكى قورقۇنچلۇق ھەم دەھشەتلىك چوڭ پاجىئە ئىكەنلىگىنى مانا بۇگۈنلا ھېس قىلدى. ئۇ ھەممە ئەھۋالنى ئېيتىپ بېرەلمەيدۇ! ئۇ پۈتۈن كەنتىكىلەردىن سىر ساقلىشى كېرەك! ئېھتىمال، نەچچە ئون يىللاردىن كېيىن بەزى ئەھۋاللار ئايدىڭ بولار. لېكىن ئۇ چاغدا بۇ كۆڭۈلسىز ۋەقە يەنە

كىملەرنى هايا جانلاندۇرار، كىملەرنى ھەسرەتكە سالار؟ مانا بۇگۈنكى كۆرگەن، ئاڭلىغان ئەھۋاللار بولسا جانلىق شاھىت بولغان ستېپان ژويدىكىنىڭ يۈرىگىنى قاتتىق مورلىماقتا ۋە ئازاپلىماقتا ئىدى.

ستېپان تاماكىسىنى قاتتىق بىر شورۇپلىپ، يەنە چوڭقۇر خىيالغا چۆمدى.

ئەھۋالىڭ باش-ئايىغى زادى قانداق بولغان ئىدى؟

...ئۇ چاغدا، ستېپان ئەمدىلا يىگىرمە ياشقا كىرگەن ئىدى. بۇنداق چاغلاردا كاللىدا ھامان ئۇنداق-مۇنداق خىيالىلارنىڭ بولۇشىدىن خالى بولغىلى بولمايتتى. ستېپان ئۆزىنى ئەگەر خالىسام ئۆزگىرىشچان ببرېزا دەرياسىنىڭ سۈيىنى كەينىگە ياندۇرۇۋېتەلەيمەن دەپ ئويلايتتى. ئۇنىڭ بىلىگىدە تۆگىمەس كۈچ-قۇۋۋەت بار ئىدى، كاللىسىدا خىلمۇ-خىل ئوي-پىكىرلەر قاينىپ تۇراتتى. شۇ چاغلاردا بىر شىرىن خىيال ئۇنىڭ كاللىسىغا كىرىۋېلىپ، ئۇنى ھېچ ئارام تاپقۇزمىدى. بايا كېچىك پېئىل، ئاددى-ساددا كەلگەن، كۆزلىرى كۆپ-كۆك گۈزەل قىز زوسيا ئۇنى مەپتۇن قىلىۋالغان ئىدى. ئىككى يىلنىڭ ئالدىدا، زوسيانىڭ ئانىسى ئۆلۈپ كەتكەنىدىن كېيىن، بۇ كەنتكە كېلىپ، كىچىك ئانىسىنىڭكىگە ئورۇنلاشقان ئىدى. زالېچىيە كەنتىدىكى يىگىتلەر مۇشۇ قىزنىلا ساقلاپ تۇرغانىدەك ئىدى. ئۇ كەلگەندىن كېيىن، گويا كەنتته باشقا قىز يوقتەك بولۇپ قالدى. بولۇپمۇ شوخ گارمۇنچى ئاندرېي لودى ئۇنىڭ كەينىدىن قوغلىشىپلا يۈردى. ئاندرېينىڭ ئائىلىسىدىكىلەر ئەزەلدىنلا ئىنتايىن زىرەك، تۇز كۆڭۈل، خۇش خۇي ئىدى. نىمە ئىش بولسا ھامان ئالدىدا ماڭاتتى. ئۇلار چالغىسىنى ئېلىپ، ئوت ئورۇشقا رۇخسەت قىلىنغان چاتقاللىقنى بىر ئايلىنىپ چىقىدىغان بولسا، باشقىلارغا بىر تال

چۆپمۇ قالمايتتى. ئاندرېيىنىڭ ئىكىكى ئاكىسى بار ئىدى، بىراق ئۇلار ئوتتۇرا مەكتەپنى پۈتتۈرگەندىن كېيىن، يىراقلارغا كېتىپ، كەنتته ئاندرېي يالغۇز ئۆزى قالغان ئىدى...

بىر كۈنى، زوسيا پات يېقىنىدا لودىلارنىڭ كەڭ-كۇشادە ئۆيلىرىگە كۆچۈپ كېلىدىغان بوپتۇ، دىگەن گەپ ئۇشتۇمتۇتلا پۈتۈن كەنتكە پۇر كەتتى. خوتۇن خەقلەرنىڭ بۇنداق ئاپقاچتى گەپلىرىگە بىرلا ستېپان ئىشەنمىدى. ئۇ زوسيانىڭ ئۇنداق قوسغىدا چۈتۈرى جىق، ئايالالارنىڭلا كەينىگە كىرىۋالىدىغان يىگىتنى ياقتۇرمايدىغانلىغىنا چىن كۆڭلىدىن ئىشىنەتتى.

بىر قېتىم، ستېپان زوسيا بىلەن دەريا بويىدىن بىللە قايتتى.

— سەنچۇ، ستېپان، — دىدى زوسيا ئىنتايىن غەمكىنلىك بىلەن، — ئاندرېيگە ئوخشاش يېپىشقاق بولغان بولساڭ ياخشى بولاتتى! بىراق سەن تارتىنچاقلىق قىلىپلا يۈرىسەن، ھېچ ئېچىلىپ-يېيىلىپ يۈرمەيسەن... — زوسيا شۇنداق دىدى-دە، بۇرۇلۇپلا كۆكتاتلىقنى ئارىلاپ ئۆتۈپ، ئۆزىنىڭ ئۆيىگە قاراپ ئىتتىك قەدەم تاشلاپ مېڭىپ كەتتى، ئۇنىڭ ئاپتاپتا كۆيگەن پاقالچاقلىرى كۈننىڭ نۇرىدا پاقىرايتتى.

زوسيانىڭ بۇ سەمىمى سۆزى ستېپانىنىڭ قەلبىدىن چوڭقۇر ئورۇن ئالدى. ئەمما، ئۇ زوسيانى كۆرسىلا تارتىنىپ، قىلىدىغان سۆزىنىمۇ تاپالماي قالاتتى، ئۇ زوسيانىڭ يۈرەك سۆزىنى ئىزھار قىلىشقا قانداقمۇ جۈرئەت قىلسۇن.

لېكىن، تۇرمۇشتا كىشى ئويلىمىغان بەزى تاسادىپى ئۆزگىرىشلەر پات-پات بولۇپ قالىدۇكى، بۇنىڭ زادى قانداق ئىش ئىكەنلىگىنى ئادەم ھېچ چۈشىنەلمەيدۇ. ستېپان ۋويدىڭ ئەنە

شۇنداق ئەھۋالغا يولۇقتى...

ئۇ ئۇنتۇلغۇسىز ئىيۇن كۈنلىرى بولۇپ، ھاۋا تولمۇ تىنچ ئىدى. قاق چۈش ۋاقتى، قۇياش كەڭ زېمىنغا گويا كاۋاپدانىدەك كۆيدۈرۈۋاتاتتى. بۇ چاغدا كىشى دەرەخ سايىسىدا ئولتۇرسىمۇ چىلىق-چىلىق تەرگە چۆمەتتى. شۇنىڭ ئۈچۈنمۇ پۈتۈن كەنتتىكى چوڭ-كىچىك، قېرى-ياشنىڭ ھەممىسى دەريا بويىغا بېرىپ سۇغا چۆمۈلۈپ، سەگدەپ كېلەتتى. زالىچىيە كەنتى بىلەن دەريا بويىنىڭ ئارىلىغى يېرىم كىلومېتىرمۇ كەلمەيتتى. يېڭى تىكلىگەن كۆچەتلىكتىن ئۆتسىلا، كەڭ كەتسەن ساي كۆرۈنەتتى. تىك يار قىرغاقلىرىدا نۇرغۇن قالغاچ ئۈۋىسى بولۇپ، ئۇ يەردە توپ-توپ قالغاچلار قىشىن-يېزىن تىنماي ۋېچىرلىشاتتى، توختىماي سەكرىشەتتى. جىلغىنىڭ بىرنەچچە يېرىدە بۇك-باراقسان قارىغايلار قەد كۆتىرىپ تۇراتتى.

ئىش راسا ئوڭدىن كەلدى. بىر قارىغايلىق ئارىسىدا ستېپان زوسيا بىلەن ئۇچرىشىپ قالدى. دەسلەپ زوسيا سەل ھولۇققانىدەك بولدىيۇ، بىراق يەنە تېزلا ئۆزىنى تۇتۇۋالدى، ھەتتا ناھايىتى خوشال بولغاندەك بولدى.

ــ ستېپان، سەن بۇ يەرگە قانداقلارچە كېلىپ قالدىڭ، ــ دەپ سورىدى ئۇ، ــ سەيلى قىلغۇدەك باشقا يەر تاپالمىدىڭمۇ؟

ـــ سەنچۇ؟ـــ دېدى يىگىت سوئالىغا سوئال بىلەن جاۋاپ قايتۇرۇپ. ئۇ گويا سېھرلىك بىر نەرسىگە يولۇققۇپ قالغاندەك، زوسيانىڭ گۈلدەك مەڭزىگە، چىمدىپ قويغانىدەك بۇرنىغا ۋە ياش قىزلارغا خاس تولغان كۆكسىگە تىكىلىپ قارىغىنىچە داڭ قېتىپ قالدى.

قىز ئۇنىڭ بۇنداق ئۇزاق تىكىلىپ قارىشىغا چىدىيالماي، يەرگە قارىۋالدى، ئاندىن پەس ئاۋاز بىلەن دېدى:

ـــ مەن دائىم مۇشۇ يەردە سۇغا چۈمۈلىمەن، ئاۋۇلاردىن يىراق-راق...ـــ ئۇ بېشى بىلەن كەتكەن دەريا تەرەپنى شەرەت قىلدى. ئۇ يەردە بىر توپ ئەرلەر چۈقۇرۇشۇپ ئويناشۋاتاتتى.

ئۇ ئىككىسى دەريانىڭ قىرغىغىدا پۈتلىرىنى سۇغا سالغىلىتىپ ئولتۇرۇشتى. ئۇلار ئۇندىمەي دەريانىڭ نېرىقى قىرغىغا كۆز تىكىشتى، بىر پارچە ئوتلاقنى چۈرىدەپ ئەگرى-بۈگرى كونا دەريا قىنىنى قاپلاپ كەتكەن چاتقاللىق كۆن نۇرىدا پاقىراپ تۇراتتى.

ـــ ستيوپا①، سىلەرنىڭ بۇ يەر نىمە دېگەن گۈزەل...

ـــ بۇ گۈزەل يەر ھازىر سېغىنمۇ بولۇپ قالدى، ئۆزەڭ زالېچىيە كەنتىدە تۇرۇپ يەنە ئۆزەڭنى مېھمان ھىساپلامسەن؟...

زوسيا قەستەن ھەزىل قىلىپ بىر بارمىغىنى چىقىرىپ ئىغاڭلاتتى. ئۇنىڭ كۆزلىرىدىن خوشاللىق نۇرى چاقناپ، يۈزىدىن كۈلكە يېغىپ تۇراتتى. ئۇلار يانمۇ-يان ئولتۇرۇپ، بىر بىرىنى ئاستا قىستىشىپ قويۇاتقان ۋە نىمىشقىدۇ ئۇلارنىڭ پارىڭى ھېچ تۈگەي دېمەيتتى. ئۇزاقتىن بېرى ئۇلار تۇنجى قېتىم شۇنداق كۆڭۈل ئازادىلىك ۋە

---

① ستيوپا ۋە تۆۋەندە ئاتىلىدىغان ستيوپوچكا، ستيوپۇشكا، ستيوپا-نۇشكا دېگەنلەرنىڭ ھەممىسى ستېپاننىڭ ئەركىلەتمە ئىسمى.

راهەت هىس قىلىشتى. ئەمدىلىكتە دەريامۇ ئۇلارنى مەپتۇن قىلالـ مايتتى، ئوتلاقمۇ ئۇلارنى ئۆزىگە جەلپ قىلالمايتتى. ھەتتا ۋاقتىنىڭ ئۆزىمۇ گويا توختاپ قالغاندەك قىلاتتى...

ئۇشتۇمتۇتلا ھاۋا گۈلدۈرلەپ، سۇغا پۇرچاقتەك ـ پۇرچاقتەك يامغۇر چۈشكىلى تۇردى. مانا شۇ چاغدىلا ئۇلار ئېسىگە كېلىشتى.

دەريا بويىدا ئاللىقاچان ئادەم دىدارى قالمىغان ئىدى.

ـــۋاي ۋۇي، شۇنچە ئۆزۈن ئولـتۇرۇپ كېتىپتىـمزغۇ، تېزرەك قايتايلى! ـــدەپ ئورنىدىن تۇردى زوسيا. شۇ ئەسنادا ھاۋا يەنە بىر گۈلدۈرلىۋىدى، قىز ئۆزىـنى ستېپانـغا ئېتىپ، يۈزىـنى ئۇنىڭ كەڭ كۆكسىگە چاپلىۋالـدى: ـــسەن بىلمەيسەن، ھاۋا گۈلدۈرلىسە مەن بەك قورقىمەن!...

بىر دەمدىلا يامغۇر چىلەكتە قۇيغاندەك يېغىشقا باشلىدى. ئورمانـلىقنىڭ كەينىدىن كۈچىيىپ كەلگەن شىددەتلىك يامغۇر، دەرەخلەرـنىڭ شاخلىرىغا، ئوتلاقلارغا، قىزنىڭ يالىڭاچ مۇرىسىگە قۇيۇلدى...

ئۇلار يۈگۈرگەن پېتى قىرغاقتىـكى بىر كەپـسىنىڭ ئالدىغا يېتـىپ كەلگەندە، ئۇستىدىكى چىلىق ـ چىلىق سۇ بولۇپ كەتـكەن كىيىمگە قاراپ، ئىختىيارسىز قاقاقلاپ كۈلۈشتى.

ـــسۇغا چۈشـكەن مۇشۇكتەك بولۇپ قاپتىمىز! ـــدىدى ستېپان.

ـــكەمپىتتىن ياسالمىغاندىن كېيىن ئېرىپ كەتمەيمىز...

بۇ كەپە سۇدىكى لەيلىمە بەلگىگە قارايدـىغان بوۋاي ئوت ـ چۆپ يـغدـىغان جاي ئىدى. بۇ يەردە يەنە ئۇچ دۆۋە ئوت تۇراتـتى. كەپىنىڭ ئىچى قۇرۇق ھەم ئىسسىق ئىدى.

ـــكىيىملىرىڭنى سېلىپ سقىۋال، بۇ يەر قاراڭغۇ ئىكەن، ھېچكىم كۆرمەيدۇ، ـــدىدى ستېپان.

ـــ همچقىسى يوق، بىر دەمدىلا قۇرۇپ كېتىدۇ.

ـــ قارا سېنى، سوغاق تېگىپ قالىدۇ...

زوسىيا يەنىلا ئۇنىڭ گېپىگە كىرىپ، چىلىق-چىلىق سۇ بولۇپ كەتكەن كۆينەكنى سېلىپ سقىپ، تامغا يۆلەكلىك تۇرغان تىرنىغا يېيىپ قويدى، ئاندىن ستېپاننىڭ چاپىنىنى ئېلىپ، ھۆل بولۇپ بەدىنىگە چاپلىشىپ كەتكەن روباشكىسىنىڭ ئۈستىدىن يېپىنچاقلاپ، ئۇنىڭ يېنىغا كېلىپ ئولتۇردى.

كەپسىنىڭ تۆپىسىدە يەنە ھاۋا گۈلدۈرلەپ، ۋال-ۋۇل قىلىپ چاقماق چېقىۋىدى، قىز ئىختىيارسىز ھالدا ستېپاننىڭ قوينىغا تېخىمۇ كىرىپ كەتتى. ستېپانغا ئۇ گويا كىزىك بولۇپ قېلىپ تىترەۋاتقاندەك، نەپسى قىسىلىپ ھاسىراۋاتقاندەك بىلىندى...

ـــ ستيوپوچكا، مەن قورقۇۋاتىمەن...

ستېپان بىردىنلا پۈتۈن بەدىنى ئوتتەك قىزىغاندەك بولۇپ كەتتى. ئۇ قولىنى سوزۇپلا زوسيانى باغرىغا بېسىپ، ئۇنىڭ ئوتتەك لەۋلىرىگە ئېزىپ-ئېزىپ سۆيدى. ئىكىكى گەۋدە گويا بىر بولۇپ كەتكەندەك بولدى، پەقەتلا ئىككى يۈرەك ئۆزىگە خاس رېتىم بىلەن دۈپۈلدەپ سوقۇپ تۇراتتى...

ـــ ستيوپوچكا، مەن قورقۇۋاتىمەن...

ـــ زوسىنكا①، سۆيۈملۈگۈم، قورقما...

چېقىلغان چاقماق يەنە بىر قېتىم يوچۇقلاردىن ئۆتۈپ كەپسىنىڭ ئىچىنى يورۇتۇۋەتتى. قىزغا كەپسىگە ئوت كەتكەندەك تۇيۇلۇپ كەتتى.

---

① زوسيانىڭ ئەركىلەتمە ئىسمى.

ـــ ۋايەي! ـــ ئاشخانىڭ قاتتىق سۆيۈشى بىلەن لەۋلىرى ئاغرىپ كەتكەن زوسيا چىقىرىۋەتتى.

بىر ئىللىق ئېقىم ئۇنىڭ پۈتۈن بەدىنىگە تارىدى... بارا ـ بارا يىراقلاپ كېتىۋاتقان گۈلدۈراما ۋە ئاجىزلاپ قالغان چاقماق، ئەمدى ئانچە قورقۇنچلۇق بولماي قالغان ئىدى. زوسيا ستېپاننىڭ قۇلىغىغا مۇلايىملىق بىلەن پىچىرلايتتى:

ـــ ستيوپا..... ستيوپوچكا.....

ـــ سۆيۈملۈگۈم... ـــ دەيتتى يىگىت ئۇنىڭغا جاۋابەن.

كېيىن، گويا ئىككى كەپسىز بالا كەچكىچە ئويناپ راسا چارچىغاندىن كېيىن شىرىن ئۇيقۇغا كەتكەندەك، ئۇ ئىككىسمۇ بىر چاپانىنى يېپىنچاقلىغان ھالدا بىر بىرىنى ياندىشىپ يېتىپ ئۇخلاپ قالدى. ئۇلار ئاجايىپ خوشال، شىرىن چۈشلەرنى كۆرۈۋاتسا كېرەك...

سىرتتىكى ۋاڭ ـ چۇڭلار ستېپان بىلەن زوسيانى ئويغىتىۋەتتى. بۇ چاغدا زالىچىيلىك بىر توپ ئادەم ئۇلار يامغۇردىن ئۆزىنى دالدىغا ئېلىپ تۇرۇۋاتقان كەپىگە قاراپ كېلىۋاتاتتى.

ـــ ئۇلار ئەيەردىكەن، ئەيەردە! ـــ بىر جوداچى ئىنچىكە ئاۋاز بىلەن چىقىرىدى، بۇ ئەبىلەخنىڭ ئۇلارنى ئىزدەپ يۈرگەنلىگى مانا مەن دەپ كۆرۈنۈپ تۇراتتى.

زوسيا چاچراپ تۇرۇپ، تېخى قۇرۇمغان كىيىمنى ئالماڭ ـ تالماڭ كىيىۋالدى.

دەل مۇشۇ چاغدا، ئىشىك غىچىرلاپ يوغان ئېچىلدى. نەچچە ئونلىغان قىزىقسىنىپ تۇرغان ھەم غەزەپلەنگەن كۆزلەر ئۇلارغا تىكىلدى. ھەممىنىڭ ئالدىدىكىسى ستېپاننىڭ رەقىبى ئاندرېي لودى ئىدى. ئۇنىڭ قولىدا موح قاپلاپ كەتكەن ئۇزۇن بىر بادرا تۇراتتى،

ئۇنى يولدا چىتلاقتىن سۇغۇرۇۋالغان بولسا كېرەك، ئەتىمالىم.

ــ ھە! ئىپلاس! سەنزە مېنى ئەخمەق ئېتىپ مۇنداق قىلىپ يۇرۇپسەن ــ دە! ــ ئۇ بادرىنى ئىگىز كۆتىرىپ، ۋەھشىلەرچە ھۆكۈرەدى، ــ سەندەك يۇزسىز ئىپلاسنى ئۆلتۈرۈۋېتىمەن!

ستېپان غەزەپ بىلەن ئېتىلىپ بېرىپ، چەبدەسلىك بىلەن بىرنى سېلىپلا، ئۇنىڭ قولىدىكى بادرىنى چۇشۇرۇۋەتتى.

ئىككىيلەن بىر توپ دېخان باللىرىنىڭ قىقاس ۋە چۇقانلىرى ئىچىدە پومىداقلىشىپ كەتتى. زوسيا كەپسەدىن يۇگرەپ چىقتى، بىراق ئۇ ئۆيگە قايتىمىدى، ئۇنىڭدا قورقۇش ئالامەتلىرىمۇ كۆرۈنمەيتتى. ئۇ بۇ ئېلىشىشتا كىم يېڭىپ چىقارىنى دىگەندەك قىلىپ، يىراقتىن قاراپ تۇراتتى. ئۇنىڭ ھۇپپىدە قىزىرىپ كەتكەن يۈزىدە سەل خجىللىق كۆلكىسى ئوينايتىتى. ئەمما ئۇ دەرھال كۆلكىدىن ئۆزىنى توختاتتى، ئۇنىڭ ئىككى كۆزى كىشىگە مەقتەك قادىلاتتى، چىرايى ئاپپاق تاتىرىپ كەتكەن ئىدى.

ــ ھەي، نىمانچە قارىشىسەن! ــ دەپ ۋاقىرىدى ئۇ تاماشا كۆرۈۋاتقانلارغا، ــ قارىغۇدەك نىمە ئىش بوپتۇ؟!

ئۇنىڭ بۇنداق دېيىشىنى ئويلىمىغان خالايىق تۇرۇپلا قالدى. ھەتتا ستېپان بىلەن ئاندرېيمۇ ئۇرۇشۇشتىن توختىدى. ئىككىسى ئورنىدىن تۇرۇپ، ئالاقزادىلىك بىلەن بىر بىرىگە قاراشتى، بىراق ئۇلارنىڭ مۇشتى مەھكەم تۇگۇكلۇك ئىدى.

ــ بالام! ... ــ دەپ توۋلىدى زوسيانىڭ كىچىك ئانىسى، ئۇ تىراخوما دىن قىزارغان كۆزىنى بېشىدىكى ياغلىغىنىڭ بىر ئۇچىدا سۈرتۈپ تۇراتتى، ــ سەن قانداقمۇ... بۇنداق قىلغانسەن؟

ــ كىچىك ئانا، مەن ستېپاننى ياخشى كۆرىمەن، ئىنتايىن ۋە

ئىنتايىن ياخشى كۆرىمەن! — ئاندىن ئۇ ئاندرىيغا غەزەپ بىلەن قاردى، — سەن بۇنى بىلمىدىڭمۇ؟ بايقىمىدىڭمۇ؟ ئۆزەڭچە مېنى مېنىڭ ھەيۋەمدىن قورقىدۇ، ماڭا باش ئېگىدۇ دەپ ئويلامسەن؟

ئۇنىڭ بەستلىك، كېلىشكەن گەۋدىسى ئاستا-ئاستا ئاندرېي تەرەپكە قاراپ قوزغالدى. ئاندرېي بىردىنلا بوشىشىپ، خۇددى چاتاق تېرىپ قويغان باللاردەك، ئىشك تەرەپكە چېكىندى.

— ساڭا لەنەت، ئەبلەخ! سەنمۇ ئادەممۇ؟ — بەختسىز قىز ئەمدى ئۆزىنى توتۇۋالالماي، ئىككى قولى بىلەن يۈزىنى ئېتىپ، ھۆڭگۈرەك ئېيتىپ يىغلىۋەتتى.

ئاندرېي ئۇنىڭغا بىر قاراپ قويۇپ، بېشىنى سالغان پېتى ئېغىر قەدەم تاشلاپ، ئورمان تەرەپكە مېڭىپ كەتتى.

— شۇ گەپ ئەمەسمۇ... سىلەر نىمشقا خەققە يېپىشۋالسىلەر؟ ئۇنداق قىلغۇدەك نىمىسى بار بۇ ئىشنىڭ! — دىدى لودى بوۋاي ئىككى قولىنى سىلكىپ، — ئەمدى بولغۇلۇق بولدى، ئاش پىشتى، ئىش پۈتتى!... بۇنىڭ ئېغىزنى لاۋزا قىلىپ يۈرگۈدەك نىمىسى بار! ھەممىڭ قايتىپ كېتىش!...

بوۋاينىڭ خوشنىسى ئاگافيە چېپىلغاق خوتۇن ئىدى، ئۇ دىمىغدا سەت غىڭشىدى:

— ئېخ خۇدا، ئۇلارنى كەچۈرگەيسەن! بۇ تولىمۇ ۋىجدانسىزلىق، خولۇم-خوشنىلار، ھەي، بۇنىڭغا ئىلاھىي قانۇن يول قويمايدۇ...

— بىراق ئادەمدە مۇھەببەت دېگەن نىمە بار-دە! — دەپ ۋاقىرىدى مىكولا كىلاۋش، — ستېپان يارايدۇ، بىزدىن ئۆلۈگى ئارتۇق. مۇشۇنداق قىلىش كېرەك! ستيوپا توغرا قېپتۇ! بىز تېخى ئۇنى

گەپنىمۇ ئوڭلاپ قىلالمايدىغان لايغەزەل دەپ ئويلاپتىكەنسىز... بۇرادەر، دەرھال جوزا تەييارلاپ، ھاراق ئەپچىقايلى... قانغۇدەك ئۇسۇل ئوينايلى!

كەيپىيات بىردەمدىلا پەسىيىپ قالدى. ھەممەيلەن كۆڭلى ئارام تاپقانىدەك بولۇپ، ھىچ گەپ-سۆز قىلىشمايلا ئۆيلىرىگە قايتىشتى.

ستېپان بىلەن زوسيا باشقىلاردىن كېيىنرەك قايتتى. ئۇلار يولدا گەپ-سۆز قىلماي، بىر بىرىگە چاپلىشىپ مېڭىشتى. بايىاتىن سەل سەتچىلىك بولغان بولسىمۇ، لېكىن ئەمدىلىكتە ئىككىيلەننىڭ كۆڭلى باشقىچە ئېچىلىپ كەتكەن ئىدى. خوپ، كىشىلەر ئۇلارنىڭ چىن مۇھەببىتىدىن خەۋەردار بولسۇن...

توي شەنبە كۈنى بولدى، بىراق يەكشەنبە كۈنى...

ھەئە، بۇ ئۇنتۇلماس 1941-يىلنىڭ ئىيۇن ئېيىدىكى بىر يەكشەنبە ئىدى. دەسلەپ كىشىلەر ئۇرۇشنىڭ زالىچىيە كەنتىنىڭ تېچ ھاياتىغا بۇنداق قاتتىق تەسىر كۆرسىتىشىگە ئىشەنمىگەن ئىدى. بىراق، ئۇچىنچى كۈنى، بىر شاۋقۇمبي بىر ئەترەت جەڭچىنى باشلاپ، جىددى ھەربىي يۈرۈش سۆرئىتى بىلەن ئورمانلىقنى كېسىپ ئۆتتى. ئۇ كۆپچىلىككە نېمىسلارنىڭ ئوبلاست مەركىزىنى ئىشغال قىلغۇالغانلىغى، تاشيول قاتنىشىنى ئۈزۈپ تاشلىغانلىغى، شۇڭا بۇيرۇق بويىچە كىچىك يول بىلەن چېكىنىۋاتقانلىغىنى ئېيتتى. ئۇنىڭدىن باشقا، رايونلۇق ھەربىي كومىتېتقا چاقىرتىلغان ئەرلەرمۇ كەچقۇرۇن قايتىپ كەلگەندىن كېيىن قاتتىق قايغۇغا چۆكۈپ، شۇڭ بولۇپ قېلىشتى.

ئاندرېي لودىدىلا باشقىلارنىڭ ھەممىسىدە بولغان بۇنداق

غەمكىنلىك يوقىتەك ئىدى. ئۇ كۈن بويى ئۆيمۇ-ئۆي ئارىلاپ، ئىزلەپ يۈرۈپ هاراق ئىچەتتى. گۈگۈم چۈشكەندە گارمۇنىنى كۆتىرىپ كوچىغا چىقىپ، توختىماي پولكىغا ۋە ۋالسقا چالاتتى، شۇنىڭ بىلەن بىر توپ يېزا باللىرى ئۇنىڭ ئەتراپىغا يىغىلىپ، توختىماي چۈقۇرۇشاتتى.

بىر كۈنى، ئۇ زالىچىيە كەنتىدىكى بىر توپ يىگىتلەرگە زەھەر-خەندىلىك بىلەن سوغاق كۈلۈپ قويۇپ دىدى:

— سىلەرگە ئېيتىپ قويايلى، پات-يېقىندا يەرلەر جان سانىغا قاراپ بۆلۈپ بېرىلىدىكەن...بۇنداقتا بىزنىڭ ئائىلىگە 3 گېكتار يەر كېلىدىغاندەك تۇرىدۇ.

ستېپان ئاندرىيېگە زەردە بىلەن قاراپ قويۇپ، ئۆزىنى باسالمايى:

— سېنىڭدەك ئادەمنىڭ كۆتىگە راسا سالسا! — دەۋەتتى.

— تولا كۆرەڭلەپ كەتمە!...كومسومول! پەخەس بول، نېمىسلار بىلىپ قالمىسۇن!

ستېپان خۇددى چۈجىگە ئېتىلغان سادەك ئاندرىيغا ئېتىلىپ بېرىپ، ئۇنى يەرگە بېسىپ، دۇمبالغىلى تۇردى. كۆپچىلىك مەك تەسلىكتە ستېپاننى ئاجرىتىۋالدى.

— تۇفى، ئەبلەخ! — ئۇ ئاچچىغىدا تىترەپ كەتتى، — سەن گۈينى بوغۇزلىۋەتسەمۇ ئۆچۈم چىقمايدۇ!

— مەن سەنلەرگە ئاخىرى بىر كۈنى ئۆزەمنى تېتىتىپ قويىمەن! هامان مېنى يۆلەيدىغان ئادەم چىقدۇ... — دىدى ئاندرىي بىر چەتكە چىقىپ مۇشتى بىلەن هەيۋە قىلىپ.

— مۇناپىق! — دەپ ئۇنىڭ كەينىدىن ۋاقىراپ، يېنىغا تۇكۈردى ستېپان.

...شۇنىڭدىن كېيىن كىشىلەر دەككە-دۈككە ئىچىدە ئۆتتى. بىر كۈنى، ستېپان بىلەن مىكولا رايونلۇق ھەربىي كومىتېتنىن قايتىپ كەلگەندىن كېيىن، دەرھال زالىچىيە كەنتىدىكى دەريانىڭ كېچىگىگە باردى، ئۇ يەردە يېقىندىلا قانىلىق جەڭ بولغان ئىدى. دەريانىڭ ئىككى قاسنىغىدا ھەر خىل قوراللاردىن بىرمۇنچىسى تۇراتتى. يىگىتلەر بىرىنچى زەربىدىلا 4 مىلىتىق ۋە نۇرغۇن ئوق غەنىمەت ئالىدى، ئۇنىڭدىن باشقا ئونچە گىراناتمۇ بار ئىدى.

كېچىدە، ئۇلار كەنتكە ئانچە يىراق بولمىغان قويۇق قارىغايلىققا بېرىپ ئورەك كولاپ، ئۆزلىرىنىڭ تۇنجى جەڭدىكى غەنىمەتلىرىنى ئوبدان كۆمۈپ قويدى، ئاندىن كېيىن، ئۇلار ئۆز كەنتىدىكى ۋە خوشنا كەنتلەردىكى كومسومولالاردىن بەزىلەرنى تاللاپ، يەر ئاستى تەشكىلات قۇردى. ئۇلار بىر بىرىنى ئوبدان بىلىشەتتى، ئۇرۇشتىن ئىلگىرى بىللە ئوقۇغان، بىللە تەنتەربىيە مۇسابىقىلىرىگە قاتناشقان ۋە ئاتا-ئانىلىرىغا يارەملىشىپ ئېتىزلاردا ئىشلىگەن ئىدى.

ئاندرېي ستېپان بىلەن ئۇرۇشۇپ قالغاندىن كېيىن يوقاپ كەتتى. ئۇچ كۈنگىچە ئۇنى ھېچكىم كۆرمىدى. تۆتىنچى كۈنى ئۇ تەققى-تۇرقى غەلىتىلا بىرنىمە بىلەن بىللە كەنتتە پەيدا بولدى. بۇ ئادەم 25 ياشلاردا، بويى ئىگىز ئىدى، ئورۇقلۇغىدىن پۇددىسە ئۇچۇپ كېتىدىغاندەك كۆرۈنەتتى.

بۇ يىگىتنىڭ سول قۇلىغى يوق ئىدى، شۇڭا ئۇنىڭ بېشى مايماقتەك بىلىنەتتى. يەنە بىر قۇلىغى بەكلا چوڭ بولۇپ، پاخپايغان چاچلىرىدىن ئالاھىدە چىقىپ تۇراتتى ۋە يوغان قۇلۇلىگە ئوخشاپ كېتەتتى.

—بەئەينى قاراقچىنىڭ ئۆزى، —دىدى زوسيا ئۇ ئىككىسىنىڭ

یاندىن ئۆتۈپ كېتىۋاتقىنىنى كۆرۈپ ستېپانغا.

ــ ھاپتىغا شاپىتى، توڭرىلىقتا مەرەزدار، دېگەن شۇ ـ دە!

بۇ چاغدا ستېپان بىلەن زوسيا چۈشلۈك تاماقنى يەپ بولۇپ، دەرىزە يېنىدىكى بەنـدىگـدە ئولـتۇرۇپ ئارام ئېلىۋاتاتتى. زوسيا ۋاقتىنى زايا قىلماسلىق ئۈچۈن، ستېپاننىڭ كۆينىگىنى ياماۋاتاتتى.

بىردەمدىن كېيىن، ھەلـقى ئىكـكىسى كوچا چۆگىلەپ قايتىپ كەلدى، ئاندرېي كىنايە قىلغاندەك گەپ قىلدى:

ــ ئوغرىلاپ كەلگەن ئايغىر يىراقتا يارىمايدۇ!... ئارشىن، توغرا دېدىممۇ؟

ــ مىنگىنى ئايـغىر بولسىمغۇ بىر گەپ ئىـدى، بىراق مىنـگىنى بايتال ـ دە!... ــ ئارشىن چولاق (زالېچىيە كەنتىدىكى ئاغزى ئىتتىك كىشىلەر ئۇنىڭغا شۇ لەقەمـنى قويۇپ قويـغان ئـدى) شىرىـگىنىڭ ئاھاڭىدا شۇ گەپنى قىلىپلا قاقاقلاپ كۈلدى.

ستېپاننىڭ غەزىۋى كېلىپ چىشلىرى غۇچۇرلاپ كەتكەن بولسىمۇ، ئۇ يەنىلا ئۆزىنى تۇتۇۋالدى. ھازىر خۇسۇسى ئىش بىلەن ھـسـاپ ـ لىشىدىغان پەيت ئەمەسلىگىنى ئۇ بىلەتـتى. يېقىنـقى كۈنـلەردە ئۇ يولداشلىرى بىلەن ئاق قېيىنلىقتا ببرىپ يوشۇرۇنۇش تەيـيارلىغىنى قىلمۇاتاتتى. زوسيا ئاغرىقچان كىچىك ئانسى بىلەن كەنتتە قالماقچى ئىدى، ئۇلارنى قوغدايدىغان ئادەم يوق ئىدى...

ئەمما، كۈتۈلمىگەن ئەھۋال ئىشنىڭ تەرەققىياتىنى تېزلىتىۋەتتى.

شۇ كۈنى، كەنتنىڭ نېرىقى تەرىپىدە (ئۇ يەردە بىرنەچچە كىچىك ئەترەت قىزىل ئارمىيە جەڭچىلىرى يوشۇرۇنۇپ تۇراتتى) قىسقا ئەمما جىددى جەڭ بولۇپ ئۆتتى. ئۇ يەردە زادى نېمە ئەھۋال بولغانلـ ـغىنى ھېچكىم ئېنىـق بېرەلمەيتـتى، لېكـىن، ئارىـدىن بىر يېرىم

سائەتچە ۋاقىت ئۆتكەندىن كېيىن، گەتلېر باندىتلىرى زالىچىيە كەنـ
تىگە ھۇجۇم قىلـدى. ئۇلار پارتىزانـلارنى تېپىـش ئۈچۈن ھەمـمە
ئۆيىنى ئاختۇرۇپ چىقتى. بىراق بىرىنمۇ تاپالمىدى، شۇنىڭ بىلەن
ماشىنىلىرىغا چوشقىلارنى، توخۇ، ئۈدەكلەرنى بېسىشتى. كەنتتىكىلەر
ئۇلارنىڭ بۇلاڭچىلىغـغا ئۇن-تىنـسز قاراپ تۇرۇشـتى، ھېچـكىم
ئۆزىنىڭ مال-مۈلكىنى قوغداپ ئولتۇرمـدى. ئۇلار ئېچىـدە، ئىش
مۇشۇنىڭ بىلەنلا تۈگىـسە خۇداغا شۈكـرى دەيتـتۇق، دەپ ئويلـ-
شاتتى. لېكىن، ئەھۋال ئۇلارنىڭ ئويلىغىنىدەك بولمىدى. تاجاۋۇز-
چىلار كەنتـتىن چىقـپ كېتىـش ئالدىـدا: پۈتۈن كەنتىـكى ياش
ئوغۇل-قىزلار شەنبە كۈنى پويىز ئىستانسىسىغا يىغىلـسۇن، ئۇ يەر-
دىن گېرمانىيىگە قاراپ يولغا چىقىدۇ، دەپ جاكالـدى.

ئەھۋال تېخىمۇ مۇرەككەپلەشكەن ئىدى.

ــ ئۇرمانلىققا ئەتىلا كىرىپ كېتەيلى، ــ دىـدى ستېپان ئاخىرقى
ماشىنا ئىگىزلىكتە غايىپ بولغاندىن كېيىن كەسكىن تۇردە، ــ نېمىس
قاراقچىلىرى بىزگە ئامانلىق بەرمەيدۇ. ئۇلار ھەر ۋاقىت كېلىپ تۇت-
قۇن قىلىشى مۇمكىن، ئۇ چاغدا بىزنىڭ بارلـىق تىرىشـچانلىغـمىز
بىكار كېتىدۇ...

ــ بىزغۇ بۇگـۈن ماڭساقـمۇ بولۇپىرىـدۇ، بىراق ئۆيىدىـكىلەرنى
قانداق قىلىمىز؟ ــ دىدى مىكولا ئارىسالدا بولۇپ، ــ فاشىست قاراق-
چىلار بىرەر شەپىنى بىلىپ قالسا، پۈتۈن كەنتىكى قېرى-چۇرىلەر-
نىڭ بىرىگىمۇ كۈن بەرمەيدۇ. پۈتكۈل كەنتنى كۆيدۈرۈپ تاشلايدۇ.
بۇنى ئوبدان ئويلىشايلى.

ستېپان بىر ھەركەت پىلانىنى ئوتتۇرىغا قويدى.

ــ نېمىسـلارنىڭ بۇنـداق دىيىـشى بىلەن بىر نەرسە ئېسىمـگە

گەلدى...ـــ دېدى ئۇ، ـــ ئويلاپ باقە، بىز گېرمانىيەگە بارغىدەكمىز؛ بىراق ئىختىيارسىلىق بىلەن ئەمەس، مەجبۇرى. ئۇنداق بولغانىدىن كېيىن، ساقچىلار بىزنى تۇتقىلى كېلىدۇ، يەنە كېلىپ بىزنى كەنتتىن يالاپ ئېلىپ كېتىدۇ.

ـــ مەن بىلدىم...ـــ دەپ كۆلۈپ كەتتى مىكولا.

ھەممەيلەپ ئورمانلىققا كۆرۈشمەكچى بولۇپ، تارقىشىپ كەتتى...

ئەتسى كەچقۇرۇن، ناتونۇش ئۇچ ساقچى بىلەن ئىككى نېمىس ئەسكىرى كەچكى ئولتۇرۇش قىلىۋاتقان بىر دىخانىنىڭ ئۆيىگە ئۇشتۇمتۇتلا بېسىپ كىردى، پۈتۈن كەنتتىكى ياشلارنىڭ ھەممىسى دېگۈدەك ئۇ يەرگە يىغىلغان ئىدى.

ـــ ئەرلەر سول تەرەپكە، ئاياللار ئوڭ تەرەپكە ئۆتۈش!ـــ دەپ يوغان ئاۋاز بىلەن ۋاقىرىدى بىر ساقچى باشلىغى،ـــ تېز، تېز بولۇشە!ـــ ئۇ قورالىنى تەڭلەپ ھەيۋە قىلدى،ـــ بىردىن قاتار بولۇپ مېڭىش!

ـــ شىنبل! شىنبل①!ـــ دەپ ۋاقىرىدى بىر "نېمىس ئەسكەر" ئۇنىڭ كەينىدىن، ئۇ مۇشۇ بىر سۆزنىلا بىلىدىغاندەك قىلاتتى.

يىگىتلەرنىڭ ھەممىسى "قولغا ئېلىنىدى" ھەمدە پويىز ئىستانسىسى تەرەپكە يالاپ مېڭىلدى. ئۇلار بىر دەرەخلىقتىن ئۆتۈپ كېتىۋاتقاندا، يالاپ مېڭىۋاتقان ئەسكەرلەر نىمە ئۈچۈندۇ دىلىغۇل بولۇپ تۇرۇپ قالدى، ئاندىن ئۇدۇل ماڭغان ياخشىمۇ، ياكى ساسلىقنى ئايلىنىپ ماڭغان ياخشىمۇ، دېگەن مەسىلە ئۈستىدە تالىشىپ قالدى، ئاندىرىي بىلەن چولاق مۇشۇ قالايمىقانچىلىقتىن پايدىلىنىپ،

---

① نېمىسچە "تېز" دېگەن سۆز.

غىپلا قىلىپ دەرەخلىقنىڭ ئىچىگە كىرىپ كەتتى.

ئېھتىياج دەل شۇنداق ئىدى.

ساقچىچە ۋە نېمىس ئەسكىرىچە ياسانغان جەڭچىلەر يىگىتلەرنى تېزلا چوڭ يولدىن ئېلىپ كەتتى ۋە ئۇلارغا بۇ قېتىمقى نېمىس پايلاقچىلار ئەتىرىدىنى شۇ كەنتلىك بىرەيلەننىڭ باشلاپ كەلگەنلىگىنى ئېيتتى. بۇنىڭ بىلەن گۇمان ئاندرېي بىلەن ئۇنىڭ شىرىگىگە مەركەزلەشتى.

ــ ئاپىلا، ئۇلارنى بىكار قويۇۋېتىپتىمىز ـ دە! ــ دېدى ستېپان ھەممەيلەن قورالللرىنى ئېلىپ ئاق قېيىنلىق تەرەپكە بۇرالغاندا كەيپى ئۇچۇپ...

... كەچكى ئولتۇرۇش بولغان كۇنىنىڭ ئالدىنقى كۇنى ستېپان ساندۇقتىن ياقۇت كۆزلۈك بىر ئالتۇن ئۇزۇكنى ئېلىپ، زوسيانىنىڭ قولىغا سېلىپ قويدى.

ــ سۆيۈملۈگۈم، قولۇڭغا سېلىۋال، مېنى ئۇنتۇپ قالما، قارا، يان تەرىپىدە سېنىڭ ئىسمىڭ ــ زوسيا دەپ ئويۇغلۇق تۇرۇپتۇ. موماماننىڭ ئىسمىمۇ شۇنداق ئىكەن، بۇ نىمە دىگەن قاملاشقان ئىش!...

زوسيا ستېپانغا ئەجەپلىنىش نەزىرى بىلەن قاراپ قويۇپ، ئىسمىنى كىرىگەن ھالدا مۇرىسىنى قىسىپ قويدى:

ــ بۇ گېپىڭ ئادەمنىڭ قورقۇسىنى كەلتۈرۈپ، خۇددى بىز مەڭگۈگە خوشلىشۋاتقاندەك تۇيۇلدۇ. ستيوپۇشكا، سۆيۈملۈگۈم... مەن سېنىڭسىز قانداقمۇ ياشىيالايمەن؟

ئۇ ئۆزىنى ستېپاننىڭ قۇچىغىغا ئېتىپ، ھۆكۈرەپ يىغلىۋەتتى...

ــ يىغلىما، سۆيۈملۈگۈم! مەن سېنىڭدىن مەڭگۈگە ئايرىلىۋاتقىنىم

يوق. مەن ئىمكانىيەتىنىڭ بىرىچە سەن بىلەن ئالاقىلىشىپ تۇرىمەن.

ــ بۇنىڭدىن كېيىن جاھانىنىڭ قانداق بولۇپ كېتىشىنى كىم بىلسۇن؟ ئاندرېينىڭ مەندىن ئۆچ ئالىدىغانلىغى كۆرۈنۈپلا تۇرىدۇ...

ــ بىز ئۇنىڭغا ھۇشىنى تېپىپ يۈرۈشىنى ئېيتىمىز. ئەگەر ئۇ كەنتتىكىلەرنىڭ بىر تال مويىغا چېقىلىدىغان بولسا، جېنىنى ئالىمىز. ئۇنىڭ ئۆكتەملىك قىلىشىغا ھەرگىز يول قويمايمىز!

كېيىن، ستېپانىنى "ياللاپ" ئېلىپ ماڭغاندا، زوسىيا كەنتتىكى ئاياللار بىلەن بىللە قاتتىق يىغلىدى، ئۇنىڭ نالىسى پۈتۈن كوچىنى بىر ئالدى:

ــ ئۇلار نېمىشقا سېنى گېرمانىيىگە ئاپىرىدىكەن؟ سەنسىز مەن يالغۇز قېلىپ قانداقمۇ قىلارمەن؟ ستيوپانۇشكا، سۆيۈملۈگۈم!...

ئەتىسى، ئاندرېي بىلەن چولاق ئىككىسى، گويا پۈتۈن كەنتكە ئۆزلىرى خوجايىنلىق قىلىدىغاندەك، كوچىدا بەگىلەرچە گىدىيىپ مېڭىشىپ كەتتى.

ــ ئەمدى كەنتتىكى قىزلارنىڭ ھەممىسى ئىككىسىزگە قالدى! بىر تۇركۈمنى تۈتۈپ كەتتى، ئەمدى بۇنىڭدىن كېيىن تۈتمايدۇ! ــ بۇ ئىككى ئەبلەخ ئۆزىنىڭ خوشاللىغىنى باسالمايتتى.

ئىككى كۈندىن كېيىن، نېمىسلار ۋە ساقچىلار چۈشكەن بىر ماشىنا ئۇشتۇمتۇتلا كەنتكە كىرىپ كەلدى. ئۇلار ھىلىقى ياشلارنى كىم ئېلىپ كەتكەنلىگىنى، قايانقا ئېلىپ كەتكەنلىگىنى كەنتتىكىلەردىن سوراشتۇردى، ئاندرېي بىلەن چولاقتىنمۇ سوردى، سوراپ يۈرۈپمۇ ھېچ نەتىجە چىقىرالمىدى. نېمىسلار ھىلىقى ئادەم تۈتۈشنى بىرەر ئورگان يەرلىك ھۆكۈمەتىنىمۇ ئاربلاشتۇرماي، ئۇشتۇمتۇت قىلغان

ئىش ئوخشايدۇ دەپ ئويلاشتى. كەنتتىكىلەر بۇ ئىككى ھاراقكەشـ
نىڭ قانداقلارچە بۇنداق ئەركىن-ئازادە يۇرۇشنىڭ تېگىگە ئانچە
يېتەلمىدى. بۇنىڭدا چوقۇم بىر سىر بار دەپ ئويلاپ، ئۇلاردىن
پەخەس بولۇپ تۇرۇشتى. كەچقۇرۇن، چولاق بىر چىپار ئارغىماقتا
مىنىپ كەنتكە كىرىپ كەلدى، نۇرغۇن كىشىلەر بۇ ئىككى ئاقنانچـ
نىڭ جەزمەن ساقچى بىلەن ئالاقىسى بارلىغىنى بايقىدى ۋە شۇنىڭـ
دىن كېيىن ئۇلارغا قاتتىق ئۆچ بولۇپ كەتتى...

زالىچىيە كەنتىگە يەنە يېڭى بالا-قازانىڭ كېلىدىغانلىغىنى ھېچـ
كىم ئويلىمىغان ئىدى...

بىر يەكشەنبە كۈنى، ئاگاھىيە ئاندرېي بىلەن چولاقنى ئۆيىنىڭ
ئۈستىنى شال پاخىلى بىلەن يېپىپ بىرىشكە چاقىردى ۋە ئۇنىڭ
بەدىلىگە ئۇلارنى ئۆيىدە ئىشلەنگەن ئاق ھاراق بىلەن مېھمان قىلـ
ماقچى بولدى. ئىش تۈگەي دېگەندە، شىركەيپ بولغان چولاق قولى
بىلەن ئېتىز تەرەپنى كۆرسىتىپ، شىرىنگە دېدى:

ــ قارا، ئاغىنە، ئاۋۇ تەرەپكە قارا، زوسكا① دەريا بويىدا كىر
يۇيۇۋاتامدۇ، نېمە؟

ئاندرېي بىر قاراپ، قاتتىق كۈلۈپ كەتتى:

ــ شۇ ئىكەن...

ــ ئۇنداق بولسا نېمە بۇ يەردە ھاكۆاقتىلىق قىلىپ تۇرىسەن؟
بېرىپ كۆگىلۈڭنى ئېچىپ كەلمەمسەن؟... ــ ئارىشنىمۇ ياشاڭغۇراپ
تۇرغان كىچىك كۆزلىرىنى پۇرۇشتۇرۇپ، زەھەرخەندىلىك بىلەن
كۈلدى.

---

① زوسكا ــ زوسيانىڭ ئەركىلەتمە ئىسمى.

ئاندرېينىك تەلەتى ئىختىيارسىز ئۆزگەردى، ئۇ قوشۇمىسىنى تۇرۇپ، چىشلىرىنى غۇچۇرلىتىپ تۇرۇپ سۆزلىدى:

ــ ئەر چىللاۋاتىدۇ! ئەكە ھارىغىنى!...

چولاق ئاللىبۇرۇنلا تەييارلاپ قويغان ئىدى، ئۇ لاي سۈدەك بىر بوتۇلكا ھاراقنى ئۇنىڭغا سۇندى. ئاندرېي ئاچكۆزلۈك بىلەن بوتۇلكىنى ئىگىز كۆتىرىپ، بىرنەچچە يۇتۇم ئىچتى-دە، بىرلا موللاق ئېتىپ كەپىنىك ئۈستىدىن چۈشۈپ، ئاگافيەنىك ئۆيىنىك يېنىدىكى دەرەخلىك ئىچىدە غايىپ بولدى. ئۇ ساغۇچ ئۆزۈن چاچلىرى پاخپايغان كاللىسىنى ساڭگىلىتىپ، خودىدى ئاچ بۆرىدەك يۇگۇرەپ، يولنى توسقىلى ماڭدى. ئۇ راستلا ئۇلگۈرۈپ باردى. ئۇ كىچىك قارىغايلىق بىلەن ئانچە چوڭ بولمىغان ساي تۈتاشقان جايدا، چۆچۈگەن ياش چوكاننىك ئالدىدىن چىقتى.

زوسيا توختاپ، قولىدىكى بولاغلىق كىيىمنى يەرگە قويىدى.

ــ ھەي، نىمە يولنى توسىسەن؟ــ دىدى ئۇ ئۆزىنى ئىلاجسىنىك بىرىچە تەمكىن تۇتۇپ.

ــ سېنى كۆرۈپ باققىم كېلىۋاتىدۇ...

ــ نەچچە ۋاختىن كۆرمىگەنمىدىك؟

ــ ئۇ نەۋاختىكى ئىشلار؟...ــ ئۇ ئۇشتۇمتۇتلا قاتتىق ئاۋاز بىلەن سۆزلىگىلى تۇردى،ــ ئۆزەڭچە ھىلىقى بىر نىمەڭنى گېرمانىيىدىن قايتىپ كېلىدۇ دەپ ئويلامسەن؟ خام خىيال! ئۇ كۆمۈركانىدا قوتۇر ئىتتەك قىينىلىپ ئۆلىدۇ! ئەمدىلىكتە، مەنلا خالايدىغان بولسام ــ سەن مېنىك بولسەن! غىنىك-پىنىك قىلالمايسەن!

ــ چېقىلىپ باقە!

ئاندرېي زوسيانىك ئالدىغا كېلىپ، كاپىلا قىلىپ ئۇنىك بېلىدىن

قۇچاقلىۋالدى ۋە ئۇنى چۆپلۈككە باسماقچى بولدى. ئەمما، زوسيا قولىنى بولاغلىق كىيىمنىڭ ئارىسىغا تىقىپ، دۇپ ياغچىدىن ياسالغان كىر توقمىغىنى ئەپچىللىك بىلەن قولىغا ئالدى-دە، ئاندىرېينىڭ ئارقا مىڭسىگە كۈچەپ بىرنى سالدى. بۇ مۇتەھەم خۇددى پىچاق يىگەن چوشقىدەك چىقىرىۋەتتى.

ــ سەنزە...ئىپلاس! مۇنداق دېگىنە! ماقۇل، ساڭا ئۆزەمنى بىر كۆرسىتىپ قويايى...

مانا شۇ ئەسنادا قۇتۇلغۇسىز بالا-قازا يۈز بەردى. بۇ قاراقچى شارتلا قىلىپ قونجىدىكى پىچاقنى سۈغۇرۇپ ئېلىپ، زوسيانىڭ يۈرىگىگە قاتتىق ئۇردى.

زوسيا بىرلا چىقىراپ، چىغىر يولغا تىرىگىدە يىقىلدى.

ئاندرېي كەينىگە بىر سەنتۇرۇلۇپ، يىرتقۇچىنىكىدەك كۆزىنى ئۆلگۈچىگە تىكتى. ئۇ بىردىنلا ياقۇت كۆزلۈك ئالتۇن ئۇزۈكنىڭ ئالدىدا پاقىراپ تۇرغانلىغىنى كۆردى. "ئالتۇن!..." دېگەن ئوي ئۇنىڭ كاللىسىغا كەلدى. شۇنىڭ بىلەن، ئۇ زوسيانىڭ ئاستا-ئاستا مۇزلاۋاتقان قولىنى كاپىلا تۇتۇپ، ئۇنىڭ بارمىغىدىن ستېپانىنىڭ يالدامسىنى سۈغۇرۇۋالدى...

قىپ-قىزىل قان زوسيانىڭ كۆكرىگىدىن تۆۋەنگە ئېقىپ تۇراتتى، ئۇنىڭ چىرايى بىردىنلا ئاپپاق تاتىرىپ كەتتى. پەقەتلا ئۇنىڭ ئىككى كۆزى ئۇن-تىنسىز ئەيىپلەش بىلەن بۇ قاتىلغا مەست قىلماي قادىلىپ تۇراتتى. ئاندرېي ئادەمنى چۆچۈتىدىغان بۇ سوغاق قاراشقا بەرداشلىق بېرەلمەي، يارىلانغان يىرتقۇچ ھايۋانىدەك ھۇلىغلى تۇردى:

"ھۇ ــ ھۇ ــ ھۇ!..."

ئۇ قاچماقچى بولۇپ يۈگەردىيۇ، يەنە دەرھال توختاپ، ئالقىنىنى ئېچىپ، ئوچۇمدىكى ھىلىقى پاقىراپ تۇرغان ياقۇت كۆزلۈك ئالتۇن ئۈزۈككە ئاجايىپ خوشاللىق بىلەن قاراپ قويىدى. ئاندىن كېيىن، يەنە مۇشتىنى چىڭ تۈگۈپ، بىر كىم قوغلاۋاتقان ياۋۇز بۆرىدەك، تۆت ئەتراپقا قاراپ قويۇپ، دەرەخلىقنىڭ ئېچىگە كىرىپ كەتتى.

ئۇ دەرەخلىقنىڭ بىر چېتىگە چىققاندا، دېمىنى ئالماقچى بولۇپ، قەدىمىنى ئاستىلاتتى. كەپىنىڭ يېنىغا كېلىپ، شىرىنگىگە ۋاقىرىدى:

ــ پەسكە چۈش!

ــ نىمانچە ۋاقىرايسەن؟ ئەدىبۇنكىنى بەرگەن ئوخشىمامدۇ؟

ــ ئاغزىڭنى يۇم، ھارامزەدە گۈي! بەكلا كۆڭلۈم ئېلىشىپ كېتىۋاتىدۇ! ھەممىسى سېنىڭ كاساپىتىڭ...

ئۇنىڭدىن كېيىن ئۇ ئىككىيلەن ھويلىدىكى كىچىك شىرەنىڭ يېنىدا ئۆيدە ئىشلەنگەن ئاق ھاراقتىن ئىچكەچ ئولتۇرۇپ، ئايال خوجايىنغا مۇراجەت قىلغىلى تۇردى:

ئاگاھىيە، يەنە بىر بوتۇلكا ھاراق ئەپچىققىنا! تولا پىخسىقلىق قىلما. بىز ساڭا بىر ئات بېرەيلى، قانداق دەيسەن؟ ئات بولغاندىن كېيىن كۈنۈڭ ياخشى بولىدۇ! ــ ئاندرىي تىلىنى چاپناپ ۋەدە بېرەتتى، ئۇنىڭ تىلى كالۋالىشىپ گەپلىرى قولاشمايتتى. ئۇ بەك كۆپ ئىچكەن ئىدى، بىر دەمدىن كېيىن بەندىكىدىن چىتلاقنىڭ تۈۋىگە موللاق ئېتىپ چۈشتى ــ دە، ئۆلۈكتەك قاتتىق ئۇيقۇغا كەتتى...

زوسيانىڭ پاجىەلىك ئۆلتۈرۈلۈشى ستېپانىنىڭ كېسىلىمەن ئاندىسىنى ئۈزۈل ــ كېسىل ھالاك قىلدى. ئۇ ئايال تىرىك چېغىدا ئۇن ــ

تىنسز ئىدى، ئەمدى يەنە ئۇن-تىنسزلا ئۆلۈپ قالدى. ئۇ دەپنە قىلىنغان كۈننىڭ ئەتىسى ستېپان بۇ كۆڭۈلسىز خەۋەرنى ئاڭلىدى. ئۇ قايغۇ ئىچىدە ئۈچ سەپدىشىنى باشلاپ يېرىم كېچىدە زالىچىيە كەنتىگە كەلدى.

ئۆينىڭ ئىچى قۇپ-قۇرۇق، ئادەمدىن ئەسەر يوق ئىدى. ئۇ شىرە تۆۋىدە ئولتۇرۇپ، بالىلاردەك ئۆكسۈپ يىغلىدى. ئىككى يېقىن كىشىسىنىڭ ئارقا-ئارقىدىن ئۆلۈپ كېتىشى بىلەن، قاتتىق ھەسرەتكە چۆكۈپ، ئۆزىنى ھېچ باسالمىدى. ئۇ بىر دەمدىلا خېلىلا قېرىپ قالغاندەك بولۇپ قالدى...

دوستلىرى ھە دەپ ياخشى گەپ بىلەن تەسەللى بېرەتتى، قاتىلنى جەزمەن تېپىپ، قىساس ئالدىغانلىغىنى ئېيتىشاتتى. ستېپان شۇ زامات ئاندرېيېنى تېپىپ ئۇنىڭ بىلەن ھىساپلاشماقچى بولغان ئىدى، بىراق ئاگافىيە ۋە خولۇم-خوشنىلار ئاندرېي بىلەن ئۇنىڭ شېرىگىنىڭ كۈن بويى كەپە ئۇستىدە ئىشلىگەنلىگىنى، ئۇنىڭ ئۇستىگە بىر تۇڭ ھاراق ئىچكەنلىگىنى، كەنتتىن پەقەت نېرى بارمىغانلىغىنى كېيىن ئېيتتى؛ ئەمما ۋەقە تۈغۈلغان كۈننىڭ ئەتىسى ئۇ ئىككىسىنىڭ نەگىدۇ يوقلاپ كەتكەنلىگىنى، كەنتتىكىلەرنىڭ بۇ ئىككى ھاراقكەشنىڭ ساقچى ئىدارىسىگە بارغانلىق خەۋىرىنى ئاڭلاپ تۇرغانلىغىنى ئېيتىشتى.

ــ ئاسمانغا چىقىپ كەتسەمۇ، يەرگە كىرىپ كەتسەمۇ بىزنىڭ ئوقمىزدىن قېچىپ قۇتۇلالمايدۇ!

ھەممەيلەن ستېپانغا بەك ھىسداشلىق قىلىدى ۋە مەسلىھەتلىشىۋالغاندەك ئۇنىڭ ئۆيىگە كەلدى. ستېپان ئۆلارغا خەلقنىڭ تاجاۋۇزچىلارغا پائال قارشى تۇرۇۋاتقانلىغىنى سۆزلەپ بەردى. كەنتتىكى

ياشلار ئورمانلىقتا بىرىپ پارتىزانلىق قىلىدىغان پۇرسەتنىڭ كېلىشىنى كۈتۈپ تۇراتتى. مانا ئەمدى پۇرسەت كەلدى. ئۇلارنىڭ ھەر بىرى نەرسە-كېرەكلىرىنى تەييارلاشتى: بەزىلىرىدە مىلتىق بار ئىدى، بەزىلىرىدە ساندۇقتا ئوق بار ئىدى، يەنە بەزىلەردە پىلىكلىك گرانات بار ئىدى. ھەتتا ئىككى دېسكىلىق بىر يېنىك پىلىمۇتىمۇ بار ئىدى. قىسقىسى، ستېپان ئەترىدىگە قايتقاندا يۇرتداشلىرىدىن توپ-توغرا بىر بەن ئادەمنى ئېلىپ ماڭدى.

ئارىدىن ئۇچ كۈن ئۆتكەندىن كېيىن، پايلاقچىلار ئەترىدى بىلەن ساقچىلار كەنتىكە يەنە باستۇرۇپ كىردى. ئاندىرېي بىلەن ئارشىنمۇ قارا كىيىم كىيىپ، ئۇلارنىڭ ئارىسىدا ئۇ ياق-بۇ ياقىقا چېپىپ يۈرەتتى.

ستېپان ۋويدىك بىلەن مىكولا كىلاۋىسىنىك ئۆيىگە ھەممىدىن بۇرۇن ئوت كەتتى. مىكولانىڭ دادىسى ئۆيدىن يۈگۈرەپ چىقىشىغلا ئۆي لاۋلداپ يېنىشقا باشلىدى.

—تېز قېچىڭلار، يۇرتداشلار! —ئاگافىيە خۇددى سارىڭ بولۇپ قالغان ئادەمدەك ھويلىدا يۈگرەپ يۈرۈپ توۋلايتتى، —بىز كۆيۈپ ئۆلىدىغان بولدۇق، ھەممىمىز كۆيۈپ ئۆلىدىغان بولدۇق!... تېز قېچىڭلار! ۋاي خۇدايىمەي! بۇ قانداق جاھان بولدى؟ يۇرتداشلار!...

بالا كەلسە قوشلاپ كەپتۇ دىگەنىدەك، دەل شۇ چاغدا بوران چىقىپ كەتتى. ئوت تېخىمۇ ئۇلغايدى، بوران لاۋلداپ كۆيۈۋاتقان ياغاچلارنى خۇددى توخۇ پېيىنى ئۇچۇرغاندەك، ئۆگزىلەردە ئۇچۇ-رۇپ-يۈرەتتى. ئۇركۈپ كەتكەن ئۇلاقلار لاۋلداپ كۆيۈۋاتقان ئېغىلدىن ئېتىلىپ چىقاتتى. ئۇلارنى ھېچقانداق كۈچ توسيالمايتتى.

كەنتنىڭ ھاۋا بوشلۇغىنى قارا تۈتەك بىر ئالدى، تەرەپ-تەرەپتە

ملتق ئاۋازى ئاڭلىنىشقا باشلىدى، ئايالـلار ۋە بالـلارنىڭ يـغا-زارى جاھاننى بىر ئالدى.

ــ ئۆلگۈر ئەبلەخ! كۆرگۈلۈگۈنى كۆرەرسەن!ــ لودى بوۋاي ئىككى مۇشتۇمـنى چـىڭ تۇگۈپ، ئوت ئىچـىده قالـغان ئۆيـىنىڭ ئالدىدا تىزلىنىپ ئولتۇراتتى. ئۇنىڭ كەمپىرى كوكتاتلىقتا، ھىچنە-مىگە يارىمايدىغان بىر تېڭىق ئۆي سەرەمجانلىرىنىڭ ئۈستىده ئولتۇ-رۇپ، ئاغزىدا بىرنىمىلەرنى دەپ، بىر قولى بىلەن توختىماي كىرىس بەلگىسىنى سىزىپ چوقۇناتتى.

بۇ چاغدا ئۇلارنىڭ قولىدا تاپانچا تۇتقان ئوغلى ئىككى پۇتىنى كېرىپ، يىراقتا تۇراتـتى. ئۇنىڭ خوتۇنۇك كۆزلىرى بۇ قورقۇنچـلۇق قانلىق زوراۋانلىقنى كۆرۈپ تۇراتتى. ئۇ كۆز ئالدىـدا بولۇۋاتـقان ئىشلارنىڭ قانداق ئاقىۋەتىنى كەلتۈرۈپ چىقىرىدىغانلىغىنى سەگەكلىك بىلەن كۆرۈپ يەتمىگەندەك ئىدى...

ئۇرۇش ئورمانـلىقـىنىڭ يېنىدىـكى بۇ كىچىككـىنە كەنتـىنى ئەنە شۇنداق ئۆشتۇمتۇت، قورقۇنچلۇق ھالدا قۇرۇغدىۋەتـتى. كىشـلەر نەچچە ئون يىللار مابەينىده جاپالىق ئەمگەك بىلەن ياراتقان ھەمـمە نەرسە بىر دەمنىڭ ئىچىدىلا كۈلگە ئايلىنىپ كەتتى. بۇ ئوتتا كېسەل-لەر، باللار بولۇپ 9 ئادەم كۆيۈپ ئۆلدى...

كەنت خارابىگە ئايلاندى، ئامان-ئېسەن قالغان كىشىلەر كەنتكە قايتىماي، ھەممىسى بىرلىكـتە ئورمانـلىقـقا كـىرىپ كەتـتى. بۇ ياز ئاخىرلىشىپ، كۈز يېقىنلىـشىپ قالـغان ۋاقـىت ئـىدى، شامالـدىن، سوغاقتىن پانالىنىش ئۈچۈن، ئۇلار گەمە كولاشقا كىرىشتى.

ئاندىن ئەسلـىده ئۆزىـنىڭ ئاتا-ئانىسـنى ياخشـىراق يەرگە ئورۇنلاشتۇرماقچى بولغان ئىدى، لېكىن ئۇلار قەتئى رەت قىلدى:

ـــ يوقال نېرى! ئىككىنچى سېنى كۆرىدىغان كۆزىمىز يوق! سەن ھارامزەدىنى دەپ بىز نىمە جاپالارنى تارتمىدۇق...

بۇ قاراقچى مەيدىسىگە ئۇرۇپ تۇرۇپ، ئاتا-ئانىسى ئالدىدا ئۆزىنى ئاقلاشقا تىرىشتى:

ـــ ئەھۋال ئېنىقلىنىدۇ، بۇ قېتىمقى كەنتكە ئوت قويۇش مېنىڭ قىلغان ئىشىم ئەمەس. بۇ ـــ ئۇرۇش ئېلىپ كەلگەن بالايى-ئاپەت...

ئاندىن ئۇزۇن ئۆتمەي، ئۇشتۇمتۇتلا ئاندرېي لودى پارتىزانلار ئەترىدىگە قاتنىشىپتۇ، دىگەن گەپ تارقالدى. بۇ خەۋەرنى ھەممىدىن ئاۋال ستېپان ۋويدىك ئېلىپ كەلدى.

ـــ ئىشىنىڭ قانداق بولغانلىغىنى ئىنىسى-جىنمۇ بىلمەيدۇ، ـــ دىدى ئۇ ھېچ چۈشىنەلمىگەندەك مۇرىسىنى قىسىپ قويۇپ، ـــ بىراق، پاكىت ھامان پاكىت، ئاندرېي راستلا بىر نېمىس ئەپتىسەرنى ئۆلتۈرۈپتۇ، يەنە نۇرغۇن مۇھىم ھۆججەتلەرنى ئېلىپ كەپتۇ، قورال-ياراقمۇ بار ئىكەن... ـــ ھەممەيلەن ئۇنىڭ سۆزىگە دىققەت بىلەن قۇلاق سېلىپ تۇراتتى، ـــ خوپ. ئۇ جەڭگە قاتناشسۇن، ئۇنىڭ سادىق ئىكەنلىگى ياكى سادىق ئەمەسلىگىنى ئەمىلىي ھەرىكەتتە سىناپ كۆرەيلى.

تەكشۈرۈش ئارقىسىدا، ئاندرېيىنىڭ دىگەنلىرىنىڭ ھەممىسى ئۈيدۇرۇلغان بولماستىن، راست بولۇپ چىقتى. ئىشەنچىلىك ساقچى بولغان ئاندرېي بىلەن ئارىشىن نېمىسلارنىڭ ئالاقىچى ئەپتىسەرى بىلەن بىر ئەسكىرىنى پويىز ئىستانسىسىغا ئاپىرىپ قويماقچى بولغان. شەھەردىن بەش كىلومېتر يىراقلىقتىكى بىر تار يولدا، ئۇلار پۈرسەتتىن پايدىلىنىپ نېمىسلارنى ئۆلتۈرۈپ، بىر تاپانچا، ئىككى ئاپتومات ۋە بىر پوپكىنى قولغا چۈشۈرگەن، ئۇنىڭدىن

دۇشمەنلەرنىڭ پارتىزان ئەترىدىنى قورشىماقچى ۋە قامال قىلماقچى بولۇۋاتقانلىقى مەلۇم بولغان...

ئاندرېي ئۇرۇشتا باشقىلارغا ئوخشاشلا قەھرىمانلىق كۆرسەتتى، جەڭگىۋار ۋەزىپىنى ئورۇنلاشتىمۇ ھېچقانداق شەرت قويمىدى، ئۇ گارنىزون قىسمىلارغا ۋە دۇشمەن ئەسكەرلىرىگە ھۇجۇم قىلىش جەڭلىرىگە كۆپ قېتىم قاتناشتى.

بىراق، بىر قېتىمقى جەڭدىن كېيىن، ئۇ ۋە ئۇنىڭ ھەمرىيى بىر بىرىدىن ئايرىلىپ ھەرقايسىسى باشقا يولغا مېڭىپ كەتتى. ئەھۋال مۇنداق بولدى: قىسىم ئوچۇقچىلىقتا كېتىۋاتقاندا، چولاق ئۆز ھەمرىيىسىنىڭ قەستەن ئارقىدا قېلىۋاتقانلىغىنى، ئۇنىڭدىن كېيىن دەرھىلىقىنىڭ ئىچىگە كىرىۋېلىپ، ئۆزىنى قارىغا ئېلىۋاتقانلىغىنى بىلىپ قالدى. ئارشىن شارتتىدا بۇرۇلۇپ، قاتتىق ۋاقىرىدى-دە، تېزلا كارابىن ملتىغىنى تەڭلىدى:

ــ ئۇنداق ئويناشما! مەن ساڭا خىلى بۇرۇنلا دىققەت قىلىپ يۈرۈۋاتىمەن! سەن گۇۋاچىدىن خالاس بولماقچى بولۇاتساڭ كېرەك، ياكى بولمىسا ھىلىقى دۇنيانى ئۆزەڭلا يەپ كەتمەكچى بولۇۋاتامسەن-يە؟ ئۇ ئاقمايدۇ! تېز ماڭ، ئۇلارغا يېتىشىۋال...

ئەمما جەڭدىن كېيىن ئارشىن خۇددى سۇغا چۈشۈپ كەتكەن تاشتەك ئىز-دېرەكسىزلا يوقاپ كەتتى. تەرەپ-تەرەپتىن سوراش-تۇرۇلغان بولسىمۇ، ھېچ دېرىگى چىقمىدى...

ئاندرېينىڭ دادىسى ئوغلىنىڭ پارتىزان ئەترىدىگە قاتناشقانلىغىنى ئاڭلاپ ناھايىتى خوشال بولدى. ئۇ پات-پات كىشىلەرنىڭ ئارىسىدا پەيدا بولۇپ، خىلىلا ماختىنىدىغان بولۇپ قالدى.

ــ قاراڭلار، بۇ ھارامزەدە ئاخىرى پەيلىدىن يېنىپتۇ!.....

هەر هالدا بىر فاشىستنى بولسمۇ يوقتىپتۇ...ـــدەپ كۈلۈپ قويۇتتى ئۇ.

ـــئۇ تاجاۋۇزچىلار بىلەن بىر يولدا مېڭىشقا بولمايدىغانلىغىنى چۈشىنىپتۇ، ـــدەيتتى خولۇم-خوشنىلار لودى بوۋاينىڭ سۆزىگە ماسلىشىپ، ـــدىگەن بىلەن ھۆشىنى تېپىپتۇ...

بوۋاي سۆزىنى داۋاملاشتۇرۇپ:

ـــھىلىقى ھۆججەتلەر بەك مۇھىمىمش، پارتىزانلارغا چوڭ ياردەم بوپتۇدەك...ـــدەيتتى.

ۋاقىت ئايلاپ-يىللاپ ئۆتۈپ كەتتى. ئۇرۇش پەيدىن-پەي مۇقەررەر ئاقىۋەتكە قاراپ ماڭدى. بىزنىڭ تانكا بېكىتۈەنىمىزنىڭ غەلىبىلىك ھۇجۇم قىلىشى بىلەن، ئۇرۇش سېپى كۈندىن-كۈنگە غەرپكە يۆتكەلدى، پارتىزانلار ئورمانلىقىتىن چىقىپ، ئۆز يۇرتىغا قايتىشتى. ئەمدىكى ۋەزىپە تاجاۋۇزچىلار ۋەيران قىلىۋەتكەن يۇرتنى يېڭىۋاشتىن قۇرۇش ئىدى...

ئاندرېي لودىمۇ باشقىلارغا ئوخشاشلا، ئۆگۈپ كەتكەن ھەربى كىيىم بىلەن، مەيدىسىگە پارتىزانلار مىدالىنى تاقىغان ھالدا ئۆيىگە قايتتى.

بىر كۈنى، ئۇ كوچىدا ستېپان بىلەن ئۇدۇلمۇ-ئۇدۇل ئۇچرىشىپ قالدى، بىراق ستېپان بۇ ئادەم سالاملىشىشقا ئەرزىمەيدۇ دەپ ئويلاپ، ئۇنىڭغا كۆزىنىڭ قىرىدا قاراپ قويدى.

ـــستېپان، ئۆتكەن ئىش ئۆتتى، تەتۈر قارىشىپ نېمە قىلىمىز، ـــ دەپ ئۆزلۇگدىن گەپ قىلدى ئاندرېي،ـــئادەم دېگەن ھاياتىدا سەۋەنلىكىتىن خالى بولالمايدۇ...كېيىن ئىككىمىز يەنە بىر يەرگە كەلمىدۇقمۇ؟

سېتپان ئايمايلا ئۇنىڭ سۆزىنى بۆلۈپ تاشلىدى:

ــ قاراڭچى، سەن جېنىڭنى ساقلاپ قالىدىڭ! بىراق زوسياڭچۇ... مەن ئېچ-ئىچىمدىن ئۇ ۋەقەدە سېنىڭ قولۇڭ بار دەپ ئويلايمەن.

ــ بۇ نېمە دېگىنىڭ! ــ ئاندرېي ئىككى قولىنى پۇلاڭلاتتى، ــ سەن ئۆزەڭنى بېسىۋال، دەۋاتقان گېپىڭنى قارا؟...

ستېپان مەھكەم تۇتۇلگەن ئىككى مۇشتۇمى بىلەن ئاق كىرگەن ئىككى چىكسىنى ئاغرىغىچە قاتتىق بېسىپ، ئىلاجسىز غەزەپ بىلەن كېتىپ قالدى. ئاندرېي ئۇنىڭ ئەشەددى رەقىبى ئىدى، ئۇنىڭ ئۆزى ئاياق ئاستى قىلغان بۇ زېمىندا بۇگۈنكى كۈندە يەنىلا بىخارامان يۈرۈۋاتقانلىغىنى ئويلىسا، ستېپان غەزەپلىنەتتى ۋە ئازاپلىناتتى.

كەنتتىكى ئامان-ئېسەن قالغان كىشىلەر بىر نېمەتتە ھەمكار-لىشىپ يۈرتىنى قايتىدىن قۇرۇشقا كىرىشتى، تۇرمۇش پەيدىن-پەي ئىزىغا چۈشتى، ئۇرۇش ۋاقتىدىكى جەڭرى-جاپالار ئاستا-ئاستا ئەستىن كۆتىرىلدى، يۈرەكتىكى جاراھەتلەرمۇ ساقىيىشقا باشلىدى. لېكىن، كىشىلەرنىڭ ئازغىنا ئىلگىرىلەش ئۇچۇنمۇ نۇرغۇن قېينىچىلىقلارنى يېڭىشىغا توغرا كېلەتتى...

ئەمما، كىشىلەرنى ھەيران قالدۇرغىنى لودىنىڭ ئۆز قورا-جايىنى ئادەتتىن تاشقىرى تېزلىك بىلەن ئەسلىگە كەلتۈرۈۋالغانلىغى بولدى. ئەتراپىنىڭ ھەممىسى ۋەيرانچىلىق ئىچىدە تۇرغانىدا، ئۇنىڭ دەرىزىلىرى كەڭ-كەڭرى چوڭ ئۆيى ياسىلىپ بولدى، باشقا ئىشلارغا ئىشلىتىلىدىغان چوڭ-كىچىك لەمپە ئۆيلىرىمۇ پۈتۈپ بولدى. يېرىم يىل ئۆتكەندىن كېيىن، ئاندرېي بازاردىكى "شەلىك قىز" دەپ ئاتالغان بىر قىز بىلەن توي قىلدى. كاتتا توي، ئويۇن-

تاماشا توپ-توغرا ئۇچ كۈن داۋام قىلدى.

دەسلەپ كىشىلەر چۈشىنەلمىگەندەك قىلىپ مۇرىسىنى قىسىپ قويۇشتى، كېيىن بىر بىرىگە مەنىلىك كۆز قىسىشىپ، پىچىرلاشقىلى تۇردى. كۆپ ئۆتمەي، بۇنىڭدا بىر گەپ بار، ئاندىرىپىنىڭ جەزمەن بىر يەردە يوشۇرۇپ قويغان ئالتۇنى بار، دېگەن گەپ پۈتۈن كەنتكە پۇر كەتتى. كىشىلەر ئۇنىڭ كەينىدىن "ئۇ ساقچى بولغان..."، "ئۇنىڭ پۈت-قولى ئەلۋەتتە پاك ئەمەس" دېيىشتى. بىراق، ئۇنىڭ بۇنچىۋالا پۇلنى نەدىن ئالغانلىغىنى ھېچكىم ئۇقمايتتى.

بۇ سىر پەقەت ئۇرۇشتىن كېيىن يىگىرمە بەش يىل ئۆتكەندە ئاندىن ئېچىلدى.

بۇ يىگىرمە نەچچە يىل داۋامىدا ئاندىرىي لودى دەككە-دۈككە بىلەن ئەنسىزچىلىك ئىچىدە ياشاپ كەلدى. ئۇ بىردىن-بىر گۈۋاچىنىڭ كۇنىلەرنىڭ بىرىدە ئۇشتۇمتۇتلا زالىچىيە كەنتىدە پەيدا بولۇپ قېلىشىدىن ئەنسىرەيتتى، شۇنداق بولىدىغان بولسا، ئۇنىڭ-ئاندىرىپىنىڭ پۈتۈن جىنايى قىلمىشى خەلقى-ئالەم ئالدىدا ئايان بولاتتى. ھازىر بولسا ئۇنىڭ ئائىلىسى-خوتۇنى ۋە ئۇچ بالىسى بار. ئۇنىڭ ئۆزىمۇ كولخوزدا ئەمگەك قىلىدۇ. ئۇنداق كۇنىلەر بولۇپ قالسا، ئۇ قايسى يۈزى بىلەن كىشىلەرگە قارايدۇ، ئۆزىنى قانداقمۇ ئاقلىيالايدۇ؟ ياق، ئەمدى ئۇ بۇنداق زەربىگە چىدىيال-مايدۇ...

چولاقنىڭ ئۆزى قايتىپ كەلمىدى، پەقەت ئۇنىڭ شۇم ئەرۋاھىلا قايتىپ كەلدى...

بىر كۈنى ئەتىگەندە، شۇ يەردىكى پوچتىكەش ستېپانغا ئادەتتە-

كىچە بولمىغان بىر خەتنى ئەكەلدى.

ــ چەتئەلدىن كەلگەن خەت! ــ دېدى بۇرۇتلۇق بوۋاي، ستېپانغا ھەيرانلىق بىلەن قاراپ قويۇپ.

ستېپان ھاڭ ـ تاڭ بولۇپ قالدى:

ــ مېنىڭ چەتتە ھېچقانداق تۇققنىم يوقتىغۇ!

ــ مېنىڭ ئۇنىڭ بىلەن كارىم يوق. تاپشۇرۇپ ئالغىنىڭىز ئۇچۇن قول قويۇۋەتسىڭىز، قالغىنىنى ئۆزىڭىز بىلەرسىز.

پوچتىكەش كېتىشى بىلەنلا، ستېپان ئالدىراپ خەتنى ئاچتى. ئۇ شۇ زامات ئەھۋالنى چۈشەندى. ئالدى بىلەن ئۇنىڭ كۆزىگە ئادەتتىكى قەغەزدىن كوپ قېلىن بولغان سۇس سۆسۈن قەغەز كۆرۈندى. ئۇ ئىجىر ـ مىجر ھەم ئىگىز ـ پەس يېزىلغان ئۇششاق خەتلەر بىلەن تولغان ئىدى. خەتلەرنىڭ مايماق ـ سايماق يېزىلغىنىغا قارىغاندا، خەت يازغۇچى بەك قېرىپ كەتكەن بولسا كېرەك، ياكى بولمىسا ئېغىر كېسەل بولسا كېرەك...

ستېپان ئۆز ئۆيىدە، بالىلىرى ۋە خوتۇنىدىن خالى يالغۇز ئولتۇرۇپ، قاغا پۇتىدەك يېزىلغان خەتلەرنى تەسلىكتە ئوقۇدى.

بۇ ئۆز ۋەتىنىدىن يىراقتا ــ ياقا يۇرتتا ئۆلۈش ئالدىدا تۇرغان كىشىنىڭ تۆۋەنامىسى ئىدى. ستېپان بۇ تۆۋەنامىدىن كىمنىڭ پايلاقچىلار ئەترىدىنى باشلاپ خوشنا كەنتتىكى قىزىل ئارمىيە قوشۇنىغا ھۇجۇم قىلدۇرغانلىغىنى، كىمنىڭ باشقىلارنىڭ بېشىغا كەلگەن كۇلپەت ھىساۋىغا بايلىق توپلىماقچى بولغانلىغىنى بىلدى...

ستېپان خەتنى ئوقۇۋاتقىنىدا، ئۆتۈپ كەتكەن قورقۇنچلۇق ۋەقەلەر بىر ـ بىرلەپ ئۇنىڭ خىيالىدىن ئۆتۈشكە باشلىدى... چولاق ئاخىرىدا مۇنۇلارنى ئىقرار قىلغان ئىدى:

"بىز ھىلىقى نېمىس ئەپىتسەرى بىلەن نېمىس ئەسكىرىنى دېگەن يەرگە ئاپارمىدۇق ــ ئۇنىڭ بىر كۈپ ئالتۇننى ئېلىۋېلىش ئارزۇسى بىزنى چىرمىۋالغان ئىدى... بىز ئالتۇننى بۆلۈشۈۋالدۇق، سېنىڭ ھىلىقى ياقۇت كۆزلۈك ئالتۇن ئۇزۈگۈڭ ماڭا تەگكەن ئىدى، ئۇنىڭدا قانىڭ ئىزى بار ئىكەن، بۇ ناھايىتى چوڭ جىنايەت ئىدى... شۇڭا، مەن ئۇنى ئېلىپ كەتمەي، قېرى دۈپ دەريىخىنىڭ كاۋىكىغا تىقىپ قويغان ئىدىم. ئۇ دۈپ دەريىخى ئاندرىيلارنىڭ كۆكتاتلىغىنىڭ كەينىدە. كاۋاك ئىگىزدە ئەمەس، قولىنى سوزسىلا يېتىدۇ، ئۇنى تېپىش ناھايىتى ئاسان... ئاندرىي مېنى بۇ دۇنيادىن ئۈجۈقتۇرۇۋېتەمەكچى بولغان ئىدى. سېنىڭ خوتۇنۇڭنى ئۆلتۈرگەن قاتىل بولسا ئۇنىڭ ئۆزى... ۋەقە ئەنە شۇنداق بولغان... خەير ـ خوش. مېنىڭ ھاياتىمۇ تۈگىدى. ئارشىن."

ستېپاننىڭ نەپىسى قىسىلىپ، خەتتىنى ئاران ئوقۇپ بولدى، ئاندىن ئىشكىتىن چىقىپ، توپ ـ توغرا كەنتنىڭ باش تەرىپىدىكى ھىلىقى دۈپ دەريىخىگە قاراپ ماڭدى. ھىلىقى ياقۇت كۆزلۈك ئالتۇن ئۇزۇك دەرەختىكى ئانچە چوڭقۇر بولمىغان كاۋاكتا تۇراتتى، ئۇزۇك ئۇرالغان قارا لاتا چىرىپ كەتكەن ئىدى. سېتىپان ئۇنى مەھكەم سقىملاپ، گويا سارىك بولۇپ قالغان ئادەمدەك، ئاندرىينىڭ ئۆيىگە قاراپ چاپتى.

ئۇ ئەبلەخ بۇ چاغدا لەمپىدە ئوتۇن يېرىۋاتاتتى.

ــ تايغىنىڭنى ئۈڭىسىغا قوغلىۋەت! ــ دەپ كەسكىن بۇيرۇق قىلدى ستېپان.

ــ نېمە قىلىسەن؟

ساڭا دەيدىغان گېپىم بار...

ئاندريي ئۇنىڭ كېلىشىده ياخشىلىقىنىڭ يوقلۇغىنى سېزىپ، ئىتىنى بىر تېپىپ ئۇۋۇسىغا كىرگۈزۈۋەتتى ـ ده، ئاغزىنى تاختاي بىلەن ئېتىپ قويدى.

ـــ نېمىنى دېمەكچىسەن؟

ـــ زوسيانى نېمىشقا ئۆلتۈردۈڭ؟

ـــ مەن تالاي قېتىم دېدىم، ئۇ كۇنى...

ستېپان ئۇنىڭ نېمە دەيدىغانلىغىنى كۈتمەيلا، ئۇزۇكنى كۆرسەتتى:

ـــ تونۇدۇڭمۇ؟ ئۇ زوسيانىڭ قولىدا ئىدى... ئارشىن چەتئەلدىن خەت ئەۋەتىپ، ۋەقەنىڭ پۈتۈن جەريانىنى ماڭا ئېيتتى... ئالتۇننىڭ ھەممىسىنى سېتىپ بولدۇڭمۇ؟ سەن دۇشمەننى باشلاپ بېرىپ قىزىل ئارمىيە جەڭچىلىرىنى قىرغۇزۇپ، قانچىلىك پۇل ئالدىڭ؟...

ـــ ستېپان !!! ـــ ئاندريي يىرتقۇچلاردەك چىڭىرىۋەتتى، ـــ باللىرىمغا رەھىم قىلغىن! ئۇلاردا ھېچ گۇنا يوق، پۈتۈن جىنايەتنى مەنلا ئۈستۈمگە ئالاي...

ـــ ماقۇل، بۇ ئىشنى مەن باشقىلارغا دېمەي، ـــ دېدى ستېپان كەسكىن تۇردە، ـــ بىراق، ئۆزەڭنى جازالاشنىڭ چارىسىنى ئۆزەڭ تاپقىن!...

ـــ ئاتا ـ ئانام بىلەن خوتۇنۇمچۇ؟

ـــ ئۇلار ھېچنىمنى ئۇقمايدۇ. سېنىڭ ئاسىلىغىڭ بىلەن، ئۇلار تارتقۇلۇقنى ئاز تارتمىدى. خەير، ئاندريي.

ستېپان كەنتنىڭ بېشىدىكى بىرمۇنچە ئادەم ئولىشۋالغان تەرەپكە قاراپ قويدى، ئاندىن كېيىن بىر بېسىپ ـ ئىككى بېسىپ

ئۆزىنىڭ ئۆيىگە قاراپ ماڭدى...

(«سوۋېت ئەدەبىيات ـ سەنئىتى» ژورنىلىنىڭ
1982 ـ يىللىق 6 ـ سانىدىن تەرجىمە قىلىندى)

تەرجىمە قىلغۇچى: م. ئىلاخۇن.
تەرجىمىنىڭ تەھرىرى: خوجائابدۇللا ئوسمان.

ئاشخانىدا بولغان بىر ئىش

شۆكشىن

مەلۇم شەھەردىكى كاتتا بىر ئاشپۇزۇلدا بويىي پاكار، جۇغى كىچىك، چاچلىرى چۈشۈپ كەتكەن بىر بوۋاي ئولتۇراتتى. بۇ بوۋاينىڭ كىيىم-كېچەكلىرى پاكىز، رەتلىك بولۇپ، چىرايىدىن سەمىملىك، خاتىرجەملىك چىقىپ تۇراتتى. ئۇ خىيالغا چۆمگەن هالدا دەرىزە سىرتىغا قاراپ، كەچكى تاماقنىڭ كېلىشىنى كۈتمەكتە ئىدى.

—بۇ ئورۇندا ئادەم بارمۇ، بوۋا؟—ئارقا تەرەپتىن بىرسىنىڭ جاراڭلىق ئاۋازى ئاڭلاندى.

بوۋاي تىترەپ كېتىپ، بېشىنى كۆتەردى.

—ئادەم يوق، ئولتۇرىۋەرگىن.

ئورۇنغا قەددى-قامەتلىك، ئۇستۇبۇشىغا ئالىي يۇڭ رەختىتىن كاستيۇم-بۇرۇلكا كىيگەن، كاستيۇمنىڭ قارا يېڭى تۆگمىلىرى يالتىراپ تۇرغان بىر يىگىت كېلىپ ئولتۇردى. بوۋاي يىگىتنىڭ كۆزىگە قاردى، نىمە ئۈچۈندۇ، ئۇنىڭ كۆزلىرى ئادەمگە خوشاللىق بەخش ئېتەتتى ۋە ئۇ كۆزلەردىن ئىشەنچ ئالامەتلىرى چىقىپ تۇرغانىدەك قىلاتتى.

—قانداق، بوۋا، بىر رۇمكا ئىچىپ قويامسىز؟—دەپ سورىدى

ئىگىز بويلۇق يىگىت بوۋايدىن.

بوۋاي تەكەللۇپ بىلەن كۆلۈپ قويدى.

ــ مەنمۇ؟ مەن ھاراق ئىچمەيمەن.

ــ نىمىشقا؟

ــ يىللار رەھىمسىز كېلىدىكەن...قېرىپ قالدىم، بالام.

ئۇلارنىڭ يېنىغا كەلگەن كۆتۈچى ئايالمۇ خىيال سۈرگەن ھالدا يىگىتكە قاراپ تۇرۇپ قالدى.

ــ بىر بوتۇلكا "پايتەخت" ماركىلىق ۋوتكا، بىرئاز زاكوسكا ئېپكېلىپ بەرسىڭىز، ــ دىدى يىگىت، ــ كاۋاپ بارمۇ؟

ــ ۋوتكىدىن ئىككى سەرلا بېرىمىز.

ئىگىز بويلۇق يىگىت بۇ گەپنى چۈشەنمىدى.

ــ نىمە دىدىڭىزا؟

ــ ئىككى سەرلا سېتىپ بېرەلەيمىز.

ــ سىزگە نىمە بولدى؟

ــ نىمە بوپتۇ؟

ــ مەن كۆپرەك ئىچمەن!

بوۋاي يىگىتكە قاراپ، ئۆزىنى تۇتۇۋالالماي ئاستاغىنا كۆلۈپ قويدى.

ــ ماڭا قارىڭا، ــ دىدى بوۋاي كۆتۈچى ئايالغا، ــ مەنمۇ ئىككى سەر ئالسام بولىدۇ ئەمەسمۇ؟ شۇنى قوشۇپ ئۈنىڭغا تۆت سەر بەرسىڭىز.

ــ بولمايدۇ. كاۋاپ يەيمەن دەۋاتاتتىڭىز...يەنە باشقا نەرسە لازىممۇ؟

ئىگىز بويلۇق يىگىت ئامالسىزلىقتىن بوۋايغا قاراپ قويدى.

ـــبۇ قانداق دېگەن گەپ؟ ئۇ چاقچاق قىلىۋاتامدۇ-يا؟

بوۋاي جىددى ھالدا كۆتۈچى ئايالغا دېدى:

ـــسىز ئەلۋەتتە بىلمىسىز، قائىدە-تۈزۈم دېگەن ئۇنداق ئۆلۈك بولمايدۇ. قارىڭا ئۇنىڭ بەستىگە...ئىككى سەر ھاراق دېگەن ئۇنىڭغا نىمە بولسۇن؟

بولمايدۇ،ـــدېدى كۆتۈچى ئايال ئېغىر-بېسىقلىق بىلەن ۋە كۆرەڭلىگەن، شاتلانغان ھالدا يېگىتكە يەنە بىر قېتىم قاراپ قويدى،ـــ يەنە نىمە لازىم؟

يېگىت كۆتۈچى ئايالنىڭ ئۆزىگە بۇنداق قارىشىنى باشقىچە چۈشىنىپ قالدى.

ـــھە، ئاپپىغىم، ھېچبولمىغاندا ئالتە سەر بەرسىكىزمۇ مەيلىدىغۇ،ـــ دېدى يېگىت ئۆتۈنۈپـــقانداق دېدىم؟ـــدەپ قوشۇپ قويدى ماختانغاندەك كۆچلۈك مۇرىسىنى چىقىرىپ قويۇپ.

ـــبولمايدۇ. يەنە نىمىلەر كېرەك؟

يېگىتنىڭ ئاچچىغى كېلىپ قالدى.

ـــ يۇز بوتۇلكا لىمون شەربىتى كەلتۇرۇڭ!

كۇتۇچى ئايال پات دەپتەرنى پاققىدە ياپتى.

ـــ ئاۋال ئويلىنىڭ ئاندىن ئادەمنى چاقىرىڭ، ـــ كۇتۇچى ئايال شىرە يېنىدىن كېتىپ قالدى.

ـــ مۇشۇنىمۇ ھاراق ئىچىش دەپ بولامدۇ، ـــ دىدى يىگىت ئازاپلانغان ھالدا ئۇنىڭ كەينىدىن قاراپ تۇرۇپ.

ـــ قارىمامسەن، بىيۇروكراتلىق تۇزۇم دىگەن بۇ بىرنىمە ئورگانلارنى چىرىتىش رولىنى ئويناش بىلەنلا چەكلەنمەيدۇ، ـــ دىدى بوۋاي ھايجانلانغان ھالدا، ـــ مانا بۇ يەردىمۇ، ـــ ئۇ ئىنچىكە ھەم ئاپپاق بارماقلىرى بىلەن داستىخان سېلىنىغان شىرەنى چېكىپ قويدى، ـــ مانا بۇ يەردىمۇ بىيۇروكراتلىق تۇزۇم قەبىھلىك بىلەن ئۆزىنى كۆرسىتۋاتىدۇ. ناۋادا مەلۇم بىر رەھبەر سېنى قوبۇل قىلمىغان بولسا، سەن ئۇ ئالدىراش بولسا كېرەك دەپ ئويلاپ قېلىشىڭ مۇمكىن...

ـــ ئەمدى قانداق قىلىش كېرەك؟

ـــ بىراندى ھارىغى ئالغىن! ئۇ نورمىسز.

ـــ راستمۇ؟

ـــ راست.

يىگىت كۇتۇچى ئايالنى چاقىرىۋىدى، ئۇ كەلدى.

ـــ پىكرىمدىن يانىدىم، ـــ دىدى يىگىت، ـــ ماڭا بىر بوتۇلكا بىراندى، ئىككى كىشىلىك...بوۋا، كاۋاپ يەمسز؟

بوۋاي بېشىنى چايقىدى.

ـــ مەن سەينى بۇيرۇتۇپ بولغان.

ـــ ئىككى كىشىلىك كاۋاپ، ئىككى تەخسە سوغاق سەي، بىر

كىشىلىك ئىسلانغان توخۇ گۆشى.

ــ سۈرلەنگەن توخۇ گۆشى دەك، ــ دەپ توزىتىش بەردى كۆتۈچى ئايال پات دەپتەرگە يېزىۋېتىپ.

ــ بۇنى بىلەتتىم، ــ دېدى يىگىت، ــ چاقچاق قىلىپ قويدۇم ــ دە.

ــ مۇشۇلار بولدىمۇ؟

ھە، بولدى.

كۆتۈچى ئايال كېتىپ قالدى.

يىگىت بۇ ئىشلارنى توغرا تاپمىغان ھالدا بېشىنى چايقاپ قويدى.

ــ تازىمۇ بىيۇروكراتلىق ــ تە بۇ. گەپنىڭ راستىنى ئېيتقاندا، بىراندى دىگەن تېخىمۇ كۆچلۈك ھاراق ئەمەسمۇ؟ ئۇلار بۇنى راستىنلا بىلمەمدىغاندۇ؟

ــ بىراندىنىڭ باھاسى قىممەت، گەپ مانا مۇشۇ يەردە، ــ دېدى بوۋاي چۈشەندۈرۈپ، ــ باشقا يەردىن كەلگەن ئوخشىمامسەن؟

ــ شۇنداق. زاپچاس ئالغىلى كەلگەن ئىدىم. بۇگۈن قولۇمغا تەگدى. بىر رۇمكا قېقىۋەتمىسەم بولامدۇ؟

ــ سىبىرىيىلىكمۇ سەن؟

ــ ئۇرالدىن كەلدىم.

ــ شۇ يەرلىكىە تازىمۇ ئوخشايدىكەنسەن، ــ دېدى بوۋاي كۈلۈمسىرەپ، ــ مەن سىبىرىيىگە بارغان، كۆرگەن...

قەيەرگە...

ــ ۋىلادىۋوستوكقا بارغان.

ــ ھە، ماڭا تېخى ئۇ يەرگە بارغۇدەك پۇرسەت بولمىدى.

بۇ چاغدا ئاشخانىدا مۇزىكا ياڭراشقا باشلىدى. ئىگىز بويلۇق

يىگىت سازەندىلەرگە قاراپ قويىدى. پاقىراپ تۇرىدىغان تار كۆينەك كىيگەن بىر قىز مىكرافون ئالدىغا كېلىپ، ئاشخانىدىكىلەرگە قاراپ كۈلۈمسىرىدى...يىگىت ئاستا شۇ تەرەپكە بۇرۇلدى—ئۇ بۇنداق كىشىلەرنى ياقتۇرمايتتى. قىز ناخشا ئېيتىشقا باشلىدى. ناخشا ئاجايىپ مۇڭلۇق، تەسىرلىك بولغاچقا، يىگىت ئىختىيارسىز ئۇنىڭغا يەنە بىر قېتىم قاراپ قويىدى، ناخشىدا "چىرايلىق كەلگەن، ئەمما كۆڭۈلدىكىدەك بىرسى بىلەن تېپىشالمىغان قىز" تەسۋىرلەنگەن ئىدى، ئۇ ناخشىنى شۇنداق ياخشى ئېيتۇاتاتتىكى، گويا ئۇ كىشىگە ئاستا-ئاستا ئىزھار قىلىنۇاتقان يۈرەك سادالىرىدەك تۇيۇلاتتى، لېكىن ئاڭلىماققا يەنىلا ناخشا ئىدى. قىز ناخشا ئېيتقاچ، مۇزىكا رىتمىغا كەلتۇرۇپ بېلىنى ئاستا تولغايتتى. يىگىت ئۇنىڭغا مەستان بولغان هالدا قاراپ قالدى...

بىر مېزلىك پۇراق ئاشخانىغا تارقالدى، ئاشخانىدىكى ۋاڭ-چۇڭنى مۇزىكا ۋە قىزنىڭ ناخشىسى بېسىپ كەتتى. كاۋچۇك دەرىخى تىكىلگەن تەشتەكلەر قويۇلغان ئاشخانا كىشىگە ئارام بەخش ئېتىدىغان يەرگە ئايلاندى.

ناخشا ئېيتۇاتقان قىز ئىگىز بويلۇق يىگىتكە بارغانسېرى يېقىپ كېتىۋاتاتتى. ئۇ بوۋايغا قاراپ قويىدى. بوۋاي بېشى تۆۋەن چۈشۈپ كەتكەن، نۇرسىز كۆزلىرى شىرەگە تىكىلگەن، ئاغزى يېرىم ئېچىلغان، تۆۋەن كالپۇگى ساڭگىلاپ قالغان هالدا سازەندىلەرگە كەينىنى قىلىپ ئولتۇراتتى...

—ئۇ كەلدى،—بوۋاي يىگىتنىڭ ئۆزىگە قاراۋاتقانلىغىنى سېزىپ، ئاستاغىنا پىچىرلاپ قويىدى. ئۇ گويا ئۆزىنىڭ ناخشا سالىدىغانلىقىنى تەسىرلەنگەنلىگىنى ئاقلىماقچى بولۇۋاتقاندەك

كۆلۈمسىرىدى.

قىز ناخشىسىنى داۋاملاشتۇرۇۋاتاتتى، تەبەسسۇم قىلىۋاتاتتى.... بىراق ئۇنىڭ تەبەسسۇمىدىن ئانچە ياخشى بولمىغان بىر نەرسە بىلىنەر-بىلىنمەس چىقىپ تۇراتتى. شۇنداقتىمۇ قىز ناھايىتى كىلىشكەن ھەم ناھايىتى يۈرەكلىك ئىدى.

يىگىت يوغان قوللىرى بىلەن بېشىنى قىسقان ھالدا ئۇنىڭغا قاراپ تۇراتتى.

ــ ئەجەپمۇ قالتىس ئىيتتى-يا! ــ دىدى ئۇ ھىلىقى قىز ناخشىسىنى تۈگەتكەندە، ــ سىزنىڭچە قانداقراق؟

ــ ماڭا بېرىلىدىغان پىنسىيە سوممىسى ئەسلىدىمۇ يېتىشمەيتتى، ــ دىدى بوۋاي سەممىلىك بىلەن، ــ بىراق، قارىماسەن، مەن ئۇنىڭ ھەممىسىنى مۇشۇ ئاشخانىدا خەجلەپ تۈگىتىۋاتىمەن، مەن مۇشۇ يەردە ئولتۇرۇپ ئۇنىڭ ناخشىسىنى ئاڭلايمەن. سەنمۇ ياقتۇرۇپ قالدىڭمۇ؟

ــ ھەئە.

ــ دىققەت قىلدىڭمكىن، ئۇ تېخى پۈتۈنلەي كىچىك بىر بالا-دە. ئۇ گىرىم قىلىپ، كۆزلىرىگە سۈرمە تارتىپ، كىشىلەرگە قاراپ كۈلۈمسىرەپ يۈرگىنى بىلەن، يەنىلا كىچىككىنە بىر بالا. ئۇنىڭغا قاراپ، بەزىدە كۆزلىرىمدىن ئىختىيارسىز ياش تامچىلاشقا باشلايدۇ.

ــ ئۇ يەنە ناخشا ئېيتامدۇ؟

ــ ئۇنىدىن ئون بەش مىنۇت ئۆتكىچە ئېيتىدۇ.

بىرانىدى، كاۋاپ، سوغاق سەيلەر تەكلا شىرەگە قويۇلىدى. بوۋايغا گۈرۈچ تامىغى ئېلىپ كەلدى.

ـــبىر رۇمكا ئىچىشكىز قانداق، بوۋا؟ـــدىدى يىگىت تەكلىپ قىلىپ.

بوۋاي بوتۇلكىغا قاراپ قويۇپ، ئويلىنىۋالغاندىن كېيىن قولىنى سىلكىپ:

ـــئازراق قۇيغىن، يېرىم سەرلا ئىچەي.

يىگىت كۇلۇپ قويۇپ، بوۋاينىڭ كۆڭ كىچىك رۇمكىسىغا يېرىم قۇيدى، ئۆزىنىڭ چوڭ رۇمكىسىغا تولدۇرۇپ قۇيدى-دە، قولىغا ئېلىپلا ھەممىنى بىراقلا ئىچىۋەتتى.

ـــۋاي خۇدايىمەي! ـــدەۋەتتى ھەيران قالغان، بوۋاي.

ـــنېمە بولدى؟

ـــسەزە ھەقىقەتەن...

ـــگەپنىڭ راستىنى ئېيتسام، مەن بۇ ھاراقنى ياقتۇرمايمەن، بۇنىڭ باشقىچە بىر پۇرىغى بار.

ـــسائا راستلا مەسلىگىم كېلىپ قالدى... نېمە ئىش قىلسەن؟

ـــمەشغۇلات گۇرۇپپىسىنىڭ باشلىغى، ياغاچ كېسىش ئىشچىسى بولىمەن.

ـــمېنىڭ سىلەرگە ھەۋىسىم كېلىدۇ، بۇ بەك ياخشى بوپتۇ! سىلەر خۇددى تاغ بۇركۇتىگە ئوخشايسىلەر. بۇ يەرگە ئۇچۇپ كەلدىڭلار... كەلگەنىدىمۇ ئۇلۇغ تۇرمۇش ئىچىدىن كەلدىڭلار. بۇ يەرنىڭ ئاسمىنى سىلەرگە بەكمۇ تارچىلىق قىلىدۇ... بەكمۇ تارچىلىق قىلىدۇ. مەن بۇنى سېزىپ قالدىم.

ئىگىز بويلۇق يىگىت كاۋاپ يىگەچ بوۋاينىڭ گېپىگە قۇلاق سالاتتى.

ـــئىچىڭلا، بوۋا!

بوۋاي هاراقىنى كۆتىرىۋېتىپ، قېقىلىپ كەتتى-دە، ئىتتىكلا ئاغزىغا سەيدىن ئازراق سالدى.

—هاراق ئىچمىگىلى ئۇزۇن بوپتۇ، ئۇچ يىل بولۇپ قالدىغۇ دەيمەن.

—سىز، ئۆزىڭىز يالغۇزما؟

—ئۆزۈم يالغۇز، —بوۋاي بېشىنى لىڭشىتتى.

—بۇ ئانچە ياخشى بولماپتۇ.

—ھىچۇەقەسى يوق ...بۇلار ئۇستىدە ئانچە باش قاتۇرۇپ كەتمەيمەن. ئۇنىڭغا قارىغىنا، —بوۋاي سازەندىلەرگە، ھىلىقى قىز بايانىن ناخشا ئېيتقان يەرگە قاراپ بېشىنى لىڭشىتتى، —مەن ئۇنى ئۆز قىزىمدەك كۆرىمەن، ئۇنى خۇددى ئۆز قىزىمنى ياخشى كۆرگەندەك ياخشى كۆرىمەن. مەن ئۇنىڭ تەقدىرىدىن بەكمۇ ئەندىشە قىلمەن.

—ئۇ سىزنى تونۇمدۇ؟

—ياق. ئۇ مېنى قانداقمۇ تونۇسۇن؟

—ئۇ ناخشىنى ھەقىقەتەن ياخشى ئېيتىدىكەن. مەن ھىلىقدەك چىقراق، غەلىتە ئاھاڭلارنى ياقتۇرمايمەن.

—ھە، شۇنى دېگىنە...

يىگىت بېلىنى تۆزلەپ، شىرەدىن ئۆزىنى سەل-پەل نېرىغا تارتتى-دە، ئالقىنى بىلەن مەيدىسىگە قاتتىق بىرنى ئۇرۇپ قويۇپ، ئېغىر ئۇھ تارتتى.

—بۇ كاۋاپ تازا ئوخشاپتۇ جۇمۇ!

—مانا سىلەر دېگەن ھەقىقەتەن تۇرمۇشنىڭ خوجايىنلىرى بولـ دۇڭلار، مەن ئۇنداق بولالمىدىم، —دېدى بوۋاي ھەسرەتلەنگەن

ھالدا.

سازەندىلەر يەنە سازلىرىنى چېلىشقا باشلىدى.

ھىلىقى قىز يەنە پەيدا بولۇپ، مىكرافوننى تەڭشىدى.

يىگىت بىر تال تاماكا تۇتاشتۇردى.

ــ ئۇ كەلدى، ــ دەدى يىگىت قىز تەرەپكە قاراپ قويۇپ.

بوۋاي ئارقىسىغا بۇرۇلۇپ، قىزغا لاپپىدە قاراپ قويدى.

ــ ئېنىق كۆرەلمىدىم. كۆزەينىگىمنى تاقىۋېلىپ قارىسامغۇ بولاتتى... يەنە تاقسام بولمايدىغاندەك قىلدۇ. ئۇنداق قىلىشنى ياقتۇرمايدىكەنمەن. ئۇ قىزغا ناھايىتى ئاز كۆز سالمەن.

قىز ناخشىسىنى باشلىۋەتتى. ناخشىدا بىر قىزنىڭ ئېغىر ـ بېسىق، كەمسۆز بىر يىگىتكە ئاشىق بولۇپ قالغانلىغى، ئۇنىڭ دەردىدە كۆپ ئازاپ چەككەن بولسىمۇ، لېكىن يەنىلا ئۇنى سۆيىدىغانلىغى مەزمۇن قىلىنغان ئىدى.

بۇ ناخشىغا قۇلاق سېلىپ ئولتۇرغان ئىگىز بويلۇق يىگىت ئاللىقاندا بىر خىيالغا بېرىلگەندەك توختىماي كۆلۈمسىرەيتتى. جۈدەڭگۈ بوۋاي يەنە ئويغا پېتىپ، نۇرسىز كۆزلىرىنى بىر يەرگە تىككىنىچە تۆۋەن كالپۇگىنى ساڭگىلىتىپ ئولتۇراتتى.

قىز چاقچاق ئارىلاش ناخشىسىنى داۋاملاشتۇرۇۋاتاتتى. ناخشىدا قىزنىڭ پەقەت "ھە"، "ھۇ" دىيىشىنلا بىلىدىغان بىر دۆتكە كۆيۈپ قالغانلىغى تەسۋىرلەنگەن ئىدى. بۇ رىتمىي تېز، شوخ ناخشا بولۇپ، بەكمۇ يېقىملىق ئاڭلىناتتى. ئۇ گويا كۆپچىلىكە كە ئۆزىنىڭ سەرگۈزەشتىلىرىنى ئىزھار قىلىپ بېرىۋاتقاندەك، ئىنتايىن تەبىئى ئېيتماقتا ئىدى. ئۇ بۇلارنىڭ ھەممىسىنى كۆپچىلىككە مەرتىلىك بىلەن ئىزھار قىلىپ بېرىۋاتقاچقا، كىشىلەرگە ئۇ

ئاجايىپ ئوماق بولۇپ تۇيۇلاتتى...

يىگىت ئۆز قەلبىدە غەلىتە، تەپتىدىن قول كۆيگىدەك بىر شاتلىقنىڭ پەيدا بولغانلىغىنى سەزدى. تۇرمۇشتىكى بارلىق غەم-غۇسسىلار ۋە ئالدىراشچىلىق تۇيغۇلىرى يەتتە قات كۆك قەرىگە ئۇچۇپ كېتىپ، ئۇنىڭ ئورنىنى قىزنىڭ ناخشىسىلا ئىگەللىمەكتە ئىدى. بۇ چاغدا ئۇ ئۆزىنى گويا خىيالىي بوشلۇقتا كېتىۋاتقاندەك سېزىپ، ئاجايىپ يېنىكلىشىپ قالغاندەك بولدى.

ــ يەنە بىر رۇمكا كۆتىرىۋېتىڭچۇ، بوۋا! ــ دېدى يىگىت بوۋايغا ۋە ئۆزىگە ھاراق قۇيۇۋېتىپ.

بوۋاي لام-جىم دىمەيلا ھاراقنى ئىچىۋېتىپ، بېشىنى ئىغاڭلاتتى:

ــ ماڭا بۇگۈن نىمە بولدى؟

ــ خاتىرجەم بولۇڭ، ھىچنىمە بولمىدىڭىز. ئۇنىڭغا ھېنىگىمۇ سەل ئىچىم ئاغرىۋاتىدۇ، ــ دېدى يىگىت تۆز كۆڭۈللۈك بىلەن، ــ ئۇنىڭ مۇشۇنداق يەردە مەسلەرگە ناخشا ئېيتىپ بەرگىنىنى.

ــ ھە!... ــ دېدى بوۋاي ئىنچىكە، ئاپپاق بارماقلىرىنى يىگىتكە توغرىلاپ، ــ سەن ئۇنىڭ بىلەن تۇرمۇش قۇرغىن! ئاندىن ئۇنى باشقا جايغا، سىبىرىيىگە ئېلىپ كەتكىن. بۇ قولۇڭدىن كېلىدۇ... قارىغىنا ئۆزەڭگە، بۇ ئىشقا يارايسەن!...

ــ بىرىنچىدىن، مېنىڭ خوتۇنۇم بار، ــ دېدى يىگىت رەددىيە بېرىپ، ــ ئۇنىڭ ئۇستىگە، ئۇ راستىنلا سىبىرىيىگە بېرىشقا ئۇنامىدۇ، ئويلاپ بېقىڭچۇ، بوۋا...

ــ ئۇ سەن بىلەن بىللە بېرىشقا ئۇنايدۇ!

ــ ناتايىن.

بوۋاي قاتتىق مەس بولۇپ قالغانىدەك قىلاتتى. ئۇ ئاغزىنى ئەرتىپ بولۇپ، پوملىۋېتىلگەن لۆڭگىنى شىرەگە تاشلاپ قويدى-دە، ھايا جانلانغان ھالدا تەنبە بىرىشكە باشلىدى:

ــ ھەرقانداق چاغدىمۇ "ئۇ بارارمۇ، بارماسمۇ" دىگەن مەسىلە ئۇستىدە باش قاتۇرۇپ ئولتۇرماسلىق كېرەك. بىرەر ئادەمگە يارىدىم بېرىشكە توغرا كەلسە، ئۇنىڭدىن سوراپ يۈرمەي، يارىدىم بېرىۋەر. ئۇنىڭ ئۇستىگە خۇدامۇ سېنى نا ئۇمىت قىلمىغاندەك تۇرىدۇ، قارىماسەن، نەقەدەر قاۋۇل، كۆچلۈكسەن-ھە!

ــ مېنىڭ خوتۇنۇم بار! ــ دىدى يىگىت يەنە رەددىيە بېرىپ، ــ سىزگە نىمە بولدى؟

ــ مەن بۇ يەردە ئۇنى كۆزدە تۇتۇپ ئولتۇرغىنىم يوق، مەن ساڭا داۋلى سۆزلەپ بېرىۋاتىمەن... يەنە بىر رۇمكا قۇيغىنا. نىمىشقىكىن-تاڭ، بۇگۈن كەيپىم ئەجەپ ياخشى تۇرىدۇ.

يىگىت كۆك كىچىك رۇمكىغا تولدۇرۇپ قۇيدى، ئۆزىنىڭ چوڭ رۇمكىسىنىمۇ تولدۇردى.

ــ سېنى كۆرۈپ ئاجايىپ ياخشى بىر ئادەمنى ئەسلەپ قالدىم، ــ دىدى جۇدەڭگۈ بوۋاي سۆز باشلاپ، ــ قاتتىق ۋاقىرىيالامسەن؟

ــ قانداق ۋاقىرايمەن؟

ــ بىر ۋاقىرىغىنا، قېنى! ــ دىدى بوۋاي ئۆتۈنۈش تەلەپپۇزى بىلەن.

ــ نىمىشقا؟

ــ ئاڭلىغىم كېلىۋاتىدۇ، بىر ۋاقىرىغىنا!

ــ خەقلەر بىزنى بۇ يەردىن قوغلاپ چىقىرىۋېتىدۇ.

ــ ئۇ... ھەچقانچە ئىش ئەمەس! ئۆتۈنۈپ سوراي، ئىت ئېيىققا

ئوخشاش بىر ھۆكسىرىۋەتكىنە!

ئىگىز بويلۇق يىگىت رۇمكىسىنى شىرەگە قويۇپ، ھاۋانى ئىچىگە تارتا بىر سۈمۈردى-دە، قاتتىق بىرنى ۋاقىرىۋەتتى.

تانسا ئويناۋاتقانلار توختاپ قېلىشتى، شىرەنى چوردەپ ئولتۇرغانلارنىڭ ھەممىسى ئۈلار تەرەپكە قاراشتى.

بوۋاي يىگىتكە چوڭقۇر مۇھەببەت بىلەن تىكىلدى.

— تازىمۇ ئوبدان بولدى. مېنىڭ رەسىم دەرسى بېرىدىغان بىر ئوقۇتقۇچى ئاغىنەم بار ئىدى... ئۇنىڭ بويى سەندىنمۇ ئىگىز ئىدى... پاھ، ئۇنىڭ ئاۋازىنى دېمەمسەن! كېيىنچە ئۇ مەخسۇس يولۋاس تۇتىدىغان بولۇپ كەتتى. يولۋاسنى قانداق تۇتىدۇ دېمەمسەن؟ ئۇ يولۋاسقا قاراپ قاتتىق ھۆكىرەيتتى، بۇنىڭدىن ئۈركۈپ كەتكەن يولۋاس ئارقا پۇتىنى پۇكلەپ يەرگە ئولتۇرۇپ قالاتتى ...

ناخشىچى قىز ئانچە كۆپ ئاڭلىمىغان يەنە بىر ناخشىنى باشلىۋەتتى. يىگىت ناخشا تېكستىنى ئېنىق ئاڭلىيالمىدى، ئۇنىڭ ئېنىق ئاڭلىغۇسىمۇ يوق ئىدى. ئۇ ئۆز ئورنىدا بېشىنى قوللىرىنىڭ ئارىسىغا ئېلىپ ئولتۇرۇپ ناخشىغا قۇلاق سالغىلى تۇردى.

ئۇنى ئالغاچ كېتەيلى بولامدۇ؟ — دېدى يىگىت بوۋايغا تەكلىپ بېرىپ، — بىزنىڭ كۆلۈپتا ناخشا ئېيتىپ بېرەر.

— ماقۇل، — بوۋاي خوشاللىق بىلەن قوشۇلدى، — بۇنداقتا كۆڭلۈمىمۇ بىرئاز ئارام تاپىدۇ. مۇشۇنداق قىلايلى، ۋانيا!

— مېنىڭ ئېتىم سېمىيون.

— ھەچقىسى يوق، بالام. مۇشۇنداق قىلايلى، بىر ئادەمنى قۇتقۇزۇۋالايلى!

يىگىت بوۋايىنىڭ سۆزىنى ئاڭلاپ، كىرپىكلىرى نەملەشتى.

شره ئۇستىگە قويغان بىر پۇت ① كەلگۈدەك يوغان ئىككى مۇشتىنى ئىختىيارسىز ھالدا چىك تۇگدى.

ــسىزمۇ مەن بىلەن بىللە كېتىك، ــدىدى يىگىت.

مەنمۇ؟ بوپتۇ، بارسام باراي! ــبوۋاي بىر تېرە، بىر سۆڭەك بولۇپ قالغان كىچىككىنە مۇشتى بىلەن شرەگە ئۇرۇپ قويدى، ــ بىز ئۇنى بىر ناخشچى قىلىپ يېتىشتۇرۇۋالىمىز! مېنىك بۇ كەسپتىن خەۋىرىم بار.

كۇتۇچى ئايال ئۇلارنىك قېشىغا كەلدى.

ــيولداشلار، سىلەرگە نىمە بولدى؟ قاتتىق ۋاقىراپ ـ جاقىراپ كەتتىڭلارغۇ... سىلەر ئورمانلىقتا ئەمەس، شۇنداقمۇ؟

ــئاسقىپ كەتمەك، ــدىدى يىگىت، ــبىز بۇنى بىلمىز.

ــسىزنىك ھىساپ ـ كىتاۋىڭىزنى قىلىۋېتەيلىمۇ؟ ــدىدى كۇتۇچى ئايال ئۇرۇلۇپ بوۋايىغا قاراپ.

ــئالدىرىماك، ــدىدى بوۋاي، ــئۆز ئىشىڭىزنى قىلىپ تۇرۇڭ.

كۇتۇچى ئايال ئەجەپلەنگەن ھالدا ئۇنىڭغا قاراپ قويۇپ كېتىپ قالدى.

ــباشقىلارغا ياردەم بېرىش نىيىتىدە بىر ئۆمۈر غالىپلاردىن بولۇشنى ئارزۇ قىلىپ كەلدىم، لېكىن ئىشقا ئاشۇرالمىدىم، مەن تولىمۇ ئاجىز ئىكەنمەن!

ــھېچۇەقەسى يوق، ــدىدى يىگىت، ــبۇنى كۆردىڭىزمۇ؟ ــ ئۇ ئۆزىنىك مۇشتىنى كۆرسىتىپ قويدى، ــمەن بىلەن بىللە بولسىڭىز

---

① پۇت ــ روسىيە ئېغىرلىق ئۆلچىمى، بىر پۇت 16.38 كىلوگىرامغا تەڭ.

يىقىلمايسىز، مەن بىر مۇشت بىلەنلا ھەرقانداق ئادەمنى ئۇجۇقتۇرۇۋېتەلەيمەن.

ــھەي، مەن ئۆمرۇمنى ھەقمقەتەن زايا كەتكۈزۈۋەتتىم، ۋانيە! بۇ نىمە دىگەن ئېچىنارلىق ـ ھە! ... ھەتتا مۇھەببەتلىشىپمۇ باقمىغان، چۈنكى مۇھەببەت باغلاشقا جۈرئەت قىلالمىغان ئىدىم، راستىنلا.

ــنىمشقا؟

ــبوۋاي يىگىتنىڭ سۆزىگە ئىرەڭ قىلماي، ئۆز گېپىنى قىلۋەردى:

ــمەنمۇ مۇشۇنداق بىر قىزنى ئۇچراتقان ئىدىم، ئۇمۇ ناخشا ئېيتالايتتى ... ئاجايىپ ياخشى ئېيتاتتى! ئۆزەمۇ ھازىرقىدەك ئولتۇرۇپ ئۇنىڭ ناخشىسىنى ئاڭلايتتىم. ئەسلىدە ئۇنىمۇ قۇتقۇزۇۋېلىش كېرەك ئىدى. ئۇ چاغدا ئۇ يەردىكىلەرنىڭ ھەممىسى ئەپتىسىزلەر ئىدى ...بۇ بۇنىڭدىن ناھايىتى ئۆزۈن يىللار ئىلگىرىكى ئىش. ئۇلارنىڭ ھەممىسى نوچىلاردىن ئىدى ...تۆۋى! ــبوۋاي بېشىنى چايقاپ قويۇپ سۆزىنى داۋاملاشتۇردى، ــئۇنىڭدىن كۆرە مېنىڭ بىرەر خاتا ئىش قىلغىنىم، ھاراق ئىچكىنىم تۈزۈك ئىدى! شۇنداق قىلسام يۈرەكلىكەرەك بولارمىدىمكىن ـ تاڭ. بىراق مەن ئۆمرۇم بويى ھېچقانداق خاتا ئىش قىلىپ قويمىغانغۇ، ۋانيە! ــبوۋاي مەيدىسىگە مۇشتلاپ، نۇرسىز كۆزلىرىنى چىمچىقلىتىپ قويدى، ــئۆمرۇم بويى ھېچقانداق بىر ئىشنى ۋۇجۇتقا چىقىرالمىدىم، بۇنىڭغا ئىشەنمەمسەن؟

ــبۇنىڭ نىمە يامان يېرى بولسۇن؟

ــئىلگىرى بىرەر خاتا ئىشمۇ قىلىپ قويماپتىكەنمەن. بۇ ئادەمنى تولىمۇ يىركەندۈرىدۇ. نەقەدەر قورقۇنچلۇق ـ ھە! كىشىلەر ماڭا ئېچ ئاغرىتسا، مېنى ياخشى كۆرۈپ قالدى دەپ چۈشىنىپتىمەن،

ئۆزەم باشقىلارنى ياخشى كۆرۈپ قالغان ۋاقىتتا بولسا ئۇ يان ئويلاپ-بۇ يان ئويلاپ، قورقۇپ ئالغا باسالماپتىمەن...

—كۆپرەك ئىچىپ قويدىڭىز، بوۋا، —دېدى يىگىت، —ئازراق سەي يەڭ.

—گېپىمنى چۈشەنمەپسەن، بۇمۇ ياخشى بوپتۇ. بۇ ئىشلارنى چۈشىنىشىڭ ھاجىتى يوق.

—ھىلىمۇ سىبىرىيىگە بارامسىز؟

—بارىمەن. مەن بۇ ھاراقنى ئىچمۇبتەيمۇ؟

—ئىچىڭ، —دېدى يىگىت ماقۇللۇق بىلدۈرۈپ.

جۈدەڭگۈ بوۋاي بىراندىنى بىراقلا كۆتىرىۋېتىپ، رۇمكىنى كۆچەپ يەرگە ئۇردى، رۇمكا جارانگ-جۇرۇڭ قىلغان ئاۋاز بىلەن تەڭ پارچە-پارچە بولۇپ كەتتى. ئۇ بېشىنى شىرەگە قويۇپ يىغلاشقا باشلىدى.

بىرقانچە كۈتۈچى ئايال ۋە ئىشىك باقىقۇچىلار ئۇلارنىڭ يېنىغا كەلدى. يىگىت كۆزلىرىنى پۇرۇشتۇرۇپ، كەلگۈچىلەرگە ئىغىر-بىسىقلىق بىلەن قاراپ قويدى. ئۇ بوۋايىنى قانات ئاستىغا ئېلىشقا تەييار ئىدى، ھەتتا بوۋايىنى قانىتى ئاستىغا ئېلىشقا توغرا كېلىدىغان ئەھۋاللارنىڭ يۈز بېرىپ قېلىشىنى ئارزۇ قىلاتتى.

—بۇ نىمە ئىش؟

—بۇ مۇشۇنداق ئىش، بىز سىبىرىيىگە كېتىمىز، —دېدى يىگىت تەھدىت تەلەپپۇزى بىلەن.

—ياخشى گەپقۇ، بىراق نىمە ئۈچۈن چاتاق تېرىيسىلەر؟

—چاتاق تېرىغىنىمىز يوق، ناخشا ئاڭلاۋاتىمىز.

—ئۇ ناخشىنى ياخشى ئېيتالمايدىكەن، ۋانىيە! ئۇنىڭ ناخشىسىنى

ئاڭلاش ھەقىقەتەن قورقۇنچلۇق، ــ بۇ ئايىنىڭ كۆزلىرىدە ياش ئەگمەيتتى، ــ سېنىڭ بىر ۋاقىرىغىنىڭمۇ ئۇ ناخشىدىن يېقىملىق ئاڭلىنىدىكەن، ئۇنىڭدىن خىلىلا ماھارەتلىك ئىكەنسەن. لېكىن گەپ بۇ يەردە ئەمەس، ھەرگىز بۇ يەردە ئەمەس...

ــ رۇمكىنى كىم تولەيدۇ؟

ــ مەن، ــ دېدى يىگىت بۇ ئايىغا ئەجەپلەنگەن ھالدا قاراپ قويۇپ، ــ ھىساپنى مەن ئۆزۈمەن.

كۆتۈچى ئايال بىلەن يىگىت ھىساپ-كىتاپ قىلىشۋاتقانىدا، بۇ ئاي تاقىر بېشىنى ئىككى قولىنىڭ ئارىسىغا ئېلىپ، ئاستا ئىسە-دىگەن ھالدا شۇرلىماقتا ئىدى:

ــ ھەي، ۋاننىيە، ۋاننىيە ... سەن ھەقىقەتەنمۇ ئوماق ياۋايى ھايۋانچاق ئىكەنسەن ... سېنىڭ ھۆكۈمرانلىقىڭ نەقەدەر پەيزى-ھە! سەن دىگەن بىر بۇركۇت! ... بىز قەدىمىي ئورمانلىقلارغا ئۇچۇپ كېتەيلى ... سىبىرىيىگە كېتەيلى!

ــ ئۇنىڭ كىملىگىنى بىلەمسىز؟ ــ دەپ ئاستا سوردى كۆتۈچى ئايال.

- ئۇ... ــ يىگىت بىرئاز ئويلىنىۋېلىپ دېدى: ــ ئۇ چوڭ بىر زىيالى. ھازىر پېنسىيىگە چىقىپتۇ.

كۆتۈچى ئايال بۇ ئايىغا ئىچ ئاغرىتقان ھالدا قاراپ قويدى.

ــ ئۇ بۇ يەرگە تولا كېلىدۇ، لېكىن زادىلا ھاراق ئىچىپ باقمىغان ئىدى. بۈگۈن بىرئاز... سىز ئۈنى يۆلەشتۈرۈپ ئالغاچ كېتىڭ، بىرەر يەردە يىقىلىپ يېتىپ قالمىسۇن يەنە.

يىگىت باشقا گەپ قىلمايلا ئورنىدىن تۇردى-دە، بۇ ئايىنى قولتۇغىدىن يۆلەپ ئېلىپ ماڭدى. بۇ ئاي قارشىلىق كۆرسەتمەي:

ـــ نەگە بارمىز، ۋانىيە؟ ـــ دەپ سوراپلا قويدى.

ـــ مەن چۈشكەن مېھمانخانىغا بارىمىز. ئەتە سىبىرىيگە قاراپ يولغا چىقىمىز.

مېھمانخانىدىكى نۆۋەتچى ئايال "بوۋايىنى ياتاقتا ئېلىپ كىرىشكە بولمايدۇ" دەپ چىڭ تۇرۇۋالدى. يىگىت بوۋايىنى يۆلىگەن پېتى ئۇنىڭغا يانىپىشىنى كۆرسىتىپ دېدى:

ـــ يانچۇغۇمدىكى پۇلدىن قانچىلىك ئالغىڭىز كەلسە شۇنچىلىك ئېلىۋېلىڭ. لېكىن تولا گەپ قىلىپ يۈرمەڭ.

نۆۋەتچى ئايالنىڭ جۇدۇنى ئۆرلەپ، ئاچىقۇچىنى يىگىتكە تاشلاپ بەردى ـ دە، ئاگاھلاندۇردى:

ـــ ئەتە سىلەر بۇ يەردە قونمىز دەپ ئويلىماڭلار!

ـــ ئەتە بىز سىبىرىيگە كېتىمىز.

ـــ سىبىرىيگە كېتەيلى، ۋانىيە!... ھېچبولمىغاندا ئۆلگەندە بولسىمۇ ئادەمدەك ئۆلەي، ـــ دېدى بوۋاي گوكۇلداپ، ـــ شۇنى بىلىپ قوي، ئىشكىنى ئاچقۇچ بىلەن ئېچىش ھاجەتسىز، بىرنى تەپسەك بولدى، ـــ بوۋاي يالۇرۇشقا كۆچتى، ـــ سەندىن ئۆتۈنۈپ سوراي، ئىشكىنى راسا كۈچەپ بىر تەپكىنە! بۇزۇلسا پۇلىنى تۆلىسەك بولمدىمۇ!

ـــ سەل تېچلىنىڭ، ـــ دېدى يىگىت يوغان ئاۋاز بىلەن، ـــ سەل تېچلىنىڭ، بوۋا. سىز ھەددىڭىزدىن ئېشىپ كېتىۋاتىسىز!... بۇ ھەقتە ئېنىق بەلگىلىمە بار ئەمەسمۇ، ئۇنداقتا بىزنى ئون بەش كۈن قاماپ قويۇشىدۇ.

ـــ ئۇنىڭدىن قورقۇپ كەتمە!

يىگىت ئىشكىنى ئېچىپ، بوۋايىنى ئاۋايلاپ كارۋاتقا ياتقۇزدى ـ دە،

ئايغىنى سالدۇردى. چاپسىنىمۇ سالدۇرماقچى بولۇۋىدى، بوۋاي نىمىشقىدۇ ئۇنماي قويدى.

ــ بۇنى سالدۇرۇپ يۈرمە، مۇشۇنداقلا ياتسام بولىۋېرىدۇ. "يوقتۇر مەندە ئېچىنىش، تەلەپ، كۆز يېشىمۇ ئاقمايدۇ ھە دەپ..."①

ــ بوپتۇ ئەمىسە، ــ دېدى يىگىت ماقۇل بولۇپ، ــ ئۇخلاپ قېلىڭ، ــ ئۇ چىراقنى ئۆچۈردى ـ دە، ئۈزۈن سافاغا ئۆزىنى تاشلىدى.

ــ سىبىرىيىگە بارمىمۇ، ۋانيە؟ ــ دەپ سورىدى بوۋاي.

ــ ئەتە يولغا چىقمىز. بۈگۈن ئۇخلايلى.

ــ ئۇخلايمۇ، ھەي، ۋانيە، ۋانيە...

ــ ئەمدى ئۇخلاڭ، بوۋا.

...ئەتىسى ئەتىگىنى يىگىت شىرە ئۈستىدە تۈرغان كىچىككىنە بىر قەغەزنى كۆردى، ئۇنىڭغا مۇنۇ سۆزلەر يېزىلغان ئىدى:

"ۋانيە، سەن بىلەن بىللە سىبىرىيىگە بارالمايدىغان بولۇپ قالدىم. سېنىڭ ماڭا قىلغان ھەممە ياخشىلىقىڭغا رەھمەت، خوش."

بوۋاينى ھېچىيەردىن تاپالمىدى. بىرەيلەن ئۇ تاڭ سەھەردىلا چىقىپ كەتكەن، دېدى.

ئاپتور ھەققىدە

ۋاسىلى ماكاروۋىچ شۇكشىن (1929ــ1974) سوۋېت ئىتتىپاقىنىڭ ھازىرقى زامان ئاتاقلىق يازغۇچىسى. 1976 ـ يىلى لېنىن ئەدەبىيات مۇكاپاتىغا ئېرىشكەن (ئۇ ئالەمدىن ئۆتكەندىن كېيىن بېرىلگەن).

---

① بۇ روسىيە شائىرى س. يېسىنىن (1895 ــ 1925) نىڭ مىسرالىرى.

شۇكشىن كۆپ تەرەپلىمە ماھارەتلىك بولۇپ، يازغۇچى، كىنو سىنا-رىيىسى يازغۇچىسى، كىنو رىژىسسورى، كىنو ئەرتىستى بولۇپ ئىشلىگەن. ئۇ ئەدەبىي ئىجادىيەت بىلەن ئون بەش يىللا شۇغۇللان-غان بولسىمۇ، لېكىن بەش پوۋېست، ئىككى تارىخىي رومان، تۆت كىنو سىنارىيىسى ۋە يۈزگە يېقىن ھىكايە قاتارلىق خېلى كۆپ ئەدەبىي مىراسلارنى قالدۇرۇپ كەتكەن. ئۇ ھىكايىدىن ئىبارەت بۇ ئەدەبىي شەكىلنى بەكمۇ ياخشى كۆرەتتى، ئۇنى ھازىرقى زامان ھىكايىچىلىغىنىڭ پىرى دەپ ئاتاش مۇمكىن، «ئاشخانىدا بولغان بىر ئىش» شۇكشىنىڭ كېيىنكى چاغلاردىكى ۋەكىل خاراكتېردىكى ئەسىرى بولۇپ ھىسابلىنىدۇ.

(«سوۋېت ئەدەبىياتى» ژورنىلىنىڭ
1981 ـ يىللىق 1 ـ سانىدىن تەرجىمە قىلىندى.)

تەرجىمە قىلغۇچى: مۇھەممەت ئىمىن.
تەرجىمىنىڭ تەھرىرى: خوجائابدۇللا ئوسمان.

ئولىمپىيا ماركىلىق كونا ماشىنكا

ۋاسلىيېۋ

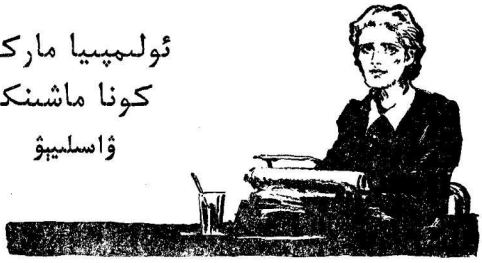

بىزنىڭ بۇ تار كوچىغا خەلقارا سايahەتچىلەر جەمئىيتىنىڭ ئاپتوماتىزى ھەپتىدە بىرنەچچە قېتىم كېلىپ تۇرىدىغان، سايahەتچىلەر جەمئىيتىگە بارىدىغان يول يېنىمىزدىكى يول بولۇپ، ئۇ توپ-توز، كەڭ، چوڭ ئىدى، چوڭ كوچا ئىككى تەرەپتىكى چۆلدەرەپ قالغان كىچىك-كىچىك ياغاچ ئۆيلۈك ھويلىلارنى توساپ تۇراتتى. ئاپتوماتىزلار دائىم دېگۈدەك چوڭ كوچىدىكى سانسىزلىغان رەڭگا-رەڭ چىراقلار چاقناپ تۇرغان ئەينەكلىك دەرىزىنىڭ ئالدىغا كېلىپ توختايتتى، ئاندىن مېھمانلار ئاپتوماتىزدىن ئالدىرىماي چوشۇپ، پوت-قوللىرىنى ھەرەكەتلەندۈرۈشەتتى. ئۇلار فوتو ئاپپاراتلىرىنى ئادەتلىرى بويىچە ھەيۋەتلىك ئىگىز بىناغا توغرىلىشاتتى. بۇ چاغدا يول باشلىغۇچى بۇ بىنانىڭ قۇرۇلۇشىغا قانچە كۆڭۈلدىكىدەك مېتىر ئەينەك، قانچە تونا سېمونت كەتكەنلىگى ۋە قانچىلىك بوشلۇقنى ئىگەللىگەنلىگىنى ئالدىراش سۆزلەپ بېرەتتى، شۇنىڭدىن كېيىن ئاپتوماتىزلار گۈكىرىگەن پېتى يۇرۇپ كېتەتتى.

مەن ئۆينىڭ دەرىزىسىنى ئېچىۋەتسەملا ئاپتوماتىزلارنىڭ گۈكىرىگىنى، ئاپتوماتىز ئىشكىلىرىنىڭ ئېچىلىغان-يېپىلغان ئاۋازلىرى، يول باشلىغۇچىنىڭ گەپ-سۆزلىرى ئاڭلىناتتى. مېنىڭ ئۆيۈم ئادەتتىن

تاشقىرى زامانىۋىلاشقان چوڭ ئاسفالىت كوچىنىڭ ئارقىسىدا. بۇ ئەتراپقا يېقىندىلا بىر مۇنچىلىغان يېڭى ئۆي ـ جاي سېلىنغان بولغاچقا، ماڭىدىغان يوللىرىمىز خېلىلا تارىيىپ كەتكەن ئىدى. چوڭ يولىنى ياسىغان چاغدا، ياغاچ ئۆيلەرنى بۇزۇۋېتىپ، ئورنىغا قۇيما بىنالار سېلىندى. تەلىيىمىزگە بىز ئولتۇرغان بىنا چېقىلماي ساقلىنىپ قالدى. مەن تۇرۇۋاتقان بۇ بىنا تاشتىن قويۇرۇلغان ئۈچ قەۋەتلىك بىنا بولسىمۇ، ھازىر سېلىنىۋاتقان بەش قەۋەتلىك بىنالاردەك كېلەتتى.

بىز بىنانىڭ ئەڭ يۇقۇرقى قەۋىتىدە ئولتۇراتتۇق، بالكونسىمىز چوخچىيىپ چىقىپ تۇراتتى، بىزنىڭ ئۆيگە كىرمەكچى بولغان كىشى ھويلىدىكى تار پەلەمپەي بىلەن چىقىشى كېرەك، تاشتىن ياسالغان بۇ پەلەمپەيلەر خېلىلا ئۇپرىغان ئىدى. پەلەمپەي توپ ـ توغرا يۇقۇرى قەۋەتكە چىقاتتى، بۇ قەۋەتنىڭ كارىدورى ۋە كونا كېگىز مخلانىغان ئىشىگى، ئىشىك راميدا سىگىنال بېرىش كۇنۇپكىسى بار بولۇپ، ئۇنىڭ ئاستىدا بۇ يەردە ئولتۇرۇشلۇق يەتتە ئائىلە باشلىغىنىڭ ئىسمى يېزىلغان تاختايمۇ ئېسىغلىق ئىدى.

بىر چاغدا ئوتتۇرا مەكتەپتىكى تارىخ ئوقۇتقۇچىمىز 18 ـ ئەسىرنىڭ ئاخىرلىرىدىكى موسكۋا شەھىرىنىڭ خەرىتىسىنى بىزگە كۆرسەتكەندە، مەن ئاشۇ خەرىتىدىن بىز ئولتۇرۇۋاتقان مۇشۇ بىنانى تاپقان ئىدىم. بۇ بىنا موسكۋاغا ئوت قويغاندا كۆيۈپ كەتكەن بولسىمۇ، لېكىن ئۇلغا ھېچقانداق زىيان ـ زەخمەت يەتمىگەن ئىكەن. ھىلىمۇ ئېسىمدە، بىر قېتىم مەكتەپتىن قايتقاندىن كېيىن يەر ئاستى ئۆيلىرىگە كىرگەنىمىزدە 1812 ـ يىلىدىكى ملىتق دورىسىنىڭ ھىدى بۇرنىمىزنى ئېچىشتۇرۇۋەتكەن ئىدى.

ئۆكتەبىر ئىنقىلاۋى پارتىلغاندا ئاقسۆڭەك كۇرسانتلار بۇ بىنانى

ئىشغال قىلىپ تۇرۇۋالغاندا، بۇ بىنا يەنە توپقا تۇتۇلدى، بىراق، زەمبىرەك ئوقلىرى بىناغا تەگمەي ئەتراپقا چۈشكەچكە، بىنانىڭ تاملىرىغا تەككەن ئوق ئىزلىرى ھىلىغچە ساقلىنىپ كەلمەكتە. ئەنە شۇنىڭدىن بېرى بىزنىڭ بۇ بىنانىڭ قارا يۈزىدە چوقۇر پەيدا بولۇپ قالغان ئىدى. ئىچكى ئۇرۇش يىللىرىدا ئۇيغۇر ئىگىلىرى چوڭ دەرۋازىنى ئېتىۋەتكەن ئىدى. شۇنىڭدىن بۇيان يان ئىشىكتىن كىرىپ-چىقىپ يۈرۈۋاتىمىز. يان ئىشىك تار بولۇپ، كىرىش-چىقىشقا ناھايىتى ئەپسىز ئىدى، ماڭا ھامان ئۆز ئۆيۈمگە ئەركىن-ئازادە مېڭىپ كىرمەي، ئۆمىلەپ كىرگەندەك بىلىنەتتى....

يان خوشنام كېچە-كۈندۈز توختىماي خەت باسىدۇ. بۇ بىنادا ئولتۇرۇشلۇق كىشىلەرنىڭ ھەچقايسىسى بۇ ئىشقا غودۇكشىمايتتى، چۈنكى ئۇ خەقنىڭ خىزمىتى-دە. كارىدوردىكى قوڭغۇراق كىمنى ئىزدەپ چىلىنمىسۇن، ئىشكىكە كىم يېقىن بولسا، شۇ چىقىپ ئاچاتتى.

—ماشىنىستنى ئىزدەمسىز؟ سول تەرەپتىكى ئىككىنچى ئىشىك.

شۇنداق قىلىپ، مېھمان كۆرسىتىلگەن ئۆيگە كىرىپ كېتەتتى. كارىدوردا بىر دەم تۇرىدىغان بولسىڭىز، ئوخشاش بىر خىل گەپنىلا ئاڭلايسىز:

—ماشىنكىزدا بىر قېتىمدا بەش نۇسخا باسقىلى بولامدۇ؟

—يەتتە نۇسخا باسقىلى بولىدۇ. ماشىنكام ناھايىتى ياخشى، كونا ئولىمپىيا ماركىلىق.

ئۇ ئىتالىيىنىڭ «رىمدا سائەت ئون بىردە» دېگەن كونا فىلىمنى كۆرۈشكە ئامراق ئىدى، 28 قېتىم كۆرۈپ، ھەممىنى يادلىۋالغان دىسىمۇ بولىدۇ:

ـــ"ئوهوي، سز خودى پلىمۇتتەك سايرىتۇپتىدىكەنسز!..."

ـــ"كونا پلىمۇتقا ئوخشاپ كېتىدۇ، جاناپلىرى..."

كۆزىدىن ئاققان ياش مەڭزىنى بويلاپ ئېقىۋىدى، كىنوخانىدا ئۇنىڭدىن باشقا ھېچكىم يىغلىمىغان بولغاچقا، ئۇ بەك خىجىل بولۇپ كەتتى. ئۇ لەۋلىرىنى چىڭ چىشلىگىنىچە دەرھال يۈمشاق قولياغلىغىنى ئېلىپ يېشىنى سۈرتتى، لېكىن يېشى توختىماي ئاقىتتىن، كىنونى ياخشى كۆرەلمەي قالدى، كۆزەينىگىمۇ ياش بولۇپ كەتكەنلىكتىن، كۆزى تېخىمۇ ئىمىر - چىمىر بولۇپ كەتتى، ھېچ بولماي، كۆزەينىگىنى ئېلىۋەتتى. ئەمما فىلىم ئادەمنى كۈتۈپ تۇرمايدۇ - دە، كىنو داۋاملىق قويۇلماقتا ئىدى، ئۇ كۆزەينىگىنى تاقىمىدى، يىغلىغان پېتى ئىكرانغا قاراپ ئولتۇرۇۋەردى.

بۇ بىر ئايال ماشىنىستىنىڭ ھايات تەسۋىرلەنگەن فىلىم، يەنى ئۇنىڭ ھايات توغرىسىدىكى فىلىم ئىدى.

ـــيەتتە نۇسخا باسقىلى بولىدۇ. مېنىڭ ماشىنكام كونا ئولىمپىيا ماركىلىق.

ئۇ سەل مەيۈس، ئەمما پەخىرلەنگەن ھالدا شۇنداق دېدى. ئۇ ئۆزىنىڭ ماشىنكىسى بىلەن مەغرۇرلىناتتى، ئۇ ماشىنكا كونىرىسىدى، بەلكى ئۆزەمگە قېرىلىق يېتىپ قالدى دەپ ئويلايتتى. شۇنىڭ ئۈچۈن بولسا كېرەك، ھويلىدىكى كىشىلەرنىڭ ھەممىسى ئۇنى "كونا ئولىمپىيا" دەپ ئاتىشىدىغان بولدى. ئەلۋەتتە، ئالدىدا ئەمەس، ئۇ يوق يەردە شۇنداق دېيىشەتتى....

ـــكاتيۇشا، ئۇروش بوپتۇ! نېمىسلار بىلەن، كاتيۇشا! ھورراا!

مەن شۇنداق دەپ ۋاقىرىدىم. ئۇ چاغدا مەن ئون ئۈچ ياشتا ئىدىم. بىراق، شۇ چاغدا دۆت ئادەملەردەك بىكاردىن خوشال

بولۇپ ۋاقىراپ كەتكىنىمنى ھازىرمۇ كەچۈرمەيمەن. مەن شۇ چاغدا ھويلىمىزدىكى كۆك خىشنىڭ ئۈستىدە ئۇسۇل ئوينىغاندەك ناياقشىپ يۈردۈم، باشقا ئۆينىڭ كىشىلىرى دەرىزىلىرىدىن زۇۋان سۆرەمەي ماڭا قارىشاتتى، ھەممىسىنىڭ چىرايى تۇتۇلغان ئىدى، مەن بولسام يەنىلا ئىسەنكىرەپ ۋاقىرايتتىم، چۈنكى كاتيۇشا دەرىزىسىنى تېخىچە ئاچمىغان ئىدى.

ــ كاتيۇشا، كىيىۋ بومبارداىمان قىلىنىپتۇ!...

ئاخىر دەرىزە ئېچىلدى، كاتە بەدىنىنىڭ يېرىمىنى چىقاردى. ئۇ كۆيىنگىنى كىيىشكىمۇ ئۇلگۈرمەپتىكەن، شۇڭا بىلىگىنى ئالقانلىرى بىلەن توسۇپ تۇرۇپ ماڭا ۋاقىرىدى:

ــ ھەي، سەن راستلا سارىڭ بولۇپ قالدىڭمۇ نىمە؟

مەن ئۇنىڭ گېپىگە رەنجىپ گەپ قىلماي تۇرۇۋالدىم. كۆكۈلۈمدە ئۇنى ياخشى كۆرۈپ قالغان ئىدىم، ئۇ بولسا كاجلىق قىلىپ مېنى كىچىك بالا قاتاردا كۆرەتتى. ئۇ تېخى تۇنۇگۈن ئاخشاملا ئوتتۇرا مەكتەپ ئوقۇغۇچىلىرىنىڭ ئوقۇش پۈتتۈرۈش كەچكى كۆكۈل ئېچىشىغا قاتناشتى ۋە ئۆمرىدە تۇنجى قېتىم كىشىلەر بىلەن سۆيۈشتى.

ئاردىدىن ئالاھەزەل ئىككى ھەپتە ئۆتكەندىن كېيىن، ئەل-جامائەت تېخى تۇنۇگۈنلا 10-سىنىپتا ئوقۇۋاتقان يىگىتلەرنى ئالدىنقى سەپكە ئۈزىتىپ قويىدى. شالاڭ سەپ بولۇپ تىزىلغان ياشلار مەكتەپ ھويلىسىدىن چىقىپ كەلدى، كىشىلەر يولىنىڭ ئىككى تەرىپىدە تۇراتتى. ئوغۇل باللار سۆرەن سېلىشىپ، قولىدىكى بايراقلىرىنى پۇلاڭلىتاتتى، چوڭ ئادەملەر لام-جىم دېمەي تۇرۇشاتتى. سەپ بولغان قوشۇن تار كوچىدىن ئۆتۈپ ئاربات كوچىسىغا قايرىلىپ سماچىسكى مەيدانىغا قاراپ ماڭدى. ئۇلارنى ئۈزىتىپ كېتىۋاتقان

كىشلەرنىڭ ھەممىسى پىيادىلەر يولىدا ماڭماقتا، قىزلار بولسا بۇگۈن ئەڭ ياخشى كىيىملىرى ۋە ئىسسل بەتىنكىلىرىنى كىيىشىپ چوڭ يولنىڭ قاپ ئوتتۇرىسىدا ئاستا مېڭىشماقتا. ئاربات كوچىسىنىڭ ئېغىزىغا كەلگەندە تونۇش-بىلىش ۋە ئەل-ئاغىنىلەر بىرلەپ-ئىككىلەپ تارقىلىپ كەتتى، ئەمما، قىزلار ئۇلارنى كىيىۋ پويىز ئىستانىسىنىڭ ئىشىگى ئالدىغچە ئۇزىتىپ باردى. ئۇ يەردىن يەنە ئالغا ئىلگىرىلەشكە رۇخسەت قىلىنمايتتى. قىزلار دەرۋازا ئالدىدا ئۇمىتسىزلەنگەن ھالدا جىم-جىت تۇرۇشاتتى، ئۇلار تاكى ئوغۇل ساۋاقداشلىرى ھەربىي ۋاگونلارغا ئورۇنلىشىپ بولغىچە شۇنداق تۇرۇشتى.

ئەتىسى مەن كاتەنى تونۇيالمايلا قالدىم. ئۇ ئەمدى كۆلىمەيتتى، ھەتتا گەپ-سۆزىمۇ ئازىيىپ، ئۆزى ئېغىر-بېسىق بولۇپ قالغان ئىدى. قىزلارنىڭ بىر يېرگە توپلىشىپ قاقاقلاپ كۈلۈشلىرى، يۇقۇرى قەۋەتكە چىققاندا ئىككى-ئۈچ پەلەمپەينى بىراقلا سەكرىگەن چاغدىكى تاق-تۇق ئاياق تاۋۇشلىرى ئاڭلانماس بولدى، ھويلا ئىچىدە توپلىشىپ ناخشا ئېيتىشلاردىن ئەسەرمۇ قالمىدى. مەن ئۇ چاغدا، قىزلار چىن قەلبىدىن سۆيگەن كىشىلىرىدىن ئايرىلدى، دەپ، ئىچىمدە خوشالمۇ بولغان ئىدىم. ئەمدى بىلدىمكى، ئۇلار شۇ كۈنى ئۆزلىرىنىڭ "قىزچاق" لىق دەۋرى بىلەن خوشلاشقان ئىكەن. قىزچاقلىق دەۋرى ئۇلارنىڭ ھايات مۇساپىسىدە بىر-بىرلەپ ئاستا يوقالماقتا: تۇنۇگۈنكى 10-سىنىپ ئوقۇغۇچىلىرى سەپ بولۇپ تىزىلىپ كۆپچىلىك بىلەن بىرلىكتە سالماق قەدەم تاشلاپ چوڭ ئاسفالىت يولدا ئالغا چامداپ كېتىپ بارماقتا، قاپاقلىرى تۇرۇلگەن دەرۋازىۋەن كىيىۋ پويىز ئىستانىسىنى مال ئىسكىلاتىنىڭ ئېغىر ئىشىگىنى جالاق-جۇلۇق قىلىپ يايتى. ئەبىدى يايتى.

...كۆز، كاتەمۇ قىزچاقلىق دەۋرىنىڭ كەينىدىن كېتىپ قالدى. يۇقۇرى ئورۇنلار خېلى ئۇزۇنغىچە ئۇنىڭ تەلىۋىنى قوبۇل قىلمىدى، چۈنكى ئۇ ئەمدىلا 17 ياشقا كىرگەن ئىدى، ۋاھالەنكى، كاتە ئاخىرى مەقسىتىگە يەتتى. بىر كۈنى تاڭ سەھەردە ئۇ بىزنىڭ ئۆيىنىڭ ئىشىگىنى چەكتى.

ــ ھەي، خەيرى-خوش، ــ دېدى ئۇ ماڭا ۋە مەن بىلەن چوڭ كىشىلەردەك قول ئېلىشىپ خوشلاشتى. ــ ئېسىڭدە تۇت، كىچىكلەرنى ئانىي تاپما-ھە!

يىغا-زارە قىلىشقان خوتۇنلار كاتەنى سۆيۈۋېتىپ تەقىشتۇرۇپ ساقلاپ يۈرگەن شاكالاتلىرىنى ئۇنىڭغا يوللۇق تۇتۇشاتتى. كاتە ئۇلارغا كۈلۈپ تۇرۇپ سۆزلەيتتى، كۆزىدىن ئازراقمۇ ياش چىقمايتتى. مەن ئۆيىنىڭ بىر بۇلۇڭىدا جىم تۇراتتىم. ھە، مەن ئاشۇ كۈنى سەھەردە ئۇرۇشنىڭ نېمە ئىكەنلىگىنى چۈشەنگەن بولسام كېرەك.

ئۆزى ئاران ئون يەتتە ياش، تېنى ئاجىز كاتەنىڭ تەلىيى ئوڭغا تارتمىدى: يا رازۋېتكىچى بولالمىدى، يا رادىست بولالمىدى، ھەتتا ئالدىنقى سەپتە ھەمشىرەمۇ بولالمىدى. ئۇنى قوشۇلما ئارمىيە سىلىڭبۇسىغا خىزمەتكە ئەۋەتىشتى، قولىغا ئاپتوماتىك مىلتىق ئەمەس، بەلكى "ۋېندېئۇت" ماركىلىق كونا خەت بېسىش ماشىنكىسىنى تۇتقۇزۇپ قويدى.

ــ قىشلىق پايتەما ئون ئىككى مىڭ ئالتە يۈز قىرىق ئۈچ جۈپ؛ سوغاقتىن ساقلىنىش كەمزۇلى... بۇنىڭ ئىچىدە بىرىنچى دەرىجەلىگى... ئىككىنچى دەرىجىلىگى... بېسىپ بولدىڭىزمۇ، كاتيۇشا؟

يۈرەكنىڭ سوقۇش رېتمى بۇزۇلۇش كېسىلىگە گىرىپتار بولغان

لاۋازىمات باشقارمىسىنىڭ پاينەكۆاش باشلىغى گروخوۋ جۇڭشياۋ ئۇنىڭ بىرىنچى "قوماندانى" ئىدى. ئۇ كاتەگە ماشىنكىدا خەت بېسىشنى، ماتىرىيال تۆپلەشنى ئۆگىتىپ قويدى، ھەربى تۈرمۈشنى چۈشەندۈردى، ئىش قىلىپ ئۇنى ئاسرىدى، تەربىيىلىدى ۋە ئۇنىڭغا كۆيۈنىدى.

ــ بىرەرسى ئارقاڭغا كىرىۋالغۇدەك بولسا، دەرھال ماڭا دوكلات قىل!

ئاشۇ گەپ بولغانىدا كاتەنىڭ يۈزى ھۆپپىدە قىزىرىپ، يەرگە قارىۋالغان ئىدى. مانا بۈگۈنكى كۈنگىچە ھىچكىم ئۇنىڭ ئارقىسىغا كىرىۋالمىدى، ئۇنىڭ ئۈستىگە كاتەنىڭ بۇ جەھەتتە ساۋادى كۆپ ئەمەس ئىدى. ئۇ قىز جەڭچىلەر بىلەن بىر ياتاقتا ياتاتتى، ئۇلار كاتەدىن چوڭ بولغاچقا، ئۇنى ئاسرايتتى ۋە ئۇنىڭغا ياردەم قىلاتتى.

ــ ئاساسلىغى بۈرۈت قويۇۋالغانلاردىن ئىبارەت قىلىش كېرەك، ئۇلار قىزلارنىڭ ئالدىدا قۇۋلۇق قىلىشقا ئۇستا، بۇنى ئېسىگدە چىڭ ساقلا. مۆرىتى كەلسە، يېپىشقانلارنىڭ يۈزىگە شۇ يەردىلا شاپىلاق سېلىش كېرەك.

كاتە ئەدەپ بىلەن بېشىنى لىڭشىتىپ قويدى. لېكىن، شاپىلاق- لىغۇدەك ئادەممۇ يوق. سىلىكىۋۇغا ياشلارنى ئالمايتتى، يېشى چوڭ- لارنىڭ ھەممىسى ئۇنى ئاسرايتتى. مىگبىر تەسلىكتە تېپىپ كەلگەن ياخشى يىمەكلىكلىرىنى كاتەگە ئەكىلىپ بېرەتتى. ھەربى كىيىملەرنى ئۇنىڭ بويىنى ئۆلچەپ تىكىپ بېرەتتى. بىر قېتىم ھەتتا ئۇيقۇسىز- لىقتىن ھالسىزلىنىپ كەتكەن سىلىگىيۇەنمۇ كوچىدا ئۇنى ئالدىغا چاقىرىپ (سىلىگىيۇەن قاپىغىنى تۆرىدىغان بولسا، قول ئاستىدىكىلەر

ئاسماندىن بومبا چۈشكەندىنمۇ بەتتەر قورقىشاتىتى) سوردى:

ــ نەچچە ياشقا كىردىڭ؟

ــ مەن ھەربىي ۋەزىپە ئۆتەۋاتقان جەڭچى، ــ دەپ جاۋاپ بەردى كاتە ھودۇقۇپ.

ــ ۋەزىپە ئۆتەۋاتقان جەڭچى! ــ دەپ كۈلۈپ قويدى سىلكىيۈەن ۋە "ساۋلىيۇ!" دەپ قىچقاردى.

رەتلىك كىينىگەن فۇگۇەن ئاپىتوموبىلىنىڭ يېنىدىن دەرھال يۈگۈرۈپ كېلىپ جاۋاپ قايتۇردى:

ــ مەن كەلدىم، يولداش جياڭجۇن!

ــ ماڭا كەلگەن خالتىدىكى نەرسىلەردىن بارمۇ؟

ــ بار، يولداش سىلكىيۈەن. ھەچنىمىسىگە تېگىلمىدى.

ــ خالتىنى بۇ قىزچاققا ئەكىلىپ بەرگىن.

ــ ھازىرلىما؟

ــ ھە، نىمە بولدى؟

ــ خوپ! ــ دىدى ئۇ ھەربى ئۆتۈگىنى "تاق" قىلىپ جۈپلەپ، ئاندىن قاردا تېپىلغان پېتى ياغاچ ئۆيگە يۈگۈرۈپ كىرىپ كەتتى.

ــ خوش، زادى قانچە ياشقا كىردىڭ؟ ــ جياڭجۇن يەنە سورىدى.

ــ ئون توققۇز ياشقا كىردىم! ــ كاتە ئۇمتىسزلەنگەن ھالدا يالغان ئېيتتى ۋە شۇ ھامان يۈزى ھۇپپىدە قىزىرىپ كەتتى.

ــ ماڭا ئوخشاش قېرىنى ئالدىساڭ بولمايدۇ، ــ دىدى سىلكىيۈەن ئەيىپلىگەن ئاھاڭدا.

ــ يالغان ئەمەس، ــ دىدى كاتە ئاستاغىنا، ــ يەنى، ھە... ئازراق...

ـــزادى قانچه ياشقا كىردىڭ؟

ـــئون يەتته ياشقا كىرىپ ئۇچ ئاي ئاشتىم، ـــكاتە مۇلايىملىق بىلەن ئىقرار بولدى.

ـــئۇرۇش مۇشۇ يەرگىچە بېرىپ يەتتى ـ دە! ـــسىلكىيۇەن ئېغىر بىر خۇرسىنۇپلىپ ئاپتوموبىلغا چىقتى.

فۇگۇەن پاناركىدىن ياسالغان كىچىك ساندۇقنى كۆتىرىپ ئۆيدىن يۇگۇرۇپ چىقىپ، ئۇنى قىزنىڭ قولىغا تۇتقۇزۇپ قويۇپلا، قاردا تېيىلغان پېتى ئاپتوموبىل تەرەپكە يۇگۇردى. كاتە ساندۇقچىنى ئىككى قولىلاپ قولىغا ئالدىيۇ، ئەمما ئېهتىيات قىلمۇاتقاندەك يىگىت تەرەپكە بۇرۇلۇپ قاراپ قويدى. چۈنكى فۇگۇەن كىچىككىنە بۇرۇت قويۇۋالغان ئىدى. ساندۇقچىدا گۈلە بار ئىكەن. كەچتە قىزلار گەمىسىگە كىرىپ چاي ئىچىشتى. كاتەنىڭ كۆزىدىن ئاقىقان ياش گۈلىنىڭ ئۈستىگە تامچىلاپ چۈشۈپ، تاتلىق گۈلىگە ئاچچىق ياش ئارىلىشىپ كەتتى. سىلكىيۇەن بىلەن فۇگۇەن ئولتۇرغان ئاپتوموبىلغا سائەت ئوقى تەككەن ئىدى.

ـــئەرەنچە تۈتىلىق ئىشتان... نىمىگە ئىزا تارتسەن، كاتيۇشا؟ ئەرەنچە تۈتىلىق ئىشتان بىزنىڭ هاياتىمىزنى ساقلايدىغان شەپقەتلىك نەرسە. چۈنكى هازىر هاۋا سوغاق، نۆلدىن تۆۋەن قىرىق گىرادۇس...

ئېغىر بىر قول كاتەنىڭ مۇرىسىگە قويۇلدى. دەسلەپتە ئۇ بۇ قولدىن قورۇنۇپ تۇگۇلگەن ئىدى، كېيىنرەك بۇ قوللارنىڭ مۇرىسىگە قويۇلۇشى ئۆزىنى ئاسراش ئىكەنلىگىنى چۈشەندى. شۇنىڭدىن كېيىن ئۇ ئۆزىنى خېلى ئەركىن ـ ئازادە هىس قىلدىغان، هىچنىمىدىن قورقمايدىغان، خىزمەت يوق بولۇپ قالغان كەچلەردە ئاۋازىنى

قويۇۋېتىپ ناخشا ئېيتىدىغان بولدى. گروخوۋ جۇكشياۋمۇ كۆينىگەنىكى ئاپپاق ياقىلىرىنى تۆزەشتۇرۇپ ئۆزىنى پەدەزلەپ، سىلىكىۋىدىكى ھەممە كىشىنىڭ زوقىنى قوزغايدىغان بولدى.

ــ كاتيۇشا، نېمىشقا قىزىرىسەن؟

كاتە يۈزىنىڭ نېمىشقا قىزىرىپ كېتىدىغانلىغىنى ئېيتىپ بېرەلمەيتتى. نېمىشقىدۇ بىرەرسى قېچقارسىمۇ، تىكىلىپ قاراپ قويسىمۇ، چاقچاق قىلسىمۇ، ئەپسانە چۆچەك ياكى شوپۇرلارنىڭ بىرەرسىنى تىللىغىنىنى ئاڭلىسىمۇ ۋە ياكى قاتۇرۇلغان سوخار يېمەكلىكلەرنى ئىستىمال قىلىپ سەمرىپ كەتكەنلىگىمۇ ــ ئىش قىلىپ ھەممە ئىشلاردىن ئۇنىڭ يۈزى قىزىرىپ كېتەتتى.

ــ ئوھۇ، قاراڭلار، قاراڭلار، ئۇنىڭ مەيدىسىگە! ــ دەپ ۋاقىرىدى قىزىقچى ھەربى ئاشپەز ئايال ھەممە ياتىدىغان چاغدا، ــ ئوھۇ، بۇنى كۆرگەنلەر ھەسرەتتە قالىدۇ ــ دە! پاھ ــ پاھ، خۇددى بىر جۇپ ئاق ئالمىنىڭ ئۆزىلىغۇ!

كاتە ھەم رەنجىگەن ھەم ئوڭايسىزلانغانلىقتىن دەرھال يوتقانىغا بېشىنى تىقىۋالدى. ئايالار بولسا قاقاقلاپ كۈلۈشۈپ كەتتى.

ئارقا سەپ مۇھاپىزەت قىسمىنىڭ تۇرمۇشى خېلى تېچ ئۆتەتتى. ئالغا ئىلگىرىلىگۈچى قىسىم خېلى ئۇزاپ كەتكەن ئىدى. قىشلىغى ھاۋا ھۆجۇمى ئانچە كۈپ بولمايتتى. ئەتىيازغا كەلگەندە كاتە ھەممىگە ئادەتلىنىپ، ھېچنىمىدىن قورقمايدىغان بولۇپ قالدى. ئۇ زىننت توپىلارنىڭ ئېتىلغان ئاۋازىنى ئاڭلاش بىلەنلا ماشىنكىسىنىڭ ئۇستىنى يېپىپ، قورقماي ــ ھودۇقماي لەخمىگە چۈشۈپ، بومبارداملىق چىلىقنىڭ ئاخىرلىشىشىنى كۈتۈپ تۇراتتى.

كاتە قەھرىمانلىق كۆرسەتكەنلىكى ئۈچۈن چىقمايدىغان بۇ ۋەزىپە

سىدىن ئانچە ئاغرىنىمايدىغان بولۇپ قالدى. دۇشمەن ئۇستىدىن غەلبە قازىنىش ئۈچۈن، ھامان ئاشۇ پايپاق-پايتىملارنى تىزىملايدىغان ئادەم بولۇشى كېرەك-تە. شۇنىڭ ئۈچۈن ئۇ، مەيلى ئىستاتىستىكا جەدۋىلى بولسۇن، ياكى بۇيرۇق، دوكلات بولسۇن، ھەممىسىنى ناھايىتى پۇختا ئىشلەپ ماشىنكىدا ئۇرۇپ چىقاتتى. بىر كۈنى بىر ياش شاۋشياۋ مۆكتۈرمىدە ئىشلىتىدىغان ئاق خالات ئۈچۈن سىلىكىبۇدىكىلەر بىلەن جەدەللەشكىلى ئالدىنقى سەپتىن ئالاھىدە كېلىپ، كاتە ئىشلەيدىغان ئۆينىڭ ئىشىگىنى جالاقتىدە ئېچىپ كىردى:

ــ قانداق پىلىمۇت ئۇ سايراۋاتقان؟

ــ يىگىرمە تۆت شەكىللىك پىلىمۇت، ــ دەپ جاۋاپ بەردى گروخوۋ كۆلۈمسىرەپ تۇرۇپ.

كەچ كىرگەندە ھىلىقى شاۋشياۋ جەڭ غەنىمەتلىرىدىن ئازراق شاكالات ۋە بىر بوتۇلكا ۋىنو ئېلىپ كەلدى، قىزلار ئۇنى يەپ-ئىچىشتى، چاقچاقمۇ قىزىپ كەتتى. شاكالاتنى يەۋېتىپ كاتەنىڭ يۈزى يەنە قىزىرىپ كەتتى. شاۋشياۋنىڭ مەيدىسىدىكى يېڭى مىدال يالتىرايتتى، ئۇ ھىكايە ئېيتىۋېتىپ كاتەنىڭ كۆزىگە تىكىلىپ قارايتتى، بۇنى بايقاپ قالغان كاتەنىڭ يۈرىگى گۈپۈلدەپ سىلىپ كەتتى.

ــ ياق، كاتە، بوغالتىرلىق سىزگە لايىق ئەمەس، ــ دەيتتى شاۋشياۋ مەھكەم باغلىۋالغان تاسما بەلۈغنىنى غىجىرلىتىپ. ــ ئۇرۇش ئايالاشقاندا سىزدە ئەسلىگۈدەك ھېچقانداق ئىش بولمايدۇ. ئەگەر رازۋىتكىچى بولسىڭىز، بىر ھەپتىدىن كېيىنلا چوقۇم مەيدىڭىزگە بىر مىدال تاقايسىز.

ئەگەر شاۋشياۋ ئىككى ئاي ئىلگىرى كەلگەن بولسا ئىدى، كاتە ھېچقانداق ئىككىلەنمەستىنلا ئۇنىڭ بىلەن بىللە يىراق-يىراقلارغا

كەتكەن بولاتتى ــ گەرچە ئۆزى كۆپىنى كۆرگەن بۇ يىگىتىنىڭ ئىلكىدىن چىقىپ كېتەلمەيدىغانلىغىنى بىلىپ تۇرسىمۇ. ئەمما، ھازىر شاۋشيا‌ۋنى ياخشى كۆرۈپ قېلىپ ۋە پۈتۈنلەي جەلپ قىلىۋېلىپ، ئۇنى پۈتۈن ۋەسلى بىلەن ــ ئۆتۈگىدىن تارتىپ پايىنەك بولۇشقا باشلىغان بېشىغىچە ئۆزىگە تەئەللۇق قىلۋېلىش مۇمكىنچىلىگىنى ئويلىغاندا، ئۇنىڭ ئېيتقۇسز دەرىجىدە ئىچى پۇشاتتى.

ــ ئۆتۈك بولمسا جەڭچىلەر ئالدىنقى سەپتە چىداپ تۇرالمايدۇ.

كاتە ئالدىنقى سەپكە بېرىشنى تەلەپ قىلىغان چاغدا گروخوۋ ئەنە شۇنداق دىگەن ئىدى. ھازىر بولسا كاتە ئۆزىمۇ چۈشىنىپ قالدى. ھەممە جەڭچىلەر ھەددى ـ ھسابسز جاپا ـ مۇشەققەتلەرنى چەكمەكتە. بەل ـ پۇتلارنىڭ زىڭىلداپ ئاغرىشى، چىداپ تۇرغۇسز ئاچلىق، سانسىز كېچىلەرنى كىرپىك قاقماي ئۆتكۈزۈش... كاتە ئەنە شۇلارنى ئېسىگە ئېلىپ، ھازىرقى خىزمىتىنى ئۆزىگە مۇۋاپىق دەپ ھسابلىدى.

ئايالار ئۆزلىرىچە كۆزلىرىنى ئىملاپ، چاقچاقلىشىپ ئولتۇرۇشسمۇ، لېكىن، پۈتۈن دىققىتى بىلەن كاتەنى كۈزىتەتتى. چۈنكى ئۇ تېخى ھېچ ئىش كۆرمىگەن گۈدەك قىز ئىدى. بىراق، شۇنچىۋالا قىلىشىپمۇ كاتەنى توسۇپ قالالمىدى، رازۋىتكىچى يىگىت قىزنى ئالداپ، ئۆينىڭ قاراڭغۇ بىر بۇلۇڭىغا ئاپىرىپ قۇچاقلۇۋېلىپ، قىزغىنلىق بىلەن نىملەرنىدۇر قۇلىغىغا پىچىرلايتتى. كاتە ئۇنىڭ گەپلىرىنى چۈشەنمەيتتى، پەقەت قولى بىلەن كۆكرىگىنى توساتتى. بېشىنى ئۇ ياق ـ بۇ ياققا ئەپقاچاتتى. يىگىت ئۇنىڭ مەڭزىگە، بويىنىغا سۆيەتتى، قولىنى قولتۇغىدىن ئۆتكۈزۈپ، مەيدىسىنى سلايتتى، كاتە ۋاقىرىۋېتىشكە تاسلا قالدى. ئۇ خاپا بولغانلىغىنى بىلدۈرمەي،

ئاۋازىنىمۇ چىقارماي جىمجىتلا يىگىتنىڭ قوينىدىن ئۆزىنى ئېلىپ قاچاقچى بولاتتى، ئەمما، يىگىت قىزنىڭ بەدىنىنى قىسىپ تۇرغان كىيىمى ئۈستىدىن چىڭ قۇچاقلىۋالغان ئىدى، مانا تۇڭمىلىرىنى يېشىۋاتىدۇ، ئاخىر كاتە يىگىتنىڭ قوينىدىن يۇلقۇنۇپ چىقىپ قېچىپ كەتتى.

شۇ كېچىسى كاتە ئۇخلىيالمىدى، ئۇ ياق-بۇ ياقنا ئۆرۈلۈپ يوتقانىنىمۇ ئېچىۋەتتى، ياستۇقنى شۇنداق چىڭ قۇچاقلىۋالدىكى، بىلەكلىرىنىڭ ئاغرىغىنىنىمۇ تۇيمىدى. "سارا، نەس باسقان سارا، نىمىدىن قورقىسەن؟ نىمانچە قورقىسەن؟ راستلا ئەخمەقمەن-دە، ھەي، سارا كاتە!..."

ئەتىسى ئەتىگەندە شاۋشياۋ كېتىپ قالدى. ئۇ ئەمدى يەنە شۇ ئادەتتىكىدەك زېرىكىشلىك كۈنلەرنى ئۆتكۈزۈشكە باشلىدى. بۇ يەردىكىلەرنىڭ ھەممىسى قېرىلار، قىرىق ياشتىن ھالقىغان ئادەملەر... "ئەمدى ھويلىغا چىقىنانىڭ نىمە پەيزى، كىم سائا قارايتتى..."

ئاردىدىن بەش كۈن ئۆتكەندىن كېيىن، نېمىسلارنىڭ موتوسىكلىت ئەترىدى ئولىخوۋكا يېزىسىغا، يەنى ئاياللار گەمىدە ناخشا ئېيتىپ يۇرگەن يېزىغا تۈيۈقسىز بېسىپ كىردى. نېمىسلار ئۆرۈلۈپ كەتكەن چېركاۋنىڭ ئارقىسىدىن ئۇچقاندەك كەلمەكتە ئىدى، ھىلىقى خۇشخۇي ئاشپەز ئايال ئەڭ ئاۋال ئۇلارنى كۆرۈپ قاتتىق ۋاقىرىۋەتتى، شۇ ئەسنادا، بىرىنچى بولۇپ ئۇنىڭغا ئوق تەگدى.

ئىككى تەرەپ ئالاھەزەل ئىككى سائەت ئېتىشتى. ئۇلارنىڭ تەلىيىگە سىلكىۋ ئورۇنلاشقان ياغاچ ئۆينىڭ تام ياغاچلىرىنى ئىشچان دېخان (نەۋرە-چەۋرىلىرىگە قالسۇن دەپ) پۈختا ياسىغاچقا،

ئوق ۋە بومبىلارغا بەرداشلىق بەردى. نېمىسلار ھەرقانچە قىلىپمۇ ئۇلارغا يېقىن كېلەلمىدى، چۈنكى سىلكىبۇنىڭ ئوق-دورىسى يېتەرلىك ئىدى، ئۇنىڭ ئۇستىگە ھەممىسى دىگۈدەك موتوسىكىلېتچىلارنى چەنلەپ ئاتتى.

كاتەمۇ مىلتىق ئاتتى. ئۇ ھەر قېتىم ئوق ئۇزۇشتىن ئاۋال كۆزىنى قىسىپ قارىغا ئالغان بولسىمۇ، لېكىن مىلتىقنىڭ پاينىگىنى مۇرىسىگە تىرەشنى ئۇنتۇپ قالاتتى. شۇڭا ئۇنىڭ مۇرىسى ئىششىپ كېتىپ، ئۇزاققىچە خەت باسالمىدى... ئۇنىڭ ئۇستىگە باسىدىغان ماتىرىيالنى ئېيتىپ بېرىدىغان ئادەمىمۇ يوق ئىدى، گروخوۋ جۇكشياۋ ئۇنىڭ قوچىغىدا جان ئۈزگەن ئىدى، جۇكشياۋنىڭ نۇرسىزلانغان كۆزى بىر يەرگە قاراۋاتقاندەك، گويا بىرنىمە دىمەكچى بولسىمۇ، ئەمما گەپنى ئاغزىدىن چىقىرالمايۋاتقاندەك كۆرۈنەتتى، جاۋغىيىدا قان كۆبجۈپ تۇراتتى.

تاسادىپى ئەمما شىددەتلىك ئىككى سائەتلىك جەڭگە قاتناشقان بارلىق خادىملارنى مۇكاپاتلاش يۈزىسىدىن رەھبەرلىك يۇقۇرىغا دوكلات يوللىدى. بىر ئايدىن كېيىن، ھاياجانلىقتىن كاتيۇشانىڭ يۈزى قىزىرىپ كەتتى. ھەربى كومىتېت ئۇنىڭغا "ئۇرۇشتا ئەلا نەتىجە قازانغان" جەڭچى مىدالىدىن بىرنى تەقدىم قىلدى.

بىراق ئۇ گەمگە كىرىپ ھۆكۈمرانلىق ئېيتىپ شۇنداق قاتتىق يىغلىدىكى، كۆز ياشلىرى ئىگىز مەكزىلىرىدىن سىرغىپ ئېقىپ، چاقناپ تۇرغان يېڭى مىدالنىغا چۈشتى. گروخوۋغا، ھىلىقى تەنتەك ئايال خىزمەتچىگە ۋە ئۆزىگە ئىچى ئاغرىيتتى. نېمە ئۈچۈن ئۆزىگە ئىچى ئاغرىيدىغانلىغىنى، ھەتتا يۈرەكلىرى پارە-پارە بولغۇدەك ھالغا بېرىپ قالغانلىغىنى ئۆزىمۇ بىلمەيتتى.

گروخوڭ جۇڭشياڭ، هىلىقى چەبدەس ئايال خىزمەتچى ۋە سىلكۈ-بۇدىكى باشقىلار بولۇپ ئون ئىككى خىزمەتچىنىڭ جەسىدى بىر يەرگە دەپنە قىلىنىدى. گروخوڭ جۇڭشياۋنىڭ ۋەزىپىسىنى داۋاپي دۇورزوڭ كېلىپ ئۆتكۈزۈڭالدى. دۇورزوڭ ئىگىز بويلۇق، چاچلىرىغا ئاق سانچىغان، قولى ئۇزۇن كىشى ئىدى. ئېھتىمال ئۇنىڭ بىرلا قولى بولغاچقا شۇنداق ئۇزۇن كۆرۈنىدىغانىدۇ. كاتەمۇ ئادەتتە ئۇنىڭ ئاجايىپ ئۇزۇن بىر قولىنىلا كۆرەتتى.

ــ قانداق گەپ، مېنىڭ پۇتۇن ئەسكىرىم يالغۇز سەنلىما؟

ــ شۇنداق، ــ دېدى كاتە ئورنىدىن تۇرۇپ ۋە سەل خاتىرجەمسىزلەنگەندەك. ئۇنىڭغا ئۆيگە كىرگەن كىشى بىر قولى ئۇزۇلگەن ئەزايى-بەدىنىدە ئوق ئىزلىرى بار، مىدال تاقىغان داۋاپي ئەمەس، بەلكى ئۆزىنىڭ تەقدىرىنى بەلگىلەيدىغان هىلىقى ئادەمدەك بىلىنىپ كەتتى.

ــ سىزنى نېمە دەپ قىچقارسام بولىدىكەن؟

ــ كاتە، دېمەك...

ــ كاتە؟ خوپ ئەمىسە، كاتە دەي، ــ دېدى ئەپتىسەر ۋە ئۆزىنى پۇتۇن سالمىغى بىلەن ئورۇندۇققا تاشلىۋىدى، ئورۇندۇق غىچىرلاپ كەتتى. ــ مەن ئالدىنقى سەپتە ۋاقتىمدا پىلىمۇتچىلارغا قوماندانلىق قىلاتتىم. مانا ئەمدى پىلىمۇتچىغا ئوخشاپراق كېتىدىغان ماشىنىستنى باشقۇرۇپ ئولتۇرۇپتىمەن. بوپتۇ، ئىستاتىستىكا دەپتىرىنى ئېلىپ ماڭا ئەھۋال تونۇشتۇرۇڭ. نىمانچە قارايسىز، مەجروھ كۆپ مىگەنمۇ؟

كاتە لاپپىدە كۆزىنى ئۇنىڭدىن ئېلىپ، لېۋىنى چىشلىگىنىچە تۇپلەپ قويۇلغان ماتىرىيالنى ئەپتىسەرگە ئېلىپ بەردى. ئەپتىسەر ئىستاتىستىكا دەپتىرىنى ئۇ ياق-بۇ ياقتا ئۆرۈپ قاراپ خۇددى

ئابدىملىك مېيى ئىچۈالغان ئادەمدەك قاپىغىنى سەت تۈردى.

ــ ئەمدىلىكتە كۈنۈڭ مۇشۇ ھالغا چۈشۈپ قالدىما دۈورزوۋ.ــ دىدى ئۇ ئۆزىگە،ــ يىگىتلەر ئالدىنقى سەپتە نېمىس ئالۋاستىلىرى بىلەن جان تىكىپ جەڭ قىلىۋاتىدۇ، سەن بولساڭ بۇ يەردە پايپاق-پايتىما تىزىملاپ ئولتۇرىسەن، ۋۇ ئاناڭنى...

ــ ئاغزىڭنى بۇزماڭ،ــ دىدى كاتە ئاستاغىنە ۋە شۇ ھامان يۈزى ئوت ئالغاندەك قىزىرىپ كەتتى.

ــ نىمە؟!...ــ دۈورزوۋ ھەيران بولۇپ قىزغا قارىدى.ــ ئاڭلىغىڭىز كەلمىسە قۇلىغىڭىزغا پاختا تىقىۋېلىڭ.

ــ پاختىمۇ تىقىۋالارمەن،ــ دىدى كاتە كۆز يېشىنى ئەپىتسىزلىك كۆرۈپ قېلىشىدىن ئەندىشە قىلىپ،ــ قۇلىغىمنى ئېتىۋېلىشقا رازى مەنكى، ئۇنداق سۆزلەرنى ئاڭلاشنى ئەبىدى خالىمايمەن. شۇنىڭ ئۈچۈن ئاغزىڭنى بۇزمىغىنىڭىز ياخشى.

دۈورزوۋ بۇ گەپنى ياخشۇرمىغانىدەك "ھىم" دىدىۋې، گېپىنى توختىتىۋېلىپ رەنجىگەن ھالدا ھۆججەتلەرنى كۆرۈشكە باشلىدى. ئەتىسى كاتە بىر سىقىم پاختا ئەكىلىپ دۈورزوۋ كىرىشىگىلا پاختىنى ھە دەپ قۇلىغىغا تىقىشقا باشلىدى.

ــ بولدى، بولدى!ــ دىدى دۈورزوۋ قاپىغىنى تۇرۇپ،ــ قېپىدىما، بۇندىن كېيىن تىللىمايمەن!

شۇنىڭدىن كېيىن ئۇ راستلا كاتەنىڭ ئالدىدا تىللايدىغان گەپلەرنى قىلمىدى. ئەمما "پىلىمۇتچىدەك ماشىنىست" دىگەن تاسادىپى قوپۇلۇپ قالغان لەقەم ساقلىنىپ قالدى. ئېھتىمال كاتە بۇ لەقەمدىن پەخىرلەنسە كېرەك، ئۇنداق بولمىغاندا، دۈورزوۋ ئاشۇ لەقەمنى تىلغا ئالغاندا، ئۇ قىز مېنى ئوپ-ئوچۇق ئەخمەق ئېتىۋاتىدۇ، دەپ ئويلاپ قالغان

بولاتتی.

سوغاقچىلىق ئەنە شۇنداق باشلاندى. كاتە ناھايىتى قىينىلىپ يۈردى. قىز يېڭى كەلگەن باشلىقنىڭ گەپ-سۆزىدە يەنە ھېچ چۈشىنىپ بولمايدىغان بىر يامان غەرەزنىڭ بارلىغىنى سەزگەندەك قىلاتتى. كاتە باشقىلارغا ياخشى كۆرۈنۈشنى خالمايتتى. گەرچە ئۇ ھازىر كىچىك بالا بولمىسمۇ، ئۇنىڭدا ئاياللارغا خاس ئۆزىگە ئىشىنىش غۇرۇرى تېخى يوق ئىدى. ھازىر ئۇنىڭ قەلبىدە توساتتىنلا ھېچقاچان خىيالىدىن كەچمىگەن ئۆزىگە ئۆزى ئىشەنچ قىلالماسلىق، ئېھتىياتچان بولۇشتەك غەيرى ھېسسىيات پەيدا بولۇپ قالدى. بىرەر ئىش قىلسا پۈت-قولى قولاشمايتتى، باغدىن سوۋىسا تاغدىن جاۋاپ بېرەتتى، خەتلەرنى خاتا باساتتى، قولىدىكى نەرسىلىرى دائىم دېگۈدەك قولىدىن چۈشۈپ كېتەتتى. كىچىلىرى ھېچبىر سەۋەپسىزلا ئۇن سېلىپ يىغلاپ كېتەتتى.

— بىزنىڭ كاتيۇشا نېمە بولغاندۇ، بىرسىنى ياخشى كۆرۈپ قالغانمۇ نېمە، — دەپ پىچىرلىشاتتى ئاياللار.

كاتە ئاچچىغلىناتتى، خۇيلىناتتى، ھەتتا ئۆزىدىن چوڭلارنىمۇ چاقاقاپ سىلكىۋېتەتتى. ئۇ ھىلىقى داۋېيغا ئۆچ بولۇپ قالدى، ئۇنىڭغا قاراپمۇ قويمايتتى. كۆزىنى كونا ماشىنكىنىڭ ئۈپىراپ كەتكەن ھەرپلىرىگە تىكىپ ئۆزاق-ئۇزاقلارغىچە ئولتۇرۇپ كېتەتتى.

دۇورزوۋمۇ ئۇنىڭغا گەپ قىلمايتتى، ھەتتا ماتىرىيالنىمۇ ئۆزى ئوقۇپ بەرمەي، كاتەنىڭ ئۈستىلىگە قويۇپ:

— بۇگۈن كەچتە لازىم، بەش نۇسخا ئۈرۈڭ — دەپلا قويياتتى.

كاتە بېشىنىمۇ كۆتەرمەي خەت باساتتى، ئۆيىگە كىم كىرىپ، كىم چىقىپ كېتىشى بىلەن كارىمۇ يوق ئىدى، ئۇ گويا بۇ يەردە

ئەمەستەك، بۇرۇنقى كاتە ئەمەستەك، ماشىنكىنىڭ ئىتائەتىمەن قورالى بولۇپ قالغاندەك ئىدى.

ــ كوستە، بۇ سەنمۇ؟ ھەممەيلەن سېنىڭ ئۇستىخانىلىرىڭنىمۇ تاپالمىدۇق، دېيشىپ يۇرەتتىڭغۇ!...

ــ ساشا، سۆيۈملۈك دوستۇم!

كاتە داۋېينىڭ مۇنداق تەلەپپۇزدا پاراڭ قىلغانلىغىنى ھېچقاچان ئاڭلىمىغان ئىدى. ھەتتا ئۇنىڭ باشقا ئادەملەرگە ئوخشاش خوشال بولۇشنى بىلدىغانلىغىنىمۇ ئويلاپ باقمىغان ئىدى. مانا ھازىر كاتەمۇ خېلى كۆنلەردىن بېرىقى قورۇنۇپ ئولتۇرۇشتىن قۇتۇلۇپ، بىرىنچى قېتىم ماشىنكىسى ئالدىدا كېرىلىپ، پۈت ـ قولىنى تۇزەشتۇرۇۋالدى.

دۇورزوۋ ھايا جىنىنى باسالماي ۋىجىك كەلگەن ناتونۇش شاڭشياۋ ـ نىڭ مۇرىسى ۋە دۇمبىسىگە ئۇرۇپ قويا تىتى، مۇشتۇمى بىلەن مەيدىسىگە ئۇراتتى. شاڭشياۋمۇ قاقاقلاپ كۈلۈپ دۇورزوۋنىڭ دۇمبىسىنى قاقاتتى، مىداللىرى بىر بىرىگە تېگىپ جارانلايتتى. بىر ھازادىن كېيىن ئۇلار تېچلىنىپ ئۇستەلگە كېلىپ ئولتۇرۇپ تاماكا چېكىشتى. كاتە بېسىپ بولغان ماتىرىيالنى سېلىشتۇرغان بولۇپ، باشلىقلارنىڭ سۆھبىتىگە قۇلاق سېلىشقا باشلىدى.

ــ شۇنداق قىلىپ، تەلىيىڭ ئوڭىدىن كەپتۇ، قېرى شەيتان! شۇنداق خوشال بولدۇمكى، ھەيھانناس! لېنا نەدە؟ ئوغلۇڭچۇ؟

بىر دەم بىلىنەر ـ بىلىنمەس جىملىق ھۆكۈم سۈردى، ئەمما كاتە بۇنى سېزىۋالدى. ئۇ سېزىپلا قالماي، بەلكى جاۋابىنى ئاڭلىماي تۇرۇپلا قانداق جاۋاپ بېرىلىدىغانلىغىنىمۇ ئالدىن بىلىپ بولدى.

ــ بىر بومبا ساشا، بىر بومبا لېنا بىلەن يورگانى ھالاك قىلدى.

ــ نېمە دەۋاتىسەن، كوستە؟...

ـــبىر بومـبا ساشا، ـــدەپ ھەسـرەت بىلەن قاتـتىق-قاتـتىق تەكرارلايتـتى دۇورزوۋ. ـــمەن بولـسام تېخى ھايات يۇرۇپتـىمەن، قارا، بۇ تازىمۇ قىزىق ئىش ئەمەسمۇ؟ مەن تانكىنىڭ ئاستىدا قېلىپمۇ يەنە ھايات يۇرىـۋاتـىمەن. خۇددى سەنـىمۇجاڭگـىمىز ئېيتـقاندەك، تۇرلۇك جەۋرى-جاپالارنى بېشىدىن كەچۈردىدىكەن كىشى.

ـــ ئىشەنچلىك خەۋەرمۇ كوستە؟ ئېھتىمال...

ـــباشقـىچە بولۇشى مۇمـكىن ئەمەس ساشا، لېـنا بىلەن يوركا كىرستوۋ شاۋشياۋنىڭ ماشىنىسىدىكەن. كىرستوۋ ئېسىگدە باردۇ؟ بېلىق تۇتۇشقا ئامراقتـىغۇ... ئۇنىڭ بىر پۇتـىنى ئۇزىۋېتىپتۇ. بالا-چاقام ھالاك بوپـتۇ. مەن كـىرىستوۋ بىلەن دوخـتۇرخانـىدا ئۇچرىـشىپ قالغان ئىدىم، ھەممە ئەھۋالنى ئۆز ئاغزى بىلەن ئېيتىپ بەردى. شۇ گەپلەردىن كېيىن شاڭشياۋ گەپنى باشقا ياققا بۇرىۋەتتى. بۇ گەپ-لەرگە كاتە زەڭ قويمىدى، دۇورزوۋمۇ ئانچە قىزىقاق سېلىپ كەتمىدى. ئۇ توساتتىن بېشىنى كۆتىرىپ كۆزلۈمسىرىگەن ھالدا:

ـــھەي، شاڭشياۋ، مەن سېـنى قەستەن دۇمبالىغان بولاي، شۇ بانا بىلەن مېـنى جازا لاگىرىغا ئەۋەتـىپ بەرسەڭچۇ؟ مەن بۇ يەردە تۇرالمىغۇدەكمەن، چۇشەندىڭمۇ؟... ياشاشقا ئىلاجىم قالمىدى!...

شاڭشياۋ ئۇرنىدىن تۇرۇپ ئۇ ياق-بۇ ياققا مېڭىۋېتىپ، خۇددى كىشىلەر ئادەتـتە ئۇچاقـقا قارىـغانـىدەك كاتەگە سوغاقـقـىنا قاراپ قويۇپ، دۇورزوۋنىڭ ئالدىغا كېلىپ مۇنداق دىدى:

ـــسەن قوماندانغا بىر پارچە دوكلات يازغىن. لېـنا ۋە ئوغلۇڭ-نىڭ ئەھۋالـىنى ھەم ئۇستىگـدىن تانـكا بېـسىپ ئۆتـۈپ كەتـكەن ئىشلارنىڭ ھەممىسىنى تولۇق يازغىن. قوماندانـغا ئۆز قولۇم بىلەن تاپشۇراي، مېنى تونۇيدۇ، مېنىـڭچە، قوماندان رەسمىيەتكە ئويغۇن

بولمغان بۇ ئىشمنى سالاۋات قىلىۋېتىدۇ.

كەچلىگى دۇورزوۋ ئايالار ياتىدىغان كىچككىنە ياتاقتا كىرىپ، گۆش كانسىرىۋاسى بىلەن بىر سۇدانىدا لىق ھاراقنى ئۈستەل ئۈستىگە قويۇپ:

ــ مېنىڭ جان-جىگەرلىرىمگە تەزىيە بىلدۈرۈپ، مۇمكىن بولسا سىلەرمۇ يىغلىۋېلىڭلار...ــ دەپ ئۆزى ئىشك تەرەپكە ماڭدى ۋە يەنە توختۇۋېلىپ، پوپكىسىدىن ئامېرىكىنىڭ بىر تال قېلىن شاكىلىتىنى ئېلىپ: پىلىمۇتچىدەك ماشىنىست، تۇت!ــ دەپ، كاتەگە تاشلاپ بەردى.

دۇورزوۋ چىقىپ كېتىشىگە، كاتە ئۇنىڭ ئائىلىسىدە يۈز بەرگەن بەختسىزلىكلەر توغرىسىدا ئاڭلىغانلىرىنى ئايالارغا سۆزلەپ بەردى. ئايالار چاي ئىچىشىپ ئولتۇرۇپ يىغا ئارىلاش ناخشا ئېيتىشتى. كاتە يەنە كېچىچە يىغلاپ چىقتى، ئەمما بۇ قېتىمقى يىغىسىدا باشقا مەنە بار ئىدى. ئۇ ئەمدى ئۆزىنى ئويلىمايدىغان ۋە ئۆزىگە ئىچ ئاغرىتمايدىغان بولدى. ئۇ قىسقىغىنا ھاياتىدا بىرىنچى قېتىم ئۆزى بىلەن ئالاقىسى بولمغان بىر ئەرگە ئىچ ئاغرىتىشقا باشلىدى، ئۇنىڭ بۇنداق ئىچ ئاغرىتىشى ئۇ ئەرنىڭ مەجرۇھ بولغانلىغىدىن ئەمەس، بەلكى رۇس ئايالىرىغا ئوخشاش ھەممە ئادەملەرگە كۆيۈنگەنلىگىنىڭ ئالامىتىدۇر. بۇنداق ئىچ ئاغرىتىش ئاخىر بېرىپ كاتەدە بىر خىل ئىشەنچ پەيدا قىلدى ۋە ئۇنى كۆچەيتتى، ئۇ بولسىمۇ: كاتە ئۇنى قۇتقۇزۇپ قېلىشى، قايغۇ-ھەسرەت ۋە غېرىپلىقتىن قۇتۇلدۇرۇپ ئۇنى يەنە بەختكە، شات-خۇراملىققا ئىگە قىلىشى كېرەك. بۇنىڭ ئۈچۈن نىمىلەرنى قىلىش لازىملىغىنىمۇ ئۇ بىلەتتى، شۇنىڭ بىلەن بىر ۋاقىتتا، ئۇ ھاياتىدا بىرىنچى قېتىم ئۆزىنىڭ

بۇ ئوي-پكرىدىن خجىل بولمىدى، ئەكسىچە، ئۇنىڭدا ئادەتتە ئايالالاردا بولمىدىغان بۇنداق غەيرى نىيەتنىڭ پەيدا بولۇشى بىلەن كۆچكە تولغان، تېچلانغان، ئەقىل-ئىدرەكلىك ھەقىقى ئايال كىشىلەردىن بولۇپ قالدى.

لېكىن بۇلار كاتيۇشانىڭ خىيالى ئىدى، ئۇ تۇن يېرىم بولۇپ ئادەملەر جىمغاندىلا يۇرەكلىك بولۇپ كېتەتتى، كۇنىدۇزى بولسا يۇزى قىزىرىپ كىشىلەرگە تىكىلىپمۇ قارىيالمايتتى، ۋىندېئۇت ماشىنىكىسىدا خەتنى خاتا باساتتى.

كاتە ئاخىر باتۇر بولۇپ قالدى، ۋاھالەنكى، ئۇنىڭ بۇ باتۇرلۇغى پەيت ئۆتۈپ كەتكەندىن كېيىن كۆرۈلدى، مانا قاراڭلار، قايغۇ-ئەلەم ئىچىدە قالغان دۇوررۇۋ توساتتىنلا شات-خورام ھالدا ئۆيگە كىرىپ بوغۇق ۋە يېقىمسىز ئاۋازى بىلەن ھەربىي قىسمىدىكى كىشىلەر ياخشى كۆرىدىغان ناخشىنى ئېيتىشقا باشلىدى:

پويىز چاقى تاقىلدايدۇ كۇنۇ-تۇن،
ئۇچقاندەك تېز، غەرپ تامان يول ئېلىپ.
يانچۇغۇمدىن ئېلىپ جېنىم سۇرىتىڭنى،
ئولتۇرىمەن سېنى ئەسلەپ-كۆز سېلىپ،
سېنىڭ قەلبىڭ ئۆزگەرمەيدۇ ھېچقاچان.
ئىشەنچىم بار، مۇھەببىتىڭگە ھامان.

كاتە كۆزىنى ئالماي ئۇنىڭغا تىكىلىپ قاراپ ئولتۇرۇپ قالدى.

ــ كاتە، كەل، بىللە ئېيتىمىز، ــ دۇوررۇۋ خوشاللىق بىلەن كاتەنى تۇڭلىدى.

ئۇزۇلدۇرمەي ئېتىپ ياۋغا گىرانات،
يېرىم تۇندە ئاتاكىغا ئۆتىمىز.

جەڭلەر ئارا جەۋلان قىلىپ مەيداندا،
زەربىمىزنى قەتئى داۋام ئېتىمىز.
شۇندا ساڭا كېتىپ قالار خىيالىم،
ئىشەنچىم بار، بولار قايتا ۋىسالىم.

كاتەمۇ ئەگىشىپ ئېيتىشقا باشلىدى. دەسلەپ بوشراق، قورۇنۇپ-راق ئېيتتى. كېيىنرەك گروخوۋ جۇڭشياۋ بار چاغدىكىدەك ئاۋازىنى ئەركىن قويۇۋەتتى. ئۇلار راسا ماسلىشىپ بار ئاۋازى بىلەن ناخشىنى ئېيتىپ بولغاندىن كېيىن، دۆورزوۋ كۇلۇپ تۇرۇپ مۇنداق دېدى:

تەستىقلىدى، كاتېرىنا! تەستىقلىدى، شۇنداق بولار دەپ ئويلىغانمىدىڭ؟ ...

ــ نىمىنى تەستىقلاپتۇ؟ ــ كۇلۇمسىرەپ سورىدى كاتە ۋە شۇ ھامان نىمىنى تەستىقلىغانلىغىنى بىلىپ يۇرىگى دۈپۈلدەپ كەتتى.

"قىزلار ئۇزاتتى جەڭچىنى جەڭگە" ... داۋېي ناخشا ئېيتقاچ، يالغۇز قولىدا بىر ئورۇندۇقنى قۇچاقلاپ ئۆرۈنىڭ ئىچىدە ۋالىسقا پىقىراشقا باشلىدى. ــ مېنى ئۇرۇش قىلىش قىسمىنىڭ پىيادىلەر تۈەنىگە بىرىنچى مۇئاۋىن سەنىمۇجاڭ قىلىپ تەينىلەپتۇ. ئەتە ساڭا مېنى ئېلىپ كېتىشكە ماشىنا ئېلىپ كېلىدۇ، پىلىمۇتچىدەك ماشىنىست، خەيىر ــ خوش!

ــ ئەتە؟

ــ ھەئە، كاتېرىنا، ئەتە كېتىمەن!

كاتە ئورنىدىن ئىتتىك تۇرۇپ كەتتى. بەزى مۇھىم، ھەتتا مەخپى ماتېرىياللارمۇ يەرگە چېچىلىپ كەتتى، ئەمما ئۇنىڭ كۆزىگە قەلبى جاراھەتلەنگەن، بەدىنى مېيىپ بولغان دۆورزوۋدىن باشقا ھېچنىمە كۆرۈنمىدى. كاتە ئۇنىڭغا تىكىلگەن ھالدا ئۇنىڭ ئالدىغا ماڭدى،

سلىكىبۇنىڭ نومۇر قويۇلۇپ، تىزىمغا ئېلىنغان ئورۇندۇقلىرى ئۇرۇلۇپ كەتتى.

ــ نىمە بولدۇڭ، جەڭچى؟

داۋېي ئۇنىڭ مۇرىسىدىن تۇتۇپ سلكىدى، لېكىن ئاخىرقى قەدىمىنى باسماي ئىزىدا تۇرۇۋالدى. يەنە بىر قەدەم باسسا، كاتە ئىككىسىنىڭ ئارىسىدا ئارىلىق قالمايتتى ـ دە، كاتەنىڭ مەيدىسىگە تاقىلىپ قالاتتى. كاتە ئۇزىنى ئۇنىڭ قوينىغا ئېتىشنى تولىمۇ خالايتتى، ئۇ شۇ تاپتا، سۆيگۈ ـ مۇھەببەت ئوتى ئۇرتەپ تۇرغان قىزلىق بەدىنىدىكى بارلىق ئىسسىقلىقنى ۋە ئۇرغۇپ تۇرغان ھىسسىياتىنى ئۇنىڭ بەدىنىگە سىڭدۈرمەكچى بولۇۋىدى، دۇورزوۋ ئۇنى "كاتە"، "قىز" دەپ ئاتىمىدى، ھەتتا "ماشىنىست"مۇ دېمەستىن، "جەڭچى" دەپ ئاتىدىغۇ. بۇ كاتە ئۇچۇن ئۆزىنى ئۆزى بىر شاپىلاق ئۇرغاندەك تۇيۇلدى ـ دە، چوغدەك قىزىرىپ كەتكەن يۈزىنى ئالقانلىرى بىلەن توسۇۋالدى.

ــ بۇ مۇھەببەت ئەمەس، جەڭچى، ــ دېدى دۇورزوۋ ئوتتۇرىدا مەلۇم ئارىلىق قالدۇرۇپ ۋە بىردىن ـ بىر ئۇزۇن قولى بىلەن كاتەنىڭ مۇرىسىدىن يۆلەپ تۇرۇپ. ــ بۇ ئىچ ئاغرىتىش بولىدۇ، ماڭا ئىچ ئاغرىتىش ھاجەتسىز. باشقىلار ئىچ ئاغرىتىۋەرسە، مېنىڭمۇ ئۆزەمگە ئىچ ئاغرىتىشىمغا توغرا كېلىدۇ، ئەپسۇسكى، مەن ئۇچۇن ئۆتكەن ھاياتىم بولسۇن ياكى كەلگۈسى ھاياتىم بولسۇن، ھەممىسى تۇگىدى، قىلچىمۇ ئۇمىت قالمىدى.

ــ سىز كېتىڭ! ــ كاتە بايىقىدەك ئالقانلىرى بىلەن يۈزىنى توسقان ھالدا پىچىرلىدى، ــ بۇ يەردىن كېتىشىڭىزنى سورايمەن.

خەير ـ خوش، جەڭچى! ــ دېدى دۇورزوۋ قىزنى مۇرىسىدىن

قاتتىق سلكىپ. ــ ئۇرۇش ئوتى ئىچىدە يېتىلگەن سۆيگۈ ـ مۇھەببەت تولىمۇ قىممەتلىك بولىدۇ، ئەلۋەتتە ئۇنى قەدىرلەش كېرەك، مۇنەۋۋەر ياش يىگىتلەرگە تاپشۇرۇش ئۇچۇن ئۇنى قەدىرلەش ـ ئاسراش كېرەك!

بۇ بىر ئاچچىق ساۋاق بولدى، ئەمما بۇ ئاچچىق تەمنىك دىللار-دىن چىقىپ كېتىشى تولىمۇ ئاسىتا بولىدى. شۇنىك ئۇچۇن بولسا كېرەك، دۇررزوۋنىك ئورنىغا كەلگەن مېرىنىك شاۋشياۋ (ئۇمۇ ياردار بولغان، ئەمما ئايالالارنى كۆرسىلا پوخۇرلۇق قىلاتتى) ھىچقانداق مەقسەتسىز يېتەلمىدى. كاتە ناھايىتى ئېغىر ـ بېسىق، كىشىلەرگە ئارد-لاشمايدىغان بولۇپ قالدى. ئۇ يەنىلا ئىلگىرىكى ــ بىر قولى يوق كاپە-تانغا بولغان ئاددى مۇھەببىتىگە پۈتۈن ۋۇجۇدى بىلەن سادىق بولۇپ كەلدى. شۇ سەۋەپتىن بولسا كېرەك، ئۇرۇش دەۋرىدىمۇ ئۇنىڭغا بولغان مۇھەببىتىنى قىلچە داغ تەكىزمەي توپ ـ توغرا بىر يىل ساقلىدى.

بىر يىل ئۆتكەندىن كېيىن، ھەربى شىنىل ئىچىدە ساقلىنىپ كەلگەن گۈدەك قىزلارغا خاس مۇھەببەت ئوتى تۇيۇقسىز لاۋلداپ يانىدى، ئۇ ئۆزىگە ئوخشاش ياش جۇڭپېنىك قوينىغا ئۆزىنى ئاتتى. بۇ يىگىتنىك ئىككى چىكسى ئاقارغان، يۇزلىرىگە تاتۇق چۇشكەن بولۇپ، پەقەت كۆيۈپ كەتكەن ئىككى قېشىنىك ئوتتۇرىسىدىكى قورۇقلا تەبىئى ئىدى. مۇھەببەت ئوتى خۇددى پەرىلەرنىك قەسـ-رىسىگە ئوخشاش يوپ ـ يورۇق قېپىنزارلىق ئىچىدە كۆيگەن ئىدى. توپ ـ توپ قۇشلارنىك ۋىچرلاپ سايراشلىرى كاتەنىك سۇرەن-شاۋقۇنلىرىنى بېسىپ كەتتى ... قۇشلارنىك ۋىچرلىغان ئاشۇ ئاۋاز-لىرى ھىلىمۇ كاتەنىك ئېسىدىن چىققىنى يوق. ئۇ چاغلارنى ئەسلە-

گىنده، كاته هچكىمگه بىلىندۇرمەي ئەلەم بىلەن كۈلۈپ قويۇاتىتى، شۇنىڭدەك كىرپىگىدىكى ياشلىرىنى قولىنىڭ ئۇچىدا ئېھتىيات بىلەن ئېرتىۋېتەتتى.

جۇڭۇبي قىزغىن ھەم جەسۇر ئىدى. كاته ئىزا تارتقىنىدىن دۇدۇقلاپ: "يوپكام پۇرلىشپ كەتتى، باشقىلار كۆرۈپ قالمىسۇن، سەت بولىدۇ" دىدى. ۋاھالەنكى، يىگىت ئۇنىڭ يالۇۇرۇپ ئېيتقان سۆزلىرىگە، يا ھەيئە، يا ياق دېمەي، ھەممىنىڭ كۆز ئالدىدىلا كاتەنى رازۇت ئەتىردىنىڭ مۇئاۋىن باشلىغىنىڭ كىچىكىنە ياغاچ ئۆيىگە سۆرەپ ـ تارتىپ دىگۈدەك ئېلىپ كىردى.

ـ بۇ مېنىڭ ئايالىم بولىدۇ، يولداش شاگىشياۋ. توي قىلىش ئۈچۈن رەسمى تىزىمغا ئېلىپ قويۇشىڭىزنى ئىلتىماس قىلىمىز.

ـ سىز چىقىپ تۇرۇڭ، ـ دىدى شاگشياۋ سەل جىم تۇرۇۋالغاندىن كېيىن كاتەگە.

ـ ياق، ـ دىدى جۇڭۇبي كاتەنىڭ قولىدىن تارتىپ تۇرۇپ، ـ قانداق گېپىڭىز بولسا، ئۇنىڭ ئالدىدا دەۋېرىڭ، يولداش شاگشياۋ.

ـ ماقۇل ئەمىسە، ـ دىدى شاگشياۋ ۋە يەنە بىردەم تۇرۇۋالغاندىن كېيىن، ـ ئاۋال ئۇرۇش قىلىش، ئاندىن كېيىن ئائىلە قۇرۇش كېرەك.

ـ بۇ ئىككى ئىش بىر بىرىگە دەخلى قىلمايدۇ.

ـ ئەگەر سەن ۋەزىپەڭنى ئورۇنلاپ قايتىپ كەلسەڭ، ئاندىن تېخىمۇ دەخلى قىلمايدۇ ـ دە ...

يىگىت ۋەزىپىسىنى ئۆتەش ئۈچۈن كەتتى، ئەمما قايتىپ كېلەلمىدى. شاگشياۋ كاتەگە يىگىتنىڭ ئەھۋالىنى سۆزلەپ بەردى: جۇڭۇبي ئاخىرقى بىرتال ئوقنىمۇ قالدۇرماي ئاتقان، كېيىن تانكىغا

قارشى ئاتىدىغان بومبا بىلەن ئۆزىنى پارتلىتىۋەتكەن، ھەتتا جەسىدىنمۇ تاپالمىدۇق.

كاتە ئۇچۇن ئېيتقاندا، جۇڭۇبي ئۇنىڭ ياشلىق ھاياتىغا مەڭگۇلۇك مۇھەببەت بىلەن كىرىپ كەلگەن ئىدى ۋە يەنە شۇ مۇھەببىتى بىلەن ئۇنىڭدىن ئايرىلدى. شۇنداق قىلىپ كاتە 5-ئايدا غەلىبىنى تەنتەنە قىلىپ بولغاندىن كېيىن، ئانىكىت تولدۇرغان چاغدا، ھەممىسگە "ئېرىم ئۇرۇشتا قۇربان بولغان..." دەپ ئەسكەرتىش يازدى.

پاھ، خوشنا ئۆيدىكى ماشىنكىنىڭ ئاۋازى نىمە دېگەن سازھە! خۇددى پىلىمۇتتەك چىقىدىكەن....

ــ سىزگە مەلۇم، بۇ جىددى ماتېرىيال ئىدى. جەمى 90 بەت. مەن كېچىكتۇرۇپ قويدۇم.

ــ خاتىرجەم بولۇڭ، ئۆز نۆۋىتىدە چوقۇم ئوبدان بېسىپ بېرىمەن.....

كاتە ئورۇنلاپ بېرىدۇ، ئۇ تۇن بويى خەت بېسىپ ئەتىگەندە يەنە ئىشقا بارىدۇ. ئىدارىسگە بېرىپ يەنە خەت باسىدۇ، كىشىلەرمۇ ئۇنىڭ تېز بېسىپ بېرىشىنى تەلەپ قىلىدۇ، ئۇ ھەممىگە ئۈلگۈرەلەيدۇ، راست! ئۇنىڭ ھەممىگە ۋاقتى يېتىدۇيۇ، تاماق يېيىشكىلا ۋاقتى يەتمەيدۇ...

...كاتە غەلىبىنى گېرمانىيىدە كۈتۈۋالدى. ئۇ ئۇدا ئۇچ كۈن يىغلىدى، ناخشا ئېيتتى، ئۇسۇل ئويناندى، چەتئەللىنىڭ ئاسمىنىغاــ ئاخىرى تېچلانغان ئاسمانغا سالىيوت ئېتىپ تەنتەنە قىلدى. ئۇ ئويلاپمۇ باقمىغان بۇ بەختتىن مەس بولغان ئىدى. بۇ بەخت شۇنچە-

لىك قۇدرەتلىك ئىدىكى، مۇشۇ قۇدرەت بىلەن ئۇ 1945 - يىل 3 - ئايدا دۇچكەلگەن دەھشەتلىك ئازاپ - ئوقۇبەتتىن ئانچىۋالا ئازابلىنىپ كەتمىدى. شۇ ئايدا ئۇ ئاتىسىنىڭ 1 - ئايدا ۋارشاۋادا قۇربان بولغانلىقى يېزىلغان بىر پارچە خەت تاپشۇرۇۋالدى. بىر ئاي ئۆتكەندىن كېيىن ئاپىسىمۇ كېسەل بىلەن ۋاپات بولدى. بۇ خەتنى ئاپىسىنى دەپنە قىلىپ بولغاندىن كېيىن كوللېكتىپ ئاشخانىدا مەن يازغان ئىدىم. شۇ چاغدا، چاچلىرى ئاقارغان ئايال خوشنىلار ئۇرۇش مەزگىلى تۆپەيلىدىن نەزىر - چىراقنى ئاددى ئۆتكۈزۈشكە تەرەددۇت قىلىشىپ، رۇمكا - قاچىلارنى جاراڭ - جۇرۇڭ قىلىپ ئۇرۇشتۇرۇشاتتى. مەن بولسام "ئۆلدى" دېگەن سۆزنىڭ ئۇرنىغا باشقىچىرەك مۇئامىلە ئاتالغۇ تېپىش ئۈچۈن باش قاتۇراتتىم.

شۇ يىلى يازدا، كاتە قۇپ - قۇرۇق بولۇپ قالغان ئۆيىگە قايتىپ كەلدى. بۇ بىنادا بىللە ئولتۇرىدىغان ھەممە خوشنىلار ئۇنىڭ ئۇستىلىدە چۆرىدەپ ئولتۇرۇپ، ئۇ ئېلىپ كەلگەن ھاراقنى ئەڭ ئاخىرقى نورمىسى — ئامېرىكا قېزىسىنى يەپ ئىچىشتۇق.

ئۇستەلدە ئولتۇرغانلار ئارىسىدا مەنلا ئەر ئىدىم، يەتتە ئائىلىدىكى ئەرلەرنىڭ ھەممىسى — دادىسى، ئېرى ۋە ياكى ئوغلى ئۇرۇش مەيدانلىرىدىكى قەۋرىلەردە قالغان ئىدى.

كاتە ئوقۇشنى تولىمۇ ئارزۇ قىلاتتى، شۇ كۈنلەردە بىزمۇ بۇ مەسىلە ئۈستىدە دائىم دېگۈدەك سۆزلىشەتتۇق. ئاياللار ياخشى كۆڭۈللىرى بىلەن ئۇنىڭغا مۇنتىزىم ئالى مەكتەپكە كىرىپ ئوقۇش، ئۇنىڭدىن باشقا ھەچنىمنى ئويلىماسلىق توغرىسىدا مەسلىھەت بېرەتتى.

— كاتيۇشا، ئارىمىزدا سەنلا فۇرونتتىن قايتىپ كەلدىڭ. يىمەك - ئىچمەك، كىيىم - كېچەكتىن غەم قىلما. شۇغىنىسى ئوقۇشۇڭ

كېرەك.

ــ رەھمەت سىلەرگە! ــ دەيتتى كاتە كۆز يېشىنى ئەرتىپ كۈلۈمسىرىگەن ھالدا. ــ رەھمەت. سىلەر مېنىڭ قېرىنداشلىرىم سىلەر.

ئۇنىڭ بويى خېلىلا ئۆسۈپ قالغاچقا، ھەچقايسى كىيىمى دەل كەلمىدى. شۇڭا ئۇ خېلى كۈنلەرگىچە ھەربى كىيىمى بىلەن يۈردى، مەيدىسىگە ئېسىۋالغان خىلمۇ-خىل مىدالىلىرى جارانگلايتتى. ئۇ بىردەم موسكۋا داشۆسىگە بېرىپ تىل پاكۇلتېتىغا ئوقۇغۇچى ئېلىش ئەھۋالىنى ئۈقۇشسا، بىر دەم قىز دوستلىرىنى ۋە ئالدىنقى سەپتە قۇربان بولۇپ كەتكەن ساۋاقداشلىرىنىڭ ئاپىلىرىنى يوقلايتتى.

ئۇ يەنە ئۆزىنىڭ ئۇرۇق-تۇققانلىرىنى تەرەپ-تەرەپكە چېچىپ ئىزدەيتتى، خەت يازاتتى، مۇناسىۋەتلىك ئورۇنلارغا بېرىپ سۈرۈشتۈرەتتى، ئەھۋالىنى ئۇقاتتى. شۇنداق قىلىپ ئۇ ئىزدىگەن ئادەملىرىنى تاپتى.

ــ ئۇقتۇڭمۇ، مەن ئىشقا چۈشتۈم.

ــ خىزمەت قىلغىنىڭ نېمىسى؟ موسكۋا داشۆسىدە ئوقۇيدىغان ئىشىڭنى قانداق قىلىسەن؟

ــ موسكۋا داشۆ؟ ئۇ يەرگە بارالمايدىغان بولدۇم.

كەچ سائەت ئون ئىكىكى بولۇپ قالاي دېگەن ئىدى. ھېلىلا دەرستىن قايتىپ كەلگەن ئىدىم. مەن كۈندۈزى ئىشلەپ، ئاخشىمى كەچكۈرىستا ئوقۇيتتىم، كاتە مېنىڭ قاچا-قومۇشلارنى تاراقلىتىۋاتقانلىغىنىنى ئاڭلاپ ئاشخانىغا كىرىپ كەلدى.

ــ بىر نەچچە ھەپتىنىڭ ئېرى 1942-يىل 5-ئايدا خاركوۋ شەھىرى ئەتراپىدا يوقاپ كەتكەن ئىدى، ھازىرغىچە خەۋىرى يوق، ئۇنىڭ 3 بالىسى بار ئىدى، قوشكېزەك ئىككىسى 1942-يىلى تۇغۇلغان،

به‌كمۇ ئوماق بالىلار ئىدى، ــ دىدى.

مەن شۇ چاغدا ئۇنىڭغا ھەر جەھەتتىن مىسال ئېلىپ، ئەمدى سەن ئۆزەڭنىڭ ئىشلىرىنى ئويلاشقا تامامەن ھەقلىق، غايەڭدىن ۋازكەچ- مىگىن، دەپ نەسىھەت قىلغانلىغىم ئېسىمدە... مەن ئۇ چاغدا دىنام زاۋۇدىنىڭ 17 ياشلىق ئاددى ئىشچىسى تۇرسام، باشقا نېمىمۇ دىيەلەيتتىم؟ كاتە لام- جىم دىمەي، قانداقتۇر بىر خىل مىننەتدارلىق ھىسسىياتى بىلەن ماڭا تىكىلىپ قاراپ تۇراتتى. كېيىن ئۇ:

ــ ئۇلار ھەتتا ياڭيۇنىمۇ ساناپ تەڭ بۆلۈشۈپ يەيدىكەن، ــ دىدى.

شۇنداق قىلىپ كاتە ماشىنىست ئىشلىتىدىغان ئورۇنغا بېرىپ ئۆز كەسپىنى قىلدى.

كاتە ئاشۇ كۈنلەرگىچە ھەربى كىيىمى بىلەن ئىشقا بېرىپ يۈردى، ئەمما جاراڭ- جۇرۇڭ قىلىدىغان مىدالىلىرى كۆرۈنمەيتتى، ئىشقا بارغان كۈنىنىڭ ئەتىسىلا ھەممە مىدالىلىرىنى مەيدىسىدىن ئېلىۋېتىپ:

ــ بىز خەت باسىدىغان ئورۇندىكىلەرنىڭ ھەممىسىلا دېگۈدەك تۆل ئاياللار ئىكەن، ئۇلارنى ئويغا سېلىپ نېمە قىلاي؟ ــ دىدى.

ئۇ ئالدىنقى سەپتىن قايتىپ كېلىپ تۇنجى قېتىم كىيىگەن يوپ- كىسىنى ئۇنىڭ تۇغۇلغان كۈنىنى تەبرىكلەپ بىز سوغا قىلغان ئىدۇق، يەنە كېلىپ ئۇ خوشال بولىدۇ، دەپ ئويلاشقان ئىدۇق، ئەمما ئۇنىڭ كۆڭلى بۇزۇلۇپ شۇنداق قاتتىق يىغلاپ كەتتىكى، شۇنچە بەزلەپمۇ توختىتالمىدۇق. بايقىشىمىزچە، بۇگۈنكى كۈندە يىگىرمە بىر ياشقا كىرىپ قالغان كاتيۇشامىز تۇرمۇشىدا قانداقتۇر بىرنىمىسىدىن ئايرىلىپ قالغاندەك ئىدى.

كاتەنىڭ ئىش ھەقىقى ھەرقانچە قىلسىمۇ ئىكىكى ئائىلىنىڭ

تۇرمۇشىنى قامداشقا يەتمەيتتى، ھەرقانچە غەيرەت قىلىپ جابەن قىلىپ ئىشلىسمۇ تاپقىنى ھەچنىمىگە دال بولمايتتى. ئەمما بىر ماشىنكا ئۇنىڭ جېنىغا دەرمان بەردى. ئۇ ھىلىقى قېيىنزارلىقتا ئۆتكۈزگەن ئۈچ سائەتنى ھىساپقا ئالمىغاندا، مۇشۇ ماشىنكا مېنىڭ ئەڭ زور بەخت-تەلىيىم، دەپ ھىساپلايتتى.

قوڭغۇراق تازىمۇ ئۇزاق چېلىندى، نىمشقىدۇر، بۇ قېتىم بۇ قوڭغۇراقنىڭ ئاۋازى ماڭا بەكمۇ كۆڭۈللۈك تۇيۇلۇپ كەتتى، ئىشكنى مېنىڭ ئېچىشىمغا توغرا كەلدى، قارىغۇدەك بولسام، كاربىدوردا ئوڭ قولىدا غەلىتىرەك، پەمىچە خېلى ئېغىر بىر چامادان كۆتۈرۈۋالغان بىر شاڭشياۋ تۇراتتى. ئۇنىڭ پەلتوسىنىڭ سول يېڭى يانچۇغىغا سېلىغلىق ئىدى. ئۇ كىشى مەندىن سوئال سورىغىچە كاتە ئارقامدىن چىقىپ توۋلاپ كەتتى، مەن دەرھال ئۆزەمنى چەتكە ئالدىم.

ــ ياخشىمۇ سەن، پىلىمۇتچىدەك ماشىنىست! ــ دېدى شاڭشياۋ پەس ئاۋازدا، ــ ياخشى تۇردۇڭمۇ، ئەزىزىم!

مەن ھەممە خوشنىلىرىمنىڭ نورمىلىق تەمىنلىنىش كېنىشكىسىنى يېغدىم-دە، سىمولىسكى يىمەكلىكلەر ماگىزىنىغا يۈگۈرۈپ بېرىپ، ئىككى بوتۇلكا براند ھاربىنى، ئەڭ چىرايلىق ھەم يوغان تورتتىن بىرنى ئالدىم، باشقا نەرسىلەرنىمۇ ئالاي دېۋىدىم، ئىلاج بولمىدى. مەن ئۆيگە كىرسەم، كاتەنىڭ ئۇستىلىدە بىر دانە ئولىمپىيا ماركىلىق يېپ-يېڭى خەت بېسىش ماشىنكىسى تۇرۇپتۇ.

ئەتراپىتكى خوشنىلار ھەممىمىز كاتەنىڭ ئۆيىگە جەم بولۇپ، ھاراق ئىچكەچ ئالدىنقى سەپكە كېتىپ قايتىپ كېلەلمىگەن يارۇ-بۇرادەرلەرنى ئەسلەشتۇق. ھەممىمىز كاتە بىلەن دۇررۇزوۋقا جۆر

بولۇپ ناخشا ئېيتتۇق:

دەھشەتلىك جەڭلەر قىلماقتا داۋام...

ناخشا ئېيتىپ بولغاندىن كېيىن دۆورزوۋ كېتىشكە ئالدىرىدى:

ــ كاتيۇشا، ئەپۇ قىلىڭ، بىر سائەتتىن كېيىن پويىز ماڭماقچى، مەن سىزنىيگە كېتىۋاتىمەن، يولدىن ئۆتكەچ سىز بىلەن كۆرۈشۈپ كېتەي دېدىم.

ــ يولدىن ئۆتكەچ...ــ كاتيۇشا ئورنىدىن دەس تۇرۇپ كەتتى.ــ يولدىن ئۆتكەچ دېگىنىڭىز نىمىسى؟

ــ ئايالىمنىڭ يېنىغا بارماقچى،ــ دېدى شاڭشياۋ سەل تارتىنىپ ۋە ئەپۇ سورىغان قىياپەتتە كۈلۈمسىرەپ.

ــ ئۇ ھاياتمىكەن؟!ــ توۋلىۋەتتى كاتە. بۇ ئاۋاز قانچىلىغان خوشاللىق ۋە بەختــ سائادەتنىڭ ئىزھارىــ ھە!...

ــ ياق،ــ دېدى دۆورزوۋ دېمى ئىچىگە چۈشۈپ،ــ مەن بىر ئايال تەرجىمان بىلەن تويِ قىلغان ئىدىم، ئۇ ماڭا بىر قىز تۇغۇپ بەردى...

دۆورزوۋ يۈرۈپ كەتتى، سوغىتى بۇ ئۆيدە قالدى، ئەمدى كاتە ئۆيمدىمۇ پارچە ئىشلارنى قىلالايدۇ. مەن "خەت بېسىش ۋەزىپىسىنى ھۆددە ئالىمەن" دېگەن ئىلان يېزىپ بەردىم ۋە ئۇنى كاتە ئىككىمىز كوچىلاردىكى ئىلىكتر سىم تۈۋرۈكلىرىگە چاپلىۋەتتۇق.

كاتە خەتنى تېز بېسىپلا قالماي، بەلكى خاتاسىز باساتتى، بېسىپ بولغاندىن كېيىن ئارگىنالغا سىلىشتۇرۇپ چىقاتتى، شۇڭا ئۇ باسقان ماتېرىياللارنى يەنە سىلىشتۇرۇش ھاجەتسىز ئىدى. خەت باستۇرىدىغانلار كۆپ ئىدى، كاتە بىر ھەرسىنىمۇ قايتۇرۇۋەتمەيتتى، شۇنىسى، ئۆزىنى ئەسلا ئويلاپ قويمايتتى. ئۇ دەم ئېلىش ۋە ئويۇن ــ تاماشــ

لاردىن ۋازكېچىلا قالماي، ھەتتا ئۆزىنىڭ شەخسى تۇرمۇشىنىمۇ قۇربان قىلدى، ئايالىلىق تەقدىرىنىمۇ بىر چەتكە قايرىپ قويدى. ئۇ بۇ كۆڭۈلسىز تەقدىرگە تامامەن تەن بەرگەندەك ھەممىنى ئۆز مەيلىگە قويۇۋەتكەن ئىدى. تەقدىرى بىلەن بەس-مۇنازىرە قىلمايتتى، قارشى چىقمىشىمۇ خالىمايتتى، شۇنىڭدەك بۇ تەقدىرىدىن زارلىنىپمۇ كەتمەيتتى. پەقەت بارغانسېرى ئاز كۆلدىغان، يېڭى كىيىملەرنى ئاز كىيىدىغان بولدى، كىيىملىرىنىڭ رەڭگى بارغانسېرى قېنىقلىشىپ، ئاخىرى قارىغا ئايلىنىپمۇ كەتتى. ئاددى-ساددا تىكىلگەن بۇ كىيىملەرنىڭ پەقەت ياقىسىلا ئاپپاق تۇراتتى.

لېكىن، بۇ يەردە باشقا بىر سەۋەپ بار ئىدى.

...بىر قېتىم ئۇ مەلۇم بىر يەردىن كەلگەن، كىنو سىناريىسى يېزىشنى ئۆگىنىۋاتقان بىر ئاپتورنىڭ ماقالىسىنى بېسىپ بەردى. يازغۇچىنىڭ ماقالىسىنىڭ بىر قىسمى ماشىنكىدا بېسىلغان، بىر قىسمى قولىيازما ئىدى. شۇڭا ئۇ كىشى ماقالىنى تاپشۇرغاندا خىجىل بولغانلىقىدىن توختىماي تاماكا چېكەتتى ۋە كاتەگە يېنىش-يېنىشلاپ:

—كۆرۈپ تۇرۇپسىز، يازغان نەرسەم ئانچە ياخشى ئەمەس، تىلغا ئالغىچىلىگىمۇ يوق، ئەمما كىنو-فىلىم زاۋۇدى ئىشلىتىمىز دەۋاتىدۇ. قىسقىسى، ئانچە قىممىتى يوق، مۇمكىن بولسا، سىز ئۇقۇمىسىڭىز، —دەيتتى.

"دوتىس ئەپەندىگە ئوخشاش ئادەمگۇ نېمە" دېگەن خىيال بىلەن مىيىغىدا كۈلەتتى كاتە، ئۇ دېگىنىس ئەسەرلىرىنى ياخشى كۆرەتتى. "سۆيۈملۈك دوتىس جاناپلىرى"...

—ئۇقۇمسام خەتنى قانداق باسمەن؟—دېدى كاتە بىر پەستىن كېيىن.

ـــ هه، راست، راست، ـــ دېدى رازىمەنلىك بىلەن ئاپتور، ـــ شۇنداقتىمۇ ئىنچىكىلەپ ئوقۇمىسىڭىزكەن.

ـــ ئۇنداق قىلسام خاتالىق كۆپ چىقىپ كېتىدۇ.

ـــ بۇمۇ راست، ـــ دېدى ئۇ ئۇھ تارتىپ ۋە يەنە تاماكا تۇتاشتۇر-دى. ـــ تاماكا چەكسەم بولارمۇ؟ سىز مېنى قالتىس يازغۇچىكەن دەپ قالماڭ يەنە.

مەزكۇر "دوتس" كېتىش بىلەنلا، كاتە سىناريىنى ئوقۇشقا باش-لىدى. ئۇ ئەسەرگە قىزىقىپ قالدى، شۇڭا چۈمۈلىسىنىڭ پۈتىدەك ئۇششاق يېزىلغان بولسىمۇ تەسلىكتە ئوقۇپ چىقتى. ئەمما بەسىپ يېرىمىغا كەلگەندە، ماشىنكىنىڭ ئاۋازى تۈيۇقسىز توختاپ قالدى.

ـــ ئۇخلاپ قالدىڭما؟

سائەت كېچە ئىككى بولغان ئىدى. كۆزۈم ئەمدىلا يۇمۇلۇپتىكەن، ئويغىتۋەتتى. كاتە ماقالىنى كۆتىرىپ غەلىتىلا كۈلۈمسىرىگەن هالدا ئۆيگە كىرىپ كەلدى. ئۇ قانداقتۇر بىرنىمىنى سەزگەنىدەك، ئەمما ئۆزىنىڭ پەرىزىگە تازا ئىشىنىپ كېتەلمەيۋاتقاندەك كۆرۈنەتتى.

ـــ دەپباققىنە، ئەگەر سەن قىز بولۇپ، بىر يىگىتنى ياخشى كۆرۈپ قالغان بولساڭ...

تازىمۇ ئۇيقۇم كېلىپ كەتكەن ئىدى، يەنە كېلىپ، ئوغۇل بالا بولغىنىمنىڭ ئۇستىگە كالتە ئىشتانچاق ئىدىم، بۇ بىنانىڭ پار يولى ناچار بولغاچقا، ئۆيىنىڭ سوغاقلىغىدىن مۇزلاپ كەتتىم. شۇنداق بولسىمۇ ئۆزەمنى تېتىك تۇتۇپ ئىخلاس بىلەن سوردىدىم:

ـــ ئۇ مەن ياخشى كۆرۈشكە ئەرزىگۈدەك يىگىتمىدى؟

ـــ هەببەللى، گەپ شۇ يەردىدە! ـــ كاتەنىڭ كۆزلىرى بالا ۋاقتى-دىكىدەك چاقناپ كەتتى. ئۇ ئۆزۈندىن بېرى داۋاملىق كېچىسى

ئىشلەپ كېلىۋاتقاچقا، كۆزى ئاجىزلاشقا باشلىغان ئىدى، ئەمما، كۆزەينەك تاقاشتىن خجىل بولۇپ يۈرەتتى. ــ گەپ نەق شۇ يەردە! يىگىت تېخى ساقا ئاشىق بولغىنى يوق، چۈشىنىۋاتامسەن؟ شۇڭا، ئۇ غەرەزسىز ھالدا ساقا ئازار بېرىپ قويدى. ئەپسۇسكى، ئۇ كۆنلەرنىڭ بىرىدە كان قۇدۇغىنى بىر تەرەپ قىلىش مەسلىسىدە بىر قاتار كۆڭۈلسىزلىكلەرگە دۇچكېلىپ، كىشىلەرنىڭ نەزىرىدىن چۈشۈپ قالدى. ھەممە ئۇنىڭدىن ئۆزىنى قاچۇرغاچقا، ئۇ يەككە ـ يىگانە قېلىپ ناھايىتى ئازاپلىنىۋاتىدۇ، ئۇ ئەنە شۇنداق ھالغا چۈشۈپ قالغاندا، سەن قانداق قىلىشىڭ كېرەك؟

ــ كىم بىلسۇن... ئەمما مەن ئۆزەمنى مۇھەببەت كويىغا چۈشۈپ قالغان قىز، دەي، توغرىمۇ؟ ئۇ ھالدا، مەن يىگىتنى ئىزدەپ بېرىشىم كېرەك! كان قۇدۇغىنى بىر تەرەپ قىلىشتا قانداق ئىش قىلىپ قويغانلىغىدىن قەتئى نەزەر...

ــ بىراق ئۇ سېنى رەنجىتىپ قويغانغۇ؟

ــ ئۇنچىلىك ئىشقا نىمە بولاتتى؟ ئۇ ھازىر تازىمۇ قېيىن ئەھۋالغا چۈشۈپ قالغان ـ دە!....

ــ توغرا! ــ دىدى كاتە مەغرۇر ھالدا. ــ يازغۇچى مانا مۇشۇ تەرەپنى ئېسىدىن چىقىرىپ قويغان. مۇبادا بىرسىنى ياخشى كۆرۈپ قالىدىكەنسەن، ئەقەللىسى مەيلىڭ چۈشۈپ قالغان بولسىلا، ھېچ نىمەڭنى ئۇنىڭدىن ئايمايسەن، ئۇقتۇڭما؟ ھەممە نىمەڭنى ئۇنىڭغا ئاتىۋېتىسەن، ئۇنىڭ ھەممە سەۋەنلىگىنى ئەپۇ قىلىۋېتىسەن، ھەتتا ناھايىتى شات ـ خورامىلىق بىلەن شۇنداق قىلالايسەن!

كاتە شۇ كۈنى كېچىسى خەت بېسىشنى توختىتىپ، ئەتىسى ئەتىگەندە "دوتسى ئەپەندى"گە تېلېفون بەردى. بۇ يەكشەنبە كۈنى

بولغاچقا، "دوتس" بردەمدىلا يېتىپ كەلدى. ئۇلار خېلى ئۇزۇنغىچە تالاش-تارتىش قىلىدى. بىر چاغدا كاتېۋشا ئۇچقانىدەك ئۆيۈمگە يۈگرەپ كىرىپ:

— ئۇ قوشۇلدى! — دىدى.

ئۆزگەرتىپ يېزىلغان سىنارىينى كاتە كېچىچە بېسىپ چىقاتتى. بىر ھەپتە ئۆتكەندىن كېيىن، ئەسەر يازغۇچى بىر دەستە گۈل بىلەن بىر بوتۇلكا ھاراق ئېلىپ كاتەنى يوقلاپ كەلدى.

— قوبۇل قىلدى! خەۋەر تاپتىگىزمۇ، ئۇلار ھىلىقىنى — ھىلىقى ۋەقەلىكنى قالتىس ماختۇەتتى.

— راستمۇ! نېمە دەۋاتىسىز؟ مېنىڭ...

— سىز دەپ بەرگەن ۋەقەلىكنى، قىل سىغمايدۇ! ئەگەر سىز بولمىغان بولسىڭىز... قىسقىسى، سىزنى تۇنجى قېتىمقى ئويۇننى كۆرۈشكە تەكلىپ قىلمەن...

— بىر بېلەت يەتمەيدۇ، — دىدى كاتە كۈلۈپ، — بىز بۇ يەردە يەتتە ئائىلە ئولتۇرىمىز.

ئىككىسى بىللە ئولتۇرۇپ ھاراق ئىچىشتى، "دوتس" كۈلۈشمەكمۇ قىلدى، كاتېۋشا شۇ تاپتا ئۆزىنى بەختلىك ھېس قىلماقتا ئىدى. تالا قاراڭغۇلاشقانسېرى كاتە روھلىنىپ تېتىكلىشىپ كەتتى. ئۇرۇشتىن كېيىن، ئۇنىڭ يۇرىگى بۇگۈنكىدەك گۈپۈلدەپ سوقمىغان ئىدى.

ئەر كېتىشكە ئالدىرىمايتتى، ئۇ تېخى ماگىزىنغا بېرىپ شامپان ھارىغىمۇ ئەكەلدى، قىزىقچىلىق قىلىپ كۈلكىلىك ھېكايىلەرنى ئېيتىپ بەردى. كاتە قاقاقلاپ كۈلەتتى، ئۇ "دوتس"نىڭ كېتىپ قېلىشىدىنمۇ، بۇ يەردە قېلىشىدىنمۇ ئەنسىرەيتتى. قىسقىسى،

ئەردىنمۇ، ئۆزىددىنمۇ قورقاتتى.

ــ ئوھوي، تازىمۇ كەچ بولۇپ كېتىپتىغۇ! ــ ئەر يېرىم كېچە بولغاندا شۇنداق دىدى. ــ ئاغىنىلەرنىڭكىگىمۇ كېتەلمەيدىغان بولدۇم ــ دە. خوشنىڭىزنىڭكىگە چىقىپ قونۇپ قالسام بولارمۇ؟ ئۇنىڭكىدە بىرلا ئادەم تۇرۇۋاتقاندەك قىلىدىغۇ...

ــ نېمىشقا؟ ــ كاتە ئۆزىنىڭ ئاغزىدىن خاتىرجەملىك بىلەن چىقىقان بۇ گەپتىن چۆچۈپمۇ كەتمىدى، ــ سىزگە سافاغا ئورۇن سېلىپ بېرەي.

كاتە ئىككى يەرگە ئورۇن سالغان بولسىمۇ، ئەتىگەندە ئويغىنىپ ئۆزلىرىنى بىر يوتقان ئىچىدە كۆردى. باشقا ئايالىلارغا ئوخشاش كاتەمۇ ئاقۇشەت چوقۇم مۇشۇنداق بولىدىغانلىغىنى بىلەتتى، ئەتىگەندە بىرەر مۇھىم ئىشنىڭ يۈز بېرىدىغانلىغىنى، يۈز بەرمىگەن تەقدىر ــ دىمۇ، كىشىلەرگە شۇنداق ئىش بولغاندەك گەپ ئاڭلىنىدىغانلىغىغا باشقا ئايالارغا ئوخشاش ئۇمۇ ئىشىنەتتى.

ئەمما، كاتە ئەتىگەنده ھېچقانداق گەپ ــ سۆز ئاڭلىمىدى. "دوتىس ئەپەندى" جىددى ئىشىم بار ئىدى دەپ ئالدىراش كېتىپ قالدى. ئۇنىڭ ئاشۇنداق پايپىتەك بولۇپ كېتىشلىرىدىن قانداقتۇر باشقىلارنى خورلىغاندەك كىشى تاقەت قىلغىلى بولمايدىغان بىر خىل ھالەت بىلىنىپ تۇراتتى.

شۇنىڭدىن كېيىن ئۇ كېلىپ باقمىدى، تېلېفونمۇ بەرمىدى. كاتە بۇ ئادەمگە بوشاڭ، شالاق دەپ باھا بەردى، لېكىن كۆڭلىنىڭ بىر يېرىدە ئۇ ئادەمنىڭ ئۆزى بىلەن ئالاقىنى ئۈزگەنلىگىنى چۈشەنگەندەكمۇ بولدى. ئۇ ئۆزىنىڭ بۇنداق ئوي ــ خىياللىرىنى كۆڭلىدىن چىقىرىۋېتىپ، ئىلاجى بار باشقا جەھەتتىن ــ ياخشى تەرەپكە ئويلاپ

باقتى، ئەمما ئۇنىڭ ئارزۇ-ئۇمىدىنىڭ قانداق بولۇشىغا قارىماي، ئازاپ ئۇنى كۆندىن-كۈنگە قينىماقتا ئىدى. ئەنە شۇ چاغدىلا، كاتە كۆپچىلىك ئوتتۇرىسىدا بىرىنچى قېتىم ئۆزىنىڭ ماشىنكىسىنى "كونا ماركىلىق ئولىمپيا" دەپ ئاتىدى، شۇ چاغدا ئاغزىدىن چىققان تەلەپپۇزىنى بۇگۈنگى كۈنگىچە ساقلاپ كەلدى. ئۇ شۇ چاغدىن باشلاپ كۆزەينەك تاقىغان ئىدى،

كاتە ھىلىقى كىنونى كۆردى، بىراق تۇنجى قېتىم قويۇلغىنىنى ئەمەس. چۈنكى ھېچكىم ئۇنىڭغا بېلەت ئەكىلىپ بەرمىگەن ئىدى. كىنودا كاتە قوشۇمچە قىلغان ھىلىقى كۆرۈنۈش بار ئىدى، مانا شۇنىڭ ئۈچۈن، ئۇنىڭ قەلبىنىڭ چوڭقۇر يېرىدە يوشۇرۇنۇپ تۇرۇۋاتقان ئازاپلار بىراقلا ئېتىلىپ چىققانلىقتىن، كىنونىڭ ئاخىرى ئادەتتىكى كىنولارغا ئوخشاش خوشاللىق ۋە ئۈمتۇارلىق بىلەن تولۇپ تاشقان بولسىمۇ، كىنونى كۆرۈۋېتىپ ئۆزىنى باسالمايا يىغلىۋەتكەن ئىدى.

ئۇنىڭ كېيىنكى ھاياتىدا باشقا ھېچقانداق ۋەقە يۈز بەرمىدى. بىر نەۋرە ھەدىسىنىڭ ئوغلى ئالى مەكتەپنى پۈتتۈرۈپ كەتتى، ھىلىقى قوشكېزەك ئاچا-سىڭىللار خوشال-خورامىلىق بىلەن ياتلىق بولۇپ كەتتى. ئۇلار بۇ يەرگە بىرەر قېتىممۇ كېلىپ باقمىدى. كاتە ھامان "ھىلىقى كىچىگىنىڭ تۇرمۇشى قېنىن" دەپ ئەنسىرەيتتى ۋە ھەركۈنى كېچىسى خەت بېسىپ تاپقان پۇلىنى ئۇنىڭ ھەمكارلىق ئۆيلەردىن ① ئېلىۋېلىشى ئۈچۈن ئەۋەتىپ بېرەتتى.

---

① ھەمكارلىق ئۆيى — پۇقرالار ھەمكارلىشىش ئاساسىدا پۈل چىقىرىشىپ سالدۇرغان ئۆيلەر.

"يەتتە نۇسخا باسقىلى بولىدۇ. مېنىڭ ياخشى ماشىنكام بار، كونا ئولىمپىيا ماركىلىق.

ماقالا باستۇرۇشقا ھاجىتىڭىز چۈشسە، بۇ يەرگە مەرھەمەت! كاتە ھەرگىز سىزنى قايتۇرىۋەتمەيدۇ. بىز تۇرىدىغان قەۋەتلىك بىنا ئەينەك ۋە سىمونتتىن ياسالغان ئادەتتىن تاشقىرى زامانىۋىلاشقان چوڭ تېپتىكى ئىمارەتنىڭ ئارقىسىدا. پەلەمپەيلىرى ئۇپراپ كەتكەن تار پەلەمپەيدىن ئەڭ يۇقۇرقى قەۋەتكە چىقىسىڭىز بىر ئىشىك كۆرۈنىدۇ، ئىشىكىگە يەتتە ئائىلىلىكنىڭ ئىسىم پەمىلىسى يېزىلغان تاختاي قېقىپ قويۇلغان، تاختايدا ئىسمى بار ئەر مەنلا. بۇنىڭ سەۋەبى، بۇ يەردىكى ئەرلەر ئۆيلىرىدىن چىقىپ كەتكەندىن كېيىن، ئىككىنچىلەپ قايتىپ كەلمىگەن ئىدى. بۇ بىنانىڭ يەر ئاستى ئۆيلىرىدىن بۇگۈنكى كۈندىمۇ 1812 ـ يىلدىكى ملىتىق دورىسىنىڭ ھىدى كېلىپ تۇرىدۇ، تۆت تېمىدىن بولسا 41 ـ يىلدىكى ئازاپ ـ ئوقۇبەت بىلىنىپ تۇرىدۇ.

بۇ يىل 10 ـ ئايىنىڭ 4 ـ كۈنى كاتە 51 ياشقا تولىدۇ. ئۇنى ئۇچرىتىپ قالسىڭىز، سالام ئېيتىپ قويۇڭ. ئاددى سالىمىنى يەتكۈزۈپ قويۇڭ.

پەمىلىسى نېمىدى.....راست، پەمىلىسى نېمە ئىدى؟ بۇ يەردە پەمىلىنىڭ نېمە ئىشى بولسۇن؟ ئۇنى بىز كاتيۇشا دەپ ئاتايتتۇق. بۇ ئىسىم بىز ئۇچۇن باي مەنىگە ئىگە! نېمە دىگەن باي مەنىگە ئىگە ـ ھە!

ياش دوستلار، مېنىڭ ئېيتقانلىرىمغا ئىشىنىڭلار! ...

يازغۇچىنى تونۇشتۇرۇش

بورىس ۋاسىلىيېۋ (1924 ـــ) سوۋېت ئىتتىپاقىنىڭ كۆزگە كۆرۈنگەن

هازىرقى زامان يازغۇچىسى بولۇپ، نۇرغۇنلىغان رومان، پوۋېست، همكايه ۋه سەھنه ئەسەرلىرى يازغان. هازىر ئۇ «ياشلىق باهار» ژورنىلى تەھرىر ھەيئىتىنىڭ ئەزاسى. ۋاسلىيېۋ ۋەتەن ئۇرۇشىغا قاتناشقان، شۇڭا ئۇنىڭ ئەسەرلىرىنىڭ تولىسىدا ۋەتەن ئۇرۇشى تېما قىلىنغان. ئۇنىڭ كىشىلەرگە ھوزۇر بېغىشلايدىغان «بۇ يەردە سەھەر جىم بولىدۇ...» پوۋېستى 1969 ـ يىلى ئېلان قىلىنىپ، 1975 ـ يىلى سوۋېت ئىتتىپاقىنىڭ دۆلەت ئەدەبىيات ـ سەنئەت مۇكاپاتىغا ئېرىشتى. كېيىن بۇ ئەسەر كىنو، دراما، ئوپېرا قىلىپ ئۆزگەرتىلىپ، مەملىكەت ئىچى ۋە سىرتىدا كەڭ قوبۇلدى ۋە ئوينالدى. ۋاسلىيېۋ يېقىنقى يىللاردىن بېرى يەنە «ئاققۇنى ئاتماڭ» (1973)، «رويخەتتە يوق» (1974) رومانلىرىنى ۋە باشقا ئەسەرلەرنى يازدى.

ۋاسلىيېۋنىڭ «ئولىمپىيا ماركىلىق كونا ماشىنكا» دېگەن همكايىسىدە بىر ئايالنىڭ ئۇرۇش مەزگىلىدىكى ۋە ئۇرۇشتىن كېيىنكى ھاياتى تېما قىلىنغان بولۇپ، «ياشلىق باهار» ژورنىلىنىڭ 1975 ـ يىل 6 ـ سانىدا ئېلان قىلىنغان.

«سوۋېت ئەدەبىياتى» ژورنىلىنىڭ
1980 ـ يىللىق 1 ـ سانىدىن تەرجىمە قىلىندى.

تەرجىمە قىلغۇچى: مەھەممەت ئوسمان.
تەرجىمىنىڭ تەھرىرى: ئابدۇللا ئابلىز.

قىستۇرما رەسىملىرىنى **تاشپولات قاسىم،**
چېن يادەن سىزغان.

گۈلىستان (2)

(ئەدەبىي تەرجىمىلەر مەجمۇئەسى)

مىللەتلەر نەشرىياتى تەرىپىدىن تۈزۈلدى

ۋە نەشر قىلىندى

شىنخۇا كىتاپخانىسى تەرىپىدىن تارقىتىلىدۇ

مىللەتلەر باسما زاۋۇدىدا بېسىلدى

1984-يىل 8-ئايدا 1-قېتىم نەشر قىلىندى

1984-يىل 8-ئايدا بېيجىڭدا 1-قېتىم بېسىلدى

باھاسى: 0.59 يۈەن

花　坛
（2）
（文学译丛）
（维吾尔文）
民族出版社编辑出版　新华书店发行
民族印刷厂印刷
开本：850×1168毫米 1/32　印张：10 3/8
1984年8月第1版
1984年8月北京第1次印刷
印数：0001—7,800册　定价：0.59元
书号：M 10049(4)176

书号M10049（4）176
定价　　0.59元